

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ІМЕНІ О. О. ПОТЕБНІ НАН УКРАЇНИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ІМЕНІ О. О. ПОТЕБНІ НАН УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МОРОЗ ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.162.1'373.7

ДИСЕРТАЦІЯ

ПОЛЬСЬКІ ПАРЕМІЇ З АНТОНІМІЧНИМИ КОМПОНЕНТАМИ
(СЕМАНТИЧНИЙ ТА СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ)

10.02.03 – слов'янські мови

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань
03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія»

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів
і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____Т. О. Мороз

Науковий керівник – **Ніколаєнко Лариса Іванівна**, кандидат філологічних наук,
старший дослідник

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Мороз Т. О. Польські паремії з антонімічними компонентами (семантичний та структурно-граматичний аспекти). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 10.02.03 «Слов'янські мови» (035 – Філологія). – Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Київ, 2023.

Дисертаційна робота присвячена вивченню польських паремій з антонімічними компонентами, оскільки питання антонімічних відношень між компонентами у складі паремійних одиниць залишається недостатньо висвітленим як у польському мовознавстві, так і в українській славістиці.

Наукова новизна дисертації вбачається в тому, що вперше в українському та польському мовознавстві здійснено комплексний та різноаспектний аналіз польських паремій з антонімічними компонентами, зокрема досліджено семантичні опозиції у складі польських паремійних одиниць, охарактеризовано різновиди семантично протилежних компонентів у структурі польських прислів'їв та приказок згідно з типологічною класифікацією антонімів, а також описано лексичні та структурно-граматичні характеристики антонімічних компонентів.

Практичне значення роботи пов'язане з можливістю використання мовного матеріалу в лекційних і практичних курсах, присвячених проблемам фразеології, лексикології, зокрема у викладанні таких навчальних дисциплін, як «Сучасна польська мова. Лексикологія», «Фразеологія польської мови»; у роботі наукових семінарів із проблем фразеології; під час підготовки спецкурсів та спецсемінарів.

Фактичним матеріалом для дослідження послужили понад 700 одиниць польських паремій з антонімічними компонентами, які було зібрано шляхом суцільної вибірки з польських лексикографічних джерел (4-томний словник «Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich» за редакцією Ю. Кшижановського, «Uniwersalny słownik języka polskiego» за редакцією С. Дубіша, словник «Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych

polских» за редакцією С. Адальберга та збірка прислів'їв «Przysłowia są na wszystko» за редакцією Д. Свєрчинської).

У першому розділі **«Теоретичні засади вивчення паремійних одиниць у мовознавстві»** проаналізовано визначення термінів *пареміологія*, *паремія*, *прислів'я*, *приказка*, *антонімія* та *антоніми* у словниках та наукових працях. З'ясовано, що у мовознавстві достатньо суперечливим та невирішеним остаточно залишається питання щодо місця пареміології у царині інших наукових дисциплін. Розглянуто погляди науковців щодо мовного статусу паремій серед інших одиниць мовної системи, зокрема фразеологічних. Виявлено чимало дефініцій поняття *паремія*, однак, як показав аналіз, у лінгвістиці і досі немає єдиного усталеного визначення цього поняття. Описано класифікації прислів'їв та приказок у мовознавчих працях. У дисертаційній роботі, слідом за Л. І. Даниленко, паремії розглядаємо як короткі, широко відомі вислови реченнєвої структури, які в афористичній усталеній формі з покоління в покоління передають народну мудрість.

Як свідчать результати дослідження, антонімічні відношення проявляються між компонентами значної кількості польських паремійних одиниць. Однак вивчення антонімічних зв'язків у складі польських прислів'їв та приказок є малодослідженим як в українському мовознавстві, так і в польському, тому на сьогодні воно є актуальним.

У другому розділі **«Семантичні опозиції у складі польських паремій»** виявлено опозиції у складі польських паремійних одиниць, досліджено їхню семантику, а також об'єднано паремії за тематичними групами відповідно до виявлених опозицій. Виокремлено два тематичних класи – «Людина» та «Соціальна сфера». Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що численнішим виявився тематичний клас «Людина», у складі якого виділено шість тематичних груп: «Зовнішні та внутрішні характеристики людини», «Фізіологічні особливості людини», «Психоемоційні стани людини», «Життєвий шлях людини», «Народні спостереження та прикмети» та «Образ жінки». Тематична група «Зовнішні та внутрішні характеристики людини» об'єднує найбільшу кількість польських прислів'їв та приказок з антонімічними компонентами, що описують зовнішній

вигляд, розумові здібності та риси характеру людини. Зовнішні характеристики людини описано в пареміях, у яких антонімічні компоненти вказують на протиставлення потворності та привабливості. Протиставлення інтелектуальних характеристик людини в паремійних одиницях представлено за допомогою опозиції «розумний / дурний». Серед аналізованих паремій, що описують риси характеру людини, виокремлено прислів'я із семантично протилежними компонентами, які позначають протиставлення двох рис: «сміливий / боягузливий», «сміливий / скромний», «спритний / лінивий», «спокійний / енергійний», «лагідний / різкий», та прислів'я, у складі яких за допомогою семантично протилежних частин описується лише одна риса людини, переважно негативна. У межах тематичної групи «Фізіологічні особливості людини» виділено паремії з антонімічними частинами, що описують фізичний стан людини (опозиції «хвороба / здоров'я», «хворий / здоровий», «слабкий / здоровий»), вагу (опозиція «худий / товстий») та вік (опозиції «молодий / старий», «молодість / старість») людини. До тематичної групи «Психоемоційні стани» зараховано польські прислів'я та приказки, у яких протиставляються негативні і позитивні емоції – «гнів / сором», «радість / смуток», «кохання / ненависть», або дві негативні емоції – «гнів / ненависть», а також показано протиставлення негативних емоцій людини позитивному ставленню до інших через опозиції «доброта / злість» та «ненависть / вдячність». У складі тематичної групи «Життєвий шлях людини» виокремлено ПО, що описують процеси людського існування, людську долю, життя людини у часовому просторі, життєвий досвід і трудову діяльність людини. У межах тематичної групи «Народні спостереження та прикмети» представлено польські прислів'я та приказки із семантично протилежними компонентами, що вказують на народні, зокрема метеорологічні, спостереження та прикмети, а також на народні спостереження щодо особливостей проведення посівних робіт. До аналізованої тематичної групи зараховано також прислів'я та приказки дидактичного спрямування, у яких простежуються певні заклики, застереження, поради. Тематична група «Образ жінки» містить паремії, у яких відображено як позитивні, так і негативні

характеристики жінки, зокрема наполегливість, жіночність, сварливість, недобррозичливість та злобу, а також переваги молодих жінок над старими.

У структурі тематичного класу «Соціальна сфера» виділено три тематичні групи: «Соціальні відносини та соціальний статус», «Стосунки між членами родини та іншими людьми», «Духовність і духовний світ людини». До тематичної групи «Соціальні відносини та соціальний статус» зараховано польські паремії на позначення опозицій «свій / чужий», «багатий / бідний», «багатство / бідність» та прислів'я, що описують соціальний статус людини. У тематичній групі «Стосунки між членами родини та іншими людьми» виявлено паремії з антонімічними компонентами, які вказують на ставлення чоловіка та дружини один до одного, особливості сімейної ієрархії, стосунки батьків і дітей, на взаємини між близькими та далекими родичами, а також на стосунки між іншими людьми. До складу тематичної групи «Духовність і духовний світ людини» зараховано паремії на позначення таких опозицій, як «Бог / людина», «Бог / диявол», «людина / диявол», «Бог / людина / диявол», «церква / людина / Бог».

В обох досліджуваних тематичних класах («Людина» і «Соціальна сфера») виокремлено прислів'я та приказки з антонімічними компонентами, що мають подвійну тематичну належність. Серед паремій тематичного класу «Людина» з подвійною тематичною належністю найчисленнішими виявилися прислів'я та приказки з опозиціями «зовнішній вигляд людини / розумові здібності людини» та «розумові здібності людини / фізичний стан людини». До тематичного класу «Соціальна сфера» віднесено значно меншу кількість прислів'їв та приказок, у складі яких компоненти належать до різних тематичних груп. У цих паремійних одиницях зафіксовано лише три опозиції – «соціальний статус людини / фізичний стан людини», «трудова діяльність людини / фізичний стан людини», «соціальний статус людини / моральні якості людини».

У третьому розділі **«Лексичні та структурно-граматичні характеристики антонімічних компонентів польських паремійних одиниць»** охарактеризовано різновиди антонімічних компонентів у складі польських прислів'їв та приказок згідно з типологічною класифікацією антонімів та здійснено аналіз лексичних і

структурно-граматичних характеристик семантично протилежних компонентів у структурі польських паремій. Відповідно до типологічної класифікації антонімів у складі польських прислів'їв та приказок виокремлено градуальні, комплементарні, векторні та координатні антонімічні компоненти. Як показав аналіз, найбільш численними є градуальні антонімічні компоненти, які переважно вживаються для відображення інтелектуальних характеристик, рис характеру, зовнішнього вигляду, фізичних властивостей, віку та зросту людини. З огляду на лексичне значення антонімічних компонентів у складі польських паремійних одиниць виокремлено групи, де семантично протилежні компоненти є назвами частин та органів людського тіла, тварин, часових відтинків, продуктів харчування та одягу. Найчисленнішими виявились паремії з антонімічними компонентами, що є назвами частин та органів людського тіла, а також назвами тварин і птахів. Серед семантично протилежних компонентів, які називають частини та органи людського тіла, найбільшу частотність має соматичний компонент *głowa*, що насамперед уособлює розумові здібності людини. Аналіз матеріалу засвідчив, що в польських пареміях з антонімічними компонентами характеристика тваринного світу є метафоризованою, вона екстраполюється на опис людських якостей. Виявлено поодинокі паремії, у яких семантично протилежні компоненти позначають професії, смакові та температурні характеристики, одиниці вимірювання міри та ваги, природні та метеорологічні явища, знаряддя праці, житлові споруди, пори року, місяці та надприродні істоти. У структурі польських прислів'їв та приказок також зафіксовано й антонімічні пари, компоненти яких мають різне лексичне значення: «назва частини тіла людини vs назва результату мислення», «назва частини тіла людини vs назва почуття», «ознака “зріст людини” vs ознака “розумові здібності людини”», «ознака “зріст людини” vs ознака “риса характеру людини”».

Аналіз структурних характеристик паремійних одиниць з антонімічними компонентами засвідчив наявність у їхньому складі дво-, три-, чотири-, п'яти- і навіть шестикомпонентних антонімічних частин. Найчисленнішими є прислів'я та приказки, у структурі яких опозиційні частини містять два компоненти, зокрема

найбільшу кількість становлять паремії з протиставленням «іменник+іменник vs іменник+іменник».

Граматичні характеристики семантично протилежних компонентів у польських пареміях проявляються через розбіжності форм роду, числа та відмінка, а також через належність до різних частин мови. Зокрема, виокремлено такі типи міжчастиномовних антонімів, як «прикметник vs іменник», «числівник+іменник vs займенник», «прислівник vs прикметник». Найчисленнішою є група паремій, де антонімічні компоненти мають різну відмінкову форму.

Результати здійсненого аналізу фактичного матеріалу дають підстави стверджувати, що паремії є одними з цінних та значних здобутків будь-якої мови, важливою частиною культури, польської зокрема. Підтвердженням цього є своєрідність семантичних опозицій у складі польських паремій, лексичні та структурно-граматичні характеристики цих мовних одиниць.

Результати дисертаційної роботи були **апробовані** на 17 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях (серед них – на 2-ох зарубіжних) і 2-ох семінарах. За результатами проведеного дослідження **опубліковано 10 наукових статей**, серед яких: **4** – у періодичних фахових виданнях України, **2** – у закордонних, одна з яких надрукована у виданні, що індексується у наукометричній базі Scopus (Q2), **2** – в інших наукових журналах; **2** – апробаційного характеру (тези доповідей).

Перспективами подальших досліджень є залучення паремій з антонімічними компонентами інших слов'янських мов, зокрема української, оскільки зіставний аналіз допоможе описати як відмінності, так і подібності паремійних одиниць кожної з мов.

Ключові слова: фразеологія, пареміологія, паремія, польська мова, польська мовна картина світу, семантика, опозиція, антоніми, семантично протилежні компоненти, протиставлення, прислів'я, приказка, тематична група, фразеологічна одиниця, пареміографія.

ABSTRACT

Moroz T. O. Polish Paremies with Antonymic Components (Semantic and Structural-Grammatical aspects). – Qualifying scientific paper on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the specialty 10.02.03 «Slavic languages» (035 – Philology). – Institute of Linguistics named after O. O. Potebnya, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2023.

The dissertation deals with the study of Polish paremies with antonymic components, since the issue of antonymic relations between components in the composition of paremic units remains not fully researched both in Polish linguistics and in Ukrainian Slavic studies.

The scientific novelty of the dissertation can be seen in the fact that, for the first time in Ukrainian and Polish linguistics, a comprehensive and multifaceted analysis of Polish paremies with antonymic components has been carried out, in particular, semantic oppositions in the composition of Polish paremic units have been investigated, varieties of semantically opposite components in the structure of Polish proverbs and sayings have been characterized according to typological classification of antonyms, as well as lexical and structural-grammatical characteristics of antonymic components have been described.

The practical significance of the work is related to the possibility of using language material in lecture and practical courses covering the problems of phraseology, lexicology, in particular in the teaching of such educational disciplines as «Modern Polish language. Lexicology», «Phraseology of the Polish language»; in the work of scientific seminars on the problems of phraseology; during the preparation of special courses and seminars.

The actual material for the study included more than 700 units of Polish paremies with antonymic components, which were collected by means of continuous sampling from Polish lexicographic sources (the 4-volume dictionary «Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich» edited by Y. Krzyzhanowski, «Uniwersalny słownik języka polskiego» edited by S. Dubis, the dictionary «Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich» edited by S. Adalberg and the collection of proverbs «Przysłowia są na wszystko» edited by D. Swierchynska).

In the first chapter «**Theoretical foundations of the study of paronymic units in linguistics**» the definitions of the terms *paremiology*, *paremia*, *proverb*, *saying*, *antonymy* and *antonyms* in dictionaries and scientific works are analyzed. It has been found that in linguistics, the question of the place of paremiology in the realm of other scientific disciplines remains quite controversial and unresolved. The views of scientists regarding the linguistic status of paronyms among other units of the language system, in particular phraseological ones, are considered. Many definitions of the concept of *paremia* have been found, however, as the analysis showed, there is still no single established definition of this concept in linguistics. The classification of proverbs and sayings in linguistic works is described. In the dissertation work, following L. I. Danylenko, we consider paremias as short, well-known expressions of the sentence structure, which in an aphoristic established form pass folk wisdom from generation to generation.

As evidenced by the results of the study, antonymic relations are shown between the components of a significant number of Polish paremic units. However, the study of antonymic relationships in the composition of Polish proverbs and sayings is lacks attention both in Ukrainian linguistics and in Polish, so it is relevant today.

In the second chapter, «**Semantic oppositions in the composition of Polish paremics**», oppositions in the composition of Polish paremic units are identified, their semantics are investigated, and paremics are combined by thematic groups in accordance with the identified oppositions. Two thematic classes are distinguished – «Man» and «Social Sphere». The analysis of the factual material proved that the thematic class «Human» is the most numerous, which includes six thematic groups: «External and internal characteristics of a person», «Physiological features of a person», «Psycho-emotional states of a person», «Life path of a person», «People's observations and signs» and «Image of a woman». The thematic group «External and internal characteristics of a person» combines the largest number of Polish proverbs and sayings with antonymic components describing the appearance, mental abilities and character traits of a person. The external characteristics of a person are described in paremias, in which the antonymic components indicate the opposition of ugliness and attractiveness. Contrasting the intellectual characteristics of a person in paremic units is represented by the opposition

«smart / stupid». Among the analyzed paremias describing the traits of a person's character, proverbs with semantically opposite components are singled out, which denote the opposition of two traits: «brave / cowardly», «brave / modest», «dexterous / lazy», «calm / energetic», «gentle / harsh», and proverbs, in the composition of which, with the help of semantically opposite parts, only one human trait is described, mostly negative. Within the framework of the thematic group «Physiological characteristics of a person», paremias with antonymous parts describing a person's physical condition (oppositions «disease / health», «sick / healthy», «weak / healthy»), weight (opposition «thin / fat») and age (oppositions «young / old», «youth / old age») of a person. The thematic group «Psycho-emotional states» includes Polish proverbs and sayings that contrast negative and positive emotions – «anger / shame», «joy / sadness», «love / hatred», or two negative emotions – «anger / hatred», and also shows the opposition of negative human emotions to positive attitudes towards others through the oppositions «kindness / anger» and «hate / gratitude». As part of the thematic group «Life path of a person», units describing the processes of human existence, human destiny, human life in time space, life experience and human labor activity are singled out. Within the framework of the thematic group «Folk observations and omens» Polish proverbs and sayings with semantically opposite components are presented, indicating folk, in particular meteorological, observations and omens, as well as folk observations regarding the peculiarities of sowing. The analyzed thematic group also includes proverbs and sayings of a didactic orientation, in which certain appeals, warnings, and advice can be traced. The thematic group «Image of a woman» contains paremias that depict both positive and negative characteristics of women, including assertiveness, femininity, quarrelsomeness, unkindness and malice, as well as the superiority of young women over the old ones.

In the structure of the thematic class «Social sphere», three thematic groups are distinguished: «Social relations and social status», «Relations between family members and other people», «Spirituality and the spiritual world of a person». The thematic group «Social relations and social status» includes Polish paremias for marking the oppositions «own / foreign», «rich / poor», «wealth / poverty» and proverbs describing the social status of a person. In the thematic group «Relationships between family members and

other people», paremias with antonymic components are found, which indicate the attitude of husband and wife to each other, peculiarities of family hierarchy, relations between parents and children, relations between close and distant relatives, as well as relations between other people. The thematic group «Spirituality and the spiritual world of man» includes paremias for the designation of such oppositions as «God / man», «God / devil», «man / devil», «God / man / devil», «church / man / God».

In both thematic classes («Man» and «Social Sphere») proverbs and sayings with antonymic components that have a double thematic meaning are singled out. Among the pairs of the thematic class «Man» with a double thematic affiliation, proverbs and sayings with the oppositions «human appearance / human mental abilities» and «human mental abilities / physical condition of a person» turned out to be the most numerous. The thematic class «Social Sphere» includes a much smaller number of proverbs and sayings, the components of which belong to different thematic groups. In these paremic units, only three oppositions are recorded – «social status of a person / physical condition of a person», «labour activity of a person / physical condition of a person», «social status of a person / moral qualities of a person».

In the third chapter «**Lexical and structural-grammatical characteristics of antonymic components of Polish paremic units**» the varieties of antonymic components in the composition of Polish proverbs and sayings according to the typological classification of antonyms are characterized and the lexical and structural-grammatical characteristics of semantically opposite components in the structure of Polish paremic units are analyzed. According to the typological classification of antonyms, gradual, complementary, vector and coordinate antonym components are distinguished in the composition of Polish proverbs and sayings. As the analysis shows, the most numerous are the gradual antonymic components, which are mainly used to reflect intellectual characteristics, character traits, appearance, physical properties, age and a person's height. Taking into account the lexical meaning of the antonymic components in the composition of Polish paremic units, groups are selected, where the semantically opposite components are the names of parts and organs of the human body, animals, time zones, food and clothing. The most numerous appear to be paremias with antonymic components, which

are the names of parts and organs of the human body, as well as the names of animals and birds. Among the semantically opposite components, which are called parts and organs of the human body, the somatic component *głowa*, which primarily represents the mental abilities of a person, has the highest frequency. The analysis of the material proves that in Polish paremies with antonymic components, the characteristic of the animal world is metaphorized, it is extrapolated to the description of human qualities. Individual paremias are identified, in which semantically opposite components denote professions, taste and temperature characteristics, units of measure and weight, natural and meteorological phenomena, work tools, residential buildings, seasons, months, and supernatural beings. In the structure of Polish proverbs and sayings, antonym pairs are also recorded, the components of which have different lexical meanings: «the name of a part of the human body vs the name of the result of thinking», «the name of the human body part vs the name of a feeling», «the sign of “human height” vs the sign “mental abilities of a person”», «character “a person’s height” vs character “trait of a person”».

Analysis of the structural characteristics of paremic units with antonymic components has proved the presence of two-, three-, four-, five- and even six-component antonymic parts in their composition. The most numerous are proverbs and sayings, in the structure of which the oppositional parts contain two components, in particular, the largest number are paremias with the opposition «noun+noun vs noun+noun».

Grammatical characteristics of semantically opposite components in Polish paremies are revealed due to differences in the forms of gender, number and case, as well as due to belonging to different parts of the speech. In particular, such types of cross-participial antonyms as «adjective vs noun», «numeral+noun vs pronoun», «adverb vs adjective» are singled out. The most numerous is the group of paremias, where the antonymic components have different case forms.

The results of the analysis of the actual material give grounds for asserting that paremias are one of the valuable and significant achievements of any language, an important part of culture, Polish in particular. This is confirmed by the originality of semantic oppositions in the composition of Polish paremies, lexical and structural-grammatical characteristics of these linguistic units.

The results of the dissertation have been tested at 17 international and all-Ukrainian scientific conferences (including 2 foreign ones) and 2 seminars. Based on the results of the conducted research, 10 scientific articles have been published, including: 4 – in specialized periodicals of Ukraine, 2 – in foreign ones, one of which has been published in a book of papers indexed in the scientometric database Scopus (Q2), 2 – in other scientific journals; 2 – conference abstracts.

Prospects for further research are the involvement of paremias with antonymic components of other Slavic languages, in particular Ukrainian, as a comparative analysis will help describe both the differences and similarities of paremia units of each of the languages.

Key words: phraseology, paremiology, paremia, Polish language, Polish language picture of the world, semantics, opposition, antonyms, semantically opposite components, juxtaposition, proverb, saying, thematic group, phraseological unit, paremiography.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мороз Т. О. Типи антонімів у польських пареміях. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*: зб. наук. праць. Київ: Освіта України, 2019. Вип. 35. С. 92–104.
2. Мороз Т. О. Репрезентація характеристики людини у польських паремійних одиницях з антонімічними компонентами. *Мова і культура*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. Вип. 22. Т. IV. С. 252–259.
3. Мороз Т. О. Польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами на позначення соціальної сфери життя людини. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 28. Т. 3. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208728>.
4. Мороз Т. О. Теоретичні підходи до аналізу паремій в українському, російському та польському мовознавстві. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. Вип. 1(45), 2021. С. 312–320. DOI: 10.24144/2663-6840/2021.1(45).312–320.
5. Мороз Т. О. Репрезентація родинних цінностей у польських паремійних одиницях із семантично протилежними компонентами». *Poznańskie Studia Slawistyczne*. 2021. Nr 21. S. 227–246. DOI: 10.14746/pss.2021.21.12.
6. Мороз 2022 – Мороз Т. Опозиція «свій / чужий» у семантичній структурі польських паремій. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2022. № 57. Article 2544. DOI: <https://doi.org/10.11649/sfps.2544>. **Scopus (Q2)**

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мороз Т. О. Польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами, що описують людину. *Славістичні студії: лінгвістика,*

літературознавство, дидактика: збірник наукових праць. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2019. Вип. 6. С. 73–77.

2. Мороз Т. О. Назви частин тіла у польських паремійних одиницях. *Лінгвістичні студії молодих дослідників: Збірник наукових праць*. Рівне: РДГУ, 2021. Вип. 12. С. 87–95.

Матеріали наукових та науково-практичних конференцій:

1. Мороз Т. О. Протиставлення компонентів *бог / людина, бог / диявол* у складі польських паремійних одиниць. *International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges»*: conference proceedings, April 23–24, 2021, Vol. 1. Częstochowa: «Baltija Publishing», 2021. pp. 33–36. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-073-5-1-8>.

2. Мороз Т. О. Опозиції *Młodość / Starość, Młody / Stary* в семантичній структурі польських паремій. *International scientific and practical conference «Philological sciences and translation studies: European potencial»*: conference proceedings, July 9–10, 2021. Włocławek: «Baltija Publishing», 2021. pp. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-110-7-4>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	21
ВСТУП	22
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПАРЕМІЙНИХ ОДИНИЦЬ У МОВОЗНАВСТВІ	28
1.1. Паремії у лінгвістичній системі.....	28
1.1.1. Пареміологія як наука. Основні аспекти розмежування пареміології та фразеології. Підходи до визначення належності / неналежності паремійних одиниць до складу фразеології.....	28
1.1.2. Поняття <i>паремія</i> у мовознавстві. Лінгвістична ідентифікація паремійних одиниць.....	35
1.1.3. Прислів'я та приказки як основні різновиди паремій.....	40
1.1.4. Класифікації паремійних одиниць у мовознавчих працях.....	44
1.2. Розуміння природи антонімії. Протилежність як семантична основа антонімії. Види протилежностей.....	48
1.3. Типологічні різновиди антонімів.....	54
1.4. Вивчення антонімічних компонентів у складі паремійних і фразеологічних одиниць.....	60
Висновки до розділу I	61
РОЗДІЛ II. СЕМАНТИЧНІ ОПОЗИЦІЇ У СКЛАДІ ПОЛЬСЬКИХ ПАРЕМІЙ	64
2.1. Паремійні одиниці з антонімічними компонентами тематичного класу «Людина».....	64
2.1.1. Тематична група «Зовнішні та внутрішні характеристики людини».....	65
2.1.1.1. Паремійні одиниці, що описують зовнішній вигляд людини.....	65
2.1.1.2. Паремійні одиниці, що описують розумові здібності людини.....	66

2.1.1.3. Паремійні одиниці, що описують риси характеру людини.....	71
2.1.2. Тематична група «Фізіологічні особливості людини».....	76
2.1.2.1. Паремійні одиниці, що описують фізичний стан людини.....	77
2.1.2.2. Паремійні одиниці, що описують вагу людини.....	78
2.1.2.3. Паремійні одиниці, що описують вік людини.....	79
2.1.3. Тематична група «Психоемоційні стани людини».....	86
2.1.4. Тематична група «Життєвий шлях людини».....	89
2.1.4.1. Паремійні одиниці, що описують процеси людського існування.....	89
2.1.4.2. Паремійні одиниці, що описують людську долю.....	91
2.1.4.3. Паремійні одиниці, що описують існування людини у часовому просторі.....	95
2.1.4.4. Паремійні одиниці, що описують життєвий досвід людини.....	98
2.1.4.5. Паремійні одиниці, що описують трудову діяльність людини.....	99
2.1.5. Тематична група «Народні спостереження та прикмети».....	102
2.1.5.1. Паремійні одиниці, що описують метеорологічні спостереження.....	102
2.1.5.2. Паремійні одиниці, що описують особливості ведення посівних робіт.....	105
2.1.5.3. Паремійні одиниці дидактичного характеру.....	106
2.1.6. Тематична група «Образ жінки».....	110
2.1.7. Паремії з подвійною тематичною належністю.....	112
2.2. Паремійні одиниці з антонімічними компонентами тематичного класу «Соціальна сфера».....	117
2.2.1. Тематична група «Соціальні відносини та соціальний статус».....	118

2.2.1.1. Паремійні одиниці на позначення опозиції «свій / чужий».....	118
2.2.1.2. Паремійні одиниці на позначення опозицій «багатий / бідний», «багатство / бідність».....	126
2.2.1.3. Паремійні одиниці, що описують соціальний статус людини.....	130
2.2.2. Тематична група «Стосунки між членами родини та іншими людьми».....	132
2.2.2.1. Паремійні одиниці, що описують стосунки між чоловіком та дружиною.....	132
2.2.2.2. Паремійні одиниці, що описують стосунки між батьками та дітьми.....	136
2.2.2.3. Паремійні одиниці, що описують стосунки між іншими родичами.....	141
2.2.2.4. Паремійні одиниці, що описують стосунки між іншими людьми.....	143
2.2.3. Тематична група «Духовність і духовний світ людини».....	144
2.2.3.1. Паремійні одиниці на позначення опозиції «Бог / людина».....	144
2.2.3.2. Паремійні одиниці на позначення опозиції «Бог / диявол».....	146
2.2.3.3. Паремійні одиниці на позначення опозиції «людина / диявол».....	148
2.2.3.4. Паремійні одиниці на позначення опозиції «Бог / людина / диявол».....	148
2.2.3.5. Паремійні одиниці на позначення опозиції «церква / людина / Бог».....	150
2.2.4. Паремійні одиниці з подвійною тематичною належністю.....	150
Висновки до розділу II.....	151

РОЗДІЛ ІІІ. ЛЕКСИЧНІ ТА СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНТОНІМІЧНИХ КОМПОНЕНТІВ ПОЛЬСЬКИХ ПАРЕМІЙНИХ ОДИНИЦЬ.....158

- 3.1. Різновиди антонімічних компонентів у складі польських паремійних одиниць згідно з типологічною класифікацією антонімів.....158
- 3.2. Лексичні характеристики антонімічних компонентів у польських паремійних одиницях.....164
- 3.2.1. Антонімічні компоненти – назви частин та органів людського тіла.....164
- 3.2.2. Антонімічні компоненти – назви тварин.....167
- 3.2.3. Антонімічні компоненти – назви часових відтинків.....171
- 3.2.4. Антонімічні компоненти – назви продуктів харчування.....173
- 3.2.5. Антонімічні компоненти – назви одягу.....175
- 3.2.6. Інші назви у складі паремійних одиниць.....176
- 3.2.6.1. Антонімічні компоненти – назви професій.....176
- 3.2.6.2. Антонімічні компоненти – назви смакових відчуттів.....177
- 3.2.6.3. Антонімічні компоненти – назви житлових споруд.....178
- 3.2.6.4. Антонімічні компоненти – назви одиниць вимірювання міри та ваги.....178
- 3.2.6.5. Антонімічні компоненти – назви пір року, місяців, метеорологічних і природних явищ.....179
- 3.2.6.6. Антонімічні компоненти – назви знарядь праці.....180
- 3.2.6.7. Антонімічні компоненти – назви температурних характеристик.....180
- 3.2.6.8. Антонімічні компоненти – назви надприродних істот.....181
- 3.2.7. Антонімічні компоненти, що мають різне лексичне значення.....181
- 3.3. Структурно-граматичні характеристики антонімічних компонентів у польських паремійних одиницях.....183

3.3.1. Структурні характеристики антонімічних компонентів у польських паремійних одиницях.....	183
3.3.1.1. Двокомпонентні антонімічні частини.....	183
3.3.1.2. Антонімічні частини з трьома і більше компонентами.....	186
3.3.2. Граматичні характеристики антонімічних компонентів у польських паремійних одиницях.....	191
3.3.2.1. Категорія відмінка.....	191
3.3.2.2. Категорія числа.....	193
3.3.2.3. Категорія роду.....	195
3.3.2.4. Належність антонімічних компонентів до різних частин мови.....	195
Висновки до розділу III.....	196
ВИСНОВКИ.....	199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	209
ДОДАТКИ А-В.....	234

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АК – антонімічні компоненти

АЧ – антонімічні частини

ПО – паремійна одиниця

СПК – семантично протилежні компоненти

СПЧ – семантично протилежні частини

ТГ – тематична група

ТК – тематичний клас

ФО – фразеологічна одиниця

англ. – англійська мова

див. – дивіться

італ. – італійська мова

лат. – латинська мова

напр. – наприклад

п. – польська мова

пор. – порівняйте

фр. – французька мова

ВСТУП

Мова кожного народу є унікальною, багатогранною, невичерпною та барвистою. Взаємний зв'язок мови та культури є беззаперечним, оскільки вивчення мови будь-якого народу неможливе без апелювання до відповідної культури. Безумовно, у мовній картині світу відображається система національно-культурних цінностей. Найяскравіше ця система цінностей репрезентована в пареміях, які є своєрідним «архівом» народної мудрості, адже містять уявлення певного етносу про моральні та етичні принципи, загальні істини, навколишній світ тощо. Як зауважує В. В. Жайворонок, «паремії є яскравим прикладом накладання зовнішнього (космічного) порядку речей на внутрішній (духовний) порядок (життєві правила, політ думки, моральний етикокодекс, етнопсихічну еволюцію, призначення душі, ментальну поведінку)» [Жайворонок 2001, 57].

У сучасному мовознавстві паремійні одиниці, зокрема прислів'я та приказки, залишаються одними з найбільш перспективних об'єктів наукових досліджень. Це, зі свого боку, призводить до появи численних наукових розвідок, у яких проаналізовано багатий та різноманітний паремійний матеріал. Наукова активність та дискусії довкола питань щодо мовного статусу паремій, відсутності їхньої усталеної дефініції та належності/неналежності до фразеологічного масиву мови свідчать про невичерпність зазначеної проблематики.

Вивченню паремій, їхньому функціонуванню у мовній системі присвятили свої праці О. О. Потебня [Потебня 1930]; В. В. Жайворонок [Жайворонок 2001]; О. В. Дуденко [Дуденко 2002]; В. Л. Пирогов [Пирогов 2003, 2009]; І. О. Голубовська [Голубовська 2004]; О. О. Селіванова [Селіванова 2004]; З. Г. Коцюба [Коцюба 2010]; В. А. Мусійчук [Мусійчук 2010]; І. М. Патен [Патен 2013]; О. Л. Овсянко [Овсянко 2017]; Я. О. Сулейманова [Сулейманова 2018]; Л. І. Даниленко [Даниленко 2019]; І. А. Аскерова [Аскерова 2018, 2019]; В. В. Калько [Калько 2018, 2020, 2021]; С. Я. Шульга [Шульга 2019], С. Скорупка [Skorupka 1972]; А. Богуславський [Bogusławski 1976];

Г. Шпіля [Szpila 2003]; Т. Шутковський [Szutkowski 2010, 2015]; Е. Скочиляс-Кротля [Skoczylas-Krotla 2010]; Р. Вижкевич-Максимов [Wyżkiewicz-Maksimow 2012]; Е. Войтчак [Wojtczak 2012]; Е. Скорупська-Рачинська [Skorupska-Raczyńska 2013] та ін.

Попри наявність праць, присвячених вивченню паремій, ані в польському мовознавстві, ані в українській славістиці недостатньо висвітленим залишається питання антонімічних відношень між компонентами у складі паремійних одиниць. Як стверджує К. В. Тараненко, антонімічність є «внутрішньою фундаментальною властивістю мови» [Тараненко 2017, 21]. Українська лінгвістка З. Г. Коцюба зазначає, що опозиційність є «однією з універсальних характеристик прислів'їв», а опозиційний підхід до вивчення паремій є «одним з найадекватніших способів пошуку універсального в різномовному проverbs'яльному просторі». Дослідниця також наголошує, що основною темою тієї чи тієї ПО є не відповідне слово або думка і навіть не певна сфера людської діяльності, а інваріантна пара семантичних протиставлень, незалежно від того, якими реаліями ця пара представлена і в яких взаємозв'язках ці реалії перебувають [Коцюба 2009, 209–212].

Актуальність дисертації визначається відсутністю монографічних досліджень, присвячених вивченню польських паремій з антонімічними компонентами, що, зі свого боку, є відчутною лакуною в українському та польському мовознавстві, яку необхідно заповнити. В основі дослідження лежить ґрунтовний аналіз польських прислів'їв та приказок з антонімічними компонентами, що дозволило описати семантику опозицій у паремійних одиницях, визначити основні різновиди антонімічних компонентів у складі польських паремій згідно з типологічною класифікацією антонімів, а також виявити лексичні та структурно-граматичні характеристики антонімічних компонентів у прислів'ях та приказках.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах теми відділу слов'янських мов Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України «Слов'янські мови в культурі і соціумі: теоретичні, лексикографічні та лінгводидактичні студії» (протокол № 3 від 30 квітня 2020 р., державний реєстраційний номер теми 0121U108010).

Тему дисертації затверджено на вченій раді Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (протокол № 12 від 29 листопада 2018 р.).

Мета праці полягає в комплексному аналізі польських паремій з антонімічними компонентами, зокрема в дослідженні семантики опозицій у складі польських прислів'їв та приказок, в об'єднанні паремійних одиниць за відповідними тематичними групами, у виявленні основних різновидів антонімічних компонентів у пареміях згідно з типологічною класифікацією антонімів, а також в описі лексичних та структурно-граматичних характеристик антонімічних компонентів у польських прислів'ях та приказках.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) з'ясувати значення термінів *пареміологія, паремія, прислів'я, приказка, антонімія, антоніми*;

2) визначити статус і місце паремій в сучасному мовознавстві;

3) зібрати польські прислів'я та приказки з антонімічними компонентами шляхом суцільної вибірки з відповідних лексикографічних джерел;

4) виявити опозиції у складі польських паремійних одиниць та дослідити їхню семантику;

5) об'єднати паремії за тематичними групами відповідно до виявлених опозицій;

6) схарактеризувати різновиди антонімічних компонентів у складі польських прислів'їв та приказок згідно з типологічною класифікацією антонімів;

7) здійснити опис антонімічних компонентів у структурі польських паремій за лексичними та структурно-граматичними характеристиками.

Об'єктом дослідження є польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами.

Предмет дослідження становлять семантичні опозиції у структурі польських паремій, різновиди антонімічних компонентів у прислів'ях та приказках згідно з типологічною класифікацією антонімів, а також лексичні та структурно-граматичні характеристики антонімічних компонентів у прислів'ях та приказках.

Фактичним матеріалом для дослідження послужили понад 700 одиниць польських паремій. **Основною джерельною базою** слугували 4-томний словник «Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich» за редакцією Ю. Кшижановського та «Uniwersalny słownik języka polskiego» за редакцією С. Дубіша. **Додатковими джерелами** були словник «Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich» за редакцією С. Адальберга та збірка прислів'їв «Przysłowia są na wszystko» за редакцією Д. Свєрчинської.

Відповідно до мети й поставлених завдань у дослідженні використано такі лінгвістичні **методи**: *метод суцільної вибірки* для виокремлення польських паремійних одиниць з антонімічними компонентами з відповідних лексикографічних праць з метою формування фактичного матеріалу; *описовий метод* з такими його прийомами, як *інвентаризація, класифікація, узагальнення*, що передбачає опис теоретичного доробку з проблеми дослідження, а також упорядкування й аналіз досліджуваних мовних одиниць. Також у праці застосовано **методики семантичного, зокрема компонентного, аналізу** – для дослідження семантики опозицій у структурі польських паремій; *структурно-граматичного аналізу* – для виявлення структурних і граматичних рис антонімічних компонентів у складі польських прислів'їв та приказок.

Наукова новизна дисертації визначається предметом її дослідження. У праці вперше проведено комплексний та різноаспектний аналіз польських паремій з антонімічними компонентами, зокрема досліджено семантичні опозиції у складі польських паремійних одиниць, охарактеризовано різновиди антонімічних компонентів у структурі польських прислів'їв та приказок згідно з типологічною класифікацією антонімів, описано лексичні та структурно-граматичні характеристики антонімічних компонентів.

Варто зазначити, що антонімічні відношення у паремійних та фразеологічних одиницях частково вже були описані в працях українських і польських мовознавців [Думчак 2014; Лагдан 2021; Тагільцева, Тюріна, Сахарова 2019; Mitrenga 2012]. Однак ці дослідження мають фрагментарний характер. Також, за нашими даними,

комплексний аналіз польських паремій з антонімічними компонентами в окремих монографічних дослідженнях не здійснювався.

Практичне значення отриманих результатів дослідження пов'язане з можливістю використання мовного матеріалу в лекційних і практичних курсах, присвячених проблемам фразеології, лексикології, зокрема у викладанні таких навчальних дисциплін, як «Сучасна польська мова. Лексикологія», «Фразеологія польської мови»; у роботі наукових семінарів із проблем фразеології; під час підготовки спецкурсів та спецсемінарів.

Особистий внесок здобувача. Збір фактичного матеріалу, його класифікацію та аналіз здійснено здобувачем самостійно. Усі публікації з теми дисертації – одноосібні.

Апробація матеріалів дисертації. Результати пропонованого наукового дослідження були представлені на 17 конференціях (серед них – на 2-ох зарубіжних) і 2-ох семінарах: XIX Міжнародних славістичних читаннях, присвячених пам'яті академіка Л. А. Булаховського (19 квітня 2019 р., м. Київ); IV, V, VI, VII, VIII, X науковій конференції молодих учених «Лінгвістика XXI ст.: традиції і перспективи розвитку» (23 травня 2019 р., 5 грудня 2019 р., 8 грудня 2020 р., 20 травня 2021 р., 7 грудня 2021 р., 30 травня 2023 р., м. Київ); Міжнародній науковій конференції «Історична пам'ять і сучасність: дискурсивні проєкції (до 100-річчя Акту злуки)» (3–4 грудня 2019 р., м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (19 березня 2021 р., м. Хмельницький); Міжнародній науково-практичній (зарубіжній) конференції «Філологічні науки, міжкультурна комунікація та перекладознавство: досвід і виклики» (23–24 квітня 2021 р., м. Ченстохова, Польща); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Мова як засіб міжкультурної комунікації» (21–22 травня 2021 р., м. Херсон); II Міжнародній науковій конференції «Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство» (25–26 травня 2021 р., м. Київ); Міжнародній науково-практичній (зарубіжній) конференції «Філологічні науки та перекладознавство: європейський потенціал» (9–10 липня 2021 р., м. Влоцлавек, Польща); Круглому столі «Глибини українського слова», присвяченому 80-річчю з дня народження

доктора філологічних наук, професора В. В. Жайворонка (9 листопада 2021 р., м. Київ); Круглому столі «Фразеологія та фразеографія в парадигмі сучасних досліджень: теорія, практика, перспективи», присвяченому до 100-річчя з дня народження кандидата філологічних наук, старшого наукового співробітника Л. А. Юрчук (11 квітня 2023 р., м. Київ); Всеукраїнській науковій інтернет-конференції «Лінгвістичні студії молодих дослідників» (11 листопада 2021 р., м. Рівне); Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Полоністика на Поділлі» (12 жовтня 2022 р., м. Хмельницький); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Проблеми слов'янської філології» (24 листопада 2022 р., м. Умань); VI Всеукраїнському круглому столі «Проблеми термінології: сучасний стан» (17 травня 2023 р., м. Київ).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 10 наукових одноосібних публікаціях, із них 4 опубліковано у періодичних фахових виданнях України; 2 – у закордонних, одна з яких надрукована у виданні, що індексується у наукометричній базі Scopus; 2 – в інших наукових журналах; 2 тез – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку умовних позначень використаних джерел, списку використаної літератури (загальна кількість – 214 позицій) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 261 сторінку, із них основного тексту – 185 сторінок.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПАРЕМІЙНИХ ОДИНИЦЬ У МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Паремії у лінгвістичній системі

Мова – це невичерпне, потужне джерело генетичного, енергетичного та національно-культурного коду кожного народу. Вона є не лише засобом спілкування та пізнання, а й характером нації, який проявляється у світогляді, звичаях, традиціях, побуті, історії, системі цінностей тощо.

У будь-якій лінгвокультурі наявні властиві лише їй культурні значення, які знаходять свій відбиток у семантиці мовних одиниць, серед яких, безсумнівно, чільне місце належить пареміям. Паремійні одиниці (далі – ПО) становлять невід’ємну частину світової премудрості та є «аксіологічно значущими мовними величинами, дослідження яких дозволяє виявити ієрархію цінностей носіїв певної культури і мови» [Голубовська 2004, 208].

1.1.1. Пареміологія як наука. Основні аспекти розмежування пареміології та фразеології. Підходи до визначення належності / неналежності паремійних одиниць до складу фразеології

Протягом останніх десятиліть у галузі гуманітарного знання представлено численні дослідження. Не є винятком і лінгвістика. У другій половині ХХ ст. з’являється низка нових напрямів – соціолінгвістика, етнолінгвістика, психолінгвістика тощо. До міждисциплінарних наук належить і пареміологія. Назва *пареміологія* походить від грецького *παροιμία*, яке є відповідником латинських *adagium* чи *proverbium* ‘прислів’я’, та *logos* ‘наука’ [Szutkowski 2015, 18]. У науковому обігу за терміном *пареміологія* закріпилося декілька визначень. Зокрема, у польських словниках зафіксовано такі дефініції, як: 1) наука про прислів’я, їхнє виникнення та способи інтерпретації [SJPD]; 2) наука, що вивчає прислів’я, їхнє

походження, значення; займається порівнянням прислів'їв, що з'явилися у різних державах [USJP]; 3) наука, що займається збиранням і опрацюванням прислів'їв, їхнім походженням, значенням, а також структурним та історичним аналізом [SWOPWN, 539]. У 20-томному «Словнику української мови» термін *пареміологія* тлумачиться як «розділ мовознавства, що вивчає паремії» [СУМ–20]. М. Т. Демський в енциклопедії «Українська мова» подає таке визначення пареміології: «філологічна дисципліна, що вивчає паремії, або народні вислови, виражені реченнями, а також короткими ланцюжками речень, якими передаються елементарна сценка чи найпростіший діалог» [ЕУМ, 480].

Варто зазначити, що передвісником пареміології була пареміографія, період розквіту якої у Польщі починається з 20-х років XVI ст. Як говорить Д. Свєрчинська, найстаршим польським пареміографом вважають Берната з Любліна, автора перших друкованих книжок, серед яких найбільш відома праця «Żywot Ezopa Fryga», видана в 1522 році в Кракові [Świerczyńska 2001, 11]. Також доречно згадати праці С. Рисінського [Rysiński 1618], Г. Кнапського [Knapski 1632], Я.-С. Яблоновського [Jabłonowski 1715] та А. М. Фредра [Fredro 1855].

Натомість польська пареміологія як нова галузь, за словами Д. Свєрчинської, розвинулась у 30-х роках XIX ст. і започаткував її К.-В. Вуйчицький, автор низки праць («Przysłowia narodowe z wyjaśnieniem źródła, początku oraz sposobu ich użycia», «Przysłowia polskie czyli nauka starych a rozumnych naszych ludzi» та ін.), присвячених аналізу прислів'їв [Świerczyńska 2001, 13]. Однак, як зазначає дослідниця, численні спроби К.-В. Вуйчицького пояснити генезу прислів'їв не завжди були вдалими, оскільки його дослідження іноді ґрунтувалися на анекдотичних матеріалах чи здогадках. Але цей факт не применшує внесок науковця, а його праці стали поштовхом для подальшого розвитку прислів'єзнавства [Świerczyńska 2001, 13]. Так, у другій половині XIX ст. видано працю «Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich», автором якої є польський пареміограф С. Адальберг [KPP 1889–1894]. На той час ця праця була найбільш цінною та слугувала взірцем не лише для дослідників та збирачів польських прислів'їв, а й для науковців інших царин.

Зачинателем новітньої польської пареміології був соціолог та етнограф Я.-С. Бистронь, який у 1933 році опублікував монографію енциклопедичного характеру «Przysłowia polskie», присвячену теоретичній проблематиці, історії польської пареміографії, характеристиці світу прислів'їв тощо [Bystroń 1993]. Після Другої світової війни було видано 4-томний словник «Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich» за редакцією Ю. Кшижановського [НКР, Т. 1–4]. Як зазначає сам Ю. Кшижановський, цей словник є розширеним і доповненим виданням згаданої вище праці «Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich» С. Адальберга [НКР, Т. 1, 35–36].

І в сучасному мовознавстві пареміологія як предмет наукового аналізу відкриває перед науковцями чимало перспектив дослідження. В. М. Мокієнко у своїх працях вказує щонайменше на вісім основних сфер для вивчення пареміології: 1) традиція і сучасність у пареміології та пареміографії; 2) сучасна пареміографія слов'янських мов; 3) термінологічні аспекти; 4) функціонування паремій у літературі, засобах масової інформації, живій мові; 5) варіативність ПО; 6) когнітивний аспект пареміології; 7) питання пареміологічного мінімуму; 8) міжмовні та історично-етимологічні питання пареміології [Мокиєнко 2012, 78–100]. Кожен із перелічених пунктів має свою специфіку дослідження, однак усі вони засвідчують багатовимірність паремій, їх складну структуру, багатофункціональність, культурне, етичне, історичне, психологічне та комунікаційно-прагматичне значення. Визначальним фактором є також і власне природа самих прислів'їв.

У мовознавстві достатньо суперечливим та остаточно невирішеним залишається питання щодо місця пареміології у царині інших наукових дисциплін. Серед лінгвістів і досі тривають дискусії щодо належності чи неналежності пареміології до складу фразеології. Думки науковців навколо цього питання розділилися: одні трактують пареміологію незалежно від фразеології, інші розглядають її в межах фразеології. У лінгвістиці наявні вузький та широкий підходи щодо розуміння об'єкта фразеології.

Як відомо, в широкому розумінні пареміологія є частиною фразеології, що в науковій літературі трактується як «засіб словесних зв'язків» та «наука про ці зв'язки» [Kurkowska, Skorupka 2001, 151]. Інакше кажучи, ця галузь займається аналізом та описом наявних у мові сталих словосполучень [EJP, 88]. Зауважимо, що фразеологія відрізняється від пареміології насамперед методологією досліджень. Для фразеології прислів'я є сполученнями слів і структурними одиницями речення, натомість для пареміології – мінімальними текстами народної літератури [EJO, 183]. Українська лінгвістка Л. І. Даниленко вважає, що фразеологія зародилася в надрах пареміології, зокрема, на думку дослідниці, на базі прислів'їв виникло чимало фразеологізмів. Також Л. І. Даниленко доходить висновку, що на часі виокремлення пареміології з широкого кола фразеології в окрему лінгвістичну дисципліну, оскільки різні за своєю суттю лінгвістичні явища мають бути об'єктами різних наукових дисциплін [Даниленко 2019, 47–48; 363].

Прихильники широкого витлумачення об'єкта фразеології (В. В. Жайворонок, Л. Г. Скрипник, В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко, Л. А. Булаховський, Н. Д. Бабич, О. О. Селіванова, Н. О. Батюк, А. М. Куза, Т. Ф. Семашко, С. Скорупка, Т. Шутковський, В. Хлебда, А. Новаковська, В. Мьодунка, Г. Шпіля та ін.) відносять паремії до складу фразеологічних одиниць (далі – ФО) з погляду їхнього комунікативного характеру, сталої реченневої структури, відтворюваності та двозначності (дослівне та метафоричне значення). Зазначимо, що прибічники цього підходу значно виходять за межі ідіоматики та фразематики, зараховуючи до фразеології одиниці, які іноді дуже відрізняються як із формального, так і семантичного погляду. Основним критерієм цієї концепції є насамперед відтворюваність фразеологізмів. Українська мовознавчиня Л. Г. Скрипник до фразеології відносила прислів'я, приказки, лексичні ідіоми (власне фразеологізми), традиційні формули (вітання, припрошування, запрошування до столу, побажання, віншування, прокльони, дражніння), крилаті вислови (слова), складені терміни. Також дослідниця зазначала, що «прислів'ям, приказкам і крилатим висловам-реченням відведено законне місце в багатьох загально визнаних класифікаційних схемах фразеологічних одиниць: вони входять до складу фразеологічних виразів чи

стійких фраз» [Скрипник 1973, 24–72]. Паремії на фразеологічному рівні розглядає Н. Д. Бабич. Лінгвістка зауважує, що кожна стійка конструкція з переносним значенням, відтворювана всіма носіями мови у готовому вигляді, варта того, щоб бути введеною у фразеологічний словник і фіксуватися у ньому стільки разів, скільки перестановок компонентів у ній без змін у значенні можна допустити. Також Н. Д. Бабич порівнює фразеологію із птицею у Г. С. Сковороди – «все ловимо її, а впіймати не можемо» [Бабич 2011, 86, 95]. У дослідженнях В. В. Жайворонка йдеться про те, що прислів'я та приказки є фразеологізованими мовними одиницями, які побутують у мові народу ще з давніх часів, а пізнати етнос, його традиції, душу можна не лише через його художню творчість чи художнє слово його найкращих представників, але й за допомогою слова, фразеологізму, взагалі через його мову як «душу», «серце» народу [Жайворонко 2007, 36]. А. М. Куза також дотримується позиції трактування фразеології у широкому розумінні. Дослідниця залучає до аналізу релігійні крилаті вислови, складені терміни, прислів'я, приказки, народно-поетичні мовні кліше, оскільки в них представлено «національний спосіб світосприйняття, народні морально-етичні та релігійні переконання» [Куза 2016, 23]. Т. Ф. Семашко до фразеологічного фонду, крім власне фразеологізмів, зараховує афоризми, складені терміни, перифрази та компаративні словосполучення [Семашко 2008, 12].

Необґрунтованим винесення паремій за межі фразеології вважає й О. О. Селіванова. Дослідниця вказує на спільні ознаки паремій та фразеологізмів. На її думку, аналіз ПО саме у межах фразеології істотно розширює її зв'язок із багатьма іншими мовознавчими дисциплінами [Селіванова 2006, 645]. Л. А. Булаховський також вважав за доцільне розглядати паремії у складі ФО, зокрема автор виділяв: 1) прислів'я та приказки; 2) професіоналізми; 3) усталені вислови з анекдотів, жартів; 4) цитати з біблії; 5) переклади іншомовних висловів; 6) ремінісценції античної старовини; 7) переклади поширених іншомовних висловів (французьких, німецьких, італійських, англійських); 8) крилаті вислови письменників; 7) влучні фрази видатних людей [Булаховський 1949, 77–78].

Прислів'я знайшли своє місце і в класичній фразеологічній типології польського лінгвіста С. Скорупки. У своїх дослідженнях автор зосереджує увагу на різниці між поняттями *фраза* та *речення*. С. Скорупка зауважує, що кожна фраза є реченням, але не кожне речення є фразою. Речення, на противагу фразам, є значно ширшим. До фразеології науковець зараховує тільки ті речення, які мають усталений характер, натомість до фраз відносить усі різновиди прислів'їв, сентенції, максими, приказки [Skorupka 1967, 6]. К. Клосінська також розглядає прислів'я в межах фразеології, зокрема враховує такі чотири ознаки, як мовний статус одиниці, вид форми, характер форми та значення [Kłosińska 2004, 7–10]. На думку польського мовознавця Г. Шпілі, у центрі фразеології знаходяться ідіоми, дещо далі – колокації (стійкі словосполучення), композити та насамкінець – крилаті слова, цитати, сентенції, максими та прислів'я. Науковець зауважує, що прислів'я знаходяться на межі фразеології з погляду структурного підходу, оскільки вони виконують у мові функцію самовираження, на відміну від номінативних одиниць, уживання яких зумовлене їхньою зануреністю в речення та які повинні бути синтаксично адаптованими до лексично-граматичного середовища. Г. Шпіля доходить висновку, що паремії відрізняються від ФО насамперед реченнєвою структурою, комунікаційно-прагматичною функцією та історичною фіксацією [Szpila 2003, 95–96; 98]. Т. Шутковський зараховує пареміологію до одного із трьох розділів фразеології (поряд з ідіоматикою та фразематикою). Усі ФО (ідіоми, фраземи, паремії), на його думку, мають семантико-структурно-функціональні ознаки, а пареміологія та фразеологія пов'язані між собою не лише об'єктом дослідження, а й схожими методами аналізу [Szutkowski 2012, 118]. Т. Шутковський вважає паремії особливим типом ФО, оскільки вони, по-перше, є відтворюваними та надлексичними, по-друге, семантично двоплановими [Szutkowski 2015, 47]. Прибічницею широкого витлумачення об'єкта фразеології є також польська дослідниця А. Новаковська. Лінгвістка до ФО зараховує не всі типи паремій, а лише прислів'я та приказки, оскільки вони, з огляду на переносне значення, є надслівними утвореннями, значення яких виникає зі значень одиничних компонентів, але вони

формуються внаслідок відповідних метафоричних процесів [Nowakowska 2005, 40–41].

Прихильники вузького витлумачення специфіки ФО (В. М. Мокієнко, Н. М. Неровня, В. М. Білоноженко, С. Бомба, А. Богуславський, М. Гроховський, А.-М. Левицький та ін.) одним із основних аргументів проти зарахування ПО до складу фразеології вважають їхню замкнуту структуру, на відміну від ідіом, природа яких повною мірою відображається лише в тексті. До того ж ПО, на противагу фразеологізмам, не є еквівалентними одиничним лексемам, тобто замінити одним словом їх неможливо. Також представники цього підходу зауважують, що ПО як мовні феномени за структурою близькі до речень та характеризуються низкою структурних, семантичних і функціональних особливостей, зокрема виконують функції номінації в мові та комунікації в мовленні (емоційна та стилістична забарвленість). Так, Н. М. Неровня зауважує, що прислів'я та приказки не те саме, що фразеологізми. Дослідниця наголошує на тому, що «у складі прислів'їв і приказок досить часто справді вжито фразеологізми, однак вони містять ще й інші слова, завдяки чому прислів'я, рідше приказка, репрезентує судження» [Неровня 2004, 60]. Л. І. Даниленко підкреслює, що вагомою відмінністю є те, що в основі прислів'їв лежать судження, натомість в основі фразеологізмів – поняття. На думку лінгвістки, не варто заповнювати термінологічне поле пареміології новими дефініціями, що не корелюють із традиційними, зокрема це стосується нового терміна щодо паремій – «афоризми народного походження». Оскільки, як зауважує Л. І. Даниленко, паремії переважно трактують як «безіменні витвори простого народу, міні-текст побутового повчального характеру», а афоризми – це передусім «авторські непобутові короткі оригінальні вислови з естетичною домінантою» [Даниленко 2019, 44–45]. В. М. Мокієнко трактує прислів'я як стійкі терміни, які варто виокремити із фразеології, але, на думку вченого, не можна заперечувати той факт, що вони є її джерелами [Мокиєнко 1986, 5].

Польський науковець А. Богуславський стверджує, що метафоричні прислів'я є звичайними реченнями із темою та змістом, які відповідають загальним мовним нормам. Дещо пізніше науковець звернув увагу на проблему статусу значення

прислів'їв та зазначив, що їх не можна розглядати на рівні ФО, оскільки вони, по-перше, мають набагато глибший зміст; по-друге, відрізняються від ФО як формально, так і семантично [Bogusławski 1976, 153]. М. Гроховський виокремлює ПО не лише зі складу фразеології, а навіть ширше – із лексикології, зважаючи на їх реченнєву форму, комунікаційну та логічну повноту. На відміну від ФО, паремії не вимагають жодних синтаксичних доповнень чи розширень. Вони, на думку автора, функціонують за принципом «готової» цитати [Grochowski 1982, 34]. Інший польський науковець А.-М. Левицький дотримується думки про те, що прислів'я мають закінчену думку, виражають певну загальну істину та містять рекомендації дидактичного характеру. ПО, як слушно зауважує дослідник, мають зміст, який не залежить від ситуації чи контексту, вони, на відміну від фразеологізмів, є готовими мікротекстами [Lewicki 2009, 15–16].

Названі вище підходи є стимулом і поштовхом для подальших роздумів і пареміологічних досліджень. З огляду на проаналізовані теоретичні праці та погляди науковців щодо витлумачення об'єкта фразеології, у нашому дослідженні ми більше схильні приєднатися до думки дослідників, які розглядають паремії поза межами фразеології, оскільки перші згадки про прислів'я, які є неоціненною мудрістю народу, сягають іще давніх часів, коли про фразеологізми не йшлося взагалі. Ми вважаємо, що паремії – це повноцінні речення, у яких закладена цілісна думка, судження.

1.1.2. Поняття *паремія* у мовознавстві. Лінгвістична ідентифікація паремійних одиниць

Одиниці пареміології об'єднуються спільним науковим терміном *паремія*, тлумачення якого є об'єктом постійного інтересу вчених різних галузей знань – лінгвістів, етнографів, літературознавців, істориків, а також психологів, соціологів, культурологів. Виникнення паремій є універсальним явищем, яке характерне для усіх мов світу, оскільки вони відображають народну специфіку, пов'язану з історією, звичаями, особливостями культури тієї чи тієї нації. Паремії становлять

континуум, адже поєднують давнє та сучасне покоління, є тим золотим містком, через який передається мудрість і досвід, образи та думки. М. М. Пазяк говорить, що «паремії, як і народ, безсмертні, це коштовні, немеркнучі його перлини; у них живе і дихає, сумує і радіє жива душа народу, органічно поєднується його історія і сучасність» [Пазяк 1984, 14].

Паремії мають багатовікову історію, яка починається ще з давньоєгипетських часів. У Стародавній Греції їх позначали терміном *παροιμία* ‘притча’, а у Стародавньому Римі – *proverbium* ‘прислів’я’ або *adagium* ‘прислів’я’. Звідси вони поширилися й до інших сучасних мов під назвами англ. *proverb*, італ. *proverbio*, фр. *proverbe*, п. *przysłowie* та ін. [НКР, Т. 1, 7].

Зважаючи на багатогранність паремій як у формальному, так і семантичному аспектах, а також на їхнє ідеографічне багатство та походження, досить складно розробити єдину універсальну дефініцію. Ця проблема була актуальною ще за часів Аристотеля, який вказував на важливість ПО та спробував їх потрактувати [Аристотель 2015, 288]. Відтоді не припиняються спроби визначення терміна *паремія*, що тривають і до сьогодні. Тому це важливе мовознавче питання, на нашу думку, і надалі залишається актуальним та відкритим.

Польський пареміолог ХХ ст. Я.-С. Бистронь зауважує, що неможливо дати чітке визначення пареміям, оскільки вони є своєрідним комплексом слів, що функціонують у відповідній соціальній групі та не становлять особливого виду творчості [Bystroń 1933, 2]. Американський учений В. Мідер у своїх працях акцентує увагу на тому, що дефініції паремій на сьогодні зафіксовано не меншу кількість, ніж самих прислів’їв [Mieder 1991, 152]. У передмові до книги про прислів’я «The proverb» А. Тейлор стверджує, що у мовознавчій науці надати пареміям чіткого та єдиного визначення просто неможливо, оскільки кожен носій будь-якої мови по-різному виділяє та пізнає для себе ознаки паремій, описати які в одному стислому визначенні не вдасться. Дослідник констатує, що ми можемо одноставно лише погодитися із тим, що паремії «це висловлення, які існують серед народу». На думку А. Тейлора, ця істина не викликає жодних сумнівів [Taylor 1931, 3]. Українська лінгвістка В. В. Калько виокремлює чотири основні

причини відсутності єдиного розуміння паремій: 1) вони є об'єктом вивчення не лише лінгвістики, а й фольклористики, у якій їх кваліфікують як «жанр народної словесності»; 2) семантичний обсяг терміна *паремія* (проблема дефініції та видової диференціації); 3) дискусійність меж фразеологічного масиву мови та співвідношення фразеологізмів із пареміями; 4) проблема вибору в науковій літературі й словниках ключового слова дефініції [Калько 2018, 79–80; 2019а, 21–25].

Поняття *паремія* спершу розглядали як спеціальний церковний термін [Świerczyńska 2001, 10–11]. Згодом дефініції дещо видозмінилися. Так, в 11-томному «Словнику української мови» слово *паремія* тлумачиться як «уришок із книги ветхого завіту, що містить пророцтво або повчання і читається в православній церкві під час відправи» [СУМ, Т. 6, 68]. Натомість у 20-томному «Словнику української мови» подано вже ширшу дефініцію, у якій окрім значення, згаданого вище, додається ще одне: «2. лінгв. усталений вислів, що становить цілісне речення дидактичного змісту» [СУМ–20]. Також термін *паремія* кваліфікують як афоризм народного походження, що характеризується лаконічністю форми, відтворюваністю значення і переважно повчальним смислом [Колоїз, Малюга, Шарманова 2014, 38]. Зауважимо, що в енциклопедії «Українська мова» терміна *паремія* не засвідчено, однак словникова стаття «Пареміологія» містить інформацію про одиниці, що входять до складу паремій: «прислів'я і приказки (вони становлять основну масу – до трьох чвертей – усього паремійного фонду), примовки, загадки, прикмети, “ділові” вислови, повір'я, “віщі” сни, ворожби, задачі, головоломки, скоромовки, пустомовки, замовляння, небилиці, нісенітниці, одномоментні анекдоти, казкові формули тощо» [ЕУМ, 480].

В 11-томному «Словнику польської мови» за редакцією В. Дорошевського ми не виявили гасла *paremia*, натомість у новішому словнику за редакцією М. Шимчака вже подано дефініцію слова *paremia*: «прислів'я, сентенція, максима» [SJPSzym]. Таке ж тлумачення (лише з маркуванням ‘застаріле’) фіксує і «Універсальний словник польської мови» за редакцією С. Дубіша [USJP]. У словнику за редакцією П. Жмігородського зафіксовано ширше тлумачення поняття *паремія* «книж. коротке і

вдале формулювання, яке має універсальний зміст і трактується як вказівка, попередження або коментар до певної ситуації» [WSJP].

Аналіз значної кількості праць дозволив виявити чимало дефініцій поняття *паремія*, що демонструють його різне розуміння та інтерпретацію. Дослідниця В. В. Калько зазначає, що паремія – це «відтворюване, етнокультурно марковане, здатне до трансляції прецедентне висловлення, що має буквальний або глибинний зміст, функціонує як складник тексту і прагматично спрямоване на інтерпретатора» [Калько 2019а, 40]. У посібнику «Українська пареміологія» за редакцією Ж. В. Колоїз автори тлумачать паремії як «1) одиниці пареміології, що вирізняються афористичністю, усталеністю, відтворюваністю, переосмисленим чи буквальним узагальненим значенням, здебільшого повчальним змістом; 2) мовний знак, який передає специфічну інформацію про традиційні цінності та погляди, ґрунтовані на життєвому досвіді народу» [Колоїз, Малюга, Шарманова 2014, 16]. О. В. Федіна визначає паремію як «вербалізовану мовну та ментальну свідомість багатьох поколінь носіїв національної мови, що зафіксували в образно-оцінній формі картину світу й образ людини як виразника національного духу» [Федіна 2020, 100]. М. П. Бобро вважає, що паремії є засобами ретрансляції культурно-історичних сенсів, які концептуалізують результати наївного пізнання світу й відображають ставлення суб'єкта до його складників, вони зберігають і передають поколінням від покоління еталони й стереотипи, що формувалися у народній свідомості протягом століть [Бобро 2018, 27]. С. Я. Єрмоленко зауважує, що паремія як мовний знак культури співвідноситься з реальністю, проте її специфіка закладена в самому вислові, у його логіко-семіотичній природі [Єрмоленко 2009]. Мовознавчиня О. О. Селіванова зазначає, що поняття *паремія* переважно вживається «на позначення стійких відтворюваних одиниць реченнєвої структури, зокрема прислів'їв» [Селіванова 2004, 242]. О. В. Дуденко вважає, що паремія це «лаконічне повчальне народне висловлення, оформлене за зразком синтаксично замкненого, семантично цілісного і відтворюваного речення поетичного характеру, що в узагальнено-образній формі виражає певні життєві закономірності, правила або істини» [Дуденко 2002, 67]. Українська лінгвістка З. Г. Коцюба зазначає, що паремії

є особливими знаками мовної системи, мають текстову природу та водночас є репрезентантами фольклорного жанру [Коцюба 2010а, 10]. В. Л. Пирогов визначає паремії як «стислі повчальні національно-культурні вислови, які за формою є узагальнено-образними, синтаксично-замкненими, семантично цілісними і відтворюваними конструкціями, що виражають специфіку життя й побут кожної окремої спільноти і виконують директивну функцію» [Пирогов 2003, 34]. О. О. Савченко під пареміями розуміє «народні вислови повчального змісту, побудовані здебільшого як синтаксично і семантично завершені, відтворювані речення, що у стислій формі, в прямому або переносному значенні виражають певні життєві правила або істини» [Савченко 2020, 44–45].

Як бачимо із наведених дефініцій, поняття *паремія* у мовознавстві сприймається неоднозначно, однак у більшості лінгвістичних праць під досліджуваним терміном розуміють *прислів'я* та *приказки*. Зазначимо, що ми у своєму дослідженні, слідом за Л. І. Даниленко, розуміємо паремії як короткі, широко відомі вислови реченнєвої структури, які в афористичній усталеній формі з покоління в покоління передають народну мудрість [Даниленко 2019, 18–19; 51].

Також варто згадати і про комплекс рис (диференційних, конституційних, релевантних, онтологічних), що притаманні пареміям. Аналіз численних сучасних лінгвістичних досліджень показав, що до найбільш іманентних ознак паремій належать: 1) двобічна природа – означуване (план змісту) і означувальне (план вираження); 2) системність; 3) усталеність (стійкість) структури; 4) завершеність процесу породження; 5) здатність до узагальнення та відтворюваність у процесі комунікації; 6) варіантність; 7) семантична цілісність; 8) моралістичність; 9) експресивність; 10) здатність до номінації; 11) образність, метафоричність; 12) універсальність; 13) інформативність; 14) лаконічність; 15) структурно-композиційна завершеність; 16) прецедентність тощо [Баран 1998, 7–10; Величко 1996, 18; Дуденко 2002, 67; Коцюба 2010а, 10; Колоїз, Малюга, Шарманова 2014, 271; Даниленко 2019, 299–305, 347–348; Калько 2021, 105; Savin 2010, 62; Szutkowski 2015, 343–360; Wyzkiewicz-Maksimow 2012, 29 та ін.].

Польський мовознавець Т. Шутковський один із підрозділів своєї праці «Współczesna paremiografia rosyjska i polska» присвятив паремійній трансформації, а саме такій іманентній ознаці паремій, як варіантність, яка, на думку автора, зумовлена насамперед тим, що паремії є мікрожанрами усної народної творчості та одиницями мови, що функціонують у живій мові [Szutkowski 2015, 343]. Л. І. Даниленко також зазначає, що пареміям притаманна варіантність – властивість мовного знака видозмінювати своє означальне при збереженні тотожності означуваного. Варіантність прислів'їв, на думку дослідниці, має кілька причин: 1) той чи той варіант є наслідком формальної або словотвірної видозміни одного з компонентів; 2) нові варіанти прислів'їв і приказок виникають в результаті заміни якогось одного компонента іншим, подібним за значенням [Даниленко 2019, 347–348]. Л. І. Даниленко наголошує і на прецедентності паремій, яка «забезпечується прецедентністю випадку чи прецедентністю ситуації». Лінгвістка доходить висновку, що «паремії як прецедентні феномени є елементами когнітивної бази певного лінгвокультурного соціуму, у якій вони зберігаються у вигляді детермінованих мінімізованих знань та уявлень» [Даниленко 2019, 301–305].

Отже, набутки як давніх, так і сучасних лінгвістичних досліджень є підґрунтям для нового осягнення та розуміння паремій як частини народної культури, які відтворюють мовну свідомість народу та мають свої особливості, що пов'язані з історією конкретного етносу та культурними взаємовідносинами в суспільстві.

1.1.3. Прислів'я та приказки як основні різновиди паремій

Основними різновидами паремій є прислів'я та приказки, які «живуть» серед людей уже не одне століття та передаються з покоління в покоління. Вони є невід'ємною частиною нашої мовної діяльності, відображають реалії дійсності, найважливіші сфери життя людини, її ставлення до загальних цінностей, навколишнього світу тощо. Польська лінгвістка Р. Вишкевич-Максимов зауважує,

що саме прислів'я та приказки є тим документом традицій і духовної культури, який збагачує мовну матерію як у своїй первинній, канонічній формі, так і в модифікованій [Wyżkiewicz-Maksimow 2012, 9]. Ці ПО, за словами авторів посібника «Українська пареміологія» за редакцією Ж. В. Колоїз, становлять своєрідні «інтерпретативні акти», є знаками етнічної «традиційної» культури, що виконують роль «архіву» народної мудрості [Колоїз, Малюга, Шарманова 2014, 271]. Т. Голувка слушно зазначає, що прислів'я та приказки репрезентують чистий «здоровий глузд», є голосом народу та мудрістю віків [Hołówka 1986, 125]. Прислів'я, безумовно, з нами з давніх-давен. Вони увічнінені писемною формою мови. Реєстрація прислів'їв не дозволяє автоматично визначити, коли вони з'явилися в міжособистісному спілкуванні, але, як зазначає польський мовознавець Г. Шпіля, є припущення, що прислів'я існували ще до появи писемності [Szpila 2003, 13].

Польська мовознавчиня М. Цитовська вважає, що визнання прислів'їв як літературного жанру, який має самостійну цінність, бере свій початок від твору Е. Роттердамського «Adagie», який став неоціненною працею для подальших досліджень польських пареміографів – С. Рисінського, Г. Кнапського, А.-М. Фредра, Я. С. Яблоновського, Б. Хмелевського, А.-К. Жеглицького [Cytowska 1998, 234]. Найдавніші польські прислів'я – це маргіналії, що були зафіксовані у середньовічних кодексах і рукописах. Пізніше їх опублікували О. Брюкнер [Brückner 1895] та Я. Лось [Łoś 1922]. Жанрові різновиди прислів'їв розглядають Д. Свєрчинська [Świerczyńska 1974], Ю. Кшижановський [Krzyżanowski 1980], М. Ліпінська [Lipińska 2001], Г. Шпіля [Szpila 2001] та ін.

Незважаючи на велику кількість досліджень цієї проблематики, досі немає єдиного усталеного визначення прислів'я, а засвідчені дефініції сформульовані з різних дослідницьких позицій і ґрунтуються на досить різноманітних, неуніфікованих критеріях. Найдавніші значення польської лексеми *przysłowie* фіксуємо у «Старопольському словнику»: «1) речення, що описує певну подію, ситуацію, особу або предмет; традиційно повторюється, зазвичай у переносному значенні; 2) коротка розповідь, що є дидактично-моралізаторською метафорою;

притча; 3) думка, погляд, загальне судження» [SStp, Т. 7, 357]. В 11-томному «Словнику польської мови» за редакцією В. Дорошевського слово *przystowie* подається з двома значеннями: «1) коротке речення (або речення), часто у віршованій формі, традиційно повторюване, яке виражає певну сентенцію, загальну істину, що походить з літературних чи народних джерел; 2) слово або вираз, що використовується під час розмови, часто повторюване за звичкою, не поєднуване з іншою частиною речення; приказка» [SJPD]. В «Універсальному словнику польської мови» за редакцією С. Дубіша термін *przystowie* тлумачиться як «коротке речення, узятє з літературних чи народних джерел, що виражає загальну істину (сентенцію, натяк, застереження) та є збереженим в усній традиції» [USJP]. У «Великому словнику польської мови» за редакцією П. Жмігородського зафіксовано таку дефініцію слова *przystowie*: «короткі, часто повторювані фрази, що мають універсальне значення та трактуються як поради, попередження або коментарі до певної ситуації» [WSJP]. В 11-томному «Словнику української мови» термін *прислів'я* тлумачиться як «влучний образний вислів, часто ритмічний за будовою, який у стислій формі узагальнює, типізує різні явища» [СУМ, Т. 8, 24]. В енциклопедії «Українська мова» слово *прислів'я* окреслюється як «стійкий вислів переважно фольклорного походження, у якому зафіксований практичний досвід народу та його оцінка різних подій і явищ» [ЕУМ, 552].

Дослідник польських прислів'їв Я.-С. Бистронь визначає їх як групи слів різної форми та змісту, які традиційно повторюються. На думку дослідника, вони повинні легко запам'ятовуватися, бути доступними та колоритними за змістом, яскраво репрезентувати протилежності та містити наявний або прихований гумор [Bystroń 1933, 2; 6]. Стисле і водночас повне визначення, що вміщує найсуттєвіші ознаки прислів'я, дає В. Копалінський: «речення, що містить алегорично-дидактично-моралізаторську думку і виражає загальне повчання, пораду або застереження; лаконічне і виразне, побудоване здебільшого за принципом паралелізму (за формою або змістом) і контрасту, воно фіксується в одній або багатьох культурах (у стійкій формі, що піддається різним варіаціям) в народній традиції і в літературі» [Kopaliński 1985, 943]. Варте уваги визначення прислів'я

Г. Шпілі, який присвятив опису прислів'їв одну зі своїх праць «Krótko o przysłowiu»: прислів'я – це «короткий, часто римований, зазвичай метафоричний вислів у формі речення, що містить певну істину або мудрість, засновану на народному досвіді; використовується для опису ситуації та повчання; має народне походження; є характерним і широко відомим у певній спільноті; він укорінився в традиції протягом століть і передається з покоління в покоління» [Szpila 2003, 24]. Р. Вижкевич-Максимов під прислів'ям розуміє «самостійний вислів у межах певної культури, який за змістом характеризується вираженням судження, морального принципу, думки, настанови чи застереження в усталеній формально-смысловій формі, що містить загальне повчання щодо життєвої ситуації; вирізняється паралельною структурою або контрастом, стислістю, образністю, ритмічністю, точністю і звичайно метафоричністю, а також є довговічним та універсальним» [Wyżkiewicz-Maksimow 2012, 29].

Серед ПО близькими до прислів'їв є приказки. У польських словниках слово *porzekadło* дефініюється як «1) крилатий вислів, речення; вид прислів'я, сентенції; 2) слово чи фраза, які хтось використовує за звичкою» [SJPD]; «крилатий вислів, вид прислів'я; сентенція, максима» [USJP]; «короткий, соціально стійкий мовний вислів, що містить загальну істину, яка в певній ситуації є порадою, застереженням або коментарем» [WSJP]. Згідно з 11-томним «Словником української мови» приказка – це «поширений у мові влучний, часто римований вислів, близький до прислів'я, але без властивого прислів'ю повчального змісту» [СУМ, Т. 7, 631]. В енциклопедії «Українська мова» термін *приказка* тлумачиться як «стійкий вислів здебільшого фольклорного походження, який образно розкриває певне явище насамперед з погляду його емоційно-експресивної оцінки» [ЕУМ, 546].

Попри те, що прислів'я та приказки досить тісно взаємопов'язані, між ними все-таки є різниця: вони мають як структурні, так і семантичні відмінності. Як зазначають Ж. В. Колоїз, Н. М. Малюга та Н. М. Шарманова, і прислів'я, і приказки характеризуються планом вираження та планом змісту, мають системну організацію, утворюють тематичні/семантичні поля і групи, маніфестують синонімічні й антонімічні відношення, різні їхні варіанти утворюють варіантні

парадигми, однак прислів'я – це синтаксично завершене речення, граматично й інтонаційно оформлене, яке має узагальнювальний характер за змістом, натомість приказка не має повчального змісту та обґрунтування висновку, а є частиною речення, його будівельним матеріалом [Колоїз, Малюга, Шарманова 2014, 39–41]. Науковці також виокремлюють основні диференційні ознаки прислів'їв та приказок, кожна із яких надалі залишається дискусійною: а) синтаксична завершеність / незавершеність; б) граматично й інтонаційно оформлене судження / частина судження; в) наявність / відсутність моралізаторського спрямування; г) наявність / відсутність узагальнено-метафоричного, переносного значення; г) наявність / відсутність повчального змісту тощо [Колоїз, Малюга, Шарманова 2014, 39–41; 50–51]. У книзі «Українські прислів'я та приказки» за редакцією М. М. Пазяка автори, наголошуючи на смисловій та структурній різниці прислів'їв та приказок, зауважують, що «часто від прислів'їв відокремлюються їх ядра, які продовжують побутувати паралельно, як усічені порівняння, приказки, ідіоми» [УПП, 14]. Зауважимо, що у нашому дослідженні ми не ставимо за мету розрізнити між собою прислів'я та приказки, але відмінності між ними вбачаємо.

1.1.4. Класифікації паремійних одиниць у мовознавчих працях

Зважаючи на те, що у мовознавстві відсутні чіткі критерії щодо визначення статусу паремій, дискусійною залишається і проблема їхньої класифікації. Загальноприйнятими є такі типи класифікацій паремій: *алфавітна* (розміщення прислів'їв та приказок в алфавітному порядку в залежності від початкових літер першого слова); *лексична* або *енциклопедична* (за опорним словом); *монографічна* (систематизація паремій за місцем чи датою їх збирання); *генетична* (розподіл матеріалу за походженням, зокрема за мовою та народом) та *тематична* (упорядкування ПО за темами та змістом) [Рогач 2017, 144].

Досить часто об'єктом досліджень у мовознавстві є окремі класи паремій, об'єднані за певними семантичними параметрами, тобто в основі аналізу лежить поділ паремій за тематичними (або ідеографічними) групами [Івченко 1999;

Краснобаєва-Чорна 2009; Прадід 1995; Прадід 1997; Редин 1989, 2017; Ном. 1993; Северин. 2014; Колеснікова 2010; Патен 2013; Губич 2019; Коваленко 2020; Kościelniak, Olas 2017; Wyżkiewicz-Maksimow 2012 та ін.]

З огляду на значну кількість досліджень варто зазначити, що тема класифікації паремій залишається актуальною і сьогодні. В українському мовознавстві однією з перших праць, у якій було систематизовано паремійний матеріал за тематичним принципом, була збірка М. Номиса «Українські прислів'я, приказки і таке інше». Автор представив упорядкований матеріал у двадцяти розділах, напр.: вірування українського народу, історичне минуле, господарська діяльність, зовнішній вигляд людини, доля, воля тощо [Ном. 1993].

У польському мовознавстві семантичний поділ ФО за тематичними групами був об'єктом досліджень С. Скорупки. Він виділив п'ять груп, що утворюють такі семантичні поля: 1) ФО, що ґрунтуються на спостереженні за світом тварин та рослин, 2) фразеологізми на позначення відсутності розумових здібностей людини, 3) фраземи, які характеризують поведінку людини, її моральний, розумовий та емоційний стан, 4) ФО, що відображають давні звичаї або обряди, 5) вигуківі фразеологізми, які виражають різні емоційні стани [Skorupka 1972, 126–132].

Зауважимо, що у переважній більшості проаналізованих праць домінує антропоцентричний підхід до класифікації, оскільки, паремії найяскравіше відображають як зовнішній, так і внутрішній світ людини. Зокрема, В. Д. Ужченко виокремлює тематичну групу «Людина», у складі якої виокремлює декілька підгруп: «Людина як жива істота» (зовнішній вигляд; фізичний та психічний стан; рух); «Людина як розумна істота» (розум, емоції, почуття, стан, характер, поведінка); «Людина як суспільна істота» (стосунки між людьми) [Ужченко 2003, 119–208]. С. Я. Єрмоленко у своїх працях виділяє тематичне поле «Людина», до складу якого зараховує такі тематичні групи, як «Людина як жива істота», «Душа і розум», «Людина як суспільна істота», «Соціальна організація та соціальні інститути» [Єрмоленко 2009, 96]. Н. Ф. Венжинович розглядає антропоцентричну репрезентацію фраземіки української мови, виокремлюючи групи: 1) позитивна репрезентація людини, 2) відображення негативних рис людини, 3) відтворення

негативних дій, учинків людини, 4) віддзеркалення зовнішнього вигляду людини, 5) відбиття мисленнєвої та мовленнєвої діяльності людини [Венжинович 2018, 185–199; 200–208; 209–250]. Р. В. Вакарюк виокремлює тематичне поле «Людина», у складі якого розглядає тематичні групи «Людина як жива істота», «Людина як розумна істота», «Людина як суспільна істота», «Людина як вірянин» [Вакарюк 2021, 98–100]. Т. О. Ястремська виділяє семантичне поле «Людина. Соціум», яке, на думку дослідниці, формує такі три семантичні субполя, як «Зовнішність», «Характер. Моделі поведінки», «Соціальна ієрархія» [Ястремська 2021, 328–339]. Польські дослідники Р. Кошчельняк та Я. Оляс у своїх дослідженнях зосереджуються на таких групах, як: «Людина як фізична істота», «Людина як психічна істота», «Щоденне життя людини», «Людина у суспільстві», «Людина і техніка», «Людина і природа» та «Фізичні категорії» [Kościelniak, Olas 2017, 71].

Дослідження окремих тематичних груп паремій, які відображають основні характеристики людини та її фізіологічні особливості (розумові здібності, риси характеру, зовнішній вигляд, вік, вагу, зріст, фізичний та психоемоційний стани), представлено у працях М. М. Літвінової, І. Є. Колеснікової, С. В. Помирчі, І. В. Обіход, І. А. Гладкої, Н. Б. Дем'яненко, В. В. Калько, Н. І. Євтушенко, І. М. Мирошніченко, О. П. Ткаченко, М. Й. Петришин, Г. І. Онуфрійчук, У. Я. Билиці, О. В. Федіної, Ю. В. Орлової, В. Д. Сліпецької, М. М. Ольхович-Новосадюк, Р. Дзьвігол, В. Кохманської та ін.

Соціальний аспект життя людини висвітлено в наукових розвідках З. Г. Коцюби, Г. В. Крайчинської, Р. Кошчельняка, Я. Оляса, Г. Шпілі, Е. Войтчак, Т. Канаш та ін. Так, наприклад, З. Г. Коцюба в одному з розділів свого дослідження здійснила зіставний аналіз на основі характеристики опозицій «багатство / бідність» і «багатий / бідний» у складі ПО, що репрезентують соціальний аспект у житті людини, на матеріалі п'яти мов (українська, російська, польська, англійська, французька). Лінгвістка зазначає, що вказані опозиції є «базовими для побутової свідомості носіїв досліджуваних мов; вони безпосередньо пов'язані з іншими матричними опозиціями і виконують структуротворчу функцію в наївній картині

світу» [Коцюба 2010, 196–221]. Також З. Г. Коцюба підкреслює, що частковою реалізацією універсальної опозиції «багатий / бідний» є опозиція «пан / мужик», яка «у кожній із зіставлених мов має національно специфічне паремійне вираження, яке безпосередньо залежить від особливостей концептуалізації носіями цих мов опорних слів аналізованих прислів'їв і приказок» [Коцюба 2010, 222–249]. Г. Шпіля на матеріалі ПО з антонімічними компонентами здійснив аналіз опозицій «багатство / бідність», «друг / ворог» [Szpila 2011, 3; 9]. Т. Канаш досліджувала компоненти *багатство*, *бідність* у складі польських і білоруських прислів'їв та приказок у контексті різних сфер життя людини («праця», «влада», «релігія», «родина», «моральність» тощо) [Kanash 2012, 185–195]. Е. Войтчак вивчала компоненти *праця*, *гроші*, *багатство* на прикладі польських та німецьких паремій [Wojtczak 2012, 278–282].

Класифікації та опису прислів'їв і приказок, що відображають основні аспекти родинного життя людини, присвятили свої праці Л. В. Водяна, Ю. М. Капак, Л. М. Корнева, І. М. Осовська, І. В. Кононенко, І. О. Каціон, В. В. Калько, О. А. Куцик, М. Д. Колечко, І. М. Мирошніченко, Є. Бартмінський, П. Муравська, Е. Скочиляс-Кротля, І. Белінська-Гардзель, А. Цегелка, Є. Скорупська-Рачинська, К. Куліговська та ін. Як приклад, українська лінгвістка Ю. М. Капак дослідила гендерний аспект семантичної сфери «Шлюб». Фактичним матеріалом для аналізу авторці слугували паремії німецької мови в зіставленні з пареміями української мови. Ю. Капак зосередила увагу на особливостях гендерної стереотипізації чоловіка та жінки в шлюбі. Проаналізувавши паремії, дослідниця виокремила декілька підгруп: 1. «Значущість жінки для вдалого шлюбу». 2. «Поради щодо сімейного життя». 3. «Єдність чоловіка і жінки» [Капак 2016, 269–272]. Опис образу родини у прислів'ях різних народів здійснила польська дослідниця Е. Скочиляс-Кротля. Як зауважує авторка, паремії, маючи великий змістовний потенціал, відображають як універсальні думки щодо сім'ї, так і типові для кожної нації погляди на цю соціальну структуру та її учасників: батько, мати, дитина та інші родичі з боку чоловіка чи дружини [Skoczylas-Krotla 2010, 155–162]. Релігійну тематику в структурі прислів'їв та приказок, зокрема уявлення про зв'язок людини з

Богом, дияволом, церквою, описали А. В. Шабан, Ю. В. Жарікова, М. Бойчук, Н. В. Піддубна, І. П. Тарасюк, Т. П. Вільчинська, Г. В. Сергієнко, Я. І. Івченко, А. Качан, Р. Вишкевич-Максимов, М. Ноїнська, Р. Дзв'ігол, К. Ружанська, Д. Адамець, К. Длугош, Е. Скорупська-Рачинська, Я. Глажевський та ін.

У нашому дослідженні ми беремо за основу тематичну класифікацію ПО із семантично протилежними компонентами (далі – СПК). На підставі аналізу фактичного матеріалу доводимо, що своєрідність семантики ПО може бути представлена в антонімічних відношеннях їх компонентів. Результати нашого дослідження представлено в низці статей [Мороз 2019; Мороз 2019а; Мороз 2019б; Мороз 2020; Мороз 2021; Мороз 2021а; Мороз 2021б; Мороз 2021в; Мороз 2021г; Мороз 2022].

Отже, як засвідчив аналіз наукових праць, паремії є особливою філософією життя, надзвичайно цінним джерелом інформації про світ та місце людини в ньому, а також універсальним явищем, характерним для всіх мов світу, і польської зокрема. Вони мають великий та неоціненний семантичний потенціал, найповніше відображають усі сфери існування людини. На нашу думку, багатоаспектне вивчення паремій завжди буде актуальним, адже ці мовні одиниці ніколи не втратять своєї значущості, постійно будуть об'єктом зацікавлення науковців різних галузей науки.

1.2. Розуміння природи антонімії. Протилежність як семантична основа антонімії. Види протилежностей

Однією з найважливіших семантичних категорій мовної системи є антонімія, проблемам якої присвячено чимало наукових праць. Розвиток теорії антонімії та вивчення антонімів у різних аспектах пов'язують із прізвищами таких лінгвістів, як Є. М. Міллер, Г. Шпіля, Н. М. Бобух, Л. А. Лисиченко, Л. М. Полюга, Н. В. Векуа, О. О. Тараненко, К. В. Тараненко, Ф. С. Бацевич, Д. В. Мовчан, Н. С. Голікова.

Згідно з 20-томним «Словником української мови», антонімія – це «протилежність слів, морфем, фразеологічних одиниць і т. ін. за значенням»

[СУМ–20]. Ще в ХІХ ст. український учений О. О. Потебня зазначав, що у мові, окрім слів, близьких за значенням, тобто синонімів, є ще й лексеми із протилежною семантикою [Потебня 1968]. У підручнику «Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фонетика» за редакцією А. К. Мойсієнка автори говорять про те, що сутність антонімії можна визначити як відношення граничного заперечення між лексичними одиницями зі значенням якості або спрямованості [СУЛМ, 80]. В. В. Турчин висловлює думку про те, що антонімія – «мовна реалія, яка властива всім мовам, а її одиниці виявляють загальну структуру протилежних значень і подібність у формальній і семантичній їх класифікації» [Турчин 2011, 339]. Л. А. Булаховський зазначає, що антонімами можна вважати лише різнокореневі слова з протилежними значеннями, зокрема науковець наголошує, що під антонімією розуміють «не просте протиставлення, яке може бути виражене додаванням заперечення, а протиставлення значень, які його допускають, виражених різними коренями» [Булаховський 1953, 44–45].

У мовознавстві залишається актуальним питання щодо трактування мовної чи логічної природи антонімії. Зокрема, К. В. Тараненко та Н. М. Бобух є прибічницями того, що антонімія – це лексична категорія [Тараненко 2017; Бобух 2007]. К. В. Тараненко акцентує увагу на парадоксальності природи явища антонімії, яке, по-перше, полягає в тому, що значення лексичних одиниць ґрунтуються на протилежності, по-друге, це «найтісніші семантичні зближення в лексиці, доконечною умовою яких є співвіднесення протиставлюваних слів» [Тараненко 2017, 6]. Н. М. Бобух зауважує, що антонімія водночас є не лише мовною, а й стилістичною категорією [Бобух 2007, 7]. В. П. Сімонок висловлює думку, що антонімія (на противагу, скажімо, синонімії) є категорією нелінгвістичною (немовною), якщо під лінгвістичною системою розуміти те, чим відрізняється мова від інших семіотичних систем, але антонімію як явище загальносеміотичне варто суворо відрізнити від антонімів як явища лінгвістичного. Дослідниця також зауважує, що «у будь-якій семіотичній системі є, зокрема, пара знаків, пов'язаних відношенням протиставлення; це відношення постійне, тобто незалежне від характеру тієї чи тієї семіотичної системи» [Сімонок 2017, 6].

Д. В. Мовчан наголошує, що антонімія є універсальною лінгвістичною категорією, яка містить у собі «здатність» до поляризування об'єктів навколишнього світу [Мовчан 2022, 661]. Антонімію як лінгвістичну категорію розуміють також Л. М. Полюга [Полюга 2006] та Н. В. Векуа [Векуа 2006]. Питання співвідношення логічного та лінгвістичного в антонімії висвітлені в праці «Прагматичний потенціал антонімії української мови» К. В. Тараненко. Дослідниця зазначає, що «для визначення лінгвістичної сутності антонімії потрібно залучити логічне розуміння поняття протилежності, оскільки проблема антонімії в теоретичному аспекті становить співвідношення логічного та мовного трактувань» [Тараненко 2017, 10].

Як відомо, центральним в теорії антонімії є поняття *протилежність*, яке в лінгвістиці має неоднозначне тлумачення. Мовознавчиня В. П. Сімонок вважає, що найбільш прийнятним тлумаченням поняття *протилежність* є «розгорнута до краю відмінність однієї суті» [Сімонок 2017, 3]. К. В. Тараненко наголошує, що для правильного трактування протилежності спершу потрібно зрозуміти суть протиставлення, яке, власне, і лежить в основі протилежності. Дослідниця зазначає, що при виокремленні антонімів недостатньо враховувати лише протиставлення слів, оскільки важливо, щоб протиставлювані слова мали протилежне значення. Зокрема К. В. Тараненко вважає, що залежно від конкретних умов протиставленими за відповідними ознаками можуть бути різні явища, предмети, поняття, позначувані лексичними одиницями, які в словниковому складі вступають в антонімічні відношення, формуючи при цьому відповідний окремий парадигматичний клас антонімів. Також лінгвістка доходить висновку, що «в основі протиставлення лежить протилежність порівнюваних об'єктів, їх несхожість, несумісність» [Тараненко 2017, 6–7]. Перші спроби тлумачення поняття *протилежність* були зроблені ще в давньогрецькі часи, зокрема його розглядали такі філософи, як Аристотель, Платон, Геракліт. Логік і філософ Аристотель стверджував: «майже всі визнають, що речі й сутності, які існують, складаються з протилежностей» [Аристотель 1934, 61]. Він наголошував на тому, що протилежності неодмінно повинні належати до того самого роду, до різних родів або становити собою роди. Так, слова *біле* і *чорне*, на думку Аристотеля, мають той самий рід – ‘колір’;

справедливість і *несправедливість* належать до різних родів, оскільки для першого слова рід – ‘доброчесність’, а для другого – ‘порок’; натомість слова *благо* та *зло* не належать до того чи того роду, бо вони самі утворюють роди для іншого [Аристотель 1939, 42–43]. Геракліт висловив припущення про боротьбу протилежностей, які можуть переходити одна в одну [Гераклит 1910, 65–67]. Натомість Платон поняття двох протилежностей пов’язував із наявністю у них проміжного члена: «Чи немає між будь-якими двома протилежностями ніби чогось проміжного? <...> Наприклад, між більшою річчю і меншою можливі зростання й убавання <...>» [Платон 1970, 31].

На необхідності аналізу лінгвістичного аспекту поняття *протилежність* наголошує німецький лінгвіст Є. М. Міллер. Науковець слушно зауважує, що мовна протилежність значень більшою мірою залежить від мовленнєвого вживання антонімічних опозицій. Саме в такий спосіб поняття *протилежність*, на думку автора, у лінгвістичному розумінні відрізняється від його трактування у філософії та логіці [Миллер 1979, 16].

Мовознавець Л. М. Полюга висловлює думку про те, що крім основного критерію визначення антонімічності на основі протилежності, можливо використовувати й інші способи виявлення антонімічних відношень. Зокрема дослідник дотримується думки про те, що «антонімічні відношення виявляються при вживанні семантично протиставлених однорідних членів речення, при однаковій лексичній сполучуваності, тобто при здатності антонімічних компонентів виступати в однаковому, аналогічному контекстуальному оточенні <...>, а властивість антонімічних компонентів сполучатися з тими самими словами у реченні впливає з самої суті антонімів – характеризувати той самий факт, явище з двох протилежних сторін» [Полюга 2006, 11].

Серед науковців неоднозначною залишається відповідь на питання: «Що становить логічну основу антонімії? чи «Який вид протилежності вважається логічною базою антонімії?». Насамперед розглянемо типи протилежностей, які виділяють у мовознавстві. Так, К. В. Тараненко виокремлює такі типи протилежностей, як контрарну, векторну, комплементарну та конверсивну.

Контрарну протилежність дослідниця вважає найпоширенішою в антонімічних відношеннях. Відмінність цього виду протилежності від інших обумовлена наявністю градуальних опозицій, характерним для яких є проміжний член між антонімічними парами, наприклад, *гарячий / крижаний (теплий, прохолодний)*. Комплементарна протилежність, на думку К. В. Тараненко, представлена опозиціями, у яких два члени заперечують наявність один одного: *одружений / неодружений*. До конверсивного типу протилежності лінгвістка зараховує антоніми, що описують ситуацію з погляду різних її учасників: *продавати / купувати, вигравати / програвати*. Векторну протилежність авторка розглядає як протилежність різноспрямованих дій, ознак, рухів: *входити / виходити, відкривати / закривати* [Тараненко 2017, 12]. Зауважимо, що мовознавчиня Д. В. Мовчан векторну протилежність називає ще реверсивною та розуміє під нею «спрямованість дії» [Мовчан 2022, 662]. Дж. Лайонз, окрім власне антонімії та конверсії, розглядає додатковість (комплементарність), значення якої вбачає у тому, що заперечення одного з членів протиставлення імплікує ствердження другого, і, навпаки, ствердження другого імплікує заперечення першого [Лайонз 1978, 485–486, 493].

У сучасному мовознавстві поширеним є погляд дослідників, що логічну основу антонімії утворюють контрарні поняття та частина контрадикторних, у яких протиставлення перейшло в протилежність [Тараненко 2017, 11; Бобух 2007, 14; Векуа 2007, 195; Мовчан 2022, 664]. Д. В. Мовчан зазначає, що логічну основу антонімії утворюють не суперечні, а протилежні поняття [Мовчан 2022, 664]. На думку К. В. Тараненко, контрадикторні поняття можуть виступати антонімами лише тоді, коли «другий член антонімічної пари не лише суперечить позитивному поняттю, а й протиставляється йому відсутністю однієї з ознак, називаючи полярне поняття» [Тараненко 2017, 11]. Ми також поділяємо цю думку, зокрема вважаємо, що протиставлення слів на зразок *червоний / не червоний* не утворюють опозиції, оскільки сполучення прикметника із заперечною часткою *не- не червоний* не виражає протилежного поняття і не називає нове поняття, а лише заперечує ознаку попереднього слова *червоний*. Натомість антонімічна пара *воля – неволя* утворює

опозицію, тому що лексема *неволя* виражає нове значення, яке є протилежним до лексеми *воля*.

Варто також згадати і про фразеологічну антонімію, яка досі залишається малодослідженою як в україністиці, так і в славістиці. На думку українського науковця О. О. Тараненка, антонімічність фразеологічних одиниць виявляється насамперед у протилежності значень тих слів, що входять до їхнього складу, або у вираженні протилежності через заперечення: *глядити за шерстю / проти шерсті*. Однак, як слушно зазначає автор, якщо ж фразеологічні одиниці, хоч і мають у принципі протилежні значення, але не так вільно асоціюються між собою (*хоч греблю гати / як кіт наплакав*), вони не так легко вступають в антонімічні відношення [ЕУМ, 29]. Деякі дослідники зазначають, що повна антонімія у фразеології або ж безпосереднє протиставлення ФО, є досить рідкісним явищем [Миллер 1990, 112; Харчук 2010, 41]. Одним із перших ґрунтовних видань, що відображає фразеологічну антонімію, є праця В. С. Калашника та Ж. В. Колоїз «Словник фразеологічних антонімів української мови» [Калашник, Колоїз 2004]. Науковці під фразеологічною антонімією розуміють фразеологічну опозицію, що передбачає контрастне протиставлення семантики і відзначається єдністю смислової, логічної сутності, повною чи частковою нетотожністю компонентного складу. Поширеність фразеологічних антонімів, на думку авторів словника, є значно меншою, оскільки лексичний склад мови набагато ємніший за фразеологічний [Калашник, Колоїз 2004, 4–5].

К. В. Тараненко стверджує, що основою антонімічності на фразеологічному рівні має стати протиставлення не антонімічних компонентів (тобто окремих лексем), а цілісного значення фразеологізму, оскільки істотною властивістю фразеологічних одиниць є поява нового значення, що відрізняється від суми значень його компонентів. Також авторка відзначає, що крім фразеологічних антонімів у мові й мовленні наявні фразеологізми з протилежними за семантикою компонентами [Тараненко 2017, 23–24].

У польському мовознавстві явище фразеологічної антонімії досліджував Г. Шпіля. Цій проблематиці автор присвятив одну зі своїх праць «Antonimia w

przysłowiach» [Szpila 2011]. Мовознавець вважає, що серед численних зв'язків, які існують між прислів'ями в межах одного пареміолексикону, є антонімічні. За словами автора, антонімічні паремії можна розглядати як елементи мовної системи, ментального пареміолексикону, акту комунікації. Антонімію у прислів'ях дослідник розуміє як відношення між щонайменше двома прислів'ями, зміст яких відображає протилежні думки щодо тієї самої конкретної ситуації. Як приклад, Г. Шпіля вважає, що ПО *Gość w dom, Bóg w dom* є антонімічною до ПО *Gość i ryba trzeciego dnia cuchnie*, оскільки містить інше судження з тієї самої тематики. Однак прислів'я *Biednemu zawsze wiatr w oczy* і *Bogatemu diabeł dzieci kołysze*, у яких відображено тематику людської долі, не виражають протилежних суджень: у першому прислів'ї говориться про неприхильність долі до бідної людини, яка щоразу зазнає нових невдач, натомість у другій ПО ідеться про прихильність долі до заможних осіб. Тому лінгвіст дійшов висновку, що прислів'я з протилежною тематикою не є антонімічними пареміями [Szpila 2011, 3–10].

Як бачимо, при вивченні антонімії виникають досить складні питання, пов'язані насамперед із природою цього явища, що є відображенням у мові категорії протилежності, ґрунтовне дослідження якої можливе завдяки поєднанню філософського, логічного та лінгвістичного аспектів. Погоджуємося з думкою Н. М. Бобух, яка зазначає, що питання, пов'язані з протилежними поняттями, протилежними значеннями мають свою специфіку в логіці й мовознавстві, їх остаточне вирішення можливе тільки в результаті спільних зусиль логіків і лінгвістів [Бобух 2007, 15].

1.3. Типологічні різновиди антонімів

Слова з протилежними значеннями, які є одними з найважливіших семантичних відношень у мові, здавна привертають увагу науковців. Загалом визначень поняття *антоніми* є досить багато. Усі вони різняться між собою, однак для кожного тлумачення спільною є вказівка на протилежність семантики. Так, Л. М. Полюга зауважує, що антонімічними можна вважати слова, які

протиставляються за найзагальнішою і суттєвою для їх значення семантичною ознакою та перебувають на крайніх точках відповідної лексико-семантичної парадигми [Полюга 2006, 10]. Автори підручника «Сучасна українська літературна мова» за редакцією А. К. Мойсієнка під антонімами розуміють «слова, що належать до однієї частини мови, позначають якість, почуття, дію, стан, оцінку, просторові та часові відношення тощо і мають протилежні значення» [СУЛМ, 80]. У 20-томному «Словнику української мови» антонім – це «слово з протилежним до якогось слова значенням» [СУМ–20], а «Енциклопедія польської мови» лексему *antonimy* тлумачить як «слова з протилежним значенням» [ЕЈР, 20]. Українська лінгвістка Д. В. Мовчан пропонує свою дефініцію поняття *антоніми*: «результат словесно-знакової символізації понять протилежного характеру в площині лексичної системи тієї чи тієї мови» [Мовчан 2022, 661].

Ми ж у своєму дослідженні, слідом за О. О. Тараненком, приймаємо за робоче таке загальне визначення терміна *антоніми*: «слова (переважно однієї частини мови) або їхні окремі значення, а також стійкі словосполучення, афікси, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що, тісно поєднуючись семантичною спільністю, розрізняються на цій же основі максимально протилежними значеннями» [ЕУМ, 28].

За словами О. В. Минзака, незважаючи на те, що термін *антоніми* був уведений у науковий обіг у середині ХІХ ст., його початки сягають іще часів античних мудреців, для яких антонімія як мовне явище була предметом філософської рефлексії та засобом красномовства [Минзак 2012, 32].

Питання класифікації антонімів перебуває в полі зору багатьох дослідників. Г. І. Олекса наголошує на тому, що основою для різних класифікацій є такі ознаки: а) точність антонімічного зіставлення двох значень (точні – приблизні); б) міра збігу – розбіжність у сполучуваності (повні – часткові); в) кількість антонімічних значень двох слів; г) морфологічна структура антонімів (однокореневі – різнокореневі); д) тип мовних одиниць, якими представлена антонімічна пара (граматично-лексична антонімія, словесно-фразеологічні антоніми); е) частини мови та ін. [Олекса 2012, 149]. Н. М. Бобух наголошує на трьох ознаках, за якими антонімічні слова вступають у відношення опозиції: а) відповідність тому самому

денотату / відповідність різним денотатам; б) спрямованість / неспрямованість; в) градуальність / неградуальність [Бобух 2007, 190]. Н. В. Векуа зосереджує увагу на п'яти основних критеріях, за якими варто виокремлювати слова-антоніми: 1) протилежність значень; 2) належність до однієї частини мови; 3) співвідносність позначуваних понять; 4) тотожність лексичної сполучуваності; 5) однакова емоційно-стильова забарвленість (для повних антонімів) [Векуа 2007, 194]. Традиційно в сучасному мовознавстві антоніми прийнято поділяти за семантичними, формально-структурними та стилістичними характеристиками [ЕУМ, 27].

У семантичному відношенні антоніми поділяють на кілька основних класів за типом протиставлення. Автори підручника «Сучасна українська літературна мова» за редакцією А. К. Мойсієнка наголошують, що в основу семантичної класифікації антонімів «кладеться характер протилежності, яку вони виражають у мові», зокрема розрізняють наступні типологічні різновиди антонімів: градуальні, векторні та комплементарні [СУЛМ, 81–82]. Н. М. Бобух, окрім названих вище типів, виокремлює координатні антоніми, які, на думку дослідниці, на відміну від контрарного типу антонімів, «не виражають мінімальний чи максимальний ступінь вияву властивості, оскільки вони пов'язані з орієнтацією у просторі і в часі, а не з градацією ознаки» [Бобух 2007, 199]. До векторного типу С. О. Шестакова та К. В. Тараненко зараховують антоніми-конверсиви, які, за словами С. О. Шестакової, «пов'язані з вираженням протилежної спрямованості дій, процесів та ознак; цей тип антонімів передбачає розгляд тієї самої ситуації з різних поглядів» [Шестакова 2017, 253; Тараненко 2017, 20].

Мовознавчиня Л. А. Лисиченко пропонує такий поділ антонімів: 1) антоніми, що виражають градуальну якісну оцінку; 2) антоніми-конверсиви; 3) антоніми, що виражають протилежну спрямованість дії або ознаки; 4) антоніми, що відтворюють комплементарну протилежність понять [Лисиченко 1976, 103–104]. Л. М. Полюга наголошує на тому, що антоніми за своєю суттю є неоднорідними та виокремлює такі їхні класи: 1) антоніми, що визначають значення слів крайніми протилежними точками в системі однорідних понять (якості, стану, часу); 2) антоніми, що фіксують

протилежність, хоч і не окреслену крайніми точками через відсутність точної визначеності в значенні слів, у яких наявний резерв додатковості; 3) антоніми, що означають протилежну спрямованість дії; 4) антоніми, що вказують на участь у дії двох сторін, кожна з яких виконує протилежну функцію [Полюга 2006, 11].

У своєму дослідженні ми беремо за основу типологічну класифікацію антонімів за семантичними характеристиками, розроблену О. О. Тараненком. Науковець розрізняє градуальні, комплементарні, векторні та координатні антоніми:

1. Градуальні (або контрарні) (від лат. *contrarius* ‘протилежний’) антоніми позначають два діаметрально полярні видові поняття певного родового поняття, характеризують якісну протилежність. Цьому типу антонімів властиві такі ознаки: а) між протилежними поняттями (здебільшого якості, кількості, дії, ознаки дії або якості) можна поставити середній член – проміжну ланку: *хороший / поганий, яскравий / тьмянний*; б) заперечення одного з антонімів не є ствердженням іншого: *любов / ненависть*.

2. Комплементарні (від лат. *complementum* ‘доповнення’) антоніми позначають два взаємодоповнювальні видові поняття, які водночас становлять певне родове поняття. Антоніми цієї групи не мають проміжних ланок зі значеннями ступенів або градації вияву відповідних ознак. До цього типу антонімів належать також слова, що позначають живих істот за біологічною статтю (чоловічою чи жіночою) та за родинними зв'язками: *брат / сестра, чоловік / жінка*. Такі лексеми найчастіше називають корелятивними протилежностями.

3. Векторні антоніми характеризуються спрямованістю та позначають дві однакові, протилежно спрямовані дії, а також явища, ознаки, напрями, відношення.

4. Координатні антоніми позначають протилежність просторового або часового відрізка, сторін світу або доби, а також суміжні з цими полюсами поняття [ЕУМ, 28].

За формально-структурними характеристиками прийнято виділяти різнокореневі та спільнокореневі (або однокореневі) антоніми [Лисиченко 1976, 105; Полюга 2006, 12; СУЛМ, 83]. На думку Л. А. Булаховського, лише різнокореневі слова можуть бути антонімічними [Булаховский 1953, 39]. Іншої позиції

дотримуються Л. А. Лисиченко та Л. М. Полюга, які вважають за потрібне виокремлювати як різнокореневі, так і однокореневі типи антонімів. В однокоренових антонімах протилежне значення виражається афіксами, а не коренями слів. Різновид цих антонімів виникає в результаті приєднання антонімічних префіксів (*сходиться / розходиться*) і префікса із заперечним значенням, що приєднується до тієї самої лексеми (*воля / неволя*) [Полюга 2006, 13]. К. В. Тараненко вважає, що опозиційні лексеми з префіксами *не-* і *без-* є антонімами лише за умови, якщо «слова з цими префіксами не просто заперечують значення твірного слова, а виражають повну граничну протилежність» [Тараненко 2017, 27].

За стилістичними ознаками розрізняють загальномовні (або повні) та контекстуальні (або неповні) антоніми. Загальномовні опозиції (постійні, узуальні) взаємодіють між собою в тих самих умовах, їхні антонімічні відношення зрозумілі без будь-якого контексту. Контекстуальними називають антоніми, які вживаються в переносному значенні, яке не закріплене в мові, а функціонує лише в певному відповідному контексті. Цей різновид антонімів є явищем індивідуального творення [Пономарів 2000, 65]. До неповних антонімів, за словами Л. М. Полюги, наближаються опозиційні зіставлення слів, які вказують на: а) різну стать людей; б) терміни родинної спорідненості; в) стать, вік тварин і птахів; г) соціальні та професійні групи людей; д) різне становище в суспільстві [Полюга 2006, 22]. Д. В. Лісничий щодо контекстуальних антонімів наводить синонімічні терміни *ситуативні, індивідуально-стилістичні, мовленнєві, індивідуально-авторські, okazionalnі* антоніми. Лінгвіст виокремлює дві основні ознаки контекстуальних антонімів: 1) вони протилежні не за основним значенням, а за переносним, інакомовним, зумовленим контекстом; 2) завжди виразні, образні, вони виникли в мові як результат вживання певного художнього образу; вони наявні не в науковому, технічному та офіційно-діловому мовленні, а в поезії, публіцистиці, розмовному мовленні. Також науковець підкреслює, що «ті контекстуальні антоніми, які часто використовуються в прислів'ях, афоризмах та інших відомих контекстах, перестають бути індивідуально-стилістичними й стають фактами мови» [Лісничий 2006, 160–161]. І. С. Олійник різницю між постійними та

контекстуальними антонімами вбачає в тому, що постійні антоніми «є сталою категорією в лексичній системі мови і характеризується загальнонародним значенням», натомість контекстуальні антоніми як явище індивідуальне «виникають внаслідок переносного вживання слова в особливому, специфічному значенні, яке не закріплене в мові, а створюється лише в певному контексті» [Олійник 1973, 97].

У нашому дослідженні до антонімічних компонентів ми зараховуємо як загальномовні (повні), так і контекстуальні антоніми, оскільки вважаємо, що ці два типи антонімів можуть бути протилежними за семантикою.

Варто також згадати про міжчастиномовну антонімію, яка у лінгвістиці є ще малодослідженою. Основною причиною цього, на думку К. В. Тараненко, є те, що дослідники здебільшого зосереджують увагу не на граматичній, а на лексичній антонімії, оскільки більшість антонімів є одночастиномовними. Мовознавчиня вважає міжчастиномовну антонімію можливою через те, що протилежність як основна умова антонімічності виявляється передусім у лексичному значенні, а не в граматичному, тому протилежні значення можуть утілюватися в різних граматичних класах слів. За словами дослідниці, протиставлення, у якому слова виявляються семантично і/ або стилістично неоднорідними, отримало назву неповних, приблизних антонімів, або – квазіантонімів (пор.: повні антоніми: *малий / великий*, квазіантоніми: *маленький / гігантський, малюсінський / великий*) [Тараненко 2017, 14].

Одним із ґрунтовних видань, де описано міжчастиномовну антонімію, є праця німецького лінгвіста Є. М. Міллера «Межчастеречная антонимия» [Миллер 1983]. У своїх дослідженнях учений зазначає, що протиставлятися можуть не лише слова, які належать до однієї частини мови, а й до різних частин, напр.: *Прозорий від білизни сніг став **чорніти** і провалюватися; Здійснення його надій, що здавалося настільки **близьким** у другій половині жовтня, невблаганно **віддаляється*** [Миллер 1987, 88]. Є. М. Міллер також стверджує, що, з одного боку, в однокореневих словах, що належать до різних частин мови, можна виділити однакові семи, напр., у словах *тепло, теплий* – загальні семи ‘температура’, ‘той (те), що містить тепло’, а у словах *холод, холодний* – семи ‘температура’, ‘той (те), що не містить тепло’; з іншого боку,

в однокореневих словах різних частин мови можна виокремити неоднакові семи, напр., у словах *тепло*, *холод* – ‘позначення предмета’, а у словах *теплий*, *холодний* – ‘позначення якості’. Звідси, на думку дослідника, виявляється тотожність і відмінність категоріальної специфіки слів-антонімів, що належать до різних частин мови. Тобто, якщо у словах-антонімах однієї частини мови (*тепло* / *холод*) можна виокремити симетричні (позначення ‘предметів’), загальні (‘температура’) та протилежні (‘той (те), що містить тепло’ / ‘той (те), що не містить тепло’) семи, то у словах-антонімах різних частин мови (*теплий* / *холод*) із тими самими загальними та протилежними семами можна виділити асиметричні семи (‘позначення предмета’ та ‘позначення якості’). Тому, за словами Є. М. Міллера, міжчастиномовна антонімія існує у мові в результаті наявності однакових і протилежних семантичних компонентів у відповідних словах, однак ця антонімія граматично асиметрична, тому асоціації за контрастом виникають насамперед між антонімічними словами, що належать до однієї частини мови. Дослідник доходить висновку, що антонімічними можуть бути будь-які частини мови, якщо слова утворені від протилежних за значенням коренів [Миллер 1987, 87–91].

Отже, антонімами є слова, які протиставляються за найзагальнішою та найсуттєвішою семантичною ознакою, це стосується не лише загальнономовних, а й контекстуальних та міжчастиномовних антонімів.

1.4. Вивчення антонімічних компонентів у складі паремійних і фразеологічних одиниць

Важливим проявом системних відношень у мові є співвідносна протилежність її елементів. Як зазначає Л. М. Полюга, антонімічні відношення, які є одним із виявів системності антонімії в лексичній системі мови, буквально пронизують мову. Системність, на думку дослідника, виявляється «в однаковій сполучуваності антонімічних компонентів однієї пари, тобто коли один із компонентів у певному мікроконтексті викликає потребу підставити в цьому контексті інший член пари» [Полюга 2006, 14]. Вивчення антонімічних зв'язків у паремійних і фразеологічних

одиницях будь-якої мови належить до актуальних питань, оскільки до сьогодні залишається малодослідженим як в україністиці, так і в славістиці.

Питання антонімічних відношень у пареміях і фразеологізмах є предметом вивчення С. П. Лагдан [Лагдан 2021], О. В. Дуденко [Дуденко 2002], Б. Мітренги [Mitrenga 2012], Н. М. Бобух [Бобух 1992; Бобух 2007; Бобух 2021], І. М. Думчака [Думчак 2014].

Опис антонімічних пар у складі українських прислів'їв та приказок, що позначають мовленнєві дії та якості мовців, здійснила С. П. Лагдан [Лагдан 2021, 197–200]. Польська мовознавчиня Б. Мітрєнга описала антонімічні відношення у складі ПО на прикладі опозиції мовного позначення смаків [Mitrenga 2012, 91–105].

Антоніми у ФО на матеріалі поетичних текстів, фразеологізми із семантично протилежними компонентами та семантичні функції фразем із компонентами-антонімами в поетичному словнику досліджувала Н. М. Бобух [Бобух 1992; 2007; 2021].

Про антонімію в ПО української мови ідеться у дослідженнях І. М. Думчака. Автор розглядає семантичні та структурні особливості антонімічних компонентів, зокрема зазначає, що «наявність у складі прислів'їв та приказок антонімічних компонентів свідчить про відображення в мові суперечливої сутності різних явищ, а також є результатом вираження протилежних відношень між предметами, властивостями і процесами об'єктивної дійсності» [Думчак 2014, 393].

Отже, явище антонімії у складі ПО і ФО є цікавим для мовознавців, однак воно ще не достатньо і не повно вивчене, зокрема, це стосується антонімічних компонентів у складі польських ПО.

Висновки до розділу I

Паремії є мудрістю віків, поколінь, «голосом» народу, а також своєрідним засобом пізнання культури кожної нації. Оскільки поняття *паремія* є різнобічним і багатогранним, дискусійною залишається проблема його термінологічного

визначення. Аналіз мовознавчих праць показав, що є досить значна кількість дефініцій слова *паремія*, однак до сьогодні так і немає єдиного, усталеного, чітко окресленого визначення. Немає й однозначного погляду на мовний статус ПО, зокрема спірним є питання віднесення чи не віднесення паремій до фразеологічного складу мови. У лінгвістиці поширеними залишаються широкий і вузький погляди щодо розуміння об'єкта фразеології. Найбільш прийнятною, на нашу думку, є позиція прибічників вузького підходу, адже такі притаманні пареміям ознаки, як замкнута структура, автономність, інтонаційно-смілова завершеність, дають змогу розглядати ПО поза межами фразеології. Тому ми вважаємо, що паремії варто зараховувати саме до об'єкта пареміології.

Найбільш поширеними різновидами паремій є прислів'я та приказки, що становлять мовну і культурну спадщину кожного народу. Проблема їхньої соціальної природи була і залишається предметом для роздумів та ґрунтовних досліджень. Виникнення прислів'їв та приказок є універсальним, лінгвістичним явищем, характерним для усіх мов. Вони виражають національні особливості, що пов'язані з належністю до певного культурного кола, з історією народу та його звичаями. Незважаючи на тісний взаємозв'язок між прислів'ями та приказками, різниця між ними все-таки очевидна як за змістом, структурою, так і за семантикою. Зазначимо, що розмежування прислів'їв та приказок не є завданням нашого дослідження.

У мовознавстві відсутні й чіткі критерії щодо класифікації ПО. Тому ця тема залишається актуальною до наших днів. Однією з найбільш поширених є тематична класифікація прислів'їв та приказок. У своїй праці ми також беремо за основу тематичну класифікацію польських ПО з антонімічними компонентами.

Антонімія є мовною універсалією, зокрема становить внутрішню фундаментальну властивість мови. Природа антонімів передбачає вираження протилежностей. Поняття *протилежність* має неоднозначне тлумачення, але водночас є центральним у теорії антонімії. У лінгвістиці виділяють контрарну, векторну, контрадикторну та конверсивну протилежності. Найпоширенішою в антонімічних відношеннях є контрарна протилежність.

Велику увагу дослідники приділяють також класифікації антонімів, зокрема за семантичними (контрарні, комплементарні, векторні, координатні), формально-структурними (різнокореневі, однокореневі) та стилістичними (загальномовні, контекстуальні) характеристиками. Варта уваги міжчастиномовна антонімія, адже її вивченню присвячена дуже невелика кількість праць.

Попри те, що паремійні одиниці досить активно вивчаються науковцями в різних аспектах, малодослідженим у польському та українському мовознавстві залишається питання антонімічних відношень у складі паремій. Власне це і послугувало причиною вибору теми нашого дослідження.

РОЗДІЛ II.

СЕМАНТИЧНІ ОПОЗИЦІЇ У СКЛАДІ ПОЛЬСЬКИХ ПАРЕМІЙ

Паремійний фонд будь-якої мови є певною системою уявлень про минуле народу, його світогляд і устрій життя, а також про взаємодію з навколишнім середовищем. Паремії описують світ як живої, так і неживої природи.

У цьому розділі представлено тематичну класифікацію та аналіз польських паремій, семантичну структуру яких визначають АК. Такі паремії ми об'єднуємо у тематичні класи (далі – ТК) «Людина» та «Соціальна сфера». Структура кожного ТК охоплює тематичні групи (далі – ТГ), до складу яких входять ПО із СПК. До ТК «Людина» зараховуємо польські прислів'я та приказки, що описують зовнішні та внутрішні характеристики людини, фізіологічні особливості, психоемоційні стани людини, життєвий шлях людини, трудову діяльність людини та народні спостереження і прикмети. До ТК «Соціальна сфера» відносимо паремії на позначення соціальних відносин та соціального статусу, родинних стосунків, стосунків між людьми, духовності та духовного світу людини. Наприкінці кожного ТК виділяємо паремії, які характеризуються тим, що їхні СПК мають подвійну тематичну належність.

2.1. Паремійні одиниці з антонімічними компонентами тематичного класу

«Людина»

Паремії є цінними джерелами інформації про життя людини. Вони віддзеркалюють картину світу як людини загалом, так і мовної особистості зокрема. Людина – частина Всесвіту. Вона є як біологічною, так і соціальною істотою. Кожна особистість наділена інтелектом, зовнішніми та внутрішніми характеристиками, здатністю мислити, працювати та взаємодіяти із соціумом.

У межах ТК «Людина» ми виокремили шість ТГ: «Зовнішні та внутрішні характеристики людини», «Фізіологічні особливості людини», «Психоемоційні

стани людини», «Життєвий шлях людини», «Народні спостереження та прикмети» та «Образ жінки».

2.1.1. Тематична група «Зовнішні та внутрішні характеристики людини»

2.1.1.1. Паремійні одиниці, що описують зовнішній вигляд людини

До цієї підгрупи належать польські прислів'я та приказки, у яких протиставляються зовнішні характеристики людини, зокрема краса та потворність, колір волосся тощо.

Протиставлення зовнішньої краси та зовнішньої потворності спостерігаємо в ПО *Ładna twarz nie potrzebuje ozdób, a brzydka nie zasługuje na nie* “гарне обличчя не потребує прикрас, а бридке (обличчя) не заслуговує на них” [НКР, Т. 2, 567]. Основна думка паремії: якщо людина красива ззовні, то вона не потребує жодних додаткових оздоб, оскільки є привабливою і без них. Натомість потворна людина не варта прикрас, вони їй зовнішність на краще не змінять.

У деяких прислів'ях СПК *blondynka / brunetka, szatynka / jasnowłosa, ciemnowłosa / blondynka* вказують на колір волосся як анатомічну ознаку зовнішності і на протиставлення темноволосих жінок світловолосим: *Lepsza blondynka w oknie niż brunetka na zabawie* “краще блондинка у вікні, ніж брюнетка на забаві” [НКР, Т. 2, 589], *Lepsza szatynka bez grosza niż jasnowłosa z milionami* “краще темноволоса без грошей, ніж світловолоса з мільйонами” [НКР, Т. 2, 590], *Lepsza jest urocza ciemnowłosa kobieta od młodej blondynki* “прекрасна темноволоса жінка краща від молоді блондинки” [НКР, Т. 2, 592]. Як видно зі змісту паремій, перевага надається темноволосим жінкам порівняно зі світловолосими.

Інший зміст закріплений у ПО *Korale na szyi, a brudu jak na świni* “намисто на шиї, а бруду як на свині” [НКР, Т. 2, 142], де контекстуальні антоніми *korale / brud* вказують на культуру зовнішнього вигляду людини. Тут ідеться про те, що людина дбає лише про прикраси, але водночас не дотримується чистоти та не зважає на бруд

на тілі. Подібну думку спостерігаємо в паремії *Niby cudna, a brudna* “ніби гарна, а брудна” [НКР, Т. 2, 678].

2.1.1.2. Паремійні одиниці, що описують розумові здібності людини

Розум – це «1) здатність людини мислити, відображати й пізнавати об’єктивну дійсність; 2) певний склад, характер мислення» [СУМ, Т. 8, 838]. Це своєрідний дар природи, завдяки якому кожен має змогу навчатися, займатися саморозвитком і вдосконаленням своїх інтелектуальних здібностей. Розумна людина здатна повноцінно мислити, швидко реагувати на ті чи ті ситуації, є цілеспрямованою, розсудливою та кмітливою. Протилежною розуму є дурість – «розумова обмеженість, тупість, глупота» [СУМ, Т. 2, 332]. Дурна людина (дурень) вирізняється невисоким рівнем інтелектуального розвитку та позбавлена тих рис, що притаманні розумній людині. Протиставлення високого та низького рівнів інтелекту в польських пареміях репрезентується за допомогою опозиції «розумний / дурний», яка формує інтелектуальну сферу особистості.

Розумна, інтелектуальна людина завжди знайде спосіб покращити свої матеріальні статки чи фінансові накопичення, користуючись нетямущістю дурня. На це вказують опозиційні частини в пареміях *Mądry się bogaci, gdy głupi traci* “розумний збагачується, коли дурний втрачає” [НКР, Т. 2, 426], *Głupi daje, mądry bierze* “дурний дає, розумний бере” [USJP], *Mądry bierze, głupi daje* “розумний бере, дурний дає” [НКР, Т. 1, 192]. У прислів’ях *Głupi kupi, mądry zeżre* “дурний купить, розумний з’їсть” [НКР, Т. 1, 673], *Głupi to kupi, mądry to ukradnie* “дурний це купить, розумний це вкраде”, *Głupi kupi, mądry skradnie, schowa ładnie* “дурний купить, розумний украде, добре сховає” [НКР, Т. 1, 674] простежується думка про те, що розумний є кмітливішим, на відміну від дурня, оскільки вміє отримати бажане, не витрачаючи коштів. Неуважність дурня, яка призведе до втрат, може стати для розумного вигідною, оскільки він знайде все те, що було втрачене дурним. Таку закономірність відображено в ПО *Głupi gubi, a mądry znajduje* “дурний губить,

а розумний знаходить”, **Głupi zgubi, mądry znajdzie** “дурний загубить, розумний знайде” [НКР, Т. 1, 670].

У деяких польських пареміях за допомогою семантично протилежних частин (далі – СПЧ) *z mądrym zgubić / z głupim znaleźć*, *z mądrym stracić / z głupim wygrać*, *z mądrym stracić / z głupim z bogacić*, *z mądrym przegrać / z głupim wygrać*, *z rozumnym przegrać / z durnym wygrać*, *z mądrym w piekle / z głupim w niebie* чітко підкреслюється той факт, що незалежно від обставин краще щось втратити чи щось програти з розумним, ніж знайти, виграти чи збагатитися з дурним, напр.: *Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć* “краще з розумним загубити, ніж із дурним знайти” [USJP], *Lepiej z mądrym stracić, jak z głupim wygrać* “краще з розумним втратити, ніж із дурним виграти”, *Lepiej z mądrym stracić, niż się z głupim z bogacić* “краще з розумним втратити, ніж із дурним збагатитися”, *Lepi z mądrym przegrać, jak z głupim wygrać* “краще з розумним програти, ніж із дурним виграти”, *Lepiej z rozumnym przegrać, niż z durnym wygrać* “краще з розумним програти, ніж із дурним виграти”, *Lepiej z mądrym w piekle, niż z głupim w niebie* “краще з розумним у пеклі, ніж із дурним у небі” [НКР, Т. 1, 678]. У ПО *Z głupim w karty, z mądrym w żarty* “з дурним у карти, з розумним у жарти” [НКР, Т. 1, 683] опозиційні частини вказують на те, що дурну людину можна обіграти, але пожартувати з нею не вдасться. Натомість розумну людину ошукати, обіграти чи обдурити не вийде, а ось пожартувати можна.

У прислів'ях *Co jeden głupi zepsuje, tysiąc mądrych nie poprawi* “що один дурень зіпсує, тисяча розумних не виправить”, *Co jeden głupi zepsuje i stu mądrych nie poprawi* “що один дурень зіпсує, і сотня розумних не виправить”, *Co jeden głupi kupi, to dziesięć mądrych nie przeda* “що один дурень купить, те десять розумних не продадуть” [НКР, Т. 1, 668] опозиція «розумний / дурний» посилюється за допомогою протиставлення числівників *jeden / tysiąc*, *jeden / stu*, *jeden / dziesięć*. Зокрема, у цих пареміях говориться про те, що навіть сотні чи тисячі розумних людей не вдасться відновити, виправити того, що зробив один дурний.

Зовсім інша думка закладена в ПО *Co głupi zepsuje, to rozumny poprawi, a co rozumny zepsuje, tego nikt nie poprawi* “що дурний зіпсує, те розумний виправить, а що розумний зіпсує, того ніхто не виправить”, *Głupi jak złądzi, to łatwo poprawić*,

ale jak mądry, to trudno “дурний як зблудить, то легко поправити, але як розумний, то важко”, *Kiedy głupi błądzi, mądry go poprawi, a kiedy mądry błądzi, i diabeł go nie poprawi* “коли дурний блукає, розумний його виправить, а коли розумний блукає – і диявол його не виправить” [НКР, Т. 1, 668]. У цих пареміях ідеться про те, що помилки, зроблені дурнем, розумній людині легко скоригувати, натомість якщо розумний припустився помилки, щось зіпсував, то цього виправити не може ані дурний, ані навіть зла сила – диявол.

На різницю в мріях розумної та дурної людини вказують контекстуальні антоніми *bogactwo / szczęście* в ПО *Głupi marzy o bogactwie, a mądry o szczęściu* “дурний мріє про багатство, а розумний – про щастя” [НКР, Т. 1, 673], у якій іде мова про те, що дурень мріє про достаток, заможність, натомість розумний прагне простого людського щастя.

Про те, що розумний здатний висміяти дурня, йдеться в паремії *Rad mądry, że głupiego oszukał* “розумний радий, що обдурив дурного” [НКР, Т. 2, 428].

Протиставлення рис, що відрізняють дурня від розумного, відображено в ПО *Głupi biega, mądry chodzi* “дурний бігає, а розумний ходить” [НКР, Т. 1, 669]. Тут, зокрема, говориться про те, що дурням притаманна метушливість і заклопотаність, натомість розумним властива врівноваженість і неквапливість.

У паремії *Mądry przedysputuje, a głupi pobije* “розумний обговорить, а дурний поб’є” [НКР, Т. 2, 426] СПЧ вказують на те, що мудра людина, беручи участь у будь-яких обговореннях, буде доводити свої міркування, відстоювати їх та, найголовніше, контролювати свій емоційний стан. Чого не скажеш про дурня, який, не розібравшись ні в чому, не обговоривши нічого та, будучи збудженим і роздратованим, замість спокійної розмови, застосує фізичну силу й полізе з кулаками.

Думку про те, що, перш ніж промовити щось уголос, розумний обміркує, помислить, чи варто це казати, на відміну від дурня, який все висловить, не подумавши про те, чи доцільними будуть його слова, зафіксовано у прислів’ї *Co u mądrych w myśli, to u głupich w ustach* “що в розумних у думках, те в дурних на устах” [НКР, Т. 2, 421]. Подібну ідею спостерігаємо в ПО *Mądry wie, co mówi, głupi*

mówi, co wie “розумний знає, що говорить, дурний говорить, що знає” [НКР, Т. 2, 426], згідно з якою інтелектуальна людина завжди розуміє, що говорить, натомість дурень каже лише те, що знає і не зважає на доцільність чи недоцільність сказаного.

У паремії *Z mądrym wojuj rozumem, z głupim tylko siłą* “з розумним воюй розумом, з дурним лише силою” [НКР, Т. 2, 429] показано, що у конфліктній ситуації, яка виникає з дурнем або розумним, спосіб боротьби неоднаковий: з мудрою людиною варто боротися не фізично, а інтелектуально, натомість з дурнем – лише застосовуючи свої фізичні можливості.

Кмітливість розумного протиставляється нетямущості та недогадливості дурного в ПО *Mądrymu dość na słowie, a głupiemu i sto słów, jakbyś mówił do osłów* “розумному достатньо слова, а дурному й сто слів, ніби ти говориш до ослів” [НКР, Т. 2, 423].

Наступна паремія містить застереження, згідно з яким мудрим варто бути обачними, перш ніж у щось утаємничувати дурнів, інакше це може призвести до негативних наслідків: *Mądry sam sobie szkodzi, gdy z głupim w poufalność zachodzi* “розумний сам собі шкодить, коли з дурнем у конфіденційність входить” [НКР, Т. 2, 426].

У ПО *Mądrzy sławni, ale głupi zdrowi* “мудрі знамениті, але дурні здорові” [НКР, Т. 2, 427] за допомогою опозиційних частин говориться про те, що розумна людина завдяки своїм старанням стане знаменитою, але, ймовірно, втратить чимало сил і здоров'я, а дурень, не прагнучи стати відомим, збереже своє здоров'я. Тому розумним дістається слава, а дурням – хороше здоров'я.

Зауважимо, що в деяких польських пареміях образ дурної людини та її діяльність не завжди мають негативну конотацію. Зокрема, це стосується трудової діяльності. У ПО *Głupcy domu budują, a mądrzy je kupują* “дурні дома будують, а мудрі їх купують” [НКР, Т. 1, 467] йдеться про те, що саме завдяки праці дурнів, які будують житла, розумні мають нагоду їх придбати. На важливість існування дурнів, без яких життя мудрих людей було б позбавлене матеріальних засобів, вказують

СПК у прислів'ї *Żeby głupich nie było, toby mądrzy z głodu poumierali* “якби дурних не було, то мудрі б з голоду повмирали” [НКР, Т. 1, 467].

У паремії *Im kto głupszy, tym śmielszy; a im mędrszy, tym bojaźliwszy* “чим хто дурніший, тим сміливіший, а чим хто розумніший, тим боязкіший” [НКР, Т. 1, 677] простежується думка про те, що не варто вважати недолугою людину з низькими розумовими здібностями, оскільки така людина може мати сильний характер, зокрема бути сміливою, на відміну від розумних, яким притаманне боягузтво. Трохи інше бачення закладене у прислів'ї *Jeden głupi dziesięciu mądrych zwiedzie, a dziesięć mądrych jednego głupiego nie* “один дурний десятьох розумних обдурить, а десять розумних одного дурного – ні” [НКР, Т. 1, 677], у якому поєднання АК *głupi / mądry* з числівниками *jeden / dziesięć* вказують на те, що дурна особа може виявитися хитрішою та підступнішою за кілька мудрих.

У наступній паремії ідеться про те, що пропорційність розумних і дурнів зовсім не однакова у світі: розумних, на відміну від дурнів, не так уже й багато: *Za jednego mądrego sto głupich na świecie* “за одного розумного сто дурних на світі” [НКР, Т. 2, 429].

Головна думка ПО *Mędrzec od rana pożytki zbiera, głupi czeka do wieczora* “розумний із самого ранку отримує користь, дурень чекає до вечора” [НКР, Т. 2, 436] полягає у тому, що розумна людина, завдяки своїй кмітливості, починає примножувати свої статки завчасно, натомість дурень, через свою бездіяльність, не поспішає покращити своє матеріальне становище, сподіваючись, вочевидь, на те, що воно поліпшиться само собою, без докладання будь-яких зусиль.

У наступних пареміях протиставляються не дві людини – розумний і дурний, а якості, які можуть бути притаманні одній людині. Так, у ПО *Z książki mądry, a z głowy głupi* “з книги мудрий, а з голови дурний” [НКР, Т. 2, 237] наголошується на тому, що не завжди розумна, начитана людина є мудрою. У паремії *Grube żarty, cienki rozum* “грубі жарти, тонкий розум” [НКР, Т. 3, 935] антонімічні частини (далі – АЧ) вказують на небажання людини показувати свій справжній розум. Тобто через свої грубі жарти людина намагається видаватися менш розумною, ніж є насправді.

2.1.1.3. Паремійні одиниці, що описують риси характеру людини

Особливість, винятковість людини проявляється насамперед у рисах характеру. Оскільки характер – це «психічна індивідуальність людини з усією її своєрідністю, що проявляється у ставленні людини до навколишнього світу і до самої себе» [СУМ, Т. 11, 23].

Серед польських паремій на позначення рис характеру людини значну частину складають одиниці, у яких АК позначають протиставлення двох рис. Серед рис, які протиставляються у прислів'ях, можна виділити такі: «сміливий / боягузливий», «сміливий / скромний», «спритний / лінивий», «спокійний / енергійний», «лагідний / різкий», «балакучий / брехливий».

«Сміливий / боягузливий». У ПО *Śmiały dali zajedzie, jak bojący* “сміливий далі заїде, ніж боязкий” [НКР, Т. 3, 444] показано, що хоробра людина завжди впевнена в собі, ніколи не відступає та йде до втілення своєї мети, незважаючи на життєві перешкоди, а боягуз, навпаки, є нерішучою людиною, яка, через слабку силу волі, боїться будь-яких проблем. В іншій паремії – *Bojaźliwy pierzchnąwszy przecie żyw zostanie, a śmiały raz zabity już więcej nie wstanie* “боязкий, тікаючи, живий залишиться, а сміливий один раз вбитий, більше не встане” [НКР, Т. 1, 130], простежується думка, що не завжди хоробрість є позитивною рисою, особливо якщо це стосується людського життя, оскільки інколи вона може призвести до трагічних наслідків. Натомість прояв страху чи боягузтва зможе врятувати життя.

«Сміливий / скромний». У паремії *Śmiały dziesięć progów przeskoczy, nim skromny przez jeden przelezie* “сміливий десять порогів перескочить, поки скромний через один перелізе” [НКР, Т. 3, 444] скромність набуває негативної конотації, оскільки свідчить про млявість, неспішність людини, на відміну від сміливості, яка є позитивною ознакою життєвої сили, енергії та здатності швидко рухатися.

«Спритний / лінивий». Про те, що спритна, енергійна людина заслуговує похвали, на відміну від лінивої, якій потрібно висловлювати осуд, ідеться у

прислів'ї *Ręczego chwałą, leniwego łają* “спритного хвалять, ліниво лають” [NKP, Т. 3, 24].

«Спокійний / енергійний». У прислів'ї *Na spokojnego wiatr nawieje, a bystry sam nabieży* “на спокійного вітер навіє, а енергійний сам наткнеться” [NKP, Т. 3, 282] стриманість, урівноваженість спокійної людини протиставляється енергійності та кмітливості сміливої людини.

«Лагідний / різкий». За допомогою контекстуальних антонімів *łagodność / ostrość* у ПО *Łagodność przywabia, ostrość i zmarszczenie odstrasza* “лагідність приваблює, різкість і зморшкуватість відлякують” [NKP, Т. 1, 456] показано, що лагідність завжди зачаровує та приваблює до себе людей, на відміну від різкості, яка, навпаки, відштовхує та віддаляє від себе інших.

«Балакучий / брехливий». У ПО *Kto dużo gada, mało prawdy powie* “хто багато базикає, мало правди скаже” [NKP, Т. 1, 589] описується брехливість і балакучість. Тут наголошується на тому, що саме брехлива людина зазвичай є балакучою.

Зазначимо, що нам вдалося зафіксувати деякі паремії, у складі яких за допомогою СПЧ описується лише одна риса людини, переважно негативна, зокрема: «дволикий», «хвальковитий», «скупий», «неуважний», «ненаситний», «невдячний», «зневажливий», «зарозумілий», «неслухняний», «балакучий», «індивідуальний», «заощадливий», «пильний».

Варто зауважити, що в низці паремій, які належать як до цієї підгрупи, так і до інших підгруп, що аналізуються в цьому розділі, характеристика тваринного світу екстраполюється на опис людських якостей.

«Дволикий». У пареміях ця риса характеру людини найбільш представлена за допомогою протиставлення компонентів, які є назвами частин тіла та тварин. Опозиції соматичних компонентів, що вказують на дволикість, ми бачимо в таких прислів'ях, як *Gdzie smak w języku, tam w sercu przywara* “де смак у язика, там у серці вада”, *Już tam pustki w sercu, gdzie na języku szczebetliwość* “вже там пустота в серці, де на язика балакучість” [NKP, Т. 1, 865]. У цих пареміях наголошується на тому, що ззовні людина видається доброзичливою, невинною, натомість у її думках,

словах і серці криється фальшивість. Таке ж бачення засвідчують опозиційні частини в ПО *W twarz sie całuje, a z tyłu sztylet pakuje* “в обличчя цілує, а ззаду кинджал пакує”, *W twarz całuje, a z tyłu sztych kładzie* “в обличчя цілує, а ззаду гострий кінець зброї кладе”, *Na języku miód, a pod językiem lód* “на язика мед, а під язиком лід” [НКР, Т. 1, 231].

Протиставлення компонентів-зоонімів, які вказують на дволикість людини, зафіксовано в пареміях *Na postawie baranek, ale lis (wilk) na myśli* “будовою тіла (статурою) баранчик, але лис (вовк) на думці”, *Baranek na postawie, ale wilk na myśli* “статурою баранчик, але вовк на думці” [НКР, Т. 1, 59], *Z wierzchu owca, wewnątrz wilk* “ззовні вівця, всередині вовк” [НКР, Т. 2, 757]. У ПО *Kto się w dzień cieląt boi, w nocy woły kradnie* “хто вдень телят боїться, вночі волів краде” [НКР, Т. 1, 313] дволициість визначається за допомогою компонентів-зоонімів *cielęta / woły* та компонентів на позначення часових інтервалів *w dzień / w nocy*. Головна думка цієї паремії полягає у тому, що людина, прикриваючись побоюваннями перед чимось незначним, здатна вміло приховувати свій злий намір зазіхнути на щось більше. У ПО *W domu lew, na wojnie tchórz* “вдома лев, на війні боягуз¹” [НКР, Т. 1, 470] компоненти *lew / tchórz* вказують на здатність людини різко змінюватися відповідно до місця свого перебування: сміливість людина виражає вдома, натомість на полі бою ця риса змінюється на страх, боягузтво та слабкість.

На лицемірність людини в пареміях також вказують протиставлення компонентів з релігійною тематикою. У прислів'ях *Boga na języku, diabła w sercu mają* “Бога на язика, а диявола в серці мають”, *Boga na języku, a diabła ma w sercu* “Бога на язика, а диявола в серці має”, *Ma Boga w uściech, a szatana w sercu* “має Бога в устах, а сатану в серці”, *Z Bogiem żyje, a diabła ma za kołnierzem* “живе з Богом, а диявола за коміром має” [НКР, Т. 1, 144], *Anielskie usta, a szatańskie serce* “ангельські уста, але сатанинське серце” [НКР, Т. 3, 602] закріпилася думка про те,

¹ Варто зазначити, що в аналізованій паремії слово *tchórz* «тхір» виражає асоціацію із боягузливою людиною, оскільки одним із його значень у словниковій дефініції є значення «боягуз» [USJP].

що людина, приховуючи свої справжні думки та почуття, не завжди видає себе за того, ким вона є насправді.

Дволицість ілюструє прислів'я *W domu srogi, za domem laskawy* “вдома суворий, поза домом ласкавий” [НКР, Т. 1, 470]. У ньому СПЧ вказують на те, що вдома людина не проявляє поблажливості чи м'якості, однак за межами дому така суворість змінюється на привітність, ніжність та здатність виражати ласку. Приховування недобрих намірів спостерігаємо в ПО *W jednej ręce chleb, w drugiej kamień trzyma* “в одній руці хліб, в іншій камінь тримає” [НКР, Т. 1, 258].

Про намагання людини виглядати краще, багатше, ніж вона є насправді, йдеться у ПО *Na szyi trzy chustki, a w kieszeni pustka* “на шиї три хустки, а в кишені пустота”, *Na szyi ma cztery chustki, a w kieszeni same pustki* “на шиї має чотири хустки, а в кишені одні пустоти” [НКР, Т. 1, 296].

На дволицість людини вказують також опозиційні частини в ПО *W służbie pies, a poza służbą świnia* “на службі собака, а поза службою свиня” [НКР, Т. 3, 254].

«Хвальковитий». Надмірне вихваляння засуджується в ПО *Nie chwal się w siedem dni, a pochwal się w siedem lat* “не хвалися в сім днів, а похвалися в сім років” [НКР, Т. 1, 300] за допомогою опозиційних компонентів на позначення часових відрізків *w siedem dni / w siedem lat*, де наголошується на тому, що краще хвалитися тоді, коли досягнеш певних успіхів. У прислів'ї *Krowa, która dużo ryczy, mało mleka daje* “корова, яка багато реве, мало молока дає” [НКР, Т. 2, 208] СПЧ *dużo ryczeć / mało dawać* вказують на те, що непомірна хвальковитість людини негативно впливає на результативність праці та призводить до її малопродуктивності. Таку ж думку простежуємо і в ПО *Kura, co dużo gdacze, zwykle mało niesie jajec* “курка, яка багато квокче, зазвичай мало яєць несе” [НКР, Т. 2, 255].

У прислів'ї *Kto wiele obiecuje, mało daje* “хто багато обіцяє, той мало дає” [НКР, Т. 2, 666] зафіксовано дві антонімічні групи – протиставлення неозначено-кількісних числівників *wiele / mało* та дієслів *obiecować / dawać*, які вказують на те, що людина надміру нахваляється, зобов'язується багато чого зробити, але в результаті не виконує обіцяне.

«Скупий». Скупість засуджується в пареміях *Kto bydłu karmy w jesieni żałuje, ten trawę dla psów na wiosnę gotuje* “хто худобі восени корму шкодує, той навесні для собак траву готує”, *Kto w jesieni swych bydłat nie tuczy, ten je w zimie dźwiga, na wiosnę wywłoczy* “хто восени свою худобину не відгодовує, той взимку її піднімає, навесні витягає” [НКР, Т. 1, 226] за допомогою протиставлення частин *bydłu karmy żałować / trawę dla psów gotować, w jesieni bydłat nie tuczyć / w zimie dźwigać, na wiosnę wywłoczyć*, які показують, що скупа людина шкодить сама собі та руйнує цим своє життя. У ПО *Jedną ręką daje, a dwiema odbiera* “однією рукою дає, двома відбирає”, *Jedną ręką daje, drugą bierze* “однією рукою дає, другою бере” [НКР, Т. 1, 405] наголошується на тому, що скупа людина, даючи щось іншій особі, прагне забрати набагато більше.

«Неуважний». У ПО *Stuchaj uchem, a nie brzuchem* “слухай вухом, а не животом” [USJP] за допомогою опозиції соматичних компонентів *ucho / brzuch* наголошується на тому, що варто зосереджено слухати інших, інакше неуважність стане наслідком перекручування, неправильного розуміння та трактування почутих слів від іншої людини. У ПО *Kto dziś zapomniął czapki, ten jutro zapomni głowy* “хто сьогодні забув шапку, той завтра забуде голову” [НКР, Т. 3, 827] ідеться про те, що невміння людини зосереджуватися на чомусь незначному, може призвести до неуважного ставлення до чогось важливого.

«Ненаситний». У ПО *Kto ma chleb, szuka bułki* “хто має хліб, шукає булки” [НКР, Т. 1, 253] антонімічні частини *mieć chleb / szukać bułki* вказують на ненаситність людини, яка прагне додаткової наживи.

«Невдячний». У прислів'ї *Dar słodki, a podzięka kwaśna* “солодкий подарунок, кисла вдячність” [НКР, Т. 1, 411] АЧ вказують на те, що людина, зробивши приємний подарунок, у результаті отримує жест незадоволення, «кислої» подяки.

«Зневажливий». Думку про те, що людина здатна зневажити душу іншої людини задля того, аби врятувати власну, спостерігаємо в паремії *Swoją duszę zbawić, a czyją w gównu wewalić* “свою душу врятувати, а чиюсь (душу) у лайно вивалити” [НКР, Т. 1, 511].

«Зарозумілий». Зарозумілість описується в ПО *Kto wysoko lata, ten nisko upada* “хто високо літає, той низько падає” [НКР, Т. 3, 806]. Мораль цієї паремії полягає у тому, що не варто перебільшувати свої можливості та зазнаватися, інакше наслідки можуть бути непередбачуваними та негативними.

«Неслухняний». Неслухняність описується в паремії *Kto nie słucha ojca, matki, ten postucha psiej skóry* “хто не слухає батька, матір, той послухає собачої шкури [USJP]. У цьому прислів’ї компоненти *psia skóra*, що позначають ремінь, виготовлений із собачої шкури, яким батьки можуть бити дітей за непослух, протиставляються компонентам *ojciec, matka*. Зауважимо, що названі компоненти є контекстуальними, тобто виступають антонімами лише у цій паремії.

«Балакучий». Головна ідея ПО *Wiele gada, a mało mówi* “багато базикає, а мало говорить” [НКР, Т. 1, 590] полягає у тому, що людина, яка вдається до багатослів’я, пустих балачок, що не мають жодного сенсу, не може проявити себе як розумний співрозмовник, здатний говорити по суті.

«Індивідуальний». Індивідуальність людини відображено в паремії *Bocianie z nosa znać, żurawie z szyi* “лелеченя із дзьоба знати, журавленя з шиї” [НКР, Т. 1, 120], де компоненти-орнітоми *bocianie / żurawie* та протиставлення контекстуальних антонімів *z nosa / z szyi* вказують на те, що кожна людина носій індивідуальних рис, ознак, які вирізняють її з-поміж інших.

«Заощадливий». Заощадливість ілюструє прислів’я *Kto chudo jada, tłusty worek miewa* “хто погано їсть, товстий мішок має” [НКР, Т. 1, 853]. Основна думка полягає у тому, що вміння правильно та дбайливо витратити кошти, допоможе заощадити та відкласти чималу суму, яка сприятиме збагаченню.

«Пильний». У ПО *Sowa śpi, a kurę widzi* “сова спить, а курей бачить” [НКР, Т. 3, 270] контекстуальні антоніми *spać / widzieć* вказують на спостережливість чи пильність людини, яка здатна помічати будь-які дрібниці, навіть крізь сон.

2.1.2. Тематична група «Фізіологічні особливості людини»

Одним із важливих рівнів існування людини є фізіологічний. Оскільки увесь її розвиток, від знаходження в утробі матері до смерті, відбувається за біологічними законами. Досліджувану ТГ становлять паремії із СПК, які вказують на фізичний стан людини (здоров'я, хвороби) та її фізіологічні особливості (вагу, вік).

2.1.2.1. Паремійні одиниці, що описують фізичний стан людини

Здоров'я – «стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи» [СУМ, Т. 3, 547]. Воно належить до вищих цінностей у житті людини. У ПО *Zdrowie łatwo stracić, ale trudno odzyskać* “здоров'я легко втратити, але важко повернути” [НКР, Т. 2, 851] наголошується на тому, що здоров'я потрібно цінувати та берегти, бо, втративши, його важко, або зовсім неможливо відновити.

Протилежними здоров'ю є хвороби, які пригнічують життя людини, інколи роблячи його нестерпним і болісним. У прислів'ях *Choroba centnarem się wali, a łótami odchodzi* “хвороба центнером наступає, але незначною мірою відступає”, *Choroba przybywa na koniu, a odchodzi piechotą* “хвороба прибуває на коневі, а відступає пішки” [НКР, Т. 1, 286] за допомогою опозиційних частин *centnarem się walić / łótami odchodzić, przybywać na koniu / odchodzić piechotą* показано стрімкий прихід хвороб, але повільний їхній відступ.

Серед польських паремій є прислів'я, у яких через опозиції «хвороба / здоров'я», «хворий / здоровий», «слабкий (кволий) / здоровий» здоров'я протиставляється хворобі, а здорова людина – хворій. У ПО *Choroba przychodzi funtami, a zdrowie lutami* “хвороба приходить фунтами, а здоров'я – незначною мірою” [НКР, Т. 1, 286] ідеться про те, що хвороби виникають у великій кількості, на відміну від здоров'я, якого значно менше. У паремії *Jedno zdrowie, a tysiączne choroby* “здоров'я одне, а хвороби тисячні” [НКР, Т. 3, 850] СПЧ вказують на те, що здоров'я у людини лише одне-єдине, на відміну від хвороб, яких за життя може бути незліченна кількість.

У наступних прислів'ях наголошується на тому, що здорова людина не здатна збагнути те, що відчуває людина, яка бореться з хворобою: *Zdrowy chorego nie*

zrozumie “здоровий хворого не зрозуміє” [USJP], *Chorego zdrowy nie wyrozumie* “хворого здоровий не зрозуміє” [НКР, Т. 1, 288].

Протиставлення очікувань хворої та здорової людини спостерігаємо в ПО *Słaby spodziewa się śmierci, a zdrowy słabości* “слабкий очікує смерті, а здоровий – слабкості” [НКР, Т. 3, 225]. У цій паремії йдеться про те, що виснажена та знесилена від хвороб людина перебуває в очікуванні смерті, натомість здорова людина боїться заслабнути.

Інший зміст закріплений у ПО *Na zdrowym koniu na targ, na chromym do domu* “на здоровому коневі на ярмарок, на кульгавому (коневі) додому” [НКР, Т. 2, 134]. Тут говориться про перевагу здорової людини над хворою у трудовій сфері. Оскільки фізично здорова людина, на відміну від виснаженої через хвороби людини, здатна працювати та заробляти собі на життя.

Зазначимо, що до групи на позначення фізичного стану людини зараховуємо паремії, у яких протиставляються компоненти, що вказують на психофізіологічний стан людини – біль, зокрема на його інтенсивність. Скажімо, у прислів'ї *Ból jeśli mały, ja go znośzę; jeśli wielki, on mnie* “біль якщо малий, я його терплю, якщо великий (біль), він мене (терпить)” [НКР, Т. 1, 189] наголошується на тому, що людині легше перетерпіти біль, якщо він є не настільки сильним, однак більш інтенсивний і сильний біль здатний людину здолати. Подібну ідею фіксуємо в паремії *Ból mały znośny, wielki krótki* “малий біль стерпний, великий короткий” [НКР, Т. 1, 189], де інтенсивність і тривалість слабого болю протиставляються сильному.

2.1.2.2. Паремійні одиниці, що описують вагу людини

Цю підгрупу становлять прислів'я та приказки, у складі яких СПК вказують на одну з важливих фізіологічних особливостей людини – вагу. Ця антропометрична характеристика людини в польських пареміях представлена опозицією «худий / товстий», зокрема за допомогою протиставлення компонентів *chudy / tłusty* та *gruby / cienki*.

У прислів'ї *Chudy – do budy, tłusty – do kapusty* “худий – до буди, товстий – до капусти” [НКР, Т. 1, 294] наголошується на тому, що худій людині варто набрати вагу, натомість товстій людині потрібно сісти на дієту та правильно харчуватися, щоб скинути зайві кілограми.

Інший зміст закріплений у пареміях *Zanim tłusty schudnie, (to) chudego diabli wezmą; zanim tłusty spadnie, (to) chudy przepadnie* “поки товстий схудне, то худого диявол забере, поки товстий схудне, то худий помре” [USJP], *Nim tłusty schudnie, to chudy zdechnie* “поки товстий схудне, то худий здохне” [НКР, Т. 3, 517]. У цих прислів'ях говориться про те, що щупла людина може швидше померти, ніж повна скине зайву вагу. Однак ці паремії можна трактувати по-іншому. Зокрема, СПЧ можуть вказувати на менший вплив несприятливих подій на життя товстої людини, яка є сильнішою та має більші можливості. Натомість худорлява людина не здатна витримати життєві труднощі, оскільки є набагато слабшою та з меншими можливостями.

Про те, що повний може швидше втратити зайві кілограми, ніж худий набрати вагу, йдеться у ПО *Prędzej z grubego zrobi się cienki, niż z cienkiego gruby* “скоріш із товстого зробиться тонкий, ніж із тонкого товстий” [НКР, Т. 1, 750].

Зазначимо, що опозиція «худий / товстий» у польських пареміях репрезентована не лише за допомогою названих вище АК. Так, у наступних пареміях СПЧ вказують на те, що кожна особа індивідуальна та має різну вагову характеристику, тобто одні дуже худі, а інші – занадто товсті: *Jeden się i za listek chowa, a drugiego i drzewo nie zakryje* “один і за листок ховається, а іншого і дерево не закрийє”, *Jeden się i za listek skryje, a drugiego drzewo nie przykryje* “один і за листок сховається, а іншого дерево не прикриє” [НКР, Т. 1, 290].

2.1.2.3. Паремійні одиниці, що описують вік людини

У складі польських прислів'їв та приказок простежуємо два основні вікові періоди – молодість і старість. Вони досить широко представлені за допомогою опозицій «молодість / старість» та «молодий / старий».

«Молодість / старість». Прийнято вважати, що молодість ототожнюється з чарівністю, енергією, завзятістю, а старість – із мудрістю, життєвим досвідом та розсудливістю. Однак і молодість, і старість мають як свої переваги, так і недоліки, про які йдеться у пареміях, що ілюструють ці два вікові періоди. У ПО *Młodości doświadczenia, a starości sił brakuje* “молодості досвіду, а старості сил бракує” [НКР, Т. 2, 500] відсутність досвіду в молодості, якого людина набуває з віком, протиставляється відсутності енергії та сили у старості, яких вистачає в молодому віці. Довірливість у молодому віці протиставляється немилосердності старості у прислів’ї *Młodość łatwowierna, starość niemiłosierna* “молодість легковірна, старість нещадна” [НКР, Т. 2, 501].

У наступних пареміях за допомогою СПЧ наголошується на тому, що не варто лінуватися працювати змолоду для того, аби старість була забезпеченою: *Kto pracuje z młodu, nie dozna na starość głodu* “хто працює змолоду, той не зазнає на старість голоду” [НКР, Т. 2, 499], *Gospodarstwa nawykać trzeba za młodu, żeby potem na starość nie przymierać z głodu* “господарства набиратися потрібно змолоду, щоби потім на старість не помирати з голоду” [НКР, Т. 1, 708]. Інакше, як показано в інших ПО, у майбутньому доведеться журитися та бідувати, пор.: *Młodość leniwa, starość płaczliwa* “молодість лінива, старість плачлива” [НКР, Т. 2, 501], *W młodości próżniak, na starość żebrak* “у молодості ледар, на старість жебрак” [НКР, Т. 2, 502], *Za młodu próżniacy, na starość żebracy* “змолоду ледарі, на старість жебраки” [НКР, Т. 2, 502], *Kto nie pracuje z młodu, ten na starość dozna głodu* “хто не працює змолоду, той на старість зазнає голоду” [НКР, Т. 2, 502], *Czegoś z młodu nie upiekl, nie będziesz jadł starym* “чого змолоду не випік, не будеш їсти старим” [НКР, Т. 2, 498], *Kto z młodu nie chce robić, słusznie na starość żebrze* “хто змолоду не хоче працювати, справедливо на старість жебракує” [НКР, Т. 3, 48].

Мораль паремії *Nie ma czasu ten za młodu chorować, kto chce z pracy grosz na starość sobie zachować* “не має часу той змолоду хворіти, хто хоче собі гріш на старість зберегти” [НКР, Т. 2, 502] полягає у тому, що забезпечена старість можлива лише тоді, коли в молодості людина буде працювати, незважаючи на свої хвороби, щоб відкласти кошти на майбутнє.

У деяких пареміях висвітлено трохи іншу думку. Зокрема, в наступних прислів'ях вказується на те, що злидарювати на старість буде лише той, хто марнотратить у молодих роках: *Kto za młodu mięso je, ten na starość kości gryzie* “хто змолоду їсть м'ясо, той на старість гризе кістки” [НКР, Т. 2, 500], *Za młodu lizoł sól, na starość zezroł solniczkę* “змолоду лизав сіль, на старість з'їв сільничку” [НКР, Т. 2, 503]. Тому, як ідеться у ПО *Daj, Boże za młodu jeść kości, aby na starość mięso* “дай, Боже, змолоду кістки їсти, аби на старість м'ясо” [НКР, Т. 2, 500], *Kto za młodu oszczędza, ten na starość nie wie, co nędza* “хто змолоду заощаджує, той на старість не знає, що є бідність” [НКР, Т. 2, 753], варто, навпаки, заощаджувати.

У наступних прислів'ях із СПК спостерігаємо таку думку, згідно з якою молодість, вродливість, із приходом старості, починають поступово згасати. Протиставлення квітучості молодості фізичній потворності старості простежуємо в ПО *Młodość szuka zwierciadeł, starość ich unika* “молодість шукає дзеркал, а старість їх уникає”, *Młodość wesola kwitnie, starość zmarszczona truchleje* “весела молодість квітне, зморщена старість боїться”, *Młodość wesola kwitnie, starość zmarszczona więdnie* “весела молодість квітне, зморщена старість в'яне” [НКР, Т. 2, 502]. Подібну семантику спостерігаємо у прислів'ї *Nikt z nas nie jest tym w zwiędłej starości, czym był w kwiecie młodości* “ніхто з нас не є тим у зів'ялій старості, ким був у розквіті молодості” [НКР, Т. 3, 307], де йдеться про безповоротність молодості, зокрема про те, що людина в старшому віці вже ніколи не буде такою як у молодих роках.

У паремії *Z młodu w tafcie, a na starość w płachcie* “змолоду в тафті (шовковій тканині), а на старість у плахті (грубому полотні)” [НКР, Т. 2, 503] чітко простежується різниця у виборі тканин для вбрання у молодшому та старшому віці. Так, у молодості переважають легкі, делікатні, розкішні тканини, натомість у старшому віці надається перевага більш щільним і грубим тканинам.

Прислів'я *Za młodu żyjesz marzeniem, na starość wspomnieniem* “змолоду живеш мрією, на старість – спогадом” [НКР, Т. 2, 503] засвідчує, що в молодих роках людина багато мріє, щось планує, до чогось прагне, однак на старість їй залишаються лише спогади того, що було в молодості.

У польських пареміях простежується думка про те, що молодість – пора енергійності, бадьорості, активності та несамовитості. Однак за відсутності цих рис у молодих роках, у старшому віці з’являється схильність до безумства. На це вказують СПЧ у таких ПО, як *Kto za młodu nie wyszaleje, musi na starość* “хто змолоду не нагуляється, мусить на старість”, *Kto z młodu chodzi jako stary, na starość skacze jako młody* “хто змолоду ходить як старий, на старість скаче як молодий” [НКР, Т. 2, 500]. Подібну ідею спостерігаємо в паремії *Kto starał się za młodu być starym, ten na starość zawsze będzie młodym* “хто намагався змолоду бути старим, той на старість завжди буде молодим” [НКР, Т. 2, 500].

Зазначимо, що серед паремій із досліджуваними опозиційними парами, виділяємо також низку прислів’їв, у яких закріплений інший зміст, відповідно до якого тиха, безтурботна та щаслива старість багато в чому залежить від того, як людина прожила період молодості – спосіб життя, поведінка, вчинки щодо інших. Так, головна ідея прислів’їв *Kto za młodu hula, skacze, ten na starość za to płacze* “хто змолоду розважається, скаче, той на старість через це плаче”, *Kto z młodu wiele skacze, ten na starość płacze* “хто змолоду багато скаче, той на старість плаче” [НКР, Т. 2, 500], *W młodości huczno-buczno żyje, a na starość zimno w pięty będzie* “у молодості гучно-бучно живе, а на старість холодно у п’яти буде” [НКР, Т. 2, 502] полягає у тому, що людина, котра веде розгульне життя в молодих роках, зазнає сумної старості. Подібна думка висловлена в ПО *Kto za młodu bankietuje, na starość tego żałuje* “хто змолоду бенкетує, той на старість жалкує” [НКР, Т. 2, 500], яка ілюструє розкаяння людини в старшому віці за те, що всю свою молодість прогуляла.

У наступних пареміях спостерігаємо думку, згідно з якою помилки, допущені в молодих роках, і набуті навички, завжди знайдуть своє відображення в старості: *Co za młodu zaniedbasz, to ci się na starość nie wróci* “що змолоду занедбаєш, те тобі на старість не вернеться”, *Czego z młodu nawykniesz, na starość tego nie unikniesz* “чого змолоду набудеш, того на старість не уникнеш”, *Co siał w młodości, to będziesz zbierał w starości* “що сів у молодості, те будеш збирати в старості” [НКР, Т. 2, 498], *Czegoś z młodu nie zgromadził, tego na starość nie najdziesz* “чого змолоду не зібрав,

того на старість не знайдеш” [НКР, Т. 2, 499]. Наступне прислів'я ілюструє настанову чи пораду щодо завчасної підготовки до старості. У ньому наголошується на тому, що про старість варто починати думати заздалегідь, і готуватися до неї потрібно вже з молодих років: *Trzeba za młodu dobrać sobie kij, aby na starość mieć się czym podierać* “потрібно змолоду обрати собі палицю, аби на старість мати чим підтримуватися” [НКР, Т. 2, 68].

У зафіксованих ПО на позначення віку людини із СПК *za młodu / na starość, z młodu / na starość, w młodości / w starości* наголошується також на тому, що людина в старості буде високо інтелектуально розвиненою завдяки своєму прагненню навчатися в молодості: *Czego się człowiek za młodu nauczy, to na starość znajdzie* “чого людина змолоду навчиться, те на старість знайде”, *Co się za młodu nauczysz, to na starość znajdziesz* “що змолоду навчишся, те на старість знайдеш” [НКР, Т. 2, 498], *Z młodu nabywaj, na starość używaj* “змолоду здобувай, на старість користуйся” [НКР, Т. 2, 506]. Інакше, як засвідчують наступні паремії, в старості людина шкодуватиме про те, що нічого не почерпнула для себе змолоду та не розвинула себе інтелектуально, пор.: *Czego się człowiek za młodu nie nauczy, tego na starość nie będzie umiał* “чого людина змолоду не навчиться, того на старість не буде вміти” [НКР, Т. 2, 498], *Każdy na starość żałuje, że się z młodu nie uczył* “кожен на старість шкодує, що змолоду не вчився” [НКР, Т. 2, 499], *Zaniedbane nauki w młodości pożałujesz w starości* “(про) занедбане навчання в молодості пошкодуєш у старості” [НКР, Т. 2, 503].

«Молодий / старий». У семантичній структурі польських прислів'їв та приказок за допомогою опозиції «молодий / старий» яскраво відображено протиставлення між молодшими та старшими людьми, що стосуються саморозвитку, зовнішніх та фізичних особливостей, життєвих закономірностей тощо.

Як відомо, молодість – найкращий час для саморозвитку та самореалізації. Коли людина молода, перед нею розкриваються більші можливості та перспективи, нові знання. Усе це допоможе забезпечити собі майбутнє аж до глибокої старості. Така думка простежується в паремії *Młody nabywaj, a stary zażywaj* “молодий

здобувай, а старий користуйся” [НКР, Т. 2, 506], де показано, що в молоді роки потрібно опановувати, здобувати знання, аби в старшому віці мати змогу відпочивати та користуватися своїми вміннями.

У прислів'ї *Młodego człowieka krasa zdobi, a starego szaty* “молоду людину врода прикрашає, а стару – одяг” [НКР, Т. 2, 505] закладена ідея про те, що молода людина є привабливою завдяки своїй зовнішній красі, натомість стару людину прикрашає не її краса, яка втрачає свіжість, привабливість, а лише – вбрання. У наступній паремії йдеться про те, що поява молодої людини викликає розлючення та збентеження в старій. На нашу думку, така реакція пов’язана саме із зовнішністю молодої людини: *Gdzie młody wystąpi, tam szaleje stary* “де молодий з’являється, там старий шаленіє” [НКР, Т. 2, 504].

В окремих пареміях простежуємо різницю у сприйманні світу, свого життя молодими та старшими людьми. Як засвідчують наведені нижче приклади, світ для молодої людини здається прекрасним у всьому, натомість для старій – життя наповнене смутком і жалем: *Młodemu świat się śmieje, staremu płacze* “молодому світ сміється, а старому плаче” [НКР, Т. 2, 505], *Stary płacze, młody skacze* “старий плаче, молодий скаче”, *Ten stary, co płacze, ten młody, co skacze* “той старий, що плаче, той молодий, що скаче” [НКР, Т. 3, 315]. Причину наявності смутку в старшій людині можна пояснити усвідомленням швидкоплиності життя та неминучості смерті, хоча в молодому віці також можна померти, пор.: *Młody może umrzeć, a stary musi* “молодий може вмерти, а старий мусить” [НКР, Т. 2, 505], *Młody rychło umrzeć może, stary długo żyć nie może* “молодий може швидко вмерти, а старий довго жити не може” [НКР, Т. 2, 506]. Подібну семантику закладено в ПО *Młody do kopca, a stary z kopca* “молодий до пагорба, а старий із пагорба” [НКР, Т. 2, 505], *Maluczcy rosną, a wielcy upadają* “маленькі ростуть, а великі падають” [НКР, Т. 2, 380], де йдеться про те, що в молодих попереду майбутнє, їм потрібно жити, натомість на старих чекає смерть.

У деяких прислів'ях говориться про фізичні особливості молодих і старих. Так, у прислів'ях *Młody gorący, a stary zimny* “молодий гарячий, а старий холодний” [НКР, Т. 2, 505], *Gdzie się młody dźwignie, tam starego dźwigać trzeba* “де молодий

підніме, там старого піднімати треба” [НКР, Т. 2, 504], *Młodemu praca, staremu lata ciężą* “молодого праця, старого роки обтяжують” [НКР, Т. 2, 505], *Młodzi skwapliwością grzeszą, starzy więcej się czasem lekają, niż trzeba* “молоді прудкістю грішать, старі часом більше лякаються, ніж потрібно” [НКР, Т. 2, 507] фізична сила, енергійність, запал, старанність, прудкість і пристрасть молодії людини протиставляються байдужості, невразливості, почуттю страху, тілесній слабкості та згасанню фізичних сил старої людини. Таку ж ідею відображають паремії *Koń, róki młody, to bryka, a na starość utyka* “кінь поки молодий, то брикає, а на старість стовбичить” [НКР, Т. 2, 129], *Młody koń do boju, a stary do gnoju* “молодий кінь для бою, а старий – для гною” [НКР, Т. 2, 133]. У цих прислів’ях за допомогою протиставлення СПЧ *młody bryka / na starość utyka, młody koń do boju / stary do gnoju* наголошується на тому, що допоки людина молода, вона є витривалою, стійкою та сильною. Однак із приходом старості, всі ці позитивні якості змінюються на виснаженість і фізичну слабкість. Подібну семантику бачимо в ПО *Młody koń w pieniądze idzie, a stary z pieniędzy* “молодий кінь у гроші йде, а старий із грошей” [НКР, Т. 2, 133]. У наведеній паремії протиставлення СПЧ вказує на те, що молода людина, сповнена сил та енергії, примножує власний бюджет завдяки плідній праці, натомість стара людина не може збільшувати свій дохід, а, навпаки, втрачає кошти через фізичну слабкість чи проблеми зі здоров’ям.

Однак є паремії протилежного змісту. У них витривалість і фізична активність старших осіб протиставляється недостатній силі молодших, пор.: *Nie jeden młody zedrze zęby, nim stary z nóg się zwali* “не один молодий здере зуби, поки старий з ніг звалиться” [НКР, Т. 2, 507], *Gdzie młody nie doskoczy, tam stary dolezie* “де молодий не дострибне, там старий долізе” [НКР, Т. 2, 504]. Таку ж думку спостерігаємо за допомогою протиставлення числівників *jeden / dziesięć* у поєднанні з компонентами *stary wół / młody kozioł* в ПО *Jeden stary wół więcej zdoła niż dziesięć młodych kozłów* “один старий бик більше здолає, ніж десять молодих цапів” [НКР, Т. 3, 762].

Є також ПО, у яких показано, що для молодих людей, сповнених енергії, притаманне веселе життя, танці, натомість старим людям варто подбати про душу та присвятити час молитві, напр.: *Dla młodych taniec, dla starych różaniec* “для молодих

танець, для старих чотки”, *Młodemu taniec – staremu różaniec* “молодому – танець, старому – чотки”, *Dla starca różaniec, dla młodego taniec* “для старого (старця) – чотки, для молодого – танець” [НКР, Т. 2, 503].

2.1.3. Тематична група «Психоемоційні стани людини»

Емоційна сфера займає важливе місце в житті людини. Вона є відображенням ставлення до реальності та, безсумнівно, є дзеркалом внутрішнього світу людини, її душевних переживань. За словами американського психолога К. Е. Изарда, «сенса нашого існування має афективну, емоційну природу <...> Емоції необхідні для виживання та благополуччя людини. Не володіючи емоціями, тобто, не вмiючи відчувати радості й печалі, гніву та вини, ми не були б повною мірою людьми» [Изард 2007, 14; 17].

Серед паремій, що описуються у цій ТГ, є такі, в семантичній структурі яких АК вказують на протиставлення негативних емоцій позитивним – *gniew / wstyd, radość / żal*.

«**Гнів / сором**». Гнів має негативну моральну оцінку², натомість сором з морального погляду вважається позитивною емоцією. Таке протиставлення двох різних емоцій фіксуємо в ПО *Gniew na głupiego, wstyd dla rozumnego* “гнів на дурного, сором для розумного” [НКР, Т. 1, 686]. У цьому прислів’ї сором, на протиполог гніву, не засуджується. Оскільки вияв сорому є ознакою того, що людина є сумлінною і усвідомлює свою поведінку та дії щодо іншої особи.

«**Радість / смуток**». Протиставлення радості та смутку спостерігаємо у прислів’ї *Krótko radość, a żal długi* “коротка радість, довгий смуток” [НКР, Т. 3, 13], де опозиційні частини вказують на те, що почуття задоволення є короткотривалим, на відміну від почуття смутку, яке людина може відчувати досить тривалий час.

² Про моральну оцінку у мовному відображенні емоцій людини див.: Л.І. Ніколаєнко, Репрезентація емоцій заздрості і співчуття в польській, російській та українській мовах: семантико-когнітивний і лінгвоаксіологічний виміри: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. С. 59–60, <https://bit.ly/3EePBHP>.

Таку ж закономірність відображають СПЧ в паремії *Krótka uciecha, żal długi* “коротка втіха, жаль довгий” [НКР, Т. 3, 572], де йдеться про те, що втіха, як почуття радості, на противагу жалю, є нетривалим. Наявність у людини як позитивного, так і негативного почуття інколи залежить від її місця перебування. У паремії *W gospodzie radość, a doma żalność* “у корчмі радість, а вдома смуток” [НКР, Т. 1, 707] опозиційні частини вказують на те, що людина, перебуваючи в корчмі, де багато алкоголю, відчуває задоволення, її психічний стан є позитивним. Натомість, знаходячись у себе вдома, людину супроводжує почуття суму, скорботи та печалі.

«Кохання / ненависть». Серед польських паремій на позначення психоемоційних станів є прислів'я, у якому йдеться про почуття глибокої сердечної прихильності, про здатність людини кохати. Однак цьому позитивному почуттю може протиставлятися руйнівне почуття ненависті. У ПО *Lepiej się z daleka kochać, niż z bliska nienawidzić* “краще здалеку кохати, ніж зблизька ненавидіти” [НКР, Т. 2, 94] говориться про те, що задля збереження почуття, варто краще кохати десь здалека, ніж ненавидіти та завдавати болю людині зблизька.

«Кохання / бажання позбавитися кохання». Виділяємо паремію, у якій протиставляється здатність людини пройтися почуттям кохання та бажання від нього відмовитися. У прислів'ї *Zakochać się łatwo, odkochać się trudniej* “закохатися легко, розлюбити важче” [НКР, Т. 2, 95] йдеться про те, що емоція кохання спалахує дуже швидко, натомість відмовитися, позбавитися від цієї емоції набагато важче.

«Гнів / ненависть». Нам вдалося зафіксувати опозицію двох негативних емоцій: гніву – почуття сильного обурення; стану нервового збудження, роздратування [СУМ, Т. 2, 94] та ненависті – почуття великої неприхильності, ворожості до кого-, чого-небудь [СУМ, Т. 5, 341]. У польських пареміях протиставлення цих двох негативних емоцій представлено за допомогою компонентів *gniew / nienawiść*. Незважаючи на те, що ці два почуття є схожими, вони насамперед відрізняються своєю інтенсивністю та тривалістю. Про це йдеться у прислів'ях *Gniew szybko opłonie, nienawiść ani utonie* “гнів швидко охолоне, ненависть не потоне”, *Gniew szybko opłonie, nienawiść rzadko* “гнів швидко охолоне,

ненависть рідко” [НКР, Т. 1, 686], де показано, що гнів є короткотривалою і менш інтенсивною емоцією, на відміну від ненависті, яка є глибшим почуттям, зі значно більшою тривалістю та інтенсивністю.

Також вдалося виявити паремії, у яких СПЧ вказують на **почуття заздрості**: *Więcej gość za godzinę w cudzym domu ujrzy niż gospodarz za rok* “гість більше за годину в чужому домі побачить, ніж господар за рік”, *Więcej gość w cudzym domu za godzinę, niż gospodarz za dzień ujrzy* “гість більше в чужому домі за годину, ніж господар за день побачить” [НКР, Т. 1, 719]. Мораль прислів’їв полягає у тому, що заздрісна людина, яка прийшла в чужий дім, зможе розгледіти все до найменших деталей за короткий час свого перебування, натомість господар усього цього може й не помітити протягом тривалого часу.

Зауважимо, що до аналізованої ТГ ми зараховуємо і паремії, у яких ідеться про справжні та удавані емоції людини. Так, скажімо, в ПО *Z wierzchu żaloba, a wewnątrz wesele* “ззовні жалоба, а всередині веселощі” [НКР, Т. 3, 934] описано намагання людини приховати радість за удаваним смутком.

У семантичній структурі польських паремій АК вказують не лише на протиставлення емоцій, а й на протиставлення негативних емоцій людини позитивному ставленню до інших. У прислів’ях воно відображено через опозиції «доброта / злість» (компоненти *dobroć / złość, w dobroci / w złości*) та «ненависть / вдячність» (компоненти *nienawiść / wdzięczność*).

«**Доброта / злість**». Злість – «почуття недобррозичливості, роздратування, гніву, досади» [СУМ, Т. 3, 595]. Натомість доброта – «чутливе дружнє ставлення до людей; привітність, ласка, прихильність» [СУМ, Т. 2, 326]. У прислів’ї *Dobrocią więcej wskórasz niż złością* “добротою більше досягнеш, ніж злістю” [НКР, Т. 1, 449] СПК вказують на те, що, проявляючи доброту, людині в житті легше чогось досягти, ніж із почуттям злості. Подібну семантику зафіксовано в паремії *Czego dobrocią nie zrobisz, tego złością nie wskórasz* “чого добротою не зробиш, того злістю не досягнеш” [USJP].

У прислів’ях *Co dał w dobroci, odbiera w złości* “що дав у доброті, відбере у злості”, *Coś mi dał w dobroci, odbierz w złości* “що ти мені дав у доброті, відбереш у

злості” [НКР, Т. 1, 449] доброзичливому ставленню людини до інших, яке проявляється в бажанні щось дати іншому, протиставляється почуття злості, яке, затьмарюючи розум, змушує людину чинити інакше.

У пареміях *Dobroć zmyślona, złość pokryta, Zmyślona dobroć, złość pokryta* “удавана доброта, прихована злість” [НКР, Т. 1, 449] говориться про те, що під псевдодоброю, яка ґрунтується на бажанні особистої вигоди та здобутті переваг для себе, іноді криється невидиме почуття сильної недоброзичливості.

«**Ненависть / вдячність**». Протиставлення ненависті почуттю вдячності простежуємо в ПО *Nienawiść krzemień, wdzięczność kamfora* “ненависть кремінь, вдячність камфора” [НКР, Т. 2, 606]. У цьому прислів’ї йдеться про силу ненависті, яка протиставляється слабкості вдячності.

2.1.4. Тематична група «Життєвий шлях людини»

Хоча увесь світ існує під одним небом, історія життя в кожній людині своя. Життєвий шлях – це «унікальна, своєрідна драма буття особистості, кожен акт якої є результатом зіткнення безлічі індивідуально-неповторних характеристик і життєвих обставин, соціальних і природних умов існування» [Панок 2014, 146].

2.1.4.1. Паремійні одиниці, що описують процеси людського існування

Ідея про те, що людина народжується одним способом – з утроби своєї матері, однак причин і способів смерті може бути незліченна кількість, закладена в паремії *Jeden jest sposób urodzenia, a tysiąc zginienia* “є один спосіб народження, а тисяча (способів) гибелі” [НКР, Т. 3, 60].

ПО *Jednemu ze świata, drugiemu na świat* “одному зі світу, а іншому на світ” [НКР, Т. 3, 471] демонструє думку, згідно з якою життя є плинним. Одні народжуються, щоб робити світ кращим, натомість інші в цей час помирають, залишаючи після себе результати своєї діяльності.

Кожна людина проживає своє життя по-різному, по-своєму, по-особливому, натомість вічна домовина для всіх є однаковою. Така думка відображена в ПО *Życie różne, grób jednaki* “життя різне, могила однакова” [НКР, Т. 3, 972].

У наступних пареміях протиставляються АЧ *dziś żyć / jutro gnić*, які вказують на те, що в житті все відбувається раптово та неочікувано. Сьогодні людина може спокійно жити та радіти, натомість наступного дня вона може бути вже на тому світі – *Dziś człowiek żyje, a jutro gnije; dziś się żyje, jutro gnije* “сьогодні людина живе, а завтра гниє” [USJP], *Dzisiaj żyjem, jutro gnijem* “сьогодні ми живемо, завтра гниємо”, *Dziś kwitniemy, jutro gnijemy* “сьогодні ми квітнемо, завтра гниємо”, *Dziś w stroju, jutro w gnoju* “сьогодні в одязі, завтра в гної” [НКР, Т. 1, 545].

Є також прислів'я, у складі яких опозиційні частини вказують на те, що людина знає звідки вона походить, який її рідний край, натомість про місце смерті дізнатися їй не вдасться ніколи, напр.: *Człowiek wie, gdzie się urodził, a nie wie, gdzie głowę położy* “людина знає, де народилася, але не знає, де голову положить”, *Człowiek wie, gdzie się urodził, a nie wie, gdzie umrze* “людина знає, де народилася, але не знає, де помре” [НКР, Т. 1, 380].

У паремії-застереженні *Słodkie życie, gorzka śmierć* “солодке життя, гірка смерть” [НКР, Т. 3, 971] наголошується на тому, що людина, яка вестиме гріховний спосіб життя, сповнений спокус, у майбутньому матиме нелегку смерть. Протилежне бачення спостерігаємо в ПО *Kto żyjąc płacze, śmiejąc się umiera* “хто живучи плаче, сміючись помирає” [НКР, Т. 3, 974], у якій говориться про те, що людина, котра все своє життя прожила в сльозах, лише помираючи відчує щастя, а на її обличчі з'явиться посмішка. Подібну ідею фіксуємо в ПО *Jak na tym świecie żyjesz, tak na tamtym użyjesz* “як на цьому світі живеш, так на тому використаєш” [НКР, Т. 3, 973], де СПЧ вказують на те, що життя небесне, тобто вічне, насамперед залежить від того, як людина проживе своє земне життя. У ПО *Kto długo w łóżku gnije, ten na świecie krótko żyje* “хто довго в ліжку гниє, той на світі коротко живе” [НКР, Т. 2, 351] йдеться про застереження, відповідно до якого лінь та обмежена фізична активність погано впливають на тривалість життя людини.

Думка про те, що життя людини, сповнене певних проблем та труднощів, є тягарем для неї, і лише настання смерті здатне все полегшити, а могильна земля здаватиметься дуже легкою, відображена в паремії *Komu życie ciężkie, ziemia będzie lekka* “кому життя важке, земля буде легкою” [НКР, Т. 3, 970].

У ПО *Zły człowiek rodzi się na śmierć, a dobry na życie* “погана людина родиться на смерть, а хороша (родиться) на життя” [НКР, Т. 1, 388] опозиційні частини вказують на те, що хороша людина має право на життя, на відміну від поганої, для якої немає місця серед живих.

Протиставлення довготривалості життя раптовості та швидкості смерті спостерігаємо в ПО *Długie życie, krótka śmierć* “довге життя, коротка смерть” [НКР, Т. 3, 970]. Протилежну семантику бачимо в паремії *Długi sen, krótkie życie* “довгий сон, коротке життя” [НКР, Т. 3, 155], де СПЧ вказують на те, що життя є занадто швидкоплинним, на відміну від вічного, глибокого сну, який настає з моменту смерті.

Інший зміст закріплений у ПО *Człek do złego leci jako wóz z góry, a do dobrego jak wóz pod górę* “людина до поганого летить як віз із гори, а до хорошого – як віз під гору” [НКР, Т. 1, 444], де палкий потяг, запал людини до поганого протиставляється слабкому бажанню тяжіти до хорошого.

Головна ідея прислів'я *Kto na życie w kościele pracuje, ten po śmierci tego nie żałuje* “хто за життя працює в костелі, той після смерті про це не шкодує” [НКР, Т. 2, 156] полягає у тому, що вірянин, який усе своє життя присвятив церкві, ніколи не жалкуватиме про це навіть після того, як покине цей світ.

2.1.4.2. Паремійні одиниці, що описують людську долю

Наступну групу становлять паремії, у яких відображена думка про те, що всі події, збіги обставин, що відбуваються в житті людини, визначені насамперед долею. Доля – «хід подій, збіг обставин, напрям життєвого шляху, що ніби не залежить від бажання, волі людини» [СУМ, Т. 2, 360]. Образ долі у складі польських

прислів'їв та приказок представлений за допомогою таких лексем, як *fortuna*, *dola* та *los*.

У ПО *Fortuna, co jedną ręką daje, to drugą wydziera* “доля, що однією рукою дає, то другою вириває”, *Niestateczna fortuna, co raz podaruje, to prędko, co jej było, znowu odejmuje* “мінлива доля, що одного разу подарує, те швидко, що було, знову відніме” [НКР, Т. 1, 571] йдеться про суперечливість долі, яка здатна бути не лише прихильною та щедрою до людини, але й безпощадною та здатною все відібрати.

У прислів'ї *Kogo wieczór fortuna zasmuci, tego rano pocieszy* “кого ввечері доля засмутить, того вранці порадує” [НКР, Т. 1, 574] СПЧ *wieczór zasmuci / rano pocieszy* наголошують на непередбачуваності долі: якщо людина чимось засмутилася, то невдовзі надприродна сила може принести задоволення та радість.

На несправедливість долі, яка проявляється у тому, що одним у житті щастить і належить усе найкраще, а іншим нічого, вказують опозиційні частини в ПО *Fortuna jednym umknie chleba, drugim smaży pączki* “доля одним відбере хліба, іншим пончики смажить” [НКР, Т. 1, 571]. Подібну семантику спостерігаємо в паремії *Jeden ma zanadto, a drugi za mało* “один має занадто, інший замало” [НКР, Т. 2, 572], де показано, що одні люди мають усього вдосталь, натомість інші мають дуже мало. У ПО *Pół świata skacze, a drugie pół płacze* “пів світу скаче (радіє), а друга половина плаче” [НКР, Т. 3, 474], *Jednemu stypa, a drugiemu gody* “одному поминки, а іншому весілля” [НКР, Т. 1, 691], *Jednym radość, a drugim smutek* “одним радість, іншим сум” [НКР, Т. 3, 13], *Jednemu do śmiechu, drugiemu do zdechu* “одному до сміху, а іншому до смерті” [НКР, Т. 3, 445] СПЧ вказують на те, що одним людям судилося переживати горе, відчувати біль, страждання та страх через нестачу коштів, війни, смерті близьких та знайомих, натомість в інших людей усе добре. Вони радіють життю, насолоджуються ним та відчувають позитивні емоції.

У пареміях *Fortuna dziesięciu minie, jednego ulapi* “удача десятиох омине, одного зловить”, *Fortuna w ślepą babkę z ludźmi grać lubi: dziesięciu minie, jednego ulapi* “удача у піжмурки любить із людьми грати: десятиох омине, одного зловить” [НКР, Т. 1, 571] лексема *fortuna* представлена зі значеннями «везіння» та «удача».

Тут за допомогою протиставлення числівників *jeden / dziesięć* показано, що удача, як рулетка: обирає не всіх, а когось одного. У ПО *Fortuna na jednym kole, a bieda na dwóch* “удача на одному колесі, а біда на двох” [НКР, Т. 1, 572] за допомогою СПЧ показано, що удача, на відміну від біди, приходиться у життя людини набагато рідше.

У деяких прислів'ях та приказках наголошується на несправедливості покарання людей, які скоїли злочини чи вчинили неправильно щодо невинних. Так, у пареміях *Kowal zawinił, a ślusarza powieszono* “коваль завинив, а слюсаря повісили”, *Kowal zawinił, a ślusarza chcą obiesić* “коваль завинив, а слюсаря хочуть повісити”, *Kowal zgrzeszył, a kołodzieja obiesiono* “коваль згрішив, а колісника повісили” [НКР, Т. 2, 172], *Niewinnego skarać, winnego puścić* “невинного покарати, винного відпустити” [НКР, Т. 3, 707] на прикладі технічних професій ідеться про те, що покарання зазнають, зазвичай, невинні люди, натомість ті, хто дійсно вчинив злочин, залишаються непоміченими та безкарними.

На закон бумеранга вказують АЧ *siać wiatr / zbierać burzę* у прислів'ї-застереженні *Kto sieje wiatr, zbiera burzę* “хто сіє вітер, збирає бурю” [НКР, Т. 3, 172]. Мораль полягає у тому, що всі негативні дії, які чинить людина стосовно інших, породжують страшні наслідки для неї самої.

Наступна паремія з лексемою *dola* має повчальний характер. У ній СПЧ *przyjaciele zafrasować / wroga uradować* вказують на те, що нарікати на долю як чужим, так і близьким людям марно. Оскільки, поскаржившись на своє життя чужим людям, ти викличиш смуток у близької людини, натомість недруга потішиш: *Nie lamentuj przed ludźmi na swą dolę, bo przyjaciele zafrasujesz, a wroga uradujesz* “не нарікай перед людьми на свою долю, бо товаришів засмутиш, а ворога порадуєш” [НКР, Т. 1, 272]. У прислів'ї *W szczęśliwym losie nie brykaj, a w nieszczęśliwym nie sykaj* “у щасливій долі не брикай, а в нещасливій (долі) не шипи” [НКР, Т. 2, 262] на позначення долі вжито лексему *los*. Тут підкреслюється думка про те, що не варто поспішати радіти щасливій долі, але їй не потрібно нарікати на нещасливу.

Тематику людської долі простежуємо і в таких пареміях, як *Człowiek wie, kiedy z domu wyjedzie, ale nie wie, kiedy wróci* “людина знає, коли з дому виїде, але не знає, коли повернеться”, *Wie człowiek, kiedy wyjedzie, ale nie wie, kiedy przyjedzie* “людина

знає, коли виїде, але не знає, коли приїде”, *W naszej mocy wyjechać, nie w naszej się wrócić* “у нашій силі виїхати, але не в нашій повернутися” [НКР, Т. 1, 380]. У них через СПЧ показано, що людині не підвладно змінити свою долю, усе буде відбуватися так, як має бути.

Протилежні оцінки людської долі становлять поняття *щастя* та *нещастя*. Щастя – «стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь» [СУМ, Т. 11, 573]. Натомість нещастя – це «нешаслива пригода, подія, що завдає кому-небудь страждання; лихо» [СУМ, Т. 5, 408]. У ПО *Szczęście dziś matką, a jutro może być macochą* “щастя сьогодні є мамою, а завтра може бути мачухою” [НКР, Т. 3, 384] йдеться про мінливість життя людини, яка сьогодні може відчувати радість, прихильність долі, натомість наступного дня все може змінитися на гірше.

Радісні, щасливі події можуть як піднести, звеличити людину, так і принизити її та призвести до падіння: *Szczęście podwyższa, szczęście poniża* “щастя підносить, щастя принижує” [НКР, Т. 3, 385].

У наступній паремії опозиційні частини вказують на те, що велика кількість щастя може випадати на долю людини з незначними розумовими здібностями: *Szczęścia wiele, rozumu mało* “щастя багато, розуму мало” [НКР, Т. 3, 383].

Опозиція «щастя / нещастя» представлена в паремії *Szczęście rozum odejmuje, a nieszczęście go dodaje* “щастя розум віднімає, а нещастя його додає” [НКР, Т. 3, 386]. Основна думка полягає у тому, що людина втрачає розум, коли відчуває радість, натомість, зазнавши нещастя, навпаки, є більш зосередженою. У ПО *Szczęście wlecze się pomału, a nieszczęścia jadą pocztą* “щастя тягнеться поволі, а нещастя їде поштою” [НКР, Т. 3, 386] закладена ідея про те, що нещастя, на відміну від щастя, з’являється в житті кожного досить стрімко.

Зазначимо, що біда в деяких польських пареміях представлена метафорично, як жива істота. Так, у ПО *Bieda konno przyjeżdża, a pieszo odchodzi* “біда приїздить кінно, а відходить пішки” [НКР, Т. 1, 94] говориться про те, що біда до людини приходить дуже швидко, однак відступає дуже повільно. Основна ідея паремії *Bieda po biedzie, jeszcze jedna nie odeszła, a już druga idzie* “біда за бідою, ще одна не

відійшла, а вже інша йде” [НКР, Т. 1, 95] полягає у тому, що біда, яка сталася в житті людини, обов’язково притягне за собою інші нещастя.

У наступній паремії-застереженні йдеться про те, що не варто ображати, зневажати чужу біду, бо твоя може йти за тобою: *Nie urągaj cudzej biedzie, bo twoja za tobą idzie* “не ображай чужу біду, бо твоя за тобою йде” [НКР, Т. 1, 100].

Думка про те, що все минає досить швидко, але тільки не біда, простежується в ПО *Wszystko minęło, a bieda została* “усе пройшло, а біда залишилась” [НКР, Т. 1, 102]. Про те, що в житті людини набагато менше радісних днів, ніж бід, які можуть коїтися досить часто, говориться в ПО *Jeden dzień wesela, całe życie biedy* “один день веселощів, ціле життя нещасть” [НКР, Т. 1, 102].

Ідея про те, що людині потрібно пройти через різні життєві випробування для того, аби навчитися цінувати те, що маєш, закладена у прислів’ї *Kto biedy nie zazna, ten szczęścia nie umie ocenić* “хто бідності не зазнає, той і щастя не вміє оцінити” [НКР, Т. 1, 95].

Інший зміст зафіксовано в ПО *Rozkosz przychodząc smakuje, ale odchodząc katuje* “розкіш, прийшовши, смакує, але, відійшовши, катує” [НКР, Т. 2, 76], де наголошується на тому, що за все в житті потрібно розплачуватися, за розкіш, багатство зокрема.

2.1.4.3. Паремійні одиниці, що описують існування людини у часовому просторі

До цієї підгрупи відносимо паремії з компонентами, що описують життя людини у часовому просторі. У ПО *Co czas buduje, za czasem się rujnuje* “що час будує, з часом руйнується” [НКР, Т. 1, 355] за допомогою протиставлення двох частин паремії *czas buduje / za czasem się rujnuje* відображена думка про те, що події, які відбуваються протягом певного часу, можуть призводити як до творення чогось нового, так і до його руйнації. Або ж, як говориться у наступній паремії, події в житті людини можуть приносити людині все для її задоволення, але потім і забирати

все це, пор.: *Czas wszystko przynosi, z czasem wszystko ginie* “час усе приносить, з часом усе гине” [НКР, Т. 1, 358].

У пареміях з часовою опозицією «день / ніч» та протиставленням компонентів *do pracy / do spania, wyganiać / przyganiać* ідеться про те, що для всього в житті людини свій час. Так, скажімо, у прислів'ї *Dzień do pracy, noc do spania* “день для праці, ніч для сну” [USJP] наголошується на тому, що вдень людина повинна трудитися для свого блага, зокрема, виконувати певні обов'язки на роботі та застосовувати свою фізичну та розумову енергії, натомість уночі – спати, щоб відпочити після насиченого, інтенсивного дня та прокинутися із новими силами. Подібну думку фіксуємо в ПО *Dzień wygania, noc przygania* “день виганяє, ніч приганяє” [НКР, Т. 1, 536]. У ній закладено ідею про те, що зі сходом сонця варто йти працювати, вирішувати певні справи, однак після заходу сонця, потрібно повертатися додому.

Інша семантика спостерігається у прислів'ї *Piękne czasy rodzą róże, słabe zaś przynoszą burze* “хороші часи породжують троянди, важкі (часи) приносять бурі” [НКР, Т. 1, 362], де хороші часи, які сприяють появі приємних подій, радості, задоволення, протиставляються поганим, що породжують негативні події та емоції.

У деяких польських пареміях закріпилася думка, згідно з якою людина не зможе виконати та надолужити наступного дня усе те, що їй не вдалося зробити напередодні: *Co dziś opuścisz, jutro nie dogonisz* “що сьогодні пропустиш, завтра не наздоженеш”, *Co się dziś opuści, tego trudno jutro dogonić* “що сьогодні пропустиш, те завтра важко наздогнати”, *Co dziś łatwo wyrwać możesz, jutro siłą nie wyważysz* “що сьогодні легко можеш вирвати, завтра силою не зрівноважиш” [НКР, Т. 1, 544]. Подібну ідею фіксуємо в паремії *Dziś jest nasze, jutro kto wie, czyje* “сьогодні є наше, а завтра хто знає, чие” [НКР, Т. 1, 545], де показано, що не варто відкладати щось на наступний день, оскільки ніхто не знає, що може бути завтра та як розвиватимуться події.

Думка про те, що сьогоднішній день, сповнений і насичений приємними подіями, може змінитися на сумний, неприємний завтрашній день, відображена за допомогою СПЧ у таких пареміях, як *Często dziś jak cukier, a jutro jak pieprz* “часто

сьогодні як цукор, а завтра як перець” [НКР, Т. 1, 544], *Dziś człek skacze, jutro płacze* “сьогодні людина скаче, а завтра плаче” [НКР, Т. 1, 545], *Dziś tak, jutro owak* “сьогодні так, завтра інакше” [НКР, Т. 1, 546], *Dzisiaj bal, jutro żal* “сьогодні бал, завтра жаль” [НКР, Т. 1, 53], *To, co nas dziś cieszy, jutro zasmucić może* “те, що нас сьогодні тішить, завтра засмутити може” [НКР, Т. 1, 324].

Мораль ПО *Często jutro pożądanе zmienia się w dziś oplakane* “часто бажане завтра змінюється у плачевне сьогодні” [НКР, Т. 1, 880] полягає у тому, що бажання людини, аби швидше закінчився сумний сьогоднішній день і настав щасливий завтрашній день, не завжди є здійсненним. Оскільки наступний день може стати продовженням нещасливого попереднього дня.

Іншу думку зафіксовано в ПО *Co się dziś nie stało, jutro się stać może* “те, що сьогодні не сталося, завтра може статися” [НКР, Т. 3, 296], де опозиційні частини вказують на те, що події, які не відбулися в житті людини того ж дня, ймовірноше відбудуться наступного.

У прислів'ї *Dobre minie, a złe zginie* “хороше мине, а погане згине” [НКР, Т. 1, 445] показано, що все хороше рано чи пізно непомітно мине, залишиться позаду, натомість усе недобре, лихе, що було в житті, обов'язково зникне назавжди. Іншу думку зафіксовано у паремії *Złe przychodzi prędko, a odchodzi powoli* “погане приходить швидко, але відступає повільно” [НКР, Т. 3, 883].

У деяких прислів'ях закладена ідея про те, що одного дня можна бути лідером і мати все, що потрібно для щасливого життя, але вже наступного – все це втратити й іти позаду когось: *Dziś wesoly, jutro goły* “сьогодні веселий, завтра голий” [НКР, Т. 1, 546], *Kto dzisiaj na przedzie, jutro w tyle* “хто сьогодні попереду, завтра позаду” [НКР, Т. 1, 546]. Або ж, як засвідчує наступна паремія, навпаки, сьогодні людина може перебувати у злиднях, не маючи нічого, натомість завтра раптом почне володіти великими матеріальними цінностями та жити в достатку, пор.: *Dziś galgan i gołota, jutro pan wielki, pelen złota* “сьогодні телепень і голота, а завтра великий пан, повний золота” [НКР, Т. 1, 594].

Основна думка наступної паремії полягає у тому, що все потрібно робити своєчасно, бо надолужити втрачене потім буде дуже важко чи навіть неможливо:

Kiedy się chlebem nie naje, to bułką nie nasyci “коли хлібом не наїється, то булкою не насититься” [НКР, Т. 1, 251].

2.1.4.4. Паремійні одиниці, що описують життєвий досвід людини

Досвід людини є невід’ємною частиною життя. Досвід – «сукупність знань, умінь, які здобуваються в житті, на практиці» [СУМ, Т. 2, 382]. Людина отримує знання поступово, починаючи ще з молодих років. Протилежними поняттями досвіду є необізнаність, недосвідченість, які здебільшого можуть зашкодити людині та призвести до помилок, необдуманих рішень і вчинків.

Серед польських паремій виділяємо незначну кількість прислів’їв із протиставленням компонентів на позначення життєвого досвіду людини. У ПО *Czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci* “чим шкарлупка змолоду насититься, тим на старість смердить” [USJP] за допомогою СПЧ *za młodu nasiąknąć / na starość trącić* наголошується на тому, що всі звички та знання, набуті в молодому віці, знайдуть своє відображення у старшому віці. У наступній паремії опозиційні частини вказують на те, що людина, маючи гіркий досвід у минулому, буде ставитися до всього з обережністю в подальшому: *Kto się na gorącym sparzył, ten na zimne dmucha* “хто на гарячому спалився, той на холодне дує” [НКР, Т. 1, 442].

Основна думка ПО *Młodego konia stary jeździec ujeździ* “молодого коня старий вершник об’їздить” [НКР, Т. 2, 133] свідчить про те, що життєвого досвіду молоді люди набувають завдяки старшому поколінню, яке зможе передати свої знання та навички. Подібну семантику спостерігаємо в пареміях *Jako stare woły ryczą, tak się też młode od nich uczą* “як старі воли ревуть, так і молоді від них навчаються” [НКР, Т. 3, 762], *Od starych kruków młode uczą się krakać* “у старих ворон молоді (ворони) вчаться каркати” [НКР, Т. 2, 217], у яких ідеться про те, що молодому поколінню прикладом для наслідування є саме старші люди.

У ПО *Co dwie głowy, to nie jedna* “що дві голови, то не одна (голова)”, *Co trzy głowy, to nie jedna głowa* “що три голови, то не одна голова” [НКР, Т. 1, 637]

говориться про те, що досвід більшої кількості людей допоможе швидше вирішити певні проблеми, ніж досвід однієї людини.

Наявність життєвого досвіду та мудрості у старшої людини протиставляється нетямущості молодшої людини в ПО *Co stara głowa, to nie młoda* “що стара голова, то не молода (голова)” [НКР, Т. 1, 638]. Зазначимо, що в цій паремії спостерігаємо дещо суперечливий зміст. З одного боку, СПЧ *stara głowa / młoda (głowa)* вказують на те, що старша людина є мудрішою, на відміну від молодшої. Однак, з іншого боку, якщо оцінювати не досвід людини, а пам’ять як психологічну властивість чи вміння орієнтуватися в сучасних інформаційних потоках та технологіях, то, безсумнівно, що досвідченість молодшої людини переважає над досвідченістю старшої.

Компетентність і життєвий досвід відображені в паремії *Kto bywa na koniu, ten bywa i pod koniem* “хто буває на коні, той буває і під конем” [НКР, Т. 2, 131], де наголошується на обізнаності людини, яка за життя побувала в різних ситуаціях: здобувала як перемогу, так і зазнавала поразки.

Трохи інша семантика закріплена в ПО *Błędu lepiej poprawić, aniżeli bronić* “помилки краще виправити, аніж захищати” [НКР, Т. 1, 114]. Тут наголошується на тому, що людина, яка припустилася помилки, повинна її краще визнати та виправити, аніж намагатися виправдатися.

2.1.4.5. Паремійні одиниці, що описують трудову діяльність людини

До цієї підгрупи зараховуємо паремії, у яких відображено трудову діяльність, яка є соціальним обов’язком та потребою життя кожної людини. У ПО *Kto ma tłuste konie, ma chudą oborę* “хто має жирних коней, має худий корівник” [НКР, Т. 2, 132] за допомогою загальнономовних антонімів *tlusty / chudy* у поєднанні з контекстуальними *konie / obora* відображена думка про неоднакове ставлення людини до своїх обов’язків, на одне вона спрямовує більше уваги, натомість на інше – менше.

Про те, за яких умов оплата праці буде достойною, йдеться у прислів’ї *Dobremu koniowi przysypują obroku, a złemu ujmują* “хорошому коневі підсипають

корм, а поганому забирають” [НКР, Т. 2, 119]. Опозиційні частини вказують на те, що хорошу заробітну плату буде мати той, хто сумлінно виконуватиме свою роботу. Якщо ж людина не захоче працювати, то, відповідно, буде позбавлена будь-якої платні.

У прислів'ї *Roboty dość, a pożytku mało* “роботи достатньо, а прибутку мало” [НКР, Т. 3, 55] описано нерезультативність праці. Ідея полягає у тому, що людина може мати багато різної роботи, однак значної матеріальної вигоди та прибутковості від неї не отримає.

Основна думка наступних паремій свідчить про те, що хоча праця і важка, але її результати людина використовує з приємністю та із задоволенням: *Cieężko robić, lekko jeść* “важко робити, легко їсти” [НКР, Т. 3, 45], *Gorzko robię, słodko zjem* “гірко роблю, солодко з’їм” [НКР, Т. 3, 46].

У ПО *Nie ten majster, co zaczął, ale ten, co skończył* “не той майстер, що розпочав, але той, що закінчив” [НКР, Т. 3, 815] простежується думка про те, що справжнім майстром своєї справи можна вважати лише того, хто не тільки розпочав свою роботу, але й зміг повністю та результативно її виконати.

За допомогою СПЧ у паремії *Gadać łatwo, ale robić trudno* “базікати легко, але робити важко” [НКР, Т. 1, 588] наголошується на тому, що говорити можна багато та з легкістю, а ось фізично працювати набагато складніше. Схожу думку фіксуємо у прислів'ях *Wiele gadki, mało uczynku* “багато базікання, мало вчинків” [НКР, Т. 1, 591], *Słów wiele, a rzeczy mało* “слів багато, справ мало” [НКР, Т. 3, 242], згідно з якою людина через свою недоцільну балаканину не має часу виконувати важливу роботу, що в результаті призведе до малої результативності.

Мораль паремії *Kto pracuje, ten żyje, kto próżnuje, ten gnije* “хто працює, той живе, хто лінується, той гниє” [НКР, Т. 2, 1055] полягає у тому, що в працюючій людині життя складається добре, натомість у лінивої – погано, оскільки через свою бездіяльність, вона починає поступово морально занепадати.

У прислів'ях *Po tłuste ciele i do domu trafią, a chudego i na targu nie kupią* “за жирним телям і додому прийдуть, а худого (теляти) і на ярмарку не куплять”, *Tłuste ciele i za piecem znajdują, o chude i na targu nikt się nie spyta* “жирне теля і за піччю

знайдуть, а про худе (теля) і на ярмарку ніхто не запитає” [НКР, Т. 1, 314] СПЧ вказують на те, що хороший товар, у який людина вклала багато своєї праці, завжди високо цінуватиметься та матиме великий попит серед покупців, натомість товар неналежного вигляду та якості нікого не зацікавить.

Зазначимо, що трудову діяльність людини в польських пареміях відображено також і через опозиції із соматичними компонентами *ręce / gęba, ręce / nogi*. Саме руки є основним знаряддям людської праці, діяльності, які у прислів'ях протиставляються роту та ногам. Зокрема, у ПО *Co ręce zarobią, to gęba zje* “що руки зароблять, те рот з’їсть” [КРР, 464] ідеться про годувальника, який утримує свою сім’ю. Зокрема наголошується на тому, що сім’я зможе їсти те, що заробить їхній годувальник. У ПО *Co rękami wygodzisz, tego nogami nie wybiegasz* “що руками догодиш, того ногами не вибігаєш” [КРР, 464] закладена ідея про те, що одним до снаги один вид занять, натомість інші здатні виконувати інший вид роботи.

На відмінність трудових обов’язків чоловіка та жінки вказують СПЧ у пареміях *Chłop do cepów, baba do kądzieli* “чоловік для цівів, баба для веретена” [НКР, Т. 1, 260], *Chłop do kielni, baba do patelni* “чоловік для кельми, баба для пательні” [НКР, Т. 1, 261]. У них показано, що призначення жінки – виконання хатніх робіт, зокрема приготування їжі, прядіння, натомість обов’язок чоловіка – виконувати ремонтно-будівельні та сільськогосподарські роботи.

Мораль ПО *Człek zdechnie, a robota zostanie* “людина помре, а робота залишиться” [НКР, Т. 3, 55] полягає у тому, що людина є недовговічною, однак результати її праці можуть існувати довгий час і значно пережити свого виконавця.

Філософська ідея закладена в паремії *Chleb to grunt, a sława zabawa* “хліб – це ґрунт (основа), а слава – розвага” [НКР, Т. 1, 247], згідно з якою те, що здобує працею, є основою всього, а решта, зокрема слава, знаменитість, є тимчасовим, пустим та неважливим.

У прислів’ї *Na czarnej roli biały chleb się rodzi* “на чорній землі білий хліб родить” [НКР, Т. 1, 255] наголошується на тому, що хоча праця, зокрема в полі, є брудною і тяжкою, однак її результати є народженням чогось світлого та доброго. Основна ідея ПО *Kto z płaczem sieje, żąć będzie z weselem* “хто з плачем сіє, той із

радістю буде жати” [НКР, Т. 3, 173] полягає у тому, що результати праці завжди приносять людині радість, навіть незважаючи на важкість польових робіт.

Серед паремій досліджуваної підгрупи нам вдалося виявити деякі прислів'я, у яких з негативною конотацією представлено працю лікаря. Як приклад, у ПО *Gdzie wielu doktorów, mała nadzieja zdrowia* “де лікарів багато, мала надія на здоров'я” [НКР, Т. 1, 463] простежується думка про те, що не завжди навіть велика кількість лікарів може врятувати здоров'я людини в будь-якій роботі варто зосередитися на виконанні власного завдання, зокрема під керівництвом однієї людини. У прислів'ї *Nim doktor jednego chorego uleczy, dziesięciu ich umorzy* “поки лікар одного хворого вилікує, то десятьох до смерті доведе” [НКР, Т. 1, 464] протиставлення числівників *jeden / dziesięć* у поєднанні з компонентами *uleczyć / umorzyć* вказує на некомпетентність лікаря, який поки вилікує когось одного, може зіпсувати здоров'я набагато більшій кількості людей.

2.1.5. Тематична група «Народні спостереження та прикмети»

2.1.5.1. Паремійні одиниці, що описують метеорологічні спостереження

В основі паремій як мовних репрезентантів лежать образне світобачення, світосприйняття та світорозуміння, які, безумовно, ґрунтуються на осмисленні традицій, звичаїв, прикмет, повір'їв тощо. Паремії, що входять до цієї підгрупи, відображають народні, зокрема метеорологічні, спостереження та прикмети.

У прислів'ях *Boże Narodzenie po wodzie, Wielkanoc po lodzie* “Різдво Христове по воді, Великдень по кризі”, *Pasterka po wodzie, rezurekcja po lodzie* “Різдво по воді, Великдень по кризі”, *Narodzenie po wodzie, Zmartwychwstanie po lodzie* “Різдво по воді, Воскресіння по кризі” [НКР, Т. 1, 138] СПЧ вказують на те, що морозів на Великдень варто очікувати у тому випадку, якщо на Різдво йтиме дощ. У наступних пареміях наявність морозів і криги на день святої Катерина (25 листопада) та день святої Варвари (4 грудня), які передують приходу Різдва Христового, віщують дощ на свято народження Ісуса Христа: *Święta Katarzyna po lodzie, Boże Narodzenie po*

wodzie “свята Катерина по кризі, Різдво по воді” [НКР, Т. 2, 46], *Święta Barbara po lodzie, Boże Narodzenia po wodzie* “свята Варвара по кризі, Великдень по воді”, *Gdy w świętą Barbarę gęś chodzi po lodzie, to Boże Narodzenie będzie po wodzie* “коли на святу Варвару гуска ходить по кризі, то Різдво Христове буде по воді”, *Gęś na Barbarę chodzi po lodzie, to Boże Narodzenie będzie po wodzie* “гуска на Варвару ходить по кризі, то Різдво Христове буде по воді” [НКР, Т. 1, 62]. Протилежну прикмету фіксуємо в ПО *Gdy Barbara się rozdeszczy, na Gody mocny mróz treszczy* “коли Варвара роздощиться, на Коляду міцний мороз тріщить” [НКР, Т. 1, 62], відповідно до якої на Різдво варто очікувати холодної погоди, температури повітря нижче нуля, якщо на Варвару йтиме дощ.

У деяких пареміях СПЧ вказують на те, що погода на Різдво Христове залежить від того, якою буде температура повітря на святого Якова (25 липня): *Ciepły święty Jakub, zimne Boże Narodzenie* “теплий святий Яків, холодне Різдво Христове”, *Parno na Jakuba, przyda się na Gody szuba* “гаряче на Якова, на Коляду пригодиться шуба”, *Na Jakuba się pogrzejesz, w Narodzenie kosniejesz* “на Якова погрієшся, на Різдво закоцюбнеш” [НКР, Т. 1, 820]. У цих прислів'ях наголошується на тому, що тепла, сонячна погода на святого Якова віщує морозну погоду на Різдво.

Народну мудрість у передбаченні погоди відображено і в пареміях *Jeśli na polu czarno, gdy się Chrystus rodzi, to będzie biało na łanie, kiedy Chrystus zmartwychwstanie; a jeśli na Gody zielono, to na Wielkanoc śniegu będzie za kolano* “якщо на полі чорно, коли Ісус народжується, то буде біло на лані, коли Ісус воскресне; а якщо на Коляду зелено, то на Пасху снігу буде по коліно” [НКР, Т. 1, 141], *Gdy w Boże Narodzenie pola są zielone, na Wielkanoc będą śniegiem przyprószone* “коли на Різдво поля зелені, на Пасху будуть снігом припорошені” [НКР, Т. 1, 142]. У них показано, що тепла погода на Різдво негативно вплине на врожай навесні, оскільки тоді, коли доведеться засівати поля, земля буде вкрита снігом, що перешкоджатиме швидкому росту рослин.

У паремії *Gdy w maju plucha, w czerwcu posucha* “коли у травні грязюка, у червні посуха” [НКР, Т. 2, 368] говориться про те, що наявність рясних дощів у травні призведе до засухи у червні через нестачу чи відсутність опадів за

підвищених температурних показників. Про спостереження за погодними умовами восени йдеться у таких пареміях, як *Na jesieni kropla deszczu, garniec błota* “восени крапля дощу, горщик болота”, *Na jesieni łyżka wody (deszczu), ceber błota* “восени ложка води (дощу), відро болота”, *W jesieni kwarta deszczu, korzec błota* “восени кварта дощу, відро болота”, *Na jesieni z łyżki deszczu beczka błota* “восени з ложки дощу бочка болота”, *Wrześniowa słota: miarka deszczu, korzec błota* “вереснева негода: невелика міра дощу, відро болота” [НКР, Т. 1, 847]. Зокрема, наголошується на тому, що навіть невелика кількість опадів може призвести до значної кількості багнюки в осінню пору, оскільки знижується температура і через це зменшується випаровування вологи. У ПО *Gdy jesień zamglona, zima zaśnieżona* “коли осінь туманна, зима засніжена” [НКР, Т. 1, 847] простежуємо народну прикмету, згідно з якою наявність туманів восени віщує багату на сніг зиму.

Як відомо, основним періодом теплої та сухої погоди восени, що пов’язаний із приходом антициклону, є бабине літо. Однак у паремії *Babie lato: trzy dni deszczu, jeden dzień pogody* “бабине літо: три дні дощу, один день погоди” [НКР, Т. 1, 45] опозиційні частини вказують на те, що не завжди це погодне явище характеризується потеплінням. Інколи кількість дощових днів, на відміну від сонячних, є значно більшою. На різницю температурних показників, у різні частини доби під час періоду бабиного літа, вказують СПЧ у ПО *Babie lato: w dzień ciepło, w nocy przymrozek* “бабине літо: вдень тепло, вночі заморозок” [НКР, Т. 1, 45]. Тут наголошується на тому, що в цей період ночами повітря охолоджується, можливі навіть заморозки на поверхні ґрунту, натомість вдень переважає суха та сонячна погода.

Інший зміст закріплений у прислів’ї *Jak miesięczek po nowiu ma różki do góry – pogoda, a jak na dół – deszcz* “якщо молодик має ріжки догори – погода, а як донизу – дощ” [НКР, Т. 2, 238], де говориться про те, що погоду в будь-яку пору визначали за місяцем. Якщо наступав новий місяць і його ріжки були догори, то це віщувало погоду, а якщо донизу – дощ.

2.1.5.2. Паремійні одиниці, що описують особливості ведення посівних робіт

До цієї підгрупи зараховуємо паремії, у складі яких СПЧ вказують на народні спостереження щодо особливостей проведення посівних робіт. У ПО *Kto sieje w koszuli, zbiera w kożuchu, a kto sieje w kożuchu, zbiera w koszuli* “хто сіє в сорочці, збирає в кожусі, а хто сіє в кожусі, збирає в сорочці” [НКР, Т. 3, 172] наголошується на тому, що людина, яка засіватиме в теплу пору, збиратиме врожай у холодну, однак якщо засіватиме в холодну пору, то збиратиме в теплу. Іншу семантику спостерігаємо у прислів’ї *Kto sieje w marcu, ten zbiera w garncu, a kto sieje w maju, ten zbiera w maju* “хто сіє в березні, той збирає в горщику, а хто сіє в травні, той збирає в яйці” [НКР, Т. 3, 172], де говориться про те, що сівба у березні призведе до хорошого врожаю, але якщо процес засівання затягнеться до травня, то і збір врожаю буде дуже мізерним. У паремії *Siejba ranna czasem omyli, późna zawsze* “рання сівба інколи обманить, пізня (сівба) завжди” [НКР, Т. 3, 172] ідеться про те, що краще рання сівба, яка дуже рідко є помилковою, на відміну від пізньої, внаслідок якої завжди буває поганий врожай.

Прислів’я *Na świętego Marka późny siew owsa, a wczesna tatarka* “на святого Марка пізно сіяти вівсо, але рано гречку” [НКР, Т. 2, 392] демонструє думку про те, що засівати зернові культури на полях потрібно якомога раніше, щоб урожай був якісним та високого рівня, натомість гречку варто засівати дещо пізніше, оскільки вона дуже чутлива до низьких температур і приморозків.

У ПО *Suchy kwiecień (marzec), mokry maj, będzie żyto (żytko) jako (niby) gaj* “сухий квітень (березень), мокрий травень, буде жито як (ніби) гай” [USJP] СПЧ вказують на те, що хороша врожайність жита зазвичай тоді, коли березень чи квітень будуть бездошовими, а травень, навпаки, вологим.

Для вдалого посіву неабияке значення мали фази місяця, які були певними орієнтирами для людини, коли і де краще здійснювати посівні роботи. Така думка закладена у прислів’ї *Siejba na nowiu – na górze; po pełni – na dole najpewniejsza* “сівба на новий місяць – на горі, на спадаючий – в низині найкраща” [НКР, Т. 3, 93],

де наголошується на тому, що на молодий місяць варто сіяти на височині, натомість на спадаючий – в низині.

У деяких пареміях цієї підгрупи описано прикмети, згідно з якими успішність врожаю залежить від погоди взимку на Різдво. Так, у наведених нижче пареміях показано, що відсутність снігу на Різдво та його наявність на Великдень, матиме згубний вплив на врожай: *Zielone Boże Narodzenie, a Wielkanoc biała, w polu uciecha mała* “зелене Різдво, а білий Великдень, у полі мала втіха”, *Jeśli pola zielone, gdy się Chrystus rodzi, gdy z martwych wstanie, śnieg z mrozem kołaczom przeszkodzi* “якщо поля зелені, коли Ісус народжується, коли воскресне, сніг з морозом калачам зашкодить” [НКР, Т. 1, 141].

2.1.5.3. Паремійні одиниці дидактичного характеру

У багатьох польських пареміях, у яких відображено народні спостереження та прикмети, спостерігаються виразні повчальні моменти, зокрема застереження, заклики та поради. Як зауважує З. Р. Дубравська, «паремії є мовою сформованої протягом століть буденної культури, у якій відображені всі категорії та настанови життєвої філософії народу» [Дубравська 2017, 77]. Серед паремій дидактичного спрямування виділяємо прислів'я, у яких представлено протиставлення компонентів *dobry / zły*. ПО *Dobrego i karczma nie zepsuje, złego i kościół nie naprawi* “хорошого і корчма не зламає, а поганого і костел не виправить” [USJP] відображає думку про те, що на хорошу людину ніщо зле вплинути не здатне, а ось погану людину навіть і святе та благородне не зробить кращим. У ПО *Jeden zły wielu dobrym zaszkodzi* “один поганий багатьом хорошим зашкодить” [НКР, Т. 3, 900] розширення опозиції відбувається за допомогою протиставлення числівника *jeden* та займенника *wiele*, які вказують на здатність однієї недоброї людини заподіяти шкоду чималій кількості хороших людей. Мораль паремії *Dobrym sprzyjaj, a złych mijaj* “хорошим сприяй, поганих оминай” [НКР, Т. 1, 455] полягає у тому, що хороші, добрі люди завжди заслуговують на підтримку, розуміння та допомогу. Однак недобрим людей у житті варто всіляко уникати та оминати.

Трохи інший зміст закріплений у прислів'ї *Zły dobrego nigdy nie chwali* “поганий хорошого ніколи не хвалить” [НКР, Т. 3, 904], у якому говориться про те, що хороша людина ніколи не почує бажаних слів похвали від поганої особи та не відчує позитивного ставлення до себе.

Оцінне значення за допомогою протиставлення числівника *jeden* та займенника *wiele* має паремія *Jeden dobry stoi za wielu złych* “один хороший вартий багатьох поганих” [НКР, Т. 1, 456], у якій наголошується на тому, що людина, яка наділена позитивними якостями, має набагато більшу цінність за чималу кількість недобрих, недоброзичливих людей.

У ПО *Dzień dobry z kim dobrym, ze złym to i godzina niemila* “день добрий із кимось хорошим, із поганим, то й година неприємна” [НКР, Т. 1, 456] показано, що з хорошою людиною хочеться проводити якомога більше часу разом, натомість з поганою навіть спільно проведений короткий проміжок часу викликає почуття незадоволення.

Думка про те, що поганим людям завдає шкоди та неприємностей усе те, що подобається хорошим людям, закріпилася у прислів'ї *Złym to szkodzi, co się dobrym godzi* “поганим те шкодить, що хорошим підходить” [НКР, Т. 1, 455]. Щось хороше, приємне людина здатна пам'ятати протягом тривалого часу, однак неприємні речі та події, що відбуваються в житті людини, фіксуються в пам'яті ще надовше. Про це йдеться у таких пареміях, як *Dobre długo się pamięta, a złe jeszcze dłużej, Dobre się długo pomni, a złe jeszcze dłużej* “хороше довго залишається в пам'яті, а погане ще довше” [НКР, Т. 1, 444].

У паремії *Złe łatwo zrobić, ale trudno odrobić* “погане легко зробити, але важко змінити” [НКР, Т. 3, 883] говориться про те, що зупинити чи перервати будь-які негативні дії досить важко, однак для того, щоб заподіяти комусь щось погане, не потрібно багато зусиль.

До групи паремій дидактичного характеру відносимо також ПО з опозиційними частинами, що позначають дні тижня, частини доби та емоційні стани людини. У прислів'ї *Kto w piątek skacze, ten w niedzielę płacze* “хто в п'ятницю скаче, той у неділю плаче” [USJP] АЧ *w piątek skakać / w niedzielę płakać* вказують на

вираження емоцій та позначають дні тижня. Ймовірніше, ця паремія має дещо релігійний характер, оскільки п'ятниця вважається днем посту. Саме в цей день не варто працювати та веселитися, інакше в неділю, коли всі відпочивають, доведеться журитися та плакати. Подібну семантику спостерігаємо в пареміях *Kto się rano śmieje, wieczór płacze* “хто вранці сміється, ввечері плаче”, *Kto się rano za wiele śmieje, wieczór płakać może* “хто вранці багато сміється, ввечері може плакати” [НКР, Т. 3, 21], де показано, що надмірні веселощі вранці можуть призвести до безрадісного та сумного вечора. Натомість у ПО *Kto w sobotę płacze, ten w niedzielę skacze* “хто в суботу плаче, той у неділю скаче” [НКР, Т. 3, 264] вказується на протилежне: якщо для людини субота виявилась невдалою, то наступний день – неділя, принесе радість.

Прикметним є те, що не можна сміятися та занадто радіти, інакше потім все може обернутися навпаки, до смутку та печалі. Така ідея закладена в ПО *Kto się śmieje radośnie, będzie płakał żałośnie* “хто радісно сміється, буде сумно плакати” [НКР, Т. 3, 439].

Наступна група паремій також має повчальний характер. Прислів'я *Kto rano projektuje, wieczorem żałuje* “хто вранці планує, ввечері шкодує” [НКР, Т. 3, 21] ілюструє закономірність того, що не можна загадувати чи планувати щось наперед, інакше пізніше доведеться жалкувати та сумувати, оскільки життя внесе свої корективи.

Народна мудрість стверджує, що слова, сказані людиною, не закарбовуються в пам'яті так, як написані на папері. На це вказують СПЧ в ПО *Słowa ulatują, pismo pozostaje* “слова відлітають, письмо залишається” [USJP].

Основна ідея паремій *Co masz dziś uczynić, nie odkładaj na jutro* “що маєш сьогодні зробити, не відкладай на завтра” [НКР, Т. 1, 394], *Zrób dziś, co masz zrobić jutro* “зроби сьогодні, що маєш зробити завтра” [USJP] полягає у тому, що не варто відтягувати та залишати щось на інший час, якщо це можна виконати цього ж дня.

Є також прислів'я, у яких закладається ідея про важливість праці, від якої залежить достаток. У ПО *Czego dziś nie zarobisz, nie będziesz jadł jutro* “чого сьогодні не заробиш, не будеш їсти завтра” [НКР, Т. 3, 830] говориться про те, що

якщо людина добре не попрацює сьогодні та не заробить кошти для подальшого існування, то завтра їй доведеться голодувати. Ідея паремії *Święto na ręce, post na zęby* “свято на руки, піст на зуби” [КРР, 465] полягає у тому, що людина не зможе задовільнити свої фізіологічні потреби, зокрема потребу в їжі, якщо не буде фізично працювати. Подібну ідею простежуємо в ПО *Kto we żniwa próżnował, będzie w zimie biedował* “хто в жнива ледарював, взимку буде бідувати” [НКР, Т. 3, 948], де наголошується на тому, що людина, яка пробайдикувала влітку, буде бідувати взимку, оскільки не змогла себе забезпечити, коли була така можливість.

У ПО релігійного характеру *Kto na ciebie kamieniem, ty na niego chlebem* “хто на тебе каменем, ти на нього хлібом” [НКР, Т. 1, 253] йдеться про істину, згідно з якою не варто робити що-небудь негативне у відповідь людині, яка тебе ображає, краще показати їй, що можна вчинити по-іншому й бути милосердним. Оскільки на зло потрібно відповідати добром, а зло породжує зло.

Головна ідея ПО *Kiedy chleb nie rodzi, sad dogodzi* “коли хліб не родить, сад задовільнить” [НКР, Т. 1, 251] полягає у тому, що завжди потрібно мати щось у запасі, зокрема якщо не вдасться одне, врятує інше.

Як зауважує народна мудрість, здатність людини розмовляти, щось оповідати високо цінується, однак є ситуації, коли замість слів краще помовчати, тоді це цінуватиметься ще більше. У прислів'ях *Mowa srebro, milczenie złoto* “мова – срібло, мовчання – золото”, *Mowa jest srebrem, milczenie złotem* “мова є сріблом, мовчання – золотом” [НКР, Т. 2, 476] наголошується на тому, що вміння слухати та промовчати в потрібну хвилину, цінується більше, ніж бесіда. Наступна паремія містить пораду, згідно з якою краще довше та уважніше слухати, ніж багато говорити: *Wiele słuchaj, mało mów* “багато слухай, мало говори” [НКР, Т. 3, 248]. Адже часом одне слово, сказане недоречно, може викликати смуток у спірозмовника, пор.: *Jedno głupie słowo wicyj zaszkodzi, jak dziesięć mądrych* “одне дурне слово більше зашкодить, ніж десять мудрих” [НКР, Т. 3, 236].

Паремія *Lepiej krótko, a dobrze, niż długo, a miernie* “краще коротко, але добре, ніж довго, але погано” [НКР, Т. 2, 215] також має повчальний характер, який

розкривається у тому, що потрібно вміти формулювати свої думки стисло і чітко, а не розповідати щось розлого, але непослідовно та беззмістовно.

У ПО *Lepiej po chłopsku prawdę powiedzieć, niż po szlachecku zelgać* “краще по-селянськи правду сказати, ніж по-шляхетськи збрехати” [НКР, Т. 1, 270] дається порада, що варто краще сказати гірку правду, ніж красиво, завуальовано збрехати.

Народне спостереження також фіксуємо в ПО *Co we dnie masz na myśli, to ci się w nocy przyśni* “що вдень маєш на думці, те вночі і присниться” [НКР, Т. 1, 535], де наголошується на тому, що людині, яка весь день про щось думає чи мріє, у нічний час все це може наснитися.

У ПО *Kto słucha pod cudzymi ścianami, usłyszy własne nagany* “хто слухає під чужими стінами, почує власну критику” [НКР, Т. 3, 246] дається порада, пов’язана з тим, що не варто проявляти інтерес до чужої розмови, оскільки, підслуховуючи чуже, можна почути щось неприємне про себе.

2.1.6. Тематична група «Образ жінки»

Образ жінки займає важливе місце у мовній картині світу, і зокрема в пареміології. Серед польських паремій з АК ми зафіксували прислів’я, у яких описується жінка та її основні характеристики.

У ПО *Łatwiej wroga pokonać, niż kobietę przekonać* “краще подолати ворога, ніж переконати жінку” [НКР, Т. 2, 88] за допомогою СПЧ відображено наполегливість жінки. Тут ідеться про те, що людину, з якою перебуваєш у стані ворожнечі, легше здолати, ніж переконати у чомусь жінку, яка буде вперто наполягати на своєму.

Внутрішні якості жінки, зокрема її жіночність, протиставляються вогню у прислів’ї *Ogień pali z bliska, piękna kobieta z daleka i z bliska* “вогонь палить зблизька, красива жінка здалеку і зблизька” [НКР, Т. 2, 89]. Основна думка паремії полягає у тому, що жінка, на відміну від вогню, завдяки своїй привабливій зовнішності обпалює серця чоловіків не лише зблизька, а й здалеку.

Думку про те, що жінка високого зросту найкраще підходить для фізичної праці, натомість жінка низького зросту – для розваг та шлюбу, ілюструють ПО *Kobieta wysoka jest dobra do zbierania fig, a ta niska do małżeństwa* “висока жінка підходить для збирання інжиру, а низька – для заміжжя” [НКР, Т. 2, 679], *Mała dziewczynka do pieśczoty, wielka do roboty* “мала дівка для пестошів, висока для роботи” [НКР, Т. 2, 371]. Подібну семантику зафіксовано в ПО *Duże, chude do roboty, małe, grube do pieśczoty* “великі, худі для роботи, малі, повні для пестошів” [НКР, Т. 2, 453].

У наступних пареміях відображено протиставлення рис, які притаманні жінці до шлюбу та у шлюбі. Так, у ПО *Przed ślubem aniołek, po ślubie lucyferek* “перед одруженням – янголятко, після одруження – дияволеня” [НКР, Т. 3, 438] показано двоїстість жінки, яка до одруження є хорошою, доброю людиною, подібною до ангела, натомість після одруження вона виявляє негативні риси та стає подібною до диявола. Подібну думку фіксуємо в ПО *Przed ślubem skarb, po ślubie skarbonka* “перед одруженням – скарб, після одруження – скарбничка” [Świerczyńska 2001, 282], де наголошується на тому, що до одруження жінка є скарбом для свого чоловіка, однак після одруження жінка стає скарбничкою та починає керувати усіма фінансами у сім’ї, позбавляючи такої можливості чоловіка.

У деяких польських прислів’ях на позначення жінки використовується лексема *baba*, яка має дещо згрубілу форму. Вона вживається в опозиціях *baba / czeladź* та *baba / chłopcy*. Сварливість, галасливість жінки протиставляється врівноваженості, більш спокійному характеру чоловіків у ПО *Jedna baba w mieście więcej narobi hałasu niżli chłopców dwieście* “одна баба у місті наробить більше галасу, ніж двісті чоловіків” [НКР, Т. 1, 37] за допомогою опозиції числівників *jeden / dwieście*. У ПО *Gdzie baba rządzi, tam czeladź błądzi* “де баба керує, там челядь блудить” [НКР, Т. 1, 35] народна мудрість стверджує, що там, де жінка є керівником, немає порядку. Зазначимо, що такий зміст є суперечливим, оскільки в житті жінки досить часто займають керівні посади та вправно виконують свої обов’язки.

Думка про те, що в старості жінку потрібно поважати, натомість молоду та красиву жінку варто встигнути обрати, щоб ніхто інший не встиг забрати, простежується в паремії *Kiedy stara, to witajcie; kiedy młoda, to chwytajcie* “коли стара, то поважайте, коли молода, то хапайте” [НКР, Т. 2, 786]. У прислів’ї *Zawsze lepsze dwie młode niewiasty niż jedna stara* “завжди краще дві дівчини, ніж одна стара” говориться про перевагу молодих жінок над старими. Інший зміст закладений у ПО *Stare baby do porady, młode do uciechy* “старі баби для поради, молоді для втіхи” [НКР, Т. 2, 854], відповідно до якого жінки старшого віку є символом мудрості, натомість молоді є лише забавою та розвагою для інших.

2.1.7. Паремії з подвійною тематичною належністю

До цієї пігрупи зараховуємо паремії, у семантичній структурі яких компоненти, що протиставляються, мають подвійну тематичну належність.

«**Зовнішній вигляд людини vs розумові здібності людини**». У пареміях *Głowa jak bania, a mózgu nic* “голова як гарбуз, а мозку немає”, *Głowa wielka, a rozumu mało* “голова велика, а розуму мало” [НКР, Т. 1, 640] фізичні властивості людини, зокрема розмір голови, протиставляються розумовим здібностям людини. Тут говориться про те, що наявність чималого розміру голови не свідчить про високі інтелектуальні здібності людини. Щоправда, і малий розмір голівки не є запорукою наявності розуму: *Główka jak makówka, a rozumu jak napłwał* “голівка як маківка, а розуму як наплював”, *Główka jak makówka, a rozumu pusto* “голівка як маківка, а розуму порожньо” [НКР, Т. 1, 643], де вказується на те, що ідеальна форма чи вигляд людської голови, не є ознакою високого рівня інтелектуального розвитку.

У прислів’ях *Kędzierzawa głowa, wichrowate myśli* “кучерява голова, викривлені (криві) думки”, *Kudłata głowa, łysy rozum* “кучерява голова, лисий розум” [НКР, Т. 1, 645] показано, що хоча голова і красива зовні – кучерява, але в думках порядку та послідовності немає.

Протиставлення зовнішньої привабливості обмеженим розумовим здібностям, або повній їх відсутності, відображено в пареміях *Długie włosy, krótki rozum* “довге

волосся, короткий розум” [USJP], *U kobiety włos długi, a rozum krótki* “у жінки довге волосся, а короткий розум” [NKP, Т. 2, 89], *U niewiasty długie włosy, ale krótki rozum* “у дівчини довге волосся, але короткий розум” [NKP, Т. 2, 620], *U białych głów długie włosy, krótki rozum* “у світловолосих жінок довге волосся, але короткий розум” [NKP, Т. 2, 621], *Długie włosy, a rozum jak u kokoszy* “довге волосся, а розум як у курки” [NKP, Т. 2, 87], *Urody dość, rozumu ni kąska* “краси достатньо, розуму ні шматка” [NKP, Т. 3, 599].

У прислів'ях *Wysoki (wyrósł) jak dąb, a głupi jak gląb* “високий (виріс) як дуб, але дурний як качан капусти” [USJP], *Wysoki (wysoka) jak brzoza, a głupi (głupia) jak koza* “високий (висока) як береза, а дурний (дурна) як коза” [USJP], *Wysoka kobieta, krótki rozum* “висока жінка, короткий розум” [NKP, Т. 2, 88] СПЧ вказують на те, що не завжди високий зріст, який є показником дорослості, свідчить про те, що людина є розумово розвиненою.

Основна думка наступної паремії полягає у тому, що неважливо, в чому одягнена людина, як вона виглядає, оскільки вбрання є лише зовнішньою окрасою. Натомість головне – це здатність людини логічно мислити та пізнавати дійсність: *Z ubioru cię sądzą, z rozumu poważają* “судять за одягом, поважають за розумом” [NKP, Т. 3, 559]. Подібну семантику спостерігаємо в паремії *Suknia zdobi, a rozum człeka robi* “сукня прикрашає, а розум людину робить” [NKP, Т. 3, 350], у якій опозиційні частини вказують на те, що одяг лише підкреслює зовнішність людини, однак творить і формує людину розум.

«Розумові здібності людини vs фізичний стан людини». У прислів'ях *Jak głowa głupia, to i nogom źle* “як дурна голова, то і ногам погано”, *Przy głupiej głowie nieszczęśliwe nogi* “при дурній голові нещасливі ноги” [NKP, Т. 1, 644], *Mylą się nogi, kiedy błądzi głowa* “ноги помиляються, коли голова блудить” [NKP, Т. 1, 643] наголошується на впливі розумових здібностей на фізичний стан людини. СПЧ вказують на те, що потрібно продумувати свої дії, перед тим, як щось робити, інакше даремно доведеться метушитися та створювати собі нові проблеми.

Про те, що одні люди більше здатні до інтелектуальної праці, натомість інші – до фізичної, ідеться в ПО *Jeden ma w głowie, drugi ma w rękach* “один має в голові, інший має в руках” [НКР, Т. 1, 644].

У паремії *Jedna mądra głowa wiele rąk pobije* “одна мудра голова чимало рук поб’є” [НКР, Т. 1, 644] наголошується на тому, що високоінтелектуальна людина здатна вирішити будь-яку суперечку та проблему мирним шляхом, без зайвих клопотів та фізичної сили.

У прислів’ях *Kto nie ma w głowie, musi mieć w nogach* “хто не має в голові, повинен мати в ногах”, *Nie pamiętaj w głowie, to pamiętaj w nogach* “не пам’ятай у голові, то пам’ятай у ногах” [НКР, Т. 1, 646] показано, що людина, маючи проблеми із пам’яттю, повинна володіти хорошою фізичною підготовкою, щоб завдяки автоматичним рухам змогла повернутися до того, що забула.

Фізичний стан людини протиставляється розумовим здібностям людини і в наступних пареміях. Так, скажімо, у ПО *Kiedy w brzuchu pusto, w głowie groch z kapustą* “коли в животі пусто, в голові горох з капустою”, *Póki żąładek głodny, to i głowa niemądra* “поки шлунок голодний, то і голова немудра” [НКР, Т. 1, 209] СПЧ вказують на те, що відчуття голоду неабияк впливає на роботу мозку людини, її розумову діяльність.

Неоднозначна, навіть дивна думка простежується в пареміях *Gdzie ciało bardzo rośnie, tam rozum moc traci* “де тіло дуже росте, там розум міць втрачає”, *Rośnie w ciało, a w głowie mało* “росте в тіло, а в голові мало” [НКР, Т. 1, 305], де СПЧ вказують на те, що не є закономірністю, оскільки людина не може втрачати розумові здібності через свій швидкий фізичний розвиток. Такі ситуації, на нашу думку, є швидше винятковими, нерегулярними.

«Вік людини vs розумові здібності людини». У ПО *Starość w rogi, rozum w progi* “старість у роги, розум в пороги” [НКР, Т. 3, 308] за допомогою опозиційних частин пояснюється, що із приходом старості розумові здібності людини поступово втрачаються. Протилежну думку спостерігаємо в ПО *Stara głowa, rozum młody* “стара голова, розум молодий” [НКР, Т. 1, 657], де СПЧ вказують на високі розумові здібності старшої людини, незважаючи на поважний вік. Не завжди, як прийнято

вважати, людина похилого віку має старечий розум. Бувають і такі випадки, коли, незважаючи на свій поважний вік, людина вирізняється молодістю та свіжістю розуму. Таку ж семантику спостерігаємо в ПО *Choć siwa broda, ale myśl młoda* “хоч борода сива, але думка молода” [НКР, Т. 1, 198]. Натомість у наступній паремії йдеться про протилежне, зокрема наголошується на тому, що людина, попри свій молодий вік, здатна розмірковувати як старша людина: *Młode lata, rozum stary* “молоді роки, старий розум” [НКР, Т. 3, 65].

«**Зовнішній вигляд людини vs риси характеру людини**». Красива статура людини, її привабливі зовнішні характеристики не завжди є ознакою того, що людина є красивою і внутрішньо. Така ідея закладена у прислів'ях *Bernardyńska postawa, ale wilcze serce* “бернардинська постава, але вовче серце” [НКР, Т. 1, 76], *Postawa bernardyńska, ale wilcze serce* “постава бернардинська, але вовче серце” [НКР, Т. 1, 76], *Urody dość, a serca mało* “краси вистачає, а серця мало” [НКР, Т. 3, 599]. Натомість у ПО *Brzydki może być miły ludziom, ale zły nigdy* “потворний може бути милий людям, але злий – ніколи” [НКР, Т. 1, 211] говориться про те, що зла людина, на відміну від бридкої, ніколи не здасться іншим доброю, приємною та не викличе симпатію. У ПО *Czarne oczy zdradliwe, a siwe poczciwe* “чорні очі зрадливі, а сірі (очі) щирі” [КРР, 356] СПЧ вказують на залежність рис характеру (оманливість / доброзичливість) від зовнішніх характеристик, зокрема кольору очей.

«**Зовнішній вигляд людини vs моральні якості людини**». Привабливий вигляд не завжди є свідченням наявності моральних якостей, якими в житті керується людина. Про це йдеться в ПО *Broda jak u proroka, a cnota jak u draba* “борода як у пророка, а чеснота як у розбишаки” [НКР, Т. 1, 198], де опозиція семантичних частин вказує на те, що, незважаючи на зовнішню подібність до пророка, людина абсолютно не має добродетності та гідності. Натомість у пареміях *Choć koszula brudna, ale cnota cudna* “хоч сорочка брудна, але чеснота прекрасна” [НКР, Т. 2, 789], *I czarna krowa białe mleko daje* “і чорна корова біле молоко дає” [НКР, Т. 2, 208] наголошується на тому, що неохайний чи непривабливий зовнішній вигляд не завжди є ознакою того, що людина може бути недоброчесною.

Думку про те, що за красивою зовнішністю, показною порядністю може ховатися нещирість, нечесність людини, спостерігаємо у прислів'ях *Gdzie siła ceremonii, tam szczerości mało* “де сила церемонії, там щирості мало” [НКР, Т. 1, 234], *Gdzie urody dużo, poczciwości mało* “де вроди багато, чесності мало” [НКР, Т. 1, 346].

Протиставлення зовнішньої краси та внутрішньої потворності людини зображено в пареміях *Zewnątrz coś pięknego, wewnątrz plugastwo* “ззовні щось красиве, всередині бруд” [НКР, Т. 3, 858], *Z wierzchu złoto, w środku błoto* “зверху золото, всередині болото” [НКР, Т. 3, 897].

«Вік людини vs досвід людини». У паремії *Stary rozum lepszy niż młody* “старий розум кращий, ніж молодий” [НКР, Т. 3, 87] вказується на залежність досвідченості / недосвідченості від вікових характеристик: старша людина є мудрішою, має багаторічний досвід, натомість молода людина ще мало досвідчена.

«Вік, фізичний стан людини vs досвід людини». У паремії *Gdyby młodość wiedziała, gdyby starość mogła!* “якби молодість знала, а старість могла” [USJP] йдеться про те, що хоча людина і молода, але вона недосвідчена, натомість у старості людина має великий досвід, але її фізична здатність є слабкою.

«Зовнішній вигляд людини vs вік людини». У прислів'ях *Z tyłu liceum, z przodu muzeum* “заду лицей, спереду музей”, *Z tyłu seminarium, z przodu antykwarium* “заду семінарія, спереду антикваріат” [НКР, Т. 3, 556] СПЧ вказують на невідповідність зовнішнього вигляду людини, яка прагне виглядати молодше, ніж є насправді, водночас, забуваючи про те, що обличчя відображає справжній вік.

«Вік людини vs фізичний стан людини». Старість протиставляється хорошому фізичному стану у прислів'ї *Kiedy baba puści się w tany, więcej zrobi kurzawy niż młoda* “коли баба пуститься в танці, більше зробить куряви (пилу) ніж молода” [НКР, Т. 1, 38], де говориться про те, що стара жінка може бути більш енергійною та запальною, ніж молода.

«Фізичний стан людини vs психоемоційний стан людини». У пареміях *Zimne ręce, gorąca miłość* “холодні руки, гаряче кохання”, *Zimne ręce, ale serce gorące* “холодні руки, але гаряче серце” [КРР, 465] йдеться про те, що незважаючи на

свій фізичний стан, зокрема проблеми зі здоров'ям, людина має життєву енергію та здатна на сильні почуття.

«Характеристики людини vs психоемоційний стан людини». У прислів'ї *Mala jak palec, a zła jak padalec* “мала як палець, але зла як ящірка” [USJP] зовнішня характеристика людини (зріст) протиставляється негативній емоційній властивості людини (злість). Однак таке спостереження не є закономірним, оскільки не завжди емоційні характеристики людини можуть залежати від того, який у людини зріст.

«Розумові здібності людини vs психоемоційний стан людини». Основна думка паремій *Gdzie gniew panuje, rozum idzie w braki* “де гнів панує, розуму бракує”, *Nie ma miejsca rozumowi, kędy się gniew rozsadowi* “немає місця розумові, коли гнів розсівся” [НКР, Т. 1, 686] полягає у тому, що, коли людина гнівається, вона не контролює себе, її розум затьмарюється та втрачається розсудливість.

Отже, ТК «Людина» містить польські паремії, у семантичній структурі яких за допомогою СПК та СПЧ описано природу та буття людини. Досліджуваний клас представлений шістьма ТГ: «Зовнішні та внутрішні характеристики людини», «Фізіологічні особливості людини», «Психоемоційні стани людини», «Життєвий шлях людини», «Народні спостереження та прикмети», «Образ жінки». Кожна з ТГ містить відповідні підгрупи, у яких висвітлюються ті чи ті аспекти існування людини як істоти біологічної, так і істоти розумної, зокрема особистісні та інтелектуальні характеристики людини, життєві процеси, емоції, стани, почуття, особливості трудової діяльності, взаємодія із навколишнім середовищем тощо. Зазначимо, що у структурі ТК «Людина» найчисленнішою є ТГ «Зовнішні та внутрішні характеристики людини», найменш численними є ТГ «Психоемоційні стани людини» та «Образ жінки».

2.2. Паремійні одиниці з антонімічними компонентами тематичного класу «Соціальна сфера»

Людина, як ми вже зазначали, маючи подвійну природу, насамперед є біологічною істотою, але водночас і соціальною. Соціальний аспект займає одне з важливих місць у мовному відображенні людини. Він досить широко представлений у польських прислів'ях та приказках за допомогою АК, які вказують на соціальний статус, матеріальне становище, духовний світ, роль у суспільстві, стосунки між членами родини тощо.

У межах ТК «Соціальна сфера» ми виокремили три ТГ: «Соціальні відносини та соціальний статус», «Стосунки між членами родини та іншими людьми» та «Духовність і духовний світ людини».

2.2.1. Тематична група «Соціальні відносини та соціальний статус»

2.2.1.1. Паремійні одиниці на позначення опозиції «свій / чужий»

Опозиція «свій / чужий» є однією з базових опозицій мовної картини світу. Вона охоплює усі галузі людської діяльності. За словами української дослідниці Т. Ф. Семашко, опозиція «свій / чужий» є «неподільною структурою, між членами якої існує нерозривний зв'язок і взаємна залежність, оскільки людська свідомість, принаймні на сучасному етапі, не може оперувати лише одним із цих двох понять» [Семашко 2014, 242].

У складі польських прислів'їв та приказок досліджувана опозиція представлена під різними кутами зору за допомогою протиставлення таких компонентів, як *swój / cudzy*, *swój / obcy*, *swój / czyj*, *własny / cudzy*, *własny / pożyczany*, *nasz / cudzy*, *bliski / daleki*.

Загальноприйнято вважати, що лексеми *swój*, *własny* мають позитивну оцінку, оскільки асоціюються з чимось рідним, близьким, незалежним, на відміну від лексем *cudzy*, *obcy*, які ототожнюються з чимось небезпечним, чужим та ворожим. У наведених нижче пареміях простежуємо закономірність того, що потрібно віддавати перевагу своєму, навіть якщо воно погане, але все ж завжди краще за чуже: *Lepsze swoje na smole niżli czyje w rosole* «краще своє на смолі, ніж чие в бульйоні»

[NKP, Т. 3, 360], *Swoje* zawsze *pewniejsze i pożyteczniejsze niż cudze* “своє завжди надійніше і корисніше, ніж чуже” [NKP, Т. 3, 361], *Co swój, to nie obcy* “що свій, то не чужий” [NKP, Т. 3, 357], *Lepsza własna gęś niż cudzy baran* “власна гуска краща, ніж чужий баран” [NKP, Т. 1, 625], *Lepsza своя kapusta niżeli cudza gęś tłusta* “своя капуста краща, ніж жирна гуска” [NKP, Т. 2, 23], *Lepsze nasze gęsi niż cudze labędzie* “ліпше наші гуси, ніж чужі лебеді” [NKP, Т. 1, 625], *Lepiej w swoim gospodarstwie wszy bić, niż w cudzym rządzić* “краще у своєму господарстві вошей бити, ніж у чужому керувати [NKP, Т. 1, 708], *Lepszy swój chleb, niż cudza bułka (cudzy pieróg)* “свій хліб кращий, ніж чужа булка (чужий вареник)” [Świerczyńska 2001, 166], *Lepsze oko swoje, niżli cudzych dwoje* “краще своє око, ніж два чужих” [Świerczyńska 2001, 166], *Lepsze jedno oko swoje niżeli cudze oboje* “краще одне око своє, ніж чужі обоє” [NKP, Т. 2, 715], *Bardziej zdobi karmazyn, kiedy własny, niż złotogłów pożyczany* “ліпше прикрашає кармазин (тканина яскраво червоного кольору), коли свій, ніж позичена шовкова тканина із золотими нитками” [NKP, Т. 2, 33], *Lepsze mierne, a swoje, niż dobre, a cudze* “краще середнє, але своє, ніж добре, але чуже” [NKP, Т. 2, 461].

У наступних прислів'ях із СПЧ простежуємо думку про те, що відчуття нестачі чогось необхідного для задоволення власних потреб найчастіше викликає бажання збагатитися за рахунок інших. У результаті таке прагнення може призвести до негативних наслідків, зокрема до втрати власного майна: *Kto się cudzym z bogaci, przy tym i swoje utraci* “хто чужим збагатиться, при цьому і своє втратить” [NKP, Т. 1, 122], *Kto pragnie cudzego, postrada i swego* “хто бажає чужого, втратить і своє”, *Kto cudzego pragnie, ten i swoje straci* “хто чужого бажає, той і своє втратить” [NKP, Т. 1, 340]. Подібну семантику спостерігаємо в ПО *Swojego postradał, cudzego nie dostał* “своє втратив, чужого не отримав” [NKP, Т. 3, 361], у якій говориться про те, що людина, прагнучи привласнити чуже, може втрати як своє, так і не отримати бажаного чужого.

За допомогою СПЧ *swoje stracić / cudzym wzbogacić, swoje stracić / cudze zyskać, swoje stracić / cudzą krzywdą z bogacić* у поданих нижче прислів'ях наголошується на тому, що чуже багатство ніколи не принесе жодної користі. Тому

варто краще пожертвувати чимось своїм, ніж збагатитися чужим: *Lepiej swoje stracić, niż się cudzym wzbogacić* “краще своє втратити, ніж чужим збагатитися” [НКР, Т. 1, 122], *Lepiej swoje stracić, niż cudze niesłusznie zyskać* “краще своє втратити, ніж чуже нечесно отримати” [НКР, Т. 1, 340], *Lepiej swoje (swoją swinię) stracić, niż się cudzą krzywdą wzbogacić* “краще своє (свою свиню) втратити, ніж чужою кривдою збагатитися” [Świerczyńska 2001, 166]. Інакше, як вказують опозиційні частини в паремії *Kto cudzej pragnie, swą skórę nałoży* “хто чужої (шкури) прагне, свою шкіру накладе” [НКР, Т. 3, 214], зазіхнувши на чуже, доведеться поплатися власним життям.

Схожу ідею фіксуємо в пареміях морально-етичного спрямування, згідно з якою не варто зазіхати на чуже та покладати великі сподівання на прибуток від нього, а краще цінувати та берегти те, що маєш, щоб і його не втратити, напр.: *Cudzego nie ruszaj, a swego pilnie strzeż* “не чіпай чужого, а пильно своє бережи” [НКР, Т. 1, 339], *Nie ruszaj cudzego, nie utracisz swego* “не чіпай чужого, не втрапиш свого” [Świerczyńska 2001, 167], *Nie pożąday cudzego, bo nie pożyjesz swego* “не чіпай чужого, бо не наживеш свого” [НКР, Т. 3, 360], *Cudzego nie bierz, swego broń* “чужого не бери, своє бережи” [НКР, Т. 3, 358], *Nie sięgaj do cudzego, w swym sobie warz garnku* “не тягнись до чужого, у своєму горщику собі вари” [НКР, Т. 1, 603], *Tak rzeczy cudzych pilnuj, żebyś i swoich nie opuścił* “так пильнуй чужі речі, щоб і свої не залишив” [НКР, Т. 1, 341], *Lepiej swoje świnie paść, niż cudze pieniądze liczyć* “краще своїх свиней пасти, ніж чужі гроші рахувати” [Świerczyńska 2001, 166], *Lepiej własne świnie paść, niżli cudze złoto liczyć* “краще власних свиней пасти, ніж чуже золото рахувати” [НКР, Т. 1, 340], *Lepiej swoje latać, niżli cudze chwatać* “краще своє латати, ніж чуже хапати” [НКР, Т. 3, 360].

У ПО *Swego nie daruję, a cudzego nie chcę* “свого не дарую, чужого не хочу” [НКР, Т. 3, 361], *Nie pożąday cudzego, nie dawaj swojego* “не жадай чужого, не давай свого” [Świerczyńska 2001, 167], *Nie pragnij czyjzego, a nie opuszczaj swego* “не бажай чужого, але не залишай свого” [НКР, Т. 1, 393] відображено загальнолюдські норми моралі, які вказують на бережне ставлення до усього свого, яке людина в жодному разі не повинна проміняти на щось чуже.

У поданих нижче прислів'ях ідеться про тих, хто оцінює чужі вчинки інакше, ніж свої та помічає певні недоліки, огріхи лише в інших, а не в собі: *Cudze wady prędzej, niż swoje widzimy* “чужі недоліки швидше, ніж свої (недоліки) бачимо” [Świerczyńska 2001, 164], *Cudze wady rychlej niż swoje obaczamy* “чужі недоліки швидше, ніж свої (недоліки) бачимо” [НКР, Т. 3, 609], *Cudze wady widzimy, swoje na plecach nosimy* “чужі недоліки бачимо, а свої (недоліки) на спині носимо” [Świerczyńska 2001, 164], *Cudze za lasem, swego nie widzi pod nosem* “чуже за лісом, свого під носом не бачимо” [НКР, Т. 1, 339], *Cudze grzechy kładą w mantyki przed się, swoje za sobą* “чужі гріхи кладуть у сумку перед собою, а свої (гріхи) за собою” [НКР, Т. 1, 757], *Dalekie rzeczy upatrujemy, a bliskich nie widzimy* “далекі справи помічаємо, а близьких (справ) не бачимо”, *Dalekie upatrujemy, a bliskiego nie widzimy* “далеке помічаємо, а близького не бачимо” [НКР, Т. 1, 409], *W cudzym oku paździorka szukają, a w swym bierzma szpetnego nie baczą* “у чужому оці смітинки шукають, а у своєму клейма потворного не бачать”, *W cudzym oku źdźbło, a w swym belki nie widzi* “бачить стебло в оці ближнього і не бачить колоди у своєму” [Świerczyńska 2001, 168], *Przed cudzymi wrotami śmieci zamiata, a przed swoimi ich nie widzi* “перед чужими воротами сміття замітає, а перед своїми його не бачить” [НКР, Т. 3, 774].

Зафіксовано також паремії, в семантичній структурі яких опозицію «свій / чужий» відображено за допомогою СПЧ із контекстуальними антонімами *kretowie / ostrowidzowie, ostrowidz / kret*. Так, у ПО *By kretowie ślepi na swe występy, a na cudze ostrowidzowie* “на свої вчинки – ніби сліпі кроти, а на чужі – гострозорі” [НКР, Т. 2, 750] йдеться про те, що люди, подібно до сліпих кротів, не помічають своїх вчинків, натомість добре бачать чужі. Подібну ідею відображено у прислів'ї *Ostrowidz on na dalekich krewnych, a kret na siebie samego* “він гострозорий на далеких родичів, а на себе самого – кріт” [НКР, Т. 2, 750], де стверджується думка про те, що людина завжди пильно та проникливо спостерігає лише за тими, хто її оточує, відразу помічаючи певні недоліки, вади у близьких людей, однак на саму себе дивиться сліпими очима, як кріт, не звертаючи уваги на свої огріхи.

У пареміях *Patrz lepiej swego niż nosa cudzego* “краще гляди свого, ніж чужого носа”, *Patrz swego pod nosem, nie cudzego pod lasem* “гляди своє під носом, а не чуже під лісом” [Świerczyńska 2001, 167], *Patrz kożucha swego, a nie cudzego* “гляди свого кожуха, а не чужого” [НКР, Т. 2, 183], *Nie patrz cudzej rzeczy, swoje miej na pieczy* “не дивись на чужі речі, свої май на печі” [Świerczyńska 2001, 167] дається порада, згідно з якою людині необхідно працювати над собою, своїми вадами та за жодних обставин не втручатися в життя інших.

Інший зміст закріплений у наступних пареміях. Про те, що не годиться оцінювати, викривати та розглядати чуже, коли не виконуєш своє, бо це є гріх, говориться у ПО *Cudze ganić, a swoje nie czynić, jest grzeszyć dwojako* “чуже критикувати, а своє не робити є грішити дwojako” [НКР, Т. 1, 595]. У прислів'ї *Cudzego nie gań, a swego nie chwal* “чужого не критикуй, а свого не хвали” [НКР, Т. 1, 595] наголошується на тому, що не потрібно критикувати чуже з метою звеличення свого. Оскільки, як ідеться в ПО *Zawsze cudze ganimy, chcąc wystawić swoje* “завжди чуже критикуємо, коли хочемо виставити своє” [НКР, Т. 1, 596], критикуючи чуже, ми хочемо продемонструвати переваги свого та привернути до нього увагу.

У ПО *Lżej swe przykrości czujemy, gdy cudze cięższe widzimy* “легше свої неприємності відчуваємо, коли чужі важчі бачимо” [Świerczyńska 2001, 166] вказується на усвідомленні людиною того, що її ситуація чи життєві проблеми є не настільки критичними, на противагу проблемам чужих людей. Подібну семантику спостерігаємо у прислів'ї *Kto cudzą nędzę uważy, lekcej sobie swoją waży* “хто чужу убогість пошанує, легше собі свою важить” [НКР, Т. 2, 584].

Серед аналізованих паремій виділяємо прислів'я, у яких простежується думка про те, що людина, не маючи чогось власного, ніколи не навчиться цінувати та шанувати його в інших: *Kto cudzego nie szanuje, ten swojego nie ma* “хто чужого не поважає, той і свого не має” [Świerczyńska 2001, 165], *Kto swego nie ma, ten cudzego nie szanuje* “хто свого не має, той чужого не поважає”, *Kto cudzego nie szanuje i swojego mieć niewart* “хто чужого не поважає і свого мати не вартий” [НКР, Т. 3, 359]. Або ж, як говориться в наступній паремії, не шануючи свого, буде

прагнути здобути чуже: *Kto nie szanuje swego, rzuci się do cudzego* “хто не шанує свого, той кидається до чужого” [Świerczyńska 2001, 166]. Натомість у таких пареміях, як *Cudze rzeczy znać dobrze, a swoje potrzeba* “чужі справи знати добре, а свої треба” [НКР, Т. 1, 339], *Cudze kraje chwalmymy, a swoich nie opuszczajmy* “чужі держави хвалімо, а свої не залишаймо” [Świerczyńska 2001, 164] стверджується заклик до того, що чуже – це добре, але передусім потрібно шанувати своє, рідне, або ж подається пряма настанова, згідно з якою варто думати лише про своє, тоді й забудеться чуже: *Myśl o swoim, zapomnisz o cudzym* “думай про своє, забудеш про чуже” [НКР, Т. 3, 360].

Також ми виявили паремії, у яких опозиція «свій / чужий» відображена через оцінні характеристики людини, які відображаються в її поведінці та способі життя. Жадібність до чужого добра та небажання ділитися чимось своїм проявляється у прислів'ї *Kto na cudzym skąpy, swego nigdy nie udzieli* “хто на чуже скупиться, той і свого не дасть” [НКР, Т. 1, 340]. У ПО *Kto nie oszczędza swego, mniej jeszcze będzie cudzego* “хто свого не заощаджує, ще менше буде (заощаджувати) чуже”, *Kto swego nie pilnuje, to i cudzego nie dojrzy* “хто свого не пильнує, той і чужого не вгледить” [НКР, Т. 3, 359] ідеться про того, хто не вміє заощадливо використовувати не лише своє, а й чуже.

Тематика заздрості чітко простежуються у прислів'ях *Cudze chwalicie, swego nie znacie* “чуже хвалите, свого не знаєте” [НКР, Т. 1, 338], *Cudze chwalicie, swego nie znacie, sami nie wiecie co posiadacie* “чуже хвалите, свого не знаєте, самі не відаєте, що маєте” [Świerczyńska 2001, 164], *Co cudze, to dobre, co swoje, to złe* “що чуже, те добре, що своє, те погане” [НКР, Т. 1, 434], де СПЧ вказують на те, що люди доволі часто заздять іншим та вихваляють чуже, водночас, не помічаючи, не цінуючи свого. Думку про те, що злісна заздрість може проявляти в нестримному бажанні нашкодити іншій людині фіксуємо в паремії *Cudze palicie, swego nie znacie, sami nie wiecie, co oszczędzacie* “чуже палите, свого не знаєте, самі не знаєте, що заощаджуєте” [Świerczyńska 2001, 164]. Приховане почуття заздрості фіксуємо у прислів'ї *Kura sąsiada jest zawsze tłustsza niżli własna gęś* “курка сусіда є завжди жирнішою, ніж власна гуска” [НКР, Т. 2, 255], де СПЧ вказують на те, що чуже

видається завжди кращим за своє, навіть якщо воно набагато гірше. У ПО *Kto wielbi los cudzy, swój tu obmierzliwy* “хто обожнює чужу долю, своя йому огидна” [НКР, Т. 2, 315] наголошується на тому, що людина, спостерігаючи за щасливим чужим життям і бажаючи собі такої ж долі, починає ставитися до свого життя з огидою. Основна ідея ПО *Komu się swego mało widzi, cudzego się brać nie wstydzi* “кому свого замало, той чужого брати не соромиться” [НКР, Т. 3, 359] полягає у тому, що та людина, якій завжди не вистачає чогось свого, ніколи не посоромиться привласнити щось чуже.

У деяких прислів'ях описано марнотратне ставлення до свого та заздрість до чужого і бажання його привласнити, напр.: *Kto nie oszczędza swego, rzuci się do cudzego* “хто свого не заощаджує, той кидається на чуже”. Натомість у ПО *Swoje z wycieńczeniem, z ogródka, a cudze z basem i szeroko roztrząsać* “своє з утомою, з города, а чуже з басом і широко розкидаючи” [НКР, Т. 2, 255] бережне ставлення до свого протиставляється байдужості до чужого та його марнотратства. Повчальна думка закріпилася в пареміях *Oszczędzaj swego, abyś nie potrzebował cudzego* “заощаджуй своє, щоб не потребувати чужого” [НКР, Т. 2, 789], *Oszczędzaj swego, żebyś cudzego nie pragnął* “заощаджуй своє, щоб не бажав чужого” [НКР, Т. 3, 361], згідно з якою варто виявляти турботливість і дбайливість до свого, аби не жадати чужого. Трохи іншу ідею спостерігаємо в такому прислів'ї, як *Kto swoje nosi, cudzego nie prosi* “хто своє носить, чужого не просить” [Świerczyńska 2001, 165]. Основна думка полягає у тому, що той, хто має своє, ніколи не потребує чужого.

Варто відзначити, що опозиція «свій / чужий» (її варіант «власний / чужий») у складі польських паремій яскраво представлена за допомогою поняття *chata* та його видових варіантів: *domek, strzecha, buda, chatka, kąt, kącik*, а також поняття *pałac*. Лексема *дім* чітко відображає межу між світом «своїх» та «чужих», зокрема, коли говориться про власний простір, який має значення оберегу та захисту від усього лихого (своя оселя – це благо, чужа – зло). Думку про те, що своє завжди краще, ніж чуже, навіть якщо воно гірше та менше, висвітлено у наведених нижче прислів'ях через такі опозиційні частини, як *cudza chata / własny kąt, własny kącik / cudze pałace, własny domek / cudze pałace, swoja strzecha / cudze pałace, swoja buda / cudze pałace,*

swoja chatka / cudze pałace: Cudza chata gorsza od własnego kąta “чужа хата гірша від власного кутка” [Świerczyńska 2001, 163], *Własny kącik choć mały, lepszy niż cudze pałace* “власний куточок хоч малий, але кращий, ніж чужі палаці”, *Własny domek miłszy, niż cudze pałace* “власний будинок миліший, ніж чужі палаці”, *Lepsza своя strzecha niż cudze pałace* “власна стріха краща, ніж чужі палаці”, *Lepsza своя buda niż cudze pałace* “своя халупа краща, ніж чужі палаці”, *Lepsza своя chatka niż cudze pałace* “своя хатина краща, ніж чужі палаці” [НКР, Т. 1, 470]. Наведені приклади також ілюструють волю, незалежність у власному домі, хоч і невеликому, та неволю, відчуття небезпеки та підпорядкування комусь у чужій оселі. У ПО *Milszy dach słomiany w ojczyźnie niżli pyszne pałace wasze* “солом’яний дах миліший на батьківщині, ніж ваші розкішні палаці” [НКР, Т. 1, 470] опозиційні частини вказують на важливе значення дому для кожного народу, кожної культури. Людина зможе почуватися затишно, комфортно лише у власній оселі на рідній землі, а не в розкішних палацах на чужині.

Образ дому, свого кута метафорично відображено також у паремії із зоонімом *kur: Śmielszy kur na swoich śmieciach niż na cudzych wrotach* “сміливіший півень на своєму смітті, ніж на чужих воротах” [НКР, Т. 2, 253], у якій говориться про те, що лише у своєму домі, на своєму подвір’ї людина почуватиметься впевнено та сміливо.

Опозиція «свій / чужий» у складі польських прислів’їв та приказок також представлена у сфері родинних відносин. У пареміях *Lepiej płakać ze swoimi, niż skakać z obcymi* “краще плакати зі своїми, ніж стрибати з чужими”, *Lepiej ze swoimi płakać, niż z obcymi się śmiać* “краще зі своїми плакати, ніж з чужими сміятися” [НКР, Т. 3, 360] закладається ідея про те, що краще нещастя, сумні події пережити серед близьких людей, ніж радіти з незнайомими. Подібна думка висвітлена у прислів’ї *Lepiej u swego niż u cudzego* “краще у свого, ніж у чужого” [НКР, Т. 3, 360], де говориться про те, що людина завжди відчуватиме себе комфортніше та безпечніше у колі рідних, на відміну від перебування у товаристві чужих людей. У ПО *Lepsza u matki polewka niż u obcych marcepany* “у матері юшка краща, ніж у чужих марципани” [НКР, Т. 2, 1000] наголошується на тому, що нехай

і прості страви, але зроблені руками рідної людини, завжди будуть кращими та смачнішими за чужі делікатеси. Натомість у паремії *Lepszy daleki cudzy, niż bliski przociel* “краще далекий чужий, ніж близький родич” [НКР, Т. 1, 340] за допомогою протиставлення частин *daleki cudzy / bliski przociel* наголошується на тому, що чужа людина (незнайомець) може бути кращою за близького родича.

Думка про те, що людина, яка прагне до чужого, перестає помічати близьких і забуває про них, закладена у прислів'ї *Kto cudze woli, ten swoich najczęściej zapomina* “хто бажає чуже, той своїх найчастіше забуває” [НКР, Т. 1, 340].

Опозиція «свій / чужий» також представлена і в наступних пареміях. Так, прислів'я *Od cudzej tabaki to nos boli, a od swojej głowa* “від чужого тютюну, то ніс болить, а від свого – голова” [НКР, Т. 3, 495] засвідчує думку про те, що чуже є не завжди таким шкідливим як своє. Думку про те, що, прикрашаючи чуже щастя, людина відчує всю гіркоту свого, ілюструє ПО *Kto sobie cudze szczęście cukruje, ten swoje bardzo gorzkie uczuje* “хто собі чуже щастя підсолоджує, той своє дуже гірким відчує” [НКР, Т. 3, 381].

Про те, що людина, споживаючи чуже та отримуючи від нього насолоду, не забуває віддячити та пригостити іншого чимось своїм, ідеться у ПО: *Kto cudze je, ten i swoim częstuje* “хто чуже їсть, той і своїм пригощає” [НКР, Т. 1, 340].

Ідея ПО *Dziedzica lepiej mieć swego, niżli obmyślać obcego* “спадкоємця краще мати свого, ніж думати про чужого” [НКР, Т. 1, 533] полягає у тому, що своє майно краще передавати у спадок близьким родичам, а не комусь чужому.

2.2.1.2. Паремійні одиниці на позначення опозицій «багатий / бідний», «багатство / бідність»

Питання про багатство та бідність, про стосунки бідних і багатих є одними з актуальних у суспільстві. Ці соціальні проблеми знайшли своє відображення у польських пареміях, у семантичній структурі яких вони найчастіше описані за допомогою опозицій «багатий / бідний» та «багатство / бідність».

«Багатий / бідний». Серед зафіксованих паремій опозиція «багатий / бідний» представлена за допомогою протиставлення компонентів *bogaty / biedny, bogaty / ubogi, bogacz / biedak, syty / głodny, bogaci / ubodzy; bogaty / biedak, bogacz / ubogi*.

У прислів'ях *Biednemu i krowa się nie polatuje, a bogatemu i byk się ocieli* “у бідного і корова не схоче спарюватись, а в багатого і бик отелиться” [НКР, Т. 1, 102], *Póki biedny zajdzie, to bogaty zajedzie* “поки бідний зайде, то багатий заїде” [НКР, Т. 1, 104], *Lepiej bogaty psa ćwiczy niż ubogi syna* “багатий краще собаку вчить, ніж убогий сина” [НКР, Т. 3, 559] СПЧ вказують на переваги фінансових можливостей багатогої людини, які дозволяють їй втілити в життя будь-що, натомість бідний, не маючи таких можливостей, через брак коштів, є обмеженим і нездатним здійснити та отримати бажане.

Паремії *Bogacz idzie, grajcar znajdzie; biedak idzie, palec zwichni* “багач іде – монету знайде; бідняк іде – палець вивихне” [НКР, Т. 1, 123], *Bogatemu i na drzazdze się przędzie, a biednemu i na wrzecionie nie chce* “багатому і на трісці прядеться, а бідному і на веретені не вдається (прясти)” [НКР, Т. 1, 125] ілюструють прихильність долі до багатіїв та наявність невдач у житті бідняків. Зокрема, у цих прислів'ях говориться про те, що багатих людей супроводжує фортуна, натомість для бідних доля готує випробування. Однак, як засвідчує наступна паремія, прихильною до багатих людей є не лише доля, але й нечиста сила, яка для бідних жадає смерті: *Bogatego i na szubienicy diabli nie wezmą, a biednemu człowiekowi lada sznurek robi amen* “багатого дияволи і на шибеницю не візьмуть, а бідній людині будь-який шнурок робить амінь” [НКР, Т. 1, 125].

Серед польських паремій виділяємо такі, у яких простежується думка про те, що бідні та багаті – це два різні світи. Життя багатих відображено як найвищий ступінь заможності та можливість ні в чому собі не відмовляти, а життя бідних – як неспроможність вдовольняти свої основні людські потреби, що призводить до фізичного виживання, пор.: *Bogaty je, kiedy tu sie chce, a ubogi, kiedy może* “багатий їсть, коли йому хочеться, а убогий, коли може” [НКР, Т. 1, 125], *Bogaty się dziwi, czum się biedak żywi* “багатий дивується, чим бідняк харчується”, *Bogaty się dziwi, czum się chudzina żywi* “багатий дивується, чим худий харчується” [НКР, Т. 1, 126],

Ubogi nie ma tego, owego, bogacz łakomy wszystkiego “убогий не має цього й того, а багач ласує всім” [НКР, Т. 3, 561], *Ubogi tego nie ma, o czym bogaty nie wie* “бідний того не має, про що багатий не знає” [НКР, Т. 3, 561].

У деяких польських прислів'ях та приказках яскраво простежується соціальна несправедливість та нерівність між різними верствами населення: *Bogacz biednemu nie pomoże* “багач бідному не допоможе” [НКР, Т. 1, 123], *Bogaty nie chce, ubogi nie śmie* “багатий не хоче, бідний не сміє” [НКР, Т. 1, 126], *Nim bogaty zbiednieje, ubożego kruki zadziobią* “перш ніж багатий збідніє, то бідного ворони заклюють” [Świerczyńska 2001, 207]. Подібну думку спостерігаємо в ПО *Nim z bogatego puch, to z ubożego duch* “поки з багатого пух, то з бідного дух” [НКР, Т. 1, 128], де наголошується на тому, що допоки з багатим щось станеться, то бідний Богові душу віддасть.

Опозицію «багатий / бідний» у декількох пареміях відображає протиставлення компонентів *syty / głodny*, які вказують на те, що людина, маючи хороше, стійке матеріальне становище, ніколи не зрозуміє малозабезпечену людину, яка не спроможна навіть нормально харчуватись, напр.: *Syty głodnego nie zrozumie, Syty głodnemu nie wyrozumie* “ситий голодного не зрозуміє”, *Syty głodnemu nie towarzyszy* “ситий голодному не товариш” [НКР, Т. 3, 367].

Інший зміст закріплений у паремії *Bogaty się dziwuje, że ubogi pracuje* “багатий дивується, що бідний працює” [НКР, Т. 1, 126], де показано, що трудова діяльність бідної людини викликає здивування у заможної, яка отримує все бажане, не докладаючи жодних фізичних зусиль.

Прислів'я *Biedny to robi widły, a bogaty to łopaty* “бідний робить вила, а багатий лопати” [НКР, Т. 1, 103] ілюструє різницю між двома класами суспільства. Зокрема, лексема *łopata* яскраво відображає розкішне життя багатія, адже сам інструмент, який він виготовляє, має металеву частину, яка є недешевою. Натомість лексема *widły* вказує на злиденність, дірявість, що чітко характеризує життя бідняка.

У наступних прислів'ях та приказках відображено диспропорцію у стані здоров'я бідних і багатих. Варто зазначити, що СПЧ у цих прикладах вказують на перевагу не багатіїв над бідними, а, навпаки, бідних над багатіями, саме за фізичним

станом. Оскільки бідна людина, на відміну від заможної, яка схильна до хвороб, має міцніше здоров'я, напр.: *Lepszy ubogi zdrowy niż bogacz schorzały* “краще убогий здоровий, ніж багатий хворий” [НКР, Т. 3, 560].

Протиставлення духовного багатства бідного та духовної убогості багатого фіксуємо у прислів'ї *W ubóstwie można być bogatym, a w bogactwach ubogim* “в убогості можна бути багатим, а в багатствах убогим” [НКР, Т. 1, 565].

Соціальна нерівність між бідними та багатими проявляється в обряді проводів померлого. Це відображено в паремії *Na pogrzeb bogatego więc co żywo idzie, na ubogiego ledwie jeden, drugi przydzie* “на похорон багатого все, що живе, іде, а на (похорон) бідного, ледве один, другий прийде” [НКР, Т. 1, 128], де наголошується на різниці кількості людей, які приходять провести в останню путь багату та бідну людину. Зокрема, на похорон до заможної людини приходять чимала кількість людей, натомість до бідного дуже мало хто приходять.

«Багатство / бідність». Іншу підгрупу паремій, що описують соціальну сферу людини, становлять прислів'я із семантичною опозицією «багатство / бідність». Ця опозиція представлена за допомогою протиставлення таких компонентів, як *bogactwo / ubóstwo, bogactwo / bieda, rozkosz / bieda, bogactwo / biedactwo, bogactwa / cnoty*.

Думка про те, що бідність, як соціальне явище, є довготривалою, нешвидкоплинною, натомість багатство, розкіш – тимчасовими, простежується в пареміях *Dłużej mego ubóstwa niż twego bogactwa* “довше моєї бідності, ніж твого багатства” [НКР, Т. 3, 564], *Biedność na wieczność, bogactwo na czas* “бідність на вічність, багатство на час” [НКР, Т. 1, 96].

У прислів'ї *Kto biedy nie szanuje, tyn rozkoszy nie skosztuje* “хто бідності не шанує, той розкоші не скуштує” [НКР, Т. 1, 99] показано, що власна бідність є ніби випробуванням для кращого, заможнішого життя. Натомість у ПО *Nieraz bogactwo idzie w biedactwo* “інколи багатство йде в бідність” [НКР, Т. 1, 123] спостерігаємо протилежну думку, згідно з якою життя у багатстві теж інколи є випробуванням. І якщо його не подолати, то можна потрапити у світ бідності.

Зазначимо, що в деяких пареміях опозицію «багатство / бідність» репрезентовано за допомогою протиставлення контекстуальних компонентів *chleb / ńedza*. Ідея про те, що заможність, достаток роблять людину зарозумілою, зухвалою та гордою, натомість бідність навчає покори та змушує фізично працювати, закладена у ПО *Chleb ma rogi, a ńedza nogi* “хліб має роги, а вбогість – ноги” [НКР, Т. 1, 246].

Нам вдалося зафіксувати паремію, у якій описується лише бідність, зокрема шляхи її подолання: *Wykupił koszulę, a suknią zastawił* “викупив сорочку, а сукню заклав” [НКР, Т. 2, 154]. За допомогою протиставлення АЧ пояснюється, що людина, яка має труднощі фінансового характеру, намагаючись впоратися зі старими проблемами, створює нові, які не вирішують попередні.

2.2.1.3. Паремійні одиниці, що описують соціальний статус людини

Серед польських паремій, що описують соціальну сферу, виділяємо групу прислів'їв, у семантичній структурі яких протиставляються компоненти на позначення соціального статусу людей. У цій підгрупі виокремлюємо такі опозиційні пари, як *pan / chłop, pan / ńługa, pański / chłopski, szlachcic / chłop, po szlachecku / po chłopsku, pan / ubogi*.

Селянина в аналізованих польських прислів'ях із СПК здебільшого зображено як працювиту людину, яка обробляє землю, щоб заробити собі на життя, натомість пана – як владну людину, здатну підкоряти собі інших та давати вказівки. На це вказують СПЧ у пареміях *Chłopska rzecz robić, a pańska bawić się i rozkazywać* “селянська справа робити, а панська (справа) – забавлятися і наказувати” [НКР, Т. 1, 265], *Pan każe, ńługa musi* “пан наказує, ńлуга мусить” [USJP], *Chłop się rodzi do sochy, lecz szlachcic do broni* “селянин народжується для сохи, а шляхтич для зброї”, *Chłop stworzony do pracy, pan do odpoczynku* “селянин створений для роботи, а пан для відпочинку” [НКР, Т. 1, 263], *Chłopa poznasz przy robocie, a pana przy stole* “селянина пізнаєш за роботою, а пана за столом” [НКР, Т. 1, 265], *Jak się chłop ma dorobić czego, kiedy go pan drze ze wszystkiego* “як селянин може щось

заробити, коли його пан обдирає з усього” [НКР, Т. 1, 268]. Подібну семантику спостерігаємо в ПО *Pieniądze u pana w kieszeni, a u chłopą w ziemi* “гроші у пана в кишені, а у селянина в землі” [НКР, Т. 2, 875], де показано, що основним джерелом існування для селянина, на відміну від пана, є праця на землі.

У прислів'ях *Gdy się chłopą biją, panów to nie boli* “коли селяни б'ються, панам не боляче”, *Co chłopąska skóra, to pańąska góra* “що селянська шкіра, то панська гора” [НКР, Т. 1, 267] СПЧ вказують на байдужість панів, які не мають жодного співчуття до селян, не зважають на них, а лише використовують їх та їхню працю заради власного збагачення. У ПО *Kiedy by ubogi panu nie dawał, prędko by pan zubożał* “коли б бідний пану не давав, то пан би швидко збіднів” [НКР, Т. 3, 559] наголошується на важливості праці селянина, без якої пан не зможе збагачуватися.

Протиставлення причин смерті селянина та пана фіксуємо в ПО *Chłop umiera z głodu, a pan z obżarstwa* “селянин помирає з голоду, а пан з обжерливості” [НКР, Т. 1, 63]. За допомогою опозиційних частин *chłop z głodu / pan z obżarstwa* показано, що селяни страждають від недоїдання, натомість пани – від надмірного споживання їжі.

Варто зауважити, що в деяких пареміях СПЧ вказують не лише на працьовитість селян, але й на їхній розвинений інтелект, який закладений іще з народження. Натомість пани позбавлені розумових здібностей, і щоб їх набути, потрібно докласти певних зусиль: *Chłop rodzi się filozofem, a szlachcic musi się uczyć* “селянин народжується філософом, а шляхтич повинен цьому вчитися” [НКР, Т. 1, 263], *Lepszy czasem chłopąski rozum niż pańąskie nauki* “часом кращий селянський розум, ніж панське навчання” [НКР, Т. 1, 270]. В останній паремії наголошується на тому, що інтелектуальні здібності селянина інколи кращі за будь-які вчення панів. У ПО *Słuchać panu nie zawadzi, kiedy sługa dobrze radzi* “пану не завадить слухати, коли слуга добре радить” [НКР, Т. 2, 801] говориться про те, що в деяких випадках селяни можуть давати слухні поради, до яких панам варто було б прислухатись.

Протиставлення скупості панів безвиході підданих, що в результаті призводить до крадіжок, бачимо в паремії *U skąpego pana złodzieje służą* “у скупого пана слуги злодії” [НКР, Т. 2, 804].

Інший зміст простежуємо в ПО *Dobry sługa zawsze znajdzie dobrego pana, ale zły nie znajdzie go nigdy* “хороший слуга завжди знайде хорошого пана, але поганий не знайде його ніколи” [НКР, Т. 3, 249]. Основна думка полягає у тому, що добро притягує добро і добрі люди завжди тягнуться до добрих, і навпаки, злі – до злих.

2.2.2. Тематична група «Стосунки між членами родини та іншими людьми»

2.2.2.1. Паремійні одиниці, що описують стосунки між чоловіком та дружиною

Цю підгрупу становлять паремії із СПК, які вказують на стосунки між чоловіком і дружиною; ставлення один до одного; основні характеристики, які притаманні двом статям як до укладання шлюбу, так і перебуваючи у шлюбі.

У паремії *Do tańca z panną idź skocznie, do ołtarza powoli* “до танцю з дівчиною йди енергійно, до вівтаря – повільно” [Świerczyńska 2001, 281] наголошується на різниці в серйозності та відповідальності намірів щодо запрошення жінки до танцю та до вівтаря. За допомогою СПЧ *do tańca skocznie / do ołtarza powoli* показано, що до танцю чоловіку запрошувати жінку потрібно рішуче, енергійно, натомість крок до вінчання має бути зваженим, відповідальним, свідомим, оскільки дружину чоловік обирає на все життя, тоді як танець триває кілька хвилин.

Протиставлення психоемоційного стану жінок до шлюбу та чоловіків у шлюбі описано за допомогою СПЧ у ПО *Kobiety płaczą przed ślubem, mężczyźni po ślubie* “жінки плачуть перед одруженням, чоловіки – після одруження” [Świerczyńska 2001, 281]. Тут простежуємо певну емоційність і вразливість жінок до одруження, які, на нашу думку, передусім пов’язані з моментом прощання зі своєю ріднею та свободою. Чоловіки починають страждати, перебуваючи в шлюбі, оскільки саме тоді відчувають обмеження своєї свободи.

Засудження ревнивості чоловіка ілюструє паремія *Lepszy mąż bez miłości niż pelen zazdrości* “кращим є чоловік без любові, ніж сповнений ревнощів” [НКР, Т. 2, 430] за допомогою СПЧ *mąż bez miłości / (mąż) pelen zazdrość*, які вказують на те, що краще жити із чоловіком, який не має почуттів до своєї дружини, ніж із тим, який сповнений ревнощів. Грошолюбність чоловіка, який одружується лише з корисливих міркувань, засуджується у прислів’ї *Lepiej wziąć skarb w żonie niżli za żoną* “краще взяти скарб у дружині, ніж за дружину” [НКР, Т. 3, 956]. Тож у цій ПО закріпилася повчальна думка, згідно з якою краще мати хорошу дружину, а не ту, яка приносить багато грошей.

Протиставлення долі дружини у шлюбі з хорошим чоловіком долі дружини, яка проживає з негідником, відображено в ПО *U dobrego męża żoneczka jak róža, a u złego draba we trzy lata baba* “у хорошого чоловіка жіночка як троянда, а у поганого – за три роки баба” [НКР, Т. 2, 432], де опозиційні частини вказують на те, що у хорошого чоловіка дружина матиме доглянутий вигляд, натомість у поганого буде виснаженою та схожою на стару бабу за короткий проміжок часу.

У деяких польських пареміях СПЧ *stary mąż / młody mąż, młoda żona / stary mąż, u starego (męża) / u młodego (męża), młodsza żona / starsza żona* наголошують на нерівному шлюбі, зокрема на різниці у віці як чоловіка, так і жінки. Про те, що жінці краще жити у шлюбі зі старшим чоловіком, який її по-справжньому кохає, ніж із молодшим, який дозволяє собі рукоприкладство, йдеться в ПО *Lepszy stary mąż kochający, niż młody bijący* “кращим є старий люблячий чоловік, ніж молодий, який б’є дружину” [Świerczyńska 2001, 285]. Таку ж думку фіксуємо в паремії *Lepiej u starego pod brodą niż u młodego pod kijem* “краще у старого під бородою, ніж у молодого під палицею” [Świerczyńska 2001, 285]. Подібну семантику простежуємо в ПО *Lepiej być kochaną przez starego, niż zwodzoną przez młodego* “краще бути коханою зі старим, ніж обдуреною з молодим” [НКР, Т. 3, 309], у якій СПЧ вказують на те, що краще для жінки жити зі старшим чоловіком, який її кохатиме, ніж із молодим, який здатний обдурити.

У ПО *Młoda żona ma trzy światy ze starym mężem* “молода дружина має три світи зі старим чоловіком” [НКР, Т. 3, 957] показано, що молода жінка, вийшовши заміж за старшого чоловіка, матиме з ним багато проблем та клопоту.

Негативне ставлення жінки до старшого чоловіка зображено у прислів’ї *Lepszy młodego uśmiech niż starego całus* “краще молодого усмішка, ніж старого поцілунок” [НКР, Т. 3, 310], де СПЧ вказують на те, що для жінки приємнішою буде навіть посмішка від молодого чоловіка, ніж поцілунок від старого, який викликатиме неприємне почуття – відразу.

Наступна паремія демонструє думку щодо того, яким жінкам варто надавати перевагу чоловікам – старшим чи молодшим: *Młodsza żona prowadzi do śmierci, starsza do rozumu* “молодша дружина веде до смерті, старша – до розуму” [НКР, Т. 3, 957]. У цій ПО йдеться про те, що чоловікам варто одружуватись на старших за віком жінках, які є досвідченішими та мудрішими, на відміну від молодих, які, навпаки, можуть зіпсувати життя чоловіка та довести його до смерті.

Зафіксовано групу прислів’їв із СПК, що вказують на особливості сімейної ієрархії, зокрема на соціальну роль чоловіка та дружини. Загальноприйнято вважати, що лідером сім’ї є чоловік, а дружина – її душею та берегинею. Але, у наведених нижче пареміях, за допомогою СПЧ показано неоднозначність сімейного лідерства. Насамперед наголошується на важливості перебування поряд із чоловіком дружини, яка протягом подружнього життя скеровує його в тому напрямку, який є необхідним для їхнього сімейного благополуччя, напр.: *Mąż głowa, żona szyja, co głową wywija* “чоловік – голова, дружина – шия, яка головою повертає”, *Mąż głową domu, żona szyją* “чоловік є головою дому, дружина – шиєю”, *Mąż głową domu, a żona szyją; szyja głową kręci według swej chęci* “чоловік є головою дому, а дружина – шиєю; шия головою крутить відповідно до своєї волі” [НКР, Т. 2, 431]. Частково продовженням попередньої думки слугує ПО *Mąż doradza, a przy żonie władza* “чоловік радить, а поряд із дружиною керує” [НКР, Т. 2, 431], у якій ідеться про те, що влада чоловіка без дружини є оманливою, однак дружина завдяки своїй мудрості здатна вчинити по-своєму. У паремії *Kędy sam głupi, a zaś mądra ona – tam niech mąż żoną, mężem będzie żona* “коли сам дурний, а розумна вона – там нехай чоловік дружиною (буде),

а чоловіком дружина буде” [НКР, Т. 2, 430] СПЧ вказують на те, що обов’язки голови сім’ї повинен виконувати той, у кого кращі розумові здібності. Саме дружина, будучи мудрішою від свого чоловіка, повинна виконувати функції голови родини.

Однак є прислів’я, у яких верховенство дружини над чоловіком засуджується, напр.: *Niedobrze tam, gdzie mąż w spódnicy, a żona w gatkach chodzi* “недобре там, де чоловік у спідниці, а дружина у штанях ходить” [НКР, Т. 3, 958], *Tam się źle dzieje, gdzie mąż płacze, a żona się śmieje* “там погане відбувається, де чоловік плаче, а дружина сміється” [НКР, Т. 3, 960], *Gdzie żona panuje, tam mąż pokorny* “де жінка панує, там чоловік покірний” [НКР, Т. 3, 954]. Таку ж думку спостерігаємо в наступних пареміях, у яких вищість дружини над чоловіком засуджується через опозицію зоонімів *kura / kogut*, що вказує на «ієрархію» у курнику, згідно з якою статус півня вищий від статусу курки: *Źle, gdy kura wyżej siada niż kogut* “погано, коли курка сідає вище, ніж півень”, *Źle, kiedy kogut na grzędzie milczy, a kura pieje* “погано, коли півень на жердині мовчить, а курка кукурікає”, *Źle w tym domu się dzieje, gdzie kogut milczy, a kura pieje* “погане у тому домі відбувається, де півень мовчить, а курка кукурікає” [НКР, Т. 2, 100].

Про впертість, яка властива як чоловікові, так і дружині, про відсутність злагодження у родині та неспроможність домовитися обох членів родини, йдеться у прислів’ях *Baba o szydle, dziad o motowidlie* “баба про шило, дід про мотовило”, *Baba o igle, dziad o szydle* “баба про голку, дід про шило”, *Dziad o chlebie, baba o fijołkach* “дід про хліб, баба про фіалки” [НКР, Т. 1, 31], *Baba o juszce, dziad o pietruszce* “баба про юшку, дід про петрушку”, *Dziad o chlebie, babka o niebie* “дід про хліб, баба про небо” [НКР, Т. 1, 32].

У наступній паремії простежуємо думку, згідно з якою для того, аби панувала сімейна ідилія, найкраще буде, коли чоловік нічого не чутиме, а дружина – нічого не помічатиме: *Najzgodniejsze małżeństwo, kiedy mąż głuchy, a żona – ślepa* “найзлагодженим є шлюб, коли чоловік глухий, а дружина – сліпа” [НКР, Т. 2, 382].

ПО *Lepsza kłótnia w małżeństwie niżli neutralność* “краще суперечка у шлюбі, ніж нейтральність” [НКР, Т. 2, 381] засвідчує ідею про те, що краще комунікувати

між собою під час суперечки, ніж бути байдужим та нейтральним до всього, що відбувається у сім'ї. У цій паремії за допомогою протиставлення контекстуальних антонімів *klótnia / neutralność* суперечка чи конфлікт не мають негативного забарвлення. Оскільки в цьому випадку сварка – це своєрідний спосіб комунікації між чоловіком і дружиною, під час якої вони мають змогу висловити свої бажання та краще пізнати одне одного, зокрема навчитися сприймати позицію близької людини.

Зазначимо, що нам вдалося виявити паремії, у яких СПЧ не вказують безпосередньо на стосунки між чоловіком і дружиною, але відображають інші важливі складові сімейного життя. Так, у ПО *Zaręczyny pajęczyny, a ślub grunt* “заручини – павутиння, а шлюб – фундамент” [Świerczyńska 2001, 282] наголошується на тому, що заручини, як символ народження майбутньої сім'ї, є лише павутинням, яке поєднує серця двох закоханих людей. Натомість шлюб – це фундамент, на якому молода пара будує своє сімейне життя. Саме від міцності його основи залежатиме подальша доля подружжя.

У ПО *Miłość rodzi kwiaty, małżeństwo owoce* “кохання породжує квіти, шлюб – плоди” [Świerczyńska 2001, 273] говориться про те, що справжні почуття здатні породжувати неймовірну красу – квіти, які є символом кохання, трепетних почуттів, однак, лише у шлюбі, з'являються плоди цього кохання – діти.

Зовсім інший зміст, зокрема ставлення чоловіків до шлюбу, закріплений у ПО *Kawalerowi wszędy źle, żonatemu tylko dóma* “кавалеру всюди погано, жонатому тільки вдома” [НКР, Т. 2, 47], у якій говориться про те, що неодружені чоловіки почуваються погано всюди, де б вони не перебували, натомість одружені – відчують себе погано лише перебуваючи вдома, зі своєю сім'єю.

2.2.2.2. Паремійні одиниці, що описують стосунки між батьками та дітьми

У польській мові є значна кількість прислів'їв, у яких описано взаємини між батьками та дітьми, зокрема відображено роль батьків та їхнє значення в житті дітей, а також роль дітей та їхнє значення в житті батьків.

Безумовно, образ матері в будь-якій культурі займає важливе місце. Яскраво представлений він і в культурі польського народу. Материнське серце – уособлення всіх позитивних почуттів та емоцій, які спрямовані на дитину. У ПО *Do ludzi po rozum, do matki po serce* “до людей по розум, до матері по серце” [НКР, Т. 2, 405] опозиційні частини вказують на те, що лише мати є сповнена любов’ю та милосердям до своїх дітей, які будь-коли можуть прийти до неї за теплом і ласкою. Натомість чужі люди не зможуть дати тієї материнської турботи, однак зможуть поділитися своїми знаннями та навчити чомусь.

Життєву мудрість матері ілюструє ПО *Dobra matka więcej nauczy niż sto nauczycieli* “добра мати навчить більше, ніж сто вчителів” [НКР, Т. 2, 405], у якій наука матері протиставляється науці вчителів.

Любов дитини до матері є настільки сильною, що навіть покарання виявиться не таким уже й болісним. Така думка простежується у прислів’ї *Gdy matka bije, to ciało tyje, jak obcy bije, to ciało wyje* “коли мати б’є, то тіло повніє, а як чужий б’є, то тіло виє” [НКР, Т. 2, 405], у якому за допомогою СПЧ показано, що покарання від сторонньої людини буде набагато боліснішим, ніж материне.

У деяких польських прислів’ях образ матері протиставляється образу злої мачухи (опозиція «рідний / нерідний»): *Lepiej jak matka bije niż jak macocha głaszcze* “краще, коли мати б’є, ніж коли мачуха пестить” [НКР, Т. 2, 407], *Matka pierwiej pobije, a potem popieści, a macocha wprzód popieści, a potem pobije* “мати спочатку поб’є, а потім попестить, а мачуха спершу попестить, а потім поб’є”, *Matka daje, a macocha pyta dzieci: czy chcecie?* “мати дає, а мачуха питає дітей: чи хочете?” [НКР, Т. 2, 408]. В останній ПО самовідданість матері протиставляється пасивності та байдужості мачухи.

Інша думка закріпилася в паремії *Jedna matka wyżywi (wychowa) dziesięciu synów, ale dziesięciu synów nie wyżywi jednej matki* “одна мати нагодує (виростить) десять синів, але десять синів не нагодує однієї матері” [НКР, Т. 2, 407], згідно з якою діти не завжди цінують те, що для них зробила мати. СПЧ вказують на те, що одна мати здатна виростити, виховати своїх дітей, натомість багато дітей не здатні

доглянути однієї матері. Тут яскраво відображено протиставлення турботи та любові матері невдячності та байдужості синів.

Серед паремій є приклади, де репрезентовано опозицію «батько / мати», яка показує нерівноцінність значення батька та матері в житті дитини. У ПО *Jak ojciec umrze, dziecko pólsierota, a jak matka, to cała sierota* “як батько помре, то дитина півсирота, а як мати – то повна сирота” [НКР, Т. 2, 405] СПЧ вказують на менш значущу роль батька для дитини, на противагу ролі матері. Неоднаковою є материнська та батьківська сила турботи, переживання за свою дитину. У прислів’ї *Co matce sięga do serca, to ojcu tylko do kolana* “що матері сягає до серця, то батьку тільки до коліна” [Świerczyńska 2001, 290] за допомогою СПЧ *matce sięga do serca / ojcu (sięga) do kolana* показано, що всі турботи, проблеми, негаразди, які відбуваються у житті дитини, мати сприймає досить болісно, натомість батько ставиться до всього спокійніше та не надто переймається життєвими проблемами своєї дитини.

Протиставлення сили материнської любові, якій підвладне все, силі злих слів, що лунають з уст батька і в результаті можуть призвести до руйнації всього, описано у прислів’ї *Błogosławieństwo matki buduje domy, przekleństwo ojca obala je* “благословення матері будує домівки, прокляття батька їх руйнує” [НКР, Т. 1, 117].

Наступна паремія містить трохи інший зміст. У ній наголошується на тому, що мати для дитини є незамінною та єдиною, а її втрата є болючою, натомість для чоловіка жінка як дружина не помирає, бо за життя він може мати таких дружин декілька: *Chłopu żona nie umiera, tylko dzieciom matka* “чоловіку жінка не вмирає, тільки дітям мати” [Świerczyńska 2001, 292].

Образ батька в польських пареміях також є одним із центральних. Але зазначимо, що кількість паремій із СПК, які вказують на стосунки батька та дитини, значно менша від кількості паремій, у яких відображено образ матері. Ми зафіксували прислів’я, у яких показано, що не завжди син може бути подібним до батька як за зовнішніми та внутрішніми рисами, так і за розумовими здібностями. Хоча, як прийнято вважати, саме син, на відміну від доньки, більше схожий на батька та ближчий до нього: *Ojca złego dobry syn* “поганого батька хороший син”,

Ojca dobrego zły syn “хорошого батька поганий син”, *Głupiego ojca mądry syn* “дурного батька розумний син” [НКР, Т. 2, 703].

Зневажливе ставлення синів до батька описано в паремії *Jeden ojciec dziesięciu synów wychowa, a dziesięciu synów jednego ojca nie mogą* “один батько десять синів виростить, а десять синів одного батька не можуть” [НКР, Т. 2, 701], де батьківська любов та турбота, яких вистачає для усіх дітей, протиставляється невдячності синів, які не можуть доглянути одного батька.

У декількох пареміях СПЧ вказують на різницю домашніх, робочих обов’язків між батьком і матір’ю. Про те, що батько відповідальний за фінансові питання у сім’ї, а мати – за побут, ідеться у прислів’ї *Do ojca po grosz, do matki po koszulę* “до батька по гроші, до матері по сорочку” [НКР, Т. 2, 700]. Паремія *W dobrobycie – ojciec, w okresie niepowodzeń – matka* “у достатку – батько, у період невдач – мама” [Świerczyńska 2001, 290] ілюструє думку про те, що батько зможе надати дитині фінансову допомогу, натомість мати – моральну та психологічну підтримку через певні життєві складнощі та невдачі, що трапилися в житті дитини. У ПО *Tato ma pracę, a mama rozum* “тато має роботу, а мама – розум” [НКР, Т. 3, 510] наголошується на тому, що батьків обов’язок працювати, заробляти кошти для сім’ї, натомість мати наділена особливою мудрістю, жіночою інтуїцією.

Зауважимо, що до складу досліджуваної підгрупи ми також відносимо паремії з АК, які вказують на ставлення батьків до дітей. Аналіз таких прислів’їв дозволяє охарактеризувати основні аспекти становлення образу дитини (місце дитини у сім’ї, повчання, виховання тощо).

У прислів’ї *Lepiej dzieciom dać, niż od dzieci brać* “краще дітям дати, ніж від дітей брати” [НКР, Т. 1, 531] спостерігаємо думку, згідно з якою батькам потрібно давати своїм дітям те, що від них вимагається, але в жодному разі нічого не забирати від дітей.

Про те, що маленькі діти зазнають багато травм через необережність чи надмірну активність, а період дитинства завдає багато клопотів і супроводжується тілесними ушкодженнями, йдеться в пареміях: *Małe dziedzictwo – wielkie kalectwo*

“мале дитинство – велике каліцтво”, *Małe dziedzictwo – wieczne kalectwo* “мале дитинство – вічне каліцтво” [НКР, Т. 1, 534].

Іншу семантику, зокрема протиставлення малих дітей дорослим дітям, спостерігаємо у прислів'ях *Małe dzieci – mały kłopot, duże dzieci – duży kłopot* “малі діти – малий клопіт, великі діти – великий клопіт”, *Małe dzieci nie dają spać, duże dzieci nie dają żyć* “малі діти не дають спати, великі діти не дають жити”, *Małe dzieci piszcza, a stare (duże) niszcza* “малі діти пищать, а старі (великі) нищать” [НКР, Т. 1, 531]. У цих ПО ідеться про те, що коли діти дорослішають, то, відповідно, змінюються і їхні потреби, а тому в батьків більшає турбот.

Закономірність того, що хороші діти є радістю для батьків, а погані – розчаруванням, відображена в паремії *Dobre dzieci – wielka radość, złe dzieci – wielki zgryz* “хороші діти – велика радість, погані діти – великий клопіт” [НКР, Т. 1, 527].

Про моральне виховання, зокрема про залякування дитини у «виховних цілях», ідеться в ПО *Małe dzieci straszą bubą, a wielkie piekłem* “малих дітей лякають бубою, а великих – пеклом” [НКР, Т. 1, 531]. Тут показано, що менших дітей, які ще не здатні у своєму віці на погані вчинки, лякають вигаданими персонажами, безпечними речами, натомість дорослих дітей лякають більш серйозними речами – пеклом, для того, аби застерегти їх від більших гріхів та нагадати про швидкоплинність життя.

У паремії *Dobre dziecko słowem ukarzesz, złemu i kij nie pomoże* “хороше дитя словом покараєш, поганому – і палиця не допоможе” [НКР, Т. 1, 527] відображено думку про те, що хорошу дитину лупцювати не потрібно, для неї вистачить і зауваження, однак поганій дитині навіть і застосування фізичного покарання, зокрема биття, не допоможе.

У паремії *Na co stary jastrząb godzi, tym się łowem bawią młodzi* “на що старий яструб погоджується, тією ловлею бавляться молоді” [НКР, Т. 1, 835] протиставляються АЧ, які вказують на те, що діти забавлятимуться лише тим, що їм дозволять батьки.

У деяких пареміях із СПК закладено ідею про те, що надмірна опіка над дітьми може призвести до негативних наслідків, зокрема до жорстокого поводження

дітей зі своїми батьками. Таку ідею зафіксовано в пареміях *Kto pieści dzieci za młodu, ten w starości będzie na nie płakał* “хто пестить дітей з молодих літ, той у старості буде через них плакати”, *Lepiej, że dzieci twe płaczą, niż żebyś ty miał na nie płakać* “краще, щоб твої діти плакали, ніж щоби ти мав через них плакати” [НКР, Т. 1, 531], *Jak dasz dzieciom wolę, sam wleziesz w niewolę* “як даси дітям волю, сам влізеш у неволю” [НКР, Т. 1, 530]. У прислів’ї *Jako ty rodzice swoje, tak cię uczczą dziatki twoje* “як ти своїх батьків, так тебе твої діти поважатимуть” [Świerczyńska 2001, 290] простежуємо думку, згідно з якою ставлення дітей до батьків залежить від того, як батьки поводитись зі своїми батьками.

Неоднозначною за змістом є ПО *Biada bez dzieci, biada i z dziećmi* “біда без дітей, біда і з дітьми” [НКР, Т. 1, 527], у якій говориться про те, що для батьків горе, коли немає дітей, але й не радість, коли вони є. Наступна паремія є підтвердженням попередньої думки: *Lepiej dzieci nie mieć, niż złe mieć* “краще дітей не мати, ніж поганих мати” [НКР, Т. 1, 531].

На різницю у потребах дорослих та дітей вказують опозиційні частини *dorosły na czynu / dziecko na miłość* в ПО *Dorosły zwraca uwagę na czyny, dziecko – na miłość* “дорослий звертає увагу на вчинки, дитина – на любов” [Świerczyńska 2001, 291]. Тут ідеться про те, що діти потребують тепла, любові та ласки, тоді як для дорослих важливими є не прояви емоцій, а вчинки та справи.

2.2.2.3. Паремійні одиниці, що описують стосунки між іншими родичами

Окрему групу становлять паремії із СПК, у яких відображено стосунки між близькими та далекими родичами.

У наведених нижче прислів’ях описано стосунки між братами, зокрема певну ієрархію між ними. Так, скажімо, у прислів’ї *Starszy brat mięso kraje, a młodszy obiera* “старший брат м’ясо ріже, а молодший оббирає” [НКР, Т. 1, 196] СПЧ *starszy brat kraje / młodszy obiera* вказують на вищість, першість старшого брата, якому дістається краще, на противагу молодшому, який отримує те, що залишилося. Подібну ідею спостерігаємо в паремії *Dlatego się bracia dzielą, że jeden słodko jada, a*

drugi gorzko, jeden słono, a drugi kwaśno “для того браті діляться, що один солодко їсть, а другий гірко, один солоно, а другий кисло” [НКР, Т. 1, 194], згідно з якою браті, зважаючи на поганий чи хороший рівень свого життя, не є одним цілим, а, навпаки, розділяються між собою.

У паремії *Gdy brać, to są bracia; gdy dać, nie ma braci* “коли брати, то браті; коли дати, немає братів” [НКР, Т. 1, 194] ідеться про те, що ти ставишся як до брата лише тоді, коли він тобі щось дає, але, коли щось дати потрібно тобі, тоді в тебе немає брата. Таку ж думку фіксуємо в ПО *Gdy mi brat koźle bierze, jest mi wilkiem; gdy mi wilk koźle odnosi, jest mi bratem* “коли у мене брат козенят бере, є мені вовком; коли мені вовк козенят приносить, є мені братом” [НКР, Т. 1, 194].

Є прислів'я, у яких простежуємо відображення внутрішньої жадоби, яка спонукає братів не ділитися один з одним. Як приклад, паремії *Brat mój, a chleb swój* “брат мій, а хліб свій”, *Brat mój, jesz chleb swój* “брат мій, їж хліб свій” [НКР, Т. 1, 193]. У ПО *Kochają się jak bracia, a żrą się jak psi* “любляться як брати, а гризуться як собаки” [НКР, Т. 1, 194] підкреслюється думка про те, що братська любов є сильною, але, коли доходить до суперечок, сварок, замість любові виникає «собача» злість і неповага одного брата до іншого.

Нам вдалося виявити паремію, у якій з негативною семантикою відображено взаємини між братом і сестрою: *Każdy brat sobie rad, każda siostra sobie niosła* “кожен брат собі рад, кожна сестра собі несла” [НКР, Т. 1, 194]. У цьому прислів'ї брата та сестру зображено не як рідних людей, які повинні бути одним цілим, а як двох чужих осіб, кожна з яких живе своїм життям.

У польських пареміях описано також образи зятя та невістки. Образ хорошого зятя протиставляється образу поганого в ПО *Kto ma dobrego zięcia, zyskał syna, kto zyskał złego – stracił córkę* “хто має хорошого зятя, знайшов сина, хто знайшов поганого (зятя) – втратив доньку” [Świerczyńska 2001, 300]. Головна ідея цієї паремії полягає у тому, що хороший зять зможе стати сином для батьків дружини, натомість поганий – не стане ним ніколи, ба більше, перехід дружини на його бік призведе до того, що батьки втратять і свою доньку.

Про те, що погана невістка матиме згубний вплив на хорошого сина та зможе перевиховати його на свій лад, ідеться у прислів'ї ***Zła drużyna zepsuje dobrego syna*** “погана дружина зіпсує хорошого сина” [НКР, Т. 1, 488]. Інший зміст закріплений у ПО ***Lepiej jest we własnym domu jednemu mężowi się zasługiwać, niżli w cudzym wszystkim*** “краще у власному домі одному чоловікові служити, ніж усім у чужому” [НКР, Т. 1, 430], де наголошується на тому, що для невістки найкраще служити, догоджати лише своєму чоловіку, а не жити в чужому домі й обслуговувати всіх його родичів.

Є також паремія, у якій образ зятя протиставляється образу брата через порівняння з компонентами-зоонімами ***zajac / niedźwiedz: Z szwagrem na zajaca, z bratem na niedźwiedzia*** “зі швагром на зайця, з братом на ведмедя” [НКР, Т. 1, 196]. Головна ідея цієї ПО полягає у тому, що зять не є таким надійним, як брат, тому з ним краще йти полювати на малих звірів.

Думку про перевагу далеких родичів над близькими спостерігаємо в ПО ***Dalecy krewni – wielcy przyjaciele, bliscy krewni – wielka zwada*** “далекі родичі – великі друзі, близькі родичі – велика сварка” [Świerczyńska 2001, 300], у якій ідеться про те, що з далекими родичами легше знайти спільну мову, ніж із близькими, з якими виникають непорозуміння.

2.2.2.4 Паремійні одиниці, що описують стосунки між іншими людьми

Зазвичай між людьми часто виникають непорозуміння. Кожен має власну думку, відстоює власний інтерес і позицію. Так, у пареміях ***Jeden o baranie, a drugi o dzbanie*** “один про барана, а інший про глечик”, ***Ja o koźle powiadam, ty o baranie*** “я про козла кажу, ти про барана” [НКР, Т. 1, 59], ***Ja o cebule, a ty o czosnku*** “я про цибулю, а ти про часник” [НКР, Т. 1, 232] опозиційні частини вказують на певну неузгодженість між людьми, на відсутність порозуміння між ними.

Основна думка наступних паремій полягає у тому, що в житті здебільшого перемагає сильніший, зокрема, велика фізична сила перемагає фізичну слабкість: ***Duższy słabszemu często bywa katem*** “дужчий слабшому часто буває катом”, ***Duższy***

slabszemu bywa katem “дужчий слабшому буває катом” [НКР, Т. 1, 511]. Подібну семантику, зокрема протиставлення сильної людини слабкій, бачимо в ПО *Kotowi żart, a myszce śmierć* “коту жарт, а мишці смерть” [НКР, Т. 2, 166], у якій зоонімічні компоненти *kot / myszka* та контекстуальні антоніми *żart / śmierć* вказують на безпорадність слабкої людини, яка приносить задоволення сильному, повному сил та енергії, що в результаті може призвести до страждань, і навіть смерті слабшого.

У ПО *Jak jedna krowa ogon podniesie, to wszystkie za nią* “як одна корова підніме хвоста, то всі за нею” [НКР, Т. 2, 208] протиставлення числівника *jeden* займеннику *wszystkie* вказує на потребу лідера, який спонукатиме до взаємодії усіх членів групи.

2.2.3. Тематична група «Духовність і духовний світ людини»

2.2.3.1. Паремійні одиниці на позначення опозиції «Бог / людина»

Духовність як усвідомлена потреба Бога та єдності з ним є віддзеркаленням стану душі, внутрішнього світу та моральної сутності людини. Релігійні уявлення про зв'язок людини з Богом знайшли своє відображення у польських пареміях.

Проаналізувавши фактичний матеріал, ми зафіксували прислів'я та приказки, у яких опозицію «Бог / людина» представлено через протиставлення таких компонентів, як *Bóg / człowiek, Bóg / doktor, Pan Bóg / człowiek, Bóg / przyjaciel, Bóg / król, Bóg / pan, Bóg / cesarz, Pan Bóg / chłop, Pan Bóg / gospodarz, Pan Bóg / ludzie, boski / człowieczy*.

Найвищим благом і добром, безперечно, є Господь, натомість люди є грішними та недостойними. Про це говориться у ПО *Pan Jezus jest dobry, tylko ludzie źli* “Ісус Христос є добрим, тільки люди погані” [НКР, Т. 1, 861]. Мудрість Божу ілюструє прислів'я *Ludzie uczą mówić, a Pan Bóg myśleć* “люди вчать говорити, а Господь Бог думати” [НКР, Т. 1, 174]. У ПО *Bóg same serca widzi, człowiek tylko podobieństw się chwyta* “Бог бачить самі серця, а людина лише схожості хапає” [НКР, Т. 1, 152] показано, що Господь бачить внутрішній світ кожної людини по

особливому (серце є вмістилищем різних відчуттів, переживань), однак сама людина бачить у кожному лише своє або те, що подібне до свого.

Наступні паремії засвідчують всемогутність Бога, що протиставляється безвладності, неспроможності звичайної людини змінити те, що визначив Всевишній: *Co Bóg przeznaczy, człowiek nie przeinaczy* “що Бог визначить, людина не переінакшить”, *Co Bóg przeznaczy, tego żaden doktor nie przeinaczy* “що Бог визначить, того жоден лікар не переінакшить”, *Co Bóg postanowił, człowiek nie odmieni* “що Бог вирішив, людина не змінить”, *Co Bóg w niebie naznaczył, tego człowiek zmienić nie może* “що Бог у небі запланував, того людина змінити не може”, *Co Bóg zbudował, tego ludzie nie zrujnują* “що Бог збудував, того люди не зруйнують” [НКР, Т. 1, 155], *Kogo Bóg rozszerzyć chce, człowiek nie skroci* “кого Бог розширити захоче, людина не зменшить” [НКР, Т. 1, 169]. На всесильність Бога вказують СПЧ у ПО *Co Bóg złączył, to chyba śmierć rozłączy* “що Бог поєднав, то хіба що смерть розлучить” [НКР, Т. 1, 156], де показано, що розлучити те, що поєднав Господь, підвладно лише смерті. Сила та міць Господа протиставляється слабкості людини у прислів'ї *Człowiek buduje, Bóg rujnuje* “людина будує, а Бог руйнує” [НКР, Т. 1, 158].

У деяких польських пареміях Бог постає в образі природи-матері, від якого залежить урожайність на землі. Людина лише працює на землі, однак природа підлегла саме Богові, який благословляє землю на щедрі дари. Таку закономірність висвітлено у прислів'ях *Człowiek sieje, a Bóg rodzi* “людина сіє, а Бог породжує”, *Człowiek sieje, Bóg urodzaj daje* “людина сіє, а Бог врожай дає” [НКР, Т. 1, 158], *Kiedy Pan Bóg rosi – ziemia plon przynosi, gdy człowiek poleje – to ledwie nadzieje* “коли Господь зрошує – земля врожай приносить, коли людина – то мало надії” [НКР, Т. 1, 168].

На прихильність Бога до людини під час воєн, битв вказують СПЧ у пареміях *Człowiek (chłop, żołnierz) strzela, a Pan Bóg kule nosi* “людина (чоловік, солдат) стріляє, а Господь Бог кулі носить”, *Chłop nosi proch, a Pan Bóg kulki* “чоловік порох носить, а Господь Бог – кульки” [НКР, Т. 1, 158]. У них наголошується на

тому, що здобуття перемоги не залежить лише від зусиль людини. На полі бою усе відбуватиметься так, як визначив Господь.

Зазначимо, що до цієї підгрупи ми зараховуємо також паремії, у яких простежується думка про те, що все на світі є швидкоплинним і непостійним, що є лише єдиний Бог (початок і кінець усього живого), який існує вічно, на противагу релігіям, яких багато: *Bóg jest jeden, choć wiar wiele* “бог – один, хоч вір – багато” [Świerczyńska 2001, 349], *Wszystko do czasu, Pan Bóg na wieki* “усе до часу, Господь Бог навіки” [НКР, Т. 1, 187]. Як засвідчує ПО *Wszystko z Bogiem, a nic bez niego* “усе з Богом, але нічого без нього” [НКР, Т. 1, 188], з Господом людині підвладно все, але без нього – нічого.

У прислів'ях *Każdy o sobie, a Bóg o wszystkich* “кожен про себе, а Бог – про всіх” [Świerczyńska 2001, 352], *Ty komu szubcią, a tobie Pan Bóg garścią* “ти кому дрібкою, а тобі Господь жменею” [НКР, Т. 1, 184] наголошується на тому, що Бог, будучи турботливим, милостивим, дбає про усе, що сотворив, на відміну від людей, які через свою егоїстичність та дріб'язковість думають лише про себе. Подібна думка закладена в пареміях *Nie jednemu Pan Bóg wszystko dał, ale wszystkim* “не одному Господь Бог усе дав, але всім” [Świerczyńska 2001, 353], *Dał Bóg wszystko wszystkim, a nie wszystko jednemu* “дав Бог усе всім, а не все одному” [НКР, Т. 1, 160], у яких компоненти *nie jednemu / wszystkim, wszystkim / nie jednemu* вказують на те, що для Бога всі однакові, він надає земні блага всім, не виділяючи когось одного з-поміж інших.

Господня любов є неземною та безмежною, на противагу людській, яка є мізерною. Така думка описана в паремії *Kto kocha bliźniego szczyptą, tego Bóg całą ręką* “хто любить ближнього дрібкою, того Господь цілою рукою” [НКР, Т. 1, 111].

У прислів'ї *Pan Bóg za złe karze, za dobre nagradza* “Господь Бог за погане карає, за хороше нагороджує” [НКР, Т. 1, 181] пояснюється, що Господь – учитель усього людства, який є милостивим і справедливим. За добрі справи він нагороджує людину, натомість за погані – карає.

Підтвердження думки, що Бог – це непідвладна людині найвища надприродна сутність, знаходимо в пареміях *Bóg dał, Bóg wziął* “Бог дав, Бог узяв”, *Bóg daje, Bóg odbiera swoje ludziom dary* “Бог дає, Бог відбирає свої дари людям” [НКР, Т. 1, 148].

Ідея ПО *Bóg kres życia zapisuje, dobrym sporzy, złym ujmuje* “Господь записує кінець життя, хорошим прибавляє, поганим віднімає” [НКР, Т. 1, 149] полягає у тому, що лише Господу підвладно бути суддею людського життя. Він сам визначає кому піти з цього світу, а хто повинен продовжувати жити далі.

2.2.3.2. Паремійні одиниці на позначення опозиції «Бог / диявол»

Як ми вже зазначали вище, Господь Бог є наймогутнішим та найсправедливішим. Він – Творець усього видимого та невидимого. Але, як відомо, світу добра, яким і є Господь, протиставляється світ зла, яким є диявол. У польських пареміях протиставлення цих двох сил репрезентоване опозицією «Бог / диявол», яка формується за допомогою таких антонімічних пар, як *Bóg / czart, Bóg / szatan, Pan Bóg / diabeł*.

Протистояння Бога та диявола ілюструє ПО *Bóg swoje, czart swoje!* “Бог своє, а чорт своє” [НКР, Т. 3, 363]. Про те, що Господь Бог є втіленням добра, а диявол – зла, йдеться у пареміях *Gdzie Pan Bóg sieje pszenicę, tam diabeł kąkol* “де Господь Бог сіє пшеницю, там диявол – кукіль (диявольську квітку)”, *Pan Bóg sieje pszenicę, a diabeł w nią miesza kąkolu połowicę* “Господь Бог сіє пшеницю, а диявол у неї половину куколя додає” [НКР, Т. 2, 1144]. Подібну семантику спостерігаємо в пареміях *Pan Bóg wynalazł jarmarki, a diabeł frymarki* “Господь Бог винайшов ярмарки, а диявол – спекуляцію” [НКР, Т. 1, 832], *Pan Bóg daje kupca, a diabeł faktora* “Господь Бог дає купця, а диявол – посередника” [НКР, Т. 2, 251], *Kiedy (gdzie) Pan Bóg daje kupca, to diabeł zaraz niesie faktora* “коли (де) Господь Бог дає купця, то диявол одразу несе посередника” [НКР, Т. 2, 251].

Доброта та жалість Господа протиставляється злості, підступності та байдужості диявола в ПО *Kiedy dziecko ma upaść, to Pan Bóg mu pierzynę podściela; a kiedy stary ma upaść, to diabeł mu bronę podrzuca* “коли дитя має впасти, то Господь

Бог перину підстеляє, а коли старий має впасти, то диявол борону підкладає” [НКР, Т. 1, 529].

Безсумнівно, що Господь, на відміну від диявола, милостивий з усіма людьми, як із добрими, так і зі злими. Але, як бачимо з наступних паремій, Бог опікується лише хорошими людьми, а диявол – поганими: *Bóg daje szczodremu, a diabeł skąpemu, Bóg daje hojnemu, a diabeł skąpemu* “Бог дає щедрому, а диявол – скупому” [НКР, Т. 1, 148].

Суперечливою за змістом є ПО *Gdzie Pan Bóg palec położy, tam diabeł całą łapę* “де Господь Бог палець покладе, там диявол цілу лапу” [НКР, Т. 1, 161]. З одного боку, в цій паремії опозиційні частини вказують на протиставлення *всесилля Бога / слабкість диявола*. А з іншого, вказують на те, що зло є більш очевидним та помітним, ніж добро.

2.2.3.3. Паремійні одиниці на позначення опозиції «людина / диявол»

У цій підгрупі представлено паремії, у яких підтверджується думка про те, що диявол є втіленням зла, яке має здатність впливати на людину. У наведених нижче прислів'ях ідеться про хитрість, підступність та оманливість диявола, якому підвладно погубити людське життя та людську душу. У ПО *Czart pokaże złoto, a wciągnie w błoto* “чорт покаже золото, а втягне в болото” [НКР, Т. 1, 354] показано, що диявол, подаючи людині знаки у вигляді оманливих вогників, схожих на блиск золота, зможе заманити її у смертельну пастку, що призведе до трагедії. Подібне бачення зафіксовано в паремії *Diabeł ciało leczy, a duszę rani* “диявол тіло лікує, а душу рани” [НКР, Т. 1, 426], де говориться про те, що диявол підштовхує людину до різних спокус, тілесних задовольень, але водночас рани і губить людську душу.

Основна думка прислів'я *Co diabeł zrobił, to człowiek nie odrobi* “що диявол зробив, того людина не поверне” [НКР, Т. 1, 426] полягає у неможливості людини протистояти дияволу.

Закономірність того, що перебування та панування диявола поряд з людиною негативно впливає на її життя, спостерігаємо в ПО *Gdzie diabeł gospodarzem, tam*

człowiek nędzarzem “де диявол є господарем, там людина є бідняком” [НКР, Т. 1, 430].

На ненажерливість нечистої сили вказують СПЧ в паремії *Nie dawaj diabłu palca, bo porwie całą rękę* “не давай дияволу палець, бо порве всю руку” [НКР, Т. 1, 433], у якій бачимо заклик-попередження людині про небезпеку від диявола, який жадає не чогось малого, а всього одразу.

2.2.3.4. Паремійні одиниці на позначення опозиції «Бог / людина / диявол»

Паремії, що входять до цієї підгрупи, відображають боротьбу, протистояння в душі людини між добром і злом через опозицію «Бог / людина / диявол».

У наведених нижче прислів'ях протиставлення семантичних частин вказують на те, що людина протягом життя займає неоднозначну (подвійну) позицію та перебуває на двох протилежних сторонах одночасно, оскільки хоче подобатися і Богу, і дияволу, тому намагається бути запобігливою. Однак зазначимо, що її пожертва Богові набагато значиміша, ніж дияволу, якому дістається гірше: *Bogu świeczka, a diabłu ogarek* “Богові свічка, а дияволу недогарок”, *Panu Bogu świeczkę, a diabłu ogarek* “Господу Богу свічку, а дияволу недогарок”, *Panu Bogu gromnicę, a diabłu bodaj szabasówkę* “Господу Богу освячену воскову свічку, а дияволу хіба що малу сальну свічку” [НКР, Т. 1, 146].

Але є паремії, у яких СПЧ вказують на те, що дияволу людина жертвує більше, ніж Богу: *Diabłu dwie świeczki, Bogu jedna* “дияволу дві свічки, Богові одна”, *Bogu świeczkę, diabłu dwie* “Богу свічку, а дияволу дві”, *Daj Bogu świeczkę raz, a diabłu trzy razy* “дай Богу свічку раз, а дияволу (свічку) три рази” [НКР, Т. 1, 146].

Зміст наступних паремій полягає у тому, що злу силу, якою є диявол, не можна ігнорувати та вважати її нездатною завдати шкоди. Тому людина змушена йти на компроміс – служити Богові, але водночас і не гнівити диявола, пор.: *Bogu służ, a diabła nie gniewaj* “Богові служи, а диявола не гніви” [НКР, Т. 1, 146], *Służ Bogu, a czarta nie gniewaj (nie drażnij)* “Служи Богові, а чорта не гніви”, *Pana Boga się bój, a diabła nie obrażaj* “Господа Бога бійся, а диявола не ображай”, *Bogu się*

klaniaj, a diabła nie gniewaj “Богу вклоняйся, а диявола не гніви”, *Pana Boga chwal, a diabła nie zdrażaj* “Господа Бога хвали, а диявола не зли”, *Boga kochaj, a diabła nie obrażaj* “Бога люби, а диявола не ображай” [НКР, Т. 1, 146]. Однак у прислів’ї *Lepiej później, a z Bogiem, niż prędzej, a z diabłem* “краще пізніше, але з Богом, ніж швидше, але з дияволом” [НКР, Т. 1, 174] наголошується, що людині краще стати на шлях Бога, хоч і пізніше, ніж поспіхом, не обдумавши, обрати шлях диявола. Якщо ж людина надасть перевагу нечистій силі, а не Господу, то буде проклятою: *Przeklęty który diabłu kwiat swojej młodości ofiaruje, a Bogu zaś drożdże starości* “проклятий той, хто цвіт своєї молодості дарує дияволу, а Богу дріжджі старості” [НКР, Т. 1, 183].

Іншу семантику зафіксовано в ПО *Do Boga prośba, do czarta groźba* “до Бога прохання, до чорта погроза” [НКР, Т. 1, 160], де показано, що до Бога людина звертається з любов’ю, з молитвою, з проханням, натомість до диявола – зі словесними погрозами.

2.2.3.5. Паремійні одиниці на позначення опозиції «церква / людина / Бог»

У ПО *Im bliżej kościoła, tym dalej od Boga* “чим ближче (людина) до костелу, тим далі від Бога” [НКР, Т. 2, 155] опозиція «церква / людина / Бог» формується за допомогою протиставлення трьох компонентів *człowiek / kościół / Bóg*. Основна думка свідчить про те, що не можна ототожнювати духовність і церковність. Людина може ходити до церкви, але не бути духовною, і навпаки, можна вірувати в Бога, бути високодуховною людиною, але не ходити до церкви. У ПО *Nowy kościelny przed każdym ołtarzem klęka, a staremu i przed wielkim się nie chce* “новий прихожанин перед кожним вівтарем вклоняється, а старому і перед великим не хочеться” [НКР, Т. 2, 154] побожність, шанобливість новоприбулих парафіян протиставляється послабленню віри постійних прихожан та їхньому небажанню виконувати церковні канони.

2.2.4. Паремійні одиниці з подвійною тематичною належністю

До цієї пігрупи зараховуємо паремії, у семантичній структурі яких АК можуть мати подвійну тематичну належність.

«Соціальний статус людини vs фізичний стан людини». Фізичний стан людини протиставляється соціальному статусу у прислів'ї *U panów pieniędzy dużo, zdrowia mało* “у панів грошей багато, а здоров'я мало” [НКР, Т. 2, 804]. Тут говориться про те, що якою б багатою людина не була, вона за жодні гроші не купить найціннішого – свого здоров'я.

«Трудова діяльність людини vs фізичний стан людини». У ПО *Oczy by robiły, a ręce nie mogą* “очі б робили, а руки не можуть” [КРР, 357] бажання працювати протиставляється фізіологічній неспроможності людини через хворобу чи старість. У прислів'ї говориться про те, що візуально людина робила б усе, але порушення на фізіологічному рівні, пов'язані з хворобою чи поступовим послабленням діяльності людини через похилий вік, перешкоджають виконанню будь-якої роботи.

«Соціальний статус людини vs моральні якості людини». Прислів'я *Mały człowiek może mieć wielką duszę* “мала людина може мати велику душу” [НКР, Т. 1, 383] відображає думку про те, що людина виявляє повноту своєї сутності, душевні якості незалежно від свого соціального статусу чи фізичного розміру тіла. Навіть маленька, невагома людина здатна мати велику душу.

У ПО *Bogactw przybywa, cnoty ubywa* “багатства прибувають, чесноти відступають”, *Bogactwa teraz przodkują, a cnoty im ustępują* “багатства є основними, а чесноти їм поступаються” [НКР, Т. 1, 122] опозиційні частини чітко вказують на те, що багатство впливає на моральність людини: хто опиняється під його владою, здебільшого втрачає почуття гідності.

Отже, у семантичній структурі тематичного класу «Соціальна сфера» ми виокремили такі ТГ, як «Соціальні відносини та соціальний статус», «Стосунки між членами родини та іншими людьми», «Духовність і духовний світ людини». Аналіз польських прислів'їв та приказок із СПК показав основні складові життя людини як соціальної істоти. Відображено відносини між людьми, які обумовлені неоднаковим

соціальним положенням чи статусом у суспільстві; особливості сприйняття мовною свідомістю людини «свого» та «чужого»; сімейні стосунки та зв'язок людини із духовним світом. Зазначимо, що ТГ «Соціальні відносини та соціальний статус» об'єднує найбільшу кількість паремій із СПК.

Висновки до розділу II

Паремії є невід'ємною частиною мовної культури того чи того народу. Вони містять національно-культурну інформацію, зокрема відображають народне життя, глибини народного світогляду, а також репрезентують одні з найважливіших понять: людина, природа, Всесвіт. Специфіка ПО виражається насамперед у своєрідності їхньої семантики, яка, зокрема, представлена в антонімічних відношеннях їхніх компонентів.

У цьому розділі прислів'я та приказки, семантичну структуру яких визначають АК, систематизовано за тематичним принципом. У складі кожної ПО виділено СПК або СПЧ, які репрезентують ту чи ту опозицію. З огляду на семантику паремій нам вдалося виокремити два ТК: «Людина» та «Соціальна сфера».

До складу ТК «Людина» зараховано шість ТГ: «Зовнішні та внутрішні характеристики людини», «Фізіологічні особливості людини», «Психоемоційні стани людини», «Життєвий шлях людини», «Народні спостереження та прикмети», «Образ жінки». У ТГ «Зовнішні та внутрішні характеристики людини» проаналізовано паремії із СПК, що описують зовнішній вигляд, розумові здібності та риси характеру людини. Зовнішні характеристики людини описано в пареміях, де СПК вказують на протиставлення потворності та привабливості. Також зафіксовано прислів'я, у яких ідеться про колір волосся як анатомічну особливість зовнішності жінок. Протиставлення інтелектуальних характеристик людини в ПО представлено за допомогою опозиції «розумний / дурний». Зазначимо, що образ дурної людини та її діяльність, на противагу образу розумної людини, в основному має негативну конотацію, лише в деяких пареміях – позитивну, зокрема це стосується трудової діяльності. Серед аналізованих паремій, що описують риси характеру людини,

виділено прислів'я із СПК, які позначають протиставлення двох рис: «сміливий / боягузливий», «сміливий / скромний», «спритний / лінивий», «спокійний / енергійний», «лагідний / різкий», та прислів'я, у складі яких за допомогою СПЧ описується лише одна риса людини, переважно негативна: «дволикий», «хвальковитий», «скупий», «ненаситний», «неуважний», «невдячний», «зневажливий», «зарозумілий», «неслухняний», «балакучий», «заощадливий», «пильний».

У межах ТГ «Фізіологічні особливості людини» виокремлено паремії з АК, що описують фізичний стан людини, вагу та вік людини. Виокремлено прислів'я, у яких за допомогою опозицій «хвороба / здоров'я», «хворий / здоровий», «слабкий / здоровий» здорова людина протиставляється хворій, а здоров'я, що забезпечує гармонійний розвиток особи та визначає її здатність до будь-якої трудової діяльності, протиставляється хворобам, які, навпаки, порушують нормальну життєдіяльність організму. Вікові характеристики людини виражено за допомогою опозицій «молодий / старий», «молодість / старість». Зауважимо, що молодість у пареміях здебільшого ототожнюється із привабливістю, енергійністю, завзятістю, натомість старість – із мудрістю, розважливістю. Є прислів'я, у яких наголошується на тому, що спокійна та забезпечена старість значно залежить від способу життя та бажання людини працювати в молодих роках.

До ТГ «Психоемоційні стани» зараховано польські прислів'я та приказки, у яких протиставляються негативні і позитивні емоції – «гнів / сором», «радість / смуток», «кохання / ненависть», або дві негативні емоції – «гнів / ненависть». Вдалося виявити паремії, у яких описано лише одну негативну емоцію – заздрість. До цієї ж ТГ належать також прислів'я із СПК, у яких показано протиставлення негативних емоцій людини позитивному ставленню до інших через опозиції «доброта / злість» та «ненависть / вдячність».

У складі ТГ «Життєвий шлях людини» виокремлено ПО, що описують процеси людського існування, людську долю, життя людини у часовому просторі, життєвий досвід і трудову діяльність людини. У пареміях, де відображено людську долю, опозиційні частини насамперед вказують на її суперечливість,

непередбачуваність і несправедливість. Окрему групу становлять паремії, у яких протилежну оцінку людської долі представлено за допомогою опозиції «щастя / нещастя». У прислів'ях та приказках на позначення життя людини у часовому просторі показано, що для всього в житті людини свій час, усе відбувається так, як має бути. Серед паремій цієї ТГ виділено прислів'я, у яких життєвий досвід протиставляється необізнаності. Незначну кількість становлять паремії, у яких з негативною конотацією описано працю лікаря.

У межах ТГ «Народні спостереження та прикмети» представлено польські прислів'я та приказки, що відображають метеорологічні спостереження та прикмети. Окрему групу становлять паремії, у семантичній структурі яких АК вказують на народні спостереження та поради щодо особливостей проведення посівних робіт. До аналізованої ТГ зараховано прислів'я та приказки дидактичного спрямування, у яких простежуються певні заклики, застереження, поради.

ТГ «Образ жінки» містить паремії, у яких відображено як позитивні, так і негативні характеристики жінки, зокрема наполегливість, жіночність, сварливість, недоброчливість та злобу, а також переваги молодих жінок над старими.

Серед паремій ТК «Людина» ми виділяємо паремії з подвійною тематичною належністю, у структурі яких компоненти, що протиставляються, мають різну тематичну належність: «Зовнішній вигляд людини vs розумові здібності людини», «Розумові здібності людини vs фізичний стан людини», «Вік людини vs розумові здібності людини», «Зовнішній вигляд людини vs риси характеру людини», «Зовнішній вигляд людини vs моральні якості людини», «Вік людини vs досвід людини», «Вік, фізичний стан людини vs досвід людини», «Зовнішній вигляд людини vs вік людини», «Вік людини vs фізичний стан людини», «Фізичний стан людини vs психоемоційний стан людини», «Характеристики людини vs психоемоційний стан людини», «Розумові здібності людини vs психоемоційний стан людини».

У структурі тематичного класу «Соціальна сфера» нам вдалося виокремити три ТГ: «Соціальні відносини та соціальний статус», «Стосунки між членами родини та іншими людьми» та «Духовність і духовний світ людини». До ТГ «Соціальні

відносини та соціальний статус» зараховано польські паремії на позначення опозицій «свій / чужий», «багатий / бідний», «багатство / бідність» та прислів'я, що описують соціальний статус людини. У структурі ПО опозиція «свій / чужий» представлена за допомогою протиставлення компонентів *swój / cudzy*, *swój / obcy*, *swój / czyj*, *własny / cudzy*, *własny / pożyczany*, *nasz / cudzy*, *bliski / daleki*. Аналіз паремій показав, що поняття *swój*, *własny* асоціюються із чимось близьким серцю, рідним, безпечним і незалежним, натомість поняття *cudzy*, *obcy* ототожнюються зі всім небезпечним і ворожим. Наголошується і на тому, що своє завжди краще за чуже, навіть якщо воно гірше та мізерніше. Зафіксовано прислів'я із СПК, у яких опозиція «свій / чужий» відображена через оцінні характеристики людини. Це, зокрема, жадібність до чужого добра, почуття заздрості, марнотратне ставлення до свого та пристрасть до чужого. Досліджувана опозиція в пареміях представлена за допомогою поняття *chata* та його видових варіантів – *domek*, *strzecha*, *buda*, *chatka*, *kąt*, *kącik*, а також поняття *pałac*. Опозиційні частини у складі ПО із цими компонентами вказують на те, що своя оселя – це благо, а чужа – зло. Протиставлення «свого» та «чужого» відображено й у сфері родинних відносин. У ПО наголошується на тому, що лише перебуваючи у родинному колі, людина відчуває себе щасливою та в безпеці. Однак є паремії, у яких СПК вказують на те, що матеріальні цінності переважають над сімейними, зокрема, жага до грошей призводить до байдужості до своїх рідних та відчуження від них.

Соціальну сферу людини описують ПО на позначення опозицій «багатий / бідний», «багатство / бідність». Опозицію «багатий / бідний» репрезентовано за допомогою протиставлення компонентів *bogaty / biedny*, *bogaty / ubogi*, *bogacz / biedak*, *syty / głodny*, *bogaci / ubodzy*; *bogaty / biedak*, *bogacz / ubogi*, *pan / ubogi*. У пареміях цієї групи насамперед простежується відображення соціальної нерівності і несправедливості між багатіями та бідними, що проявляється у значній перевазі заможності та фінансових можливостей багатих людей над скрутним матеріальним становищем бідних. Є прислів'я, у яких АК чи СПЧ вказують на переваги бідних над багатіями за фізичним станом. Опозицію «багатство / бідність» представлено за допомогою протиставлення компонентів *bogactwo / ubóstwo*, *bogactwo / bieda*,

rozkosz / bieda, bogactwo / biedactwo, bogactwa / cnoty. Також виокремлено групу паремій, у складі яких протиставляються компоненти на позначення соціального статусу людини – *pan / chłop, pan / sługa, pański / chłopski, szlachcic / chłop, po szlachecku / po chłopsku, pan / ubogi.*

У ТГ «Стосунки між членами родини та іншими людьми» досить численною є група паремій із СПК, які вказують на ставлення чоловіка та дружини один до одного, стосунки між ними, особливості сімейної ієрархії (соціальну роль чоловіка та дружини, неоднозначність сімейного лідерства) тощо. У прислів'ях чоловіка здебільшого зображено головою родини. Однак образ дружини трактується по-різному. У більшості паремій СПК вказують на важливість перебування дружини поряд із чоловіком. Є ПО, у яких допускається зміна соціальних ролей, зокрема, коли жінка виконує не другорядну роль, а головну. Але таке верховенство дружини над чоловіком переважно засуджується. Виявлено значну кількість паремій, у яких відображено взаємини між батьками та дітьми. АК та СПЧ у більшості прислів'їв вказують на менш значущу роль батька для дитини, на противагу ролі матері. Аналіз паремій також показав, що хороші діти є гордістю для батьків, а погані – розчаруванням, а надмірна опіка батьків над своїми дітьми не завжди впливає на них позитивно. Окрему групу становлять прислів'я, у яких описано взаємини між близькими та далекими родичами, зокрема, відображено певну ієрархію між двома братами, взаємини між братом і сестрою, образи зятя та невістки. До цієї ТГ також зараховуємо паремії, у яких опозиційні частини вказують на те, що між людьми іноді виникають непорозуміння, неузгодженості, які неабияк впливають на їхні стосунки. Також наголошується на протиставленні сильних та слабких людей.

До складу ТГ «Духовність і духовний світ людини» належать паремії на позначення таких опозицій, як «Бог / людина», «Бог / диявол», «людина / диявол», «Бог / людина / диявол», «церква / людина / Бог». Погляди, основані на вірі в залежність життя людини й результатів її праці від Бога, у польських прислів'ях описано за допомогою опозиції «Бог / людина» через протиставлення компонентів *Bóg / człowiek, Bóg / doktor, Pan Bóg / człowiek, Bóg / przyjaciel, Bóg / król, Bóg / pan, Bóg / cesarz, Pan Bóg / chłop, Pan Bóg / gospodarz, Pan Bóg / ludzie, boski / człowieczy.*

У пареміях СПК та СПЧ вказують насамперед на всемогутність Бога, від якого залежить усе, що відбувається у світі та в житті людини (урожайність на землі, здобуття перемоги на полі бою), та наголошують водночас на неспроможності, безсильності людини змінити те, що їй дав Господь. Через протиставлення сили добра, якою є Господь, силі зла, втіленням якої є диявол, у прислів'ях репрезентовано опозицію «Бог / диявол» за допомогою таких антонімічних пар, як *Bog / czart, Bóg / szatan, Pan Bóg / diabeł*. Здатність диявола негативно впливати на людину показано в ПО на позначення опозиції «людина / диявол». Протистояння в душі людини між добром і злом у ПО відображено за допомогою опозиції «Бог / людина / диявол», де СПЧ вказують на неоднозначну позицію людини, оскільки вона хоче служити та подобатися Богу, але водночас намагається і не викликати почуття гніву у диявола.

Група паремій на позначення опозиції «церква / людина / Бог» містить прислів'я з АК та СПЧ, у яких наголошується на тому, що не можна ототожнювати духовність і церковність, а також на протиставленні новоприбулих і постійних вірян.

Серед ПО тематичного класу «Соціальна сфера» виокремлено паремії з подвійною тематичною належністю: «Соціальний статус людини vs фізичний стан людини», «Трудова діяльність людини vs фізичний стан людини», «Соціальний статус людини vs моральні якості людини».

Отже, з двох проаналізованих тематичних класів численнішим є ТК «Людина», у складі якого найбільшу кількість паремій із СПК об'єднує ТГ «Зовнішні та внутрішні характеристики людини», натомість найменшу кількість прислів'ї містять ТГ «Психоемоційні стани людини» та «Образ жінки». ТК «Соціальна сфера» є менш численним, у межах якого найбільшу кількість паремій з АК налічує ТГ «Соціальні відносини та соціальний статус».

Як свідчать результати дослідження, паремії є одним із цінних та значних здобутків будь-якої мови, важливою частиною культури, польської зокрема. У них збережено багатовіковий досвід народу, його світогляд, характер, історію, традиції, спостереження, моральні та сімейні цінності, а також релігійні уявлення.

РОЗДІЛ III. ЛЕКСИЧНІ ТА СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНТОНІМІЧНИХ КОМПОНЕНТІВ ПОЛЬСЬКИХ ПАРЕМІЙНИХ ОДИНИЦЬ

У цьому розділі здійснено опис АК у складі польських паремій за лексичними та структурно-граматичними ознаками, а також охарактеризовано основні різновиди цих компонентів згідно з типологічною класифікацією антонімів.

Лексичні характеристики ПО є досить різноманітними, оскільки у прислів'ях та приказках відображено багатовіковий досвід та еволюцію свідомості народу. Серед польських ПО виокремлено групи, у складі яких АК за лексичним значенням є назвами частин та органів людського тіла, тварин, часових відтинків, продуктів харчування та одягу. В окрему групу віднесено поодинокі ПО, у яких АК є назвами професій, смакових і температурних характеристик, житлових споруд, одиниць вимірювання міри та ваги, знарядь праці, природних і метеорологічних явищ, пір року, місяців і надприродних істот. Також виокремлено групу прислів'їв з АК, що мають різне лексичне значення.

Серед граматичних характеристик АК у польських ПО виділено розбіжність їх у роді, числі та відмінку, а також належність АК до різних частин мови. До відмітних структурних рис АК можна віднести протиставлення кількокомпонентних частин ПО.

3.1. Різновиди антонімічних компонентів у складі польських паремійних одиниць згідно з типологічною класифікацією антонімів

За типом протиставлення антоніми поділяють на кілька основних класів. У своєму дослідженні ми беремо за основу класифікацію О. О. Тараненка, згідно з якою розрізняють градуальні, комплементарні, векторні та координатні антоніми (Див. докладно п. 1.4.). Як показав аналіз фактичного матеріалу, серед СПК у складі польських паремій переважають градуальні антоніми.

Градуальними (або контрарними) називають такі антоніми, що позначають два діаметрально протилежні (за мірою або ступенем вияву) видові поняття певного родового поняття. Вони здебільшого вживаються на позначення якості, кількості, дії, ознаки дії або якості [ЕУМ, 28]. У складі польських прислів'їв та приказок зафіксовано протиставлення градуальних компонентів, що відображають інтелектуальні характеристики (*głupi / mądry*), риси характеру (*śmiały / bojący, śmiały / bojaźliwy*), зовнішній вигляд (*ładny / brzydki*), статуру (*chudy / tłusty, cienki / gruby*), фізичні властивості (*duższy / słabszy, zdrowy / słaby*), вік (*młodość / starość, młody / stary, młodszy / starszy*), зріст (*wysoki / niski, wielki / mały*), психоемоційний стан (*dobroć / złość, kochać / nienawidzić*) людини. Градуальні опозиції в пареміях також репрезентовано за допомогою компонентів, які можуть вказувати на властивості предметів, зокрема на температуру (*zimny / gorący*), смак (*gorzki / słodki*) та кількісні характеристики (*wiele / mało, zanadto / za mało, dość / mało, wszystko / nic*).

Градуальні компоненти *głupi / mądry*, що вказують на розумові здібності людини, представлено в ПО *Głupi jak zblądzi, to łatwo poprawić, ale jak mądry, to trudno* “дурний як зблудить, то легко поправити, але як розумний, то важко” [НКР, Т. 1, 668], *Głupi marzy o bogactwie, a mądry o szczęściu* “дурний мріє про багатство, а розумний про щастя” [НКР, Т. 1, 673], *Mądry przedysputuje, a głupi pobije* “розумний обговорить, а дурний поб’є” [НКР, Т. 2, 426]. Градуальні антонімічні пари *śmiały / bojący, śmiały / bojaźliwy*, що позначають риси характеру людини, зафіксовано у прислів'ях *Śmiały dali zajedzie, jak bojący* “сміливий далі заїде, ніж боязкий” [НКР, Т. 3, 444], *Bojaźliwy pierchnąwszy przecie żyw zostanie, a śmiały raz zabity już więcej nie wstanie* “боязкий, тікаючи, живий залишиться, а сміливий один раз вбитий, більше не встане” [НКР, Т. 1, 130]. За допомогою опозиції *ładny / brzydki* відображено зовнішні характеристики людини в ПО *Ładna twarz nie potrzebuje ozdób, a brzydka nie zasługuje na nie* “гарне обличчя не потребує прикрас, а бридке (обличчя) не заслуговує на них” [НКР, Т. 2, 567]. Будову тіла людини представлено за допомогою градуальних компонентів *chudy / tłusty, cienki / gruby* у таких ПО, як *Chudy – do budy, tłusty – do kapusty* “худий – до буди, товстий –

до капусти” [НКР, Т. 1, 294], *Nim **tlusty** schudnie, to **chudy** zdechnie* “поки товстий схудне, то худий здохне” [НКР, Т. 3, 517], *Prędzej z **grubego** zrobi się cienki, niż z **cienkiego** grubu* “скоріш із товстого зробиться тонкий, ніж із тонкого товстий” [НКР, Т. 1, 750]. Протиставлення компонентів *duższy / słabszy, zdrowy / słaby* відображає фізичну силу людини в ПО *Duższy **słabszemu** często bywa katem* “дужчий слабшому часто буває катом” [НКР, Т. 1, 511], *Słaby **spodziewa się śmierci, a zdrów słabości*** “слабкий очікує смерті, а здоровий – слабкості” [НКР, Т. 3, 225]. Вікові особливості представлено такими антонімічними парами, як *młodość / starość, młody / stary, młodszy / starszy* у пареміях *Młodość **leniwa, starość **placziwa***** “молодість лінива, старість плачлива” [НКР, Т. 2, 501], *Młodego **człowieka** krasa **zdobi, a starego szaty*** “молоду людину врода прикрашає, а стару – одяг” [НКР, Т. 2, 505], *Młody **może umrzeć, a stary musi*** “молодий може вмерти, а старий мусить” [НКР, Т. 2, 505], *Starszy **brat** mięso **kraje, a młodszy **obiera***** “старший брат м’ясо ріже, а молодший оббирає” [НКР, Т. 1, 196]. Градуальні компоненти *wysoki / niski, wielki / mały* вживаються для підкреслення зросту людини у таких ПО, як *Kobieta **wysoka** jest **dobra do zbierania fig, a ta **niska** do **małżeństwa***** “висока жінка добра для збирання інжиру, а низька для заміжжя” [НКР, Т. 2, 679], *Mała **dziewka** do **pieszczoty, wielka do roboty*** “мала дівка для пестошів, висока для роботи” [НКР, Т. 2, 371]. Антонімічна пара *dobroć / złość* вказує на особливості психоемоційного стану людини в пареміях *Dobrocią **więcej** **wskórasz** niż **złością*** “добротою більше досягнеш, ніж злістю” [НКР, Т. 1, 449], *Czego **dobrocią** **nie** **zrobisz, tego **złością** **nie** **wskórasz***** “чого добротою не зробиш, того злістю не досягнеш” [USJP].

Градуальні компоненти *wiele / mało, zanadto / za mało, dość / mało, wszystko / nic* на позначення невизначеної кількості, зокрема у ступеневому вияві зростання та спадання, виявлено у прислів’ях *Kto **wiele** **obiecuje, mało** **daje*** “хто багато обіцяє, той мало дає” [НКР, Т. 2, 666], *Jeden **ma** **zanadto, a drugi **za mało***** “один має занадто, другий замало (недостатньо)” [НКР, Т. 2, 572], *Roboty **dość, a **pożytku** **mało***** “роботи достатньо, а прибутку мало” [НКР, Т. 3, 55], *Wszystko **z Bogiem, a **nic** **bez** **niego***** “усе з Богом, але нічого без нього” [НКР, Т. 1, 188]. Антонімічну пару з темпоральним значенням *zimny / gorący* вжито в ПО *Zimne **ręce, gorąca** **miłość*** “холодні руки,

гаряче кохання”, *Zimne ręce, ale serce gorące* “холодні руки, але гаряче серце” [КРР, 465]. Опозиція *gorzki / słodki* на позначення смакових характеристик представлена в паремії *Gorzko robię, słodko zjem* “гірко роблю, солодко з’їм” [НКР, Т. 3, 46]. Компоненти *wysoko / nisko*, що вказують на просторові відношення, виявлено у прислів’ї *Kto wysoko lata, ten nisko upada* “хто високо літає, той низько падає” [НКР, Т. 3, 806].

Зазначимо, що градуальна протилежність в аналізованих пареміях здебільшого виражається прикметниками, рідше – іменниками та прислівниками.

Комплементарні антоніми позначають два взаємодоповнювальні видові поняття, які разом становлять певне родове поняття, без проміжних ланок [ЕУМ, 28]. Опозиції цього типу антонімів у польських пареміях уживаються для опису фізичного стану людини (*choroba / zdrowie, chory / zdrowy*), соціальних відносин (*swój / cudzy, własny / cudzy, bogaty / biedny, bogaty / ubogi*) та соціального статусу (*pan / sługa, pan / chłop*).

Фізичні властивості людини, зокрема стан здоров’я, представлені за допомогою таких комплементарних компонентів, як *choroba / zdrowie, chory / zdrowy* у прислів’ях *Choroba przychodzi funtami, a zdrowie łutami* “хвороба приходить фунтами, а здоров’я – незначною мірою” [НКР, Т. 1, 286], *Zdrowy chorego nie zrozumie* “здоровий хворого не зрозуміє” [USJP], *Chorego zdrowy nie wyrozumie* “хворого здоровий не зрозуміє” [НКР, Т. 1, 288]. Опозиції зі складниками-репрезентантами соціальних відносин *swój / cudzy, własny / cudzy, bogaty / biedny, bogaty / ubogi* виявлено в пареміях *Swoje zawsze pewniejsze i pożyteczniejsze niż cudze* “своє завжди надійніше і корисніше, ніж чуже” [НКР, Т. 3, 361], *Lepiej własne świnie paść, niżli cudze złoto liczyć* “краще власних свиней пасти, ніж чуже золото рахувати” [НКР, Т. 1, 340], *Bogaty je, kiedy mu sie chce, a ubogi, kiedy może* “багатий їсть, коли йому хочеться, а убогий, коли може” [НКР, Т. 1, 125], *Biedny to robi widły, a bogaty to łopaty* “бідний робить вила, а багатий лопати” [НКР, Т. 1, 103]. Протиставлення комплементарних компонентів *pan / sługa, pan / chłop* на позначення соціального статусу людини зафіксовано в ПО *Pan każe, sługa musi* “пан наказує, слуга мусить” [USJP], *Chłopa poznasz przy robocie, a pana przy stole* “селянина пізнаєш за роботою,

а пана – за столом” [НКР, Т. 1, 265], *Jak się chłop ma dorobić czego, kiedy go pan drze ze wszystkiego* “як селянин може щось заробити, коли його пан дере з усього” [НКР, Т. 1, 268].

До комплементарного типу антонімів також відносять корелятивну протилежність – подібні протиставлення за статтю [ЕУМ, 28]. У структурі польських ПО виявлено комплементарні антонімічні пари, що вказують на різну стать як людей, так і тварин – *kobieta / mężczyzna, baba / dziad, żona / mąż, matka / ojciec, kura / kogut*, напр.: *Kobiety płaczą przed ślubem, mężczyźni po ślubie* “жінки плачуть перед одруженням, чоловіки – після одруження” [Świerczyńska 2001, 281], *Baba o szydle, dziad o motowidlie* “баба про шило, дід про мотовило” [НКР, Т. 1, 31], *Gdzie żona panuje, tam mąż pokorny* “де жінка панує, там чоловік покірний” [НКР, Т. 3, 954], *Jak ojciec umrze, dziecko pólsierota, a jak matka, to cała sierota* “як батько помре, то дитина півсирота, а як мати – то повна сирота” [НКР, Т. 2, 405], *Źle, gdy kura wyżej siada niż kogut* “погано, коли курка сідає вище, ніж півень” [НКР, Т. 2, 100].

У наведених вище контекстах члени комплементарних опозиційних пар найчастіше виражені прикметниками та іменниками.

Координатними називають такі антоніми, що позначають дві протилежні точки просторового або часового відрізка [ЕУМ, 28]. У польських пареміях координатні антоніми виражають часові характеристики, зокрема частини доби (*rano / wieczór, dzień / noc*), конкретний або узагальнений час подій (*dziś / jutro*), пори року (*jesień / zima*), а також просторові характеристики – напрями певних дій (*zewnątrz / wewnątrz, z tyłu / z przodu, z wierzchu / w środku*).

Серед аналізованих ПО виділяємо прислів'я, у складі яких координатні антоніми *rano / wieczór, dzień / noc* позначають частини доби: *Kto się rano śmieje, wieczór płacze* “хто вранці сміється, ввечері плаче”, *Kto się rano za wiele śmieje, wieczór płakać może* “хто вранці багато сміється, ввечері може плакати” [НКР, Т. 3, 21], *Dzień do pracy, noc do spania* “день для праці, ніч для сну” [USJP], *Co we dnie masz na myśli, to ci się w nocy przyśni* “що вдень маєш на думці, те вночі і присниться” [НКР, Т. 1, 535]. Також зафіксовано приклади, де часові

характеристики представлено за допомогою таких координатних антонімічних пар, як *dziś / jutro*, що позначають конкретний або узагальнений час подій: *Dziś w stroju, jutro w gnoju* “сьогодні в одязі, завтра в гної” [НКР, Т. 1, 545], *Dziś jest nasze, jutro kto wie, czyje* “сьогодні є наше, а завтра хто знає, чие” [НКР, Т. 1, 545], *Dziś tak, jutro ował* “сьогодні так, завтра інакше” [НКР, Т. 1, 546], а також за допомогою компонентів *jesień / zima* на позначення пір року: *Gdy jesień zamglona, zima zaśnieżona* “коли осінь туманна, зима засніжена” [НКР, Т. 1, 847].

Опозиції із координатними складниками *zewnątrz / wewnątrz, z tyłu / z przodu, z wierzchu / w środku*, що виражають просторові характеристики, зокрема відображають напрями певних дій, виявлено у прислів'ях *Zewnątrz coś pięknego, wewnątrz plugastwo* “ззовні щось красиве, всередині бруд” [НКР, Т. 3, 858], *Z tyłu liceum, z przodu muzeum* “ззаду ліцей, спереду музей”, *Z tyłu seminarium, z przodu antykwarium* “ззаду семінарія, спереду антикваріат” [НКР, Т. 3, 556], *Z wierzchu złoto, w środku błoto* “зверху золото, всередині болото” [НКР, Т. 3, 897].

Координатні антоніми у польських прислів'ях та приказках здебільшого виражені прислівниками, рідше – іменниками.

Векторні антоніми позначають протилежно спрямовані або взаємно зворотні дії, явища, ознаки, напрями, відношення тощо [ЕУМ, 28]. В аналізованих ПО зафіксовано антонімічні пари, що позначають протилежну спрямованість дій (*podarować / odejmować, zacząć / skończyć, dać / zabrać, budować / rujnować*) та руху у просторі (*przybywać / odchodzić, wyjechać / przyjechać, przychodzić / odchodzić, przybywać / ubywać*).

Векторні компоненти на позначення протилежних дій у складі польських прислів'їв та приказок можуть вказувати на початок / кінець дії (*zacząć / skończyć*): *Nie ten majster, co zaczął, ale ten, co skończył* “не той майстер, що розпочав, але той, що закінчив” [НКР, Т. 3, 815]; надання чого-небудь комусь / позбавлення когось чого-небудь чогось (*dać / zabrać, podarować / odejmować*): *Niestateczna fortuna, co raz podaruje, to prędko, co jej było, znowu odejmuje* “мінлива доля, що одного разу подарує, то швидко, що було, знову відніме” [НКР, Т. 1, 571], *Bóg daje, Bóg odbiera swoje ludziom dary* “Бог дає, Бог відбирає свої дари людям” [НКР, Т. 1, 148]. У

деяких пареміях векторні антоніми вжито для протиставлення певних фізичних дій, напр.: *Jeden **buduje**, drugi **rujnuje*** “один будує, інший руйнує” [НКР, Т. 1, 212], *Co **czas buduje**, za czasem się **rujnuje*** “що час будує, з часом руйнується” [НКР, Т. 2, 355], *Człowiek **buduje**, Bóg **runuje*** “людина будує, а Бог руйнує” [НКР, Т. 1, 158].

АК, що виражають векторну протилежність, у прислів'ях та приказках можуть позначати рух, зокрема наближення до кого-, чого-небудь / віддалення від кого-, чого-небудь: *Choroba **przybywa** na koniu, a **odchodzi** piechotą* “хвороба прибуває на коневі, а відступає пішки” [НКР, Т. 1, 286], *Wie człowiek, kiedy **wyjedzie**, ale nie wie, kiedy **przyjedzie*** “людина знає, коли виїде, але не знає, коли приїде”, *W naszej mocy **wyjechać**, nie w naszej się **wrócić*** “у нашій силі виїхати, але не в нашій повернутися” [НКР, Т. 1, 380], *Bieda konno **przyjeżdża**, a pieszo **odchodzi*** “біда приїздить кінно, а відходить пішки” [НКР, Т. 1, 94], *Rozkosz **przychodząc** smakuje, ale **odchodząc** катуje* “розкіш, прийшовши, смакує, але, відійшовши, катує” [НКР, Т. 2, 76], *Bogactw **przybywa**, cnoty **ubywa*** “багатства прибувають, добродетель відступає” [НКР, Т. 1, 122].

Векторна протилежність у польських ПО зазвичай виражається дієсловами.

3.2. Лексичні характеристики антонімічних компонентів у польських паремійних одиницях

3.2.1. Антонімічні компоненти – назви частин та органів людського тіла

Одними з найдавніших пластів лексики є соматизми. Вони становлять універсальний лексичний фонд тієї чи тієї мови, польської зокрема. Як слушно зауважує І. О. Тараба, «дійсність, яка представлена в різних мовах по-різному, проявляється навіть у такій, здавалося б, об'єктивній, універсальній сфері, як тіло людини» [Тараба 2010, 228]. Людське тіло та тілесний досвід становлять найважливіше джерело смислу, оскільки в нашій культурі тіло становить вмістище (корпус) певних знань, зокрема лінгвістичного характеру [Колярова 2019, 59].

Соматизми беруть участь у творенні паремій і формуванні їхньої семантики. Назви частин та органів людського тіла мають не лише пряме, а й символічне значення. З давніх часів людина порівнювала навколишній світ із частинами свого тіла, які певною мірою відображали її уявлення про себе саму.

АК, які називають частини (*głowa, ucho, usta, szyja, brzuch, ręce, nogi, kolano*) та органи (*język, serce, żołądek*) тіла людини, у польських пареміях можуть позначати риси характеру, зовнішній вигляд, фізичний і психоемоційний стани, розумові здібності, вік, моральні якості людини, а також людську долю, життєвий шлях, трудову діяльність, соціальні відносини та родинні стосунки.

Тіло – «організм людини в цілому з його зовнішніми та внутрішніми проявами» [СУМ, Т. 10, 138]. Життєво важливою частиною тіла є голова, яка, за словами Л. В. Савченко, становить «вищу людську цінність», є вираженням «здібностей людини та її можливостей» [Савченко 2013, 394]. У складі аналізованих ПО найбільшу частотність має соматичний компонент *głowa*. У польських пареміях виділяємо такі опозиції із цим компонентом, як *głowa / nogi, głowa / ręce, głowa / szyja, głowa / brzuch* та *głowa / żołądek*.

У поданих нижче прислів'ях компонент *głowa*, що уособлює розумові здібності людини, протиставляється компонентам *ręce, nogi, brzuch, żołądek*, що вживаються на позначення фізичного стану людини: *Jak głowa głupia, to i nogom źle* “як дурна голова, то і ногам погано”, *Przy głupiej głowie nieszczęśliwe nogi* “при дурній голові нещасливі ноги” [НКР, Т. 1, 644], *Mylą się nogi, kiedy błądzi głowa* “ноги помиляються, коли голова блудить” [НКР, Т. 1, 643], *Kto nie ma w głowie, musi mieć w nogach* “хто не має в голові, повинен мати в ногах”, *Nie pamiętaj w głowie, to pamiętaj w nogach* “не пам’ятай у голові, то пам’ятай у ногах” [НКР, Т. 1, 646], *Jeden ma w głowie, drugi ma w rękach* “один має в голові, інший має в руках” [НКР, Т. 1, 644], *Jedna mądra głowa wiele rąk pobije* “одна мудра голова чимало рук поб’є” [НКР, Т. 1, 644], *Kiedy w brzuchu pusto, w głowie groch z kapustą* “коли в животі пусто, в голові горох з капустою” [НКР, Т. 1, 209], *Póki żołądek głodny, to i głowa niemądra* “поки шлунок голодний, то і голова немудра” [НКР, Т. 1, 209].

У деяких пареміях виявлено протиставлення соматичних компонентів *głowa / szyja*, що вказують на стосунки між чоловіком та дружиною, зокрема на важливість перебування жінки поряд зі своїм чоловіком протягом подружнього життя: *Mąż głowa, żona szyja, co głową wywija* “чоловік – голова, дружина – шия, яка головою повертає”, *Mąż głową domu, żona szyją* “чоловік є головою дому, дружина – шиєю”, *Mąż głową domu, a żona szyją; szyja głową kręci według swej chęci* “чоловік є головою дому, а дружина – шиєю; шия головою крутить відповідно до своєї волі” [NKP, T. 2, 431].

Не менш важливою частиною людського тіла є руки – символ людської праці. У польських пареміях іменник *ręce* вживається для відображення трудової діяльності людини. Серед аналізованих прислів'їв фіксуємо приклади, у яких компонент *ręce*, що уособлює важку працю, протиставляється компонентам *nogi, zęby, gęba*, які вказують на те, що без фізичної діяльності людина не зможе задовольняти свої фізіологічні потреби: *Co rękami wygodzisz, tego nogami nie wybiegasz* “що руками задовільниш, того ногами не вибігаєш”, *Co ręce zarobią, to gęba zje* “що руки зароблять, те рот з'їсть” [KPP, 464], *Święto na ręce, post na zęby* “свято на руки, піст на зуби” [KPP, 465].

У деяких прислів'ях представлено опозицію компонентів *język / serce*. Так, у пареміях *Gdzie smak w języku, tam w sercu przywara* “де смак у язичку, там у серці вада”, *Już tam pustki w sercu, gdzie na języku szczebetliwość* “вже там пустота в серці, де на язичку балакучість” [NKP, T. 1, 865], *Boga na języku, diabła w sercu mają* “Бога на язичку, а диявола в серці мають”, *Boga na języku, a diabła ma w sercu* “Бога на язичку, а диявола в серці має” [NKP, T. 1, 144] соматизм *język*, як відображення зовнішніх ознак людини, протиставляється соматичному компоненту *serce* – уособленню внутрішніх якостей.

Основою існування усього живого є серце – біологічний, духовний та психічний центр. Лексему *serce* зафіксовано в ПО *Co matce sięga do serca, to ojcu tylko do kolana* “що матері сягає до серця, то батьку тільки до коліна” [Świerczyńska 2001, 290]. Контекстуальні антоніми *serce / kolano* використовуються

у наведеному прислів'ї для відображення стосунків між батьками та дітьми, зокрема неоднакового ставлення матері й батька до проблем своєї дитини.

Протиставлення органу слуху та частини тулуба людини представлено за допомогою компонентів *ucho / brzuch* у паремії *Śluchaj **uchem**, a nie **brzuchem*** “слухай вухом, а не животом” [USJP] на позначення такої негативної риси характеру людини, як неуважність.

Також виявлено антонімічну пару соматизмів *usta / serce*, яка в ПО *Anielskie **usta**, a szatańskie **serce*** “ангельські вуста, але сатанинське серце” [НКР, Т. 3, 602], *Ma Boga w **uściech**, a szatana w **sercu*** “має Бога в устах, а сатану в серці” [НКР, Т. 1, 144] вживається для вираження фальшивих почуттів та намірів людини щодо інших.

У ПО *Oczy by robiły, a **ręce** nie mogą* “очі б робили, а руки не можуть” [КРР, 357] зафіксовано протиставлення компонентів *oczy / ręce*. Тут бажання людини працювати протиставляється її фізичним можливостям, зокрема порушенням на фізіологічному рівні через хвороби чи старість.

Протиставлення соматизмів *zęby / nogi* виявлено в ПО *Nie jeden młody zedrze **zęby**, nim stary z **nóg** się zwali* “не один молодий зітре зуби, поки старий з ніг звалиться” [НКР, Т. 2, 507]. Названі іменники у відповідному контексті вживаються для відображення протиставлення фізичної активності старших осіб недостатній витривалості молодих людей.

Зауважимо, що у складі ПО компоненти, що позначають органи людського тіла, можуть протиставлятися за додатковими характеристиками кольору. Так, у прислів'ї *Czarne **oczy** zdradliwe, a siwe **poczciwe*** “чорні очі зрадливі, а сірі (очі) щирі” [КРР, 356] прикметникові компоненти *czarny / siwy* використовуються для вираження впливу зовнішніх ознак людини, зокрема кольору очей, на її риси характеру.

3.2.2. Антонімічні компоненти – назви тварин

Зооніми, як і соматизми, становлять найдавніший пласт лексики, адже свою поведінку, зовнішність і характер людина здавна намагалася порівнювати зі світом

тварин. Як зазначає О. О. Селіванова, «тваринний світ завжди був водночас близьким і загадковим для людини; вона збагачувала спектр найменувань власних ознак, якостей, дій, станів шляхом знакових ресурсів тваринного світу з огляду на свої уявлення, оцінки, стереотипи світу» [Селіванова 2004, 145].

Зооніми, як назви представників тваринного світу, у складі польських паремій набувають експресивного значення та метафорично вживаються на позначення рис характеру людини, її життєвого досвіду, фізичного стану та віку. Серед аналізованих ПО фіксуємо власне зоолексеми (номінації диких і свійських тварин) та орнітоніми (назви диких і свійських птахів). У польських прислів'ях та приказках із зоонімічними АК насамперед подаються такі характеристики тварин, як вид фауни, зовнішні характеристики, розмір істоти тощо. У складі ПО виділяємо такі протиставлення компонентів-зоонімів, як *wół / koziół, krowa / byk, baranek / lis, baranek / wilk, owca / wilk, kot / mysz, zając / niedźwiedź, pies / świnia*. Для зручності та системності аналізу виносимо зоонімічні АК як вихідні поняття окремих абзаців.

Wół / koziół. Старий самець великої рогатої худоби, якого здебільшого використовують як робочу силу, протиставляється значно меншим за розмірами молодим самцям кози у прислів'ї *Jeden stary wół więcej zdoła niż dziesięć młodych kozłów* “один старий бик більше здолає, ніж десять молодих цапів” [НКР, Т. 3, 762]. У ПО ці компоненти вживаються для вираження протиставлення високої працездатності старої людини та низької витривалості молодих людей.

Krowa / byk. Контекстуальні антоніми *krowa / byk*, що позначають свійських тварин, які відрізняються за статтю, використано як допоміжні у паремії *Biednemu i krowa się nie polatuje, a bogatemu i byk się ocieli* “бідному і корова не схоче спарюватись, а багатому й бик отелиться” [НКР, Т. 1, 102] для відображення опозиції «бідний / багатий». У такий спосіб наголошується не лише на значно кращому матеріальному становищі багатого людини, на противагу бідній, а й підкреслюється здатність багатого отримувати користь навіть за неможливих обставин.

Baranek (owca) / lis (wilk). У ПО *Baranek na postawie, ale wilk na myśli* “статурою баранчик, але вовк на думці” [НКР, Т. 1, 59], *Na postawie baranek, ale lis*

(*wilk*) *na myśli* “статурою баранчик, але лис (вовк) на думці”, *Z wierzchu owca, wewnątrz wilk* “зовні вівця, всередині вовк” [НКР, Т. 2, 757] фіксуємо протиставлення компонентів *baranek / wilk, baranek / lis, owca / wilk*. У наведених контекстах іменники *baranek, owca*, які позначають неагресивних, сумирних свійських тварин, не здатних спричинити зло, вжито для відображення зовнішньої характеристики, поведінки людини, пор.: «2. розм. людина, що має м’який темперамент; сумирна» [USJP]. Натомість назви хижих тварин *wilk, lis* використано для відтворення внутрішньої сутності людини, зокрема ці тварини ототожнюються з агресивною, хитрою, підлою особою, пор.: «2. перен. про людину спритну, хитру, підступну» [USJP].

Kot / mysz. Протиставлення компонентів *kot / mysz* простежуємо у прислів’ї *Kotowi żart, a myszce śmierć* “коту жарт, а миші смерть” [НКР, Т. 2, 166] для відображення опозиції «сильний / слабкий». Так, іменник *kot* уособлює могутню, впливову людину, натомість іменник *mysz* ототожнюється із беззахисною особою, яка не здатна протидіяти великій фізичній силі свого супротивника.

Zajac / niedźwiedź. Пару контекстуальних антонімів *zajac / niedźwiedź* вжито у прислів’ї *Z szwagrem na zajaca, z bratem na niedźwiedzia* “зі швагром на зайця, з братом на ведмедя” [НКР, Т. 1, 196]. Заєць – це маленька, полохлива тваринка, яка не несе жодної загрози людині, натомість ведмідь є великим, сильним хижаком, здатним убити свою здобич. Ці якості тварин використано у зазначеному контексті для відтворення стосунків між родичами: швагру людина не зовсім довіряє, тому полювати з ним може піти лише на слабку, маленьку тварину, натомість із братом можна йти і на велику хижу тварину, оскільки ставлення до нього ґрунтується на впевненості в його діях, повній довірі.

Pies / świnia. Назви тварин *pies* і *świnia* використано у ПО *W służbie pies, a poza służbą świnia* “на службі собака, а поза службою свиня” [НКР, Т. 3, 254] для демонстрації відмінної поведінки людини на службі та неприйняттого поводження з близькими в домашніх умовах. Так, іменник *pies* уособлює віддану людину, не здатну на зраду, натомість іменник *świnia* польською мовною свідомістю

ототожнюється з непристойною людиною, пор.: «2. *зневаж.* про людину, яка поводить непристойно, схильна до непристойних жартів, жестів» [USJP].

Окрему групу становлять паремії, у складі яких протиставляються компоненти-орнітоніми: *kura / kogut*, *kura / gęś*, *bocian / żuraw*, *gęś / łabędź*.

Kura / kogut. Протиставлення іменників *kura / kogut*, що позначають різну стать домашніх птахів, використано у наведених нижче прислів'ях для вираження несхвалення вищості жінки над чоловіком: *Źle, gdy kura wyżej siada niż kogut* “погано, коли курка сідає вище, ніж півень”, *Źle, kiedy kogut na grzędzie milczy, a kura pieje* “погано, коли півень на жердині мовчить, а курка кукурікає”, *Źle w tym domu się dzieje, gdzie kogut milczy, a kura pieje* “погане у тому домі відбувається, де півень мовчить, а курка кукурікає” [НКР, Т. 2, 100].

Kura / gęś. За допомогою протиставлення назв птахів *kura / gęś* за розміром і вагою у прислів'ї *Kura sąsiada jest zawsze tłustsza niżli własna gęś* “курка сусіда є завжди жирнішою, ніж власна гуска” [НКР, Т. 2, 255] наголошується на тому, що чуже видається людині значно кращим за своє, навіть якщо воно набагато гірше.

Bocianie / żurawie. І лелека, і журавель – великі перелітні птахи, які мають чимало спільних характеристик. Однак між ними все-таки є певні відмінності: різна форма дзьоба, довжина шиї. Така ж аналогія переноситься і на людей, серед яких кожен має свої індивідуальні особливості, що проявляються по-різному: в одних – яскравіше, в інших – менш помітно. Про це йдеться в ПО *Bocianie z nosa znać, żurawie z szyi* “лелеченя із дзьоба знати, журавлення з шиї” [НКР, Т. 1, 120].

Gęś / łabędź. У паремії *Lepsze nasze gęsi niż cudze łabędzie* “ліпше наші гуси, ніж чужі лебеді” [НКР, Т. 1, 625] використано такі зовнішні ознаки птахів, як вага, розмір і привабливість, оскільки гуска, на противагу лебедю, є значно меншою та не такою красивою. Такі ознаки птахів використано в прислів'ї для відображення опозицій «свій / чужий».

Таку ж ідею відображено і в прислів'ї *Lepsza własna gęś niż cudzy baran* “власна гуска краща, ніж чужий баран” [НКР, Т. 1, 625] шляхом протиставлення контекстуальних антонімів *gęś / baran*, що позначають птаха та тварину, які

насамперед відрізняються за розміром і вагою: гуска, на відміну від барана, є невеликою, легшою та меншою за вагою, а також є менш м'ясиста.

3.2.3. Антонімічні компоненти – назви часових відтинків

Час є однією з основних форм буття людини. Він має «специфічну мовну репрезентацію в певних соціально-історичних процесах і національно-культурному бутті етносу» [Шарманова 2019, 122]. Категорію часовості яскраво представлено в пареміях. Так, у польських прислів'ях назви часових відтинків можуть уживатися на позначення процесів людського існування, людської долі, життя людини в часовому просторі тощо.

Польську модель часу в аналізованих прислів'ях та приказках з АК утворюють назви мір часу (*rok, godzina*), частин доби (*dzień, noc, rano, wieczór*) та конкретного або узагальненого часу подій, фактів (*dzisiaj, jutro*). Лексичну темпоральність у ПО визначено через протиставлення таких компонентів, як *dzisiaj / jutro, dziś / jutro, dzień / noc, rano / wieczór, godzina / rok, godzina / dzień*.

Dzisiaj (dziś) / jutro. АК *dzisiaj (dziś) / jutro* у польських пареміях можуть використовуватися для відображення плинності життя. Так, у ПО ***Dziś człowiek żyje, a jutro gnije; dziś się żyje, jutro gnije*** “сьогодні людина живе, а завтра гниє” [USJP], ***Dzisiaj żyjem, jutro gnijem*** “сьогодні ми живемо, завтра гниємо”, ***Dziś kwitniemy, jutro gnijemy*** “сьогодні ми квітнемо, завтра гниємо”, ***Dziś w stroju, jutro w gnoju*** “сьогодні в одязі, завтра в гної” [NKP, Т. 1, 545] наголошується на тому, що потрібно жити сьогоднішнім днем, оскільки наступного дня усе може раптово змінитися на гірше. У деяких ПО досліджувані компоненти вжито для опису невпинності життя, незворотності подій, зокрема йдеться про те, що не варто на завтра залишати те, що можна зробити сьогодні: ***Co dziś opuścisz, jutro nie dogonisz*** “що сьогодні пропустиш, завтра не наздоженеш”, ***Co się dziś opuści, tego trudno jutro dogonić*** “що сьогодні пропустиш, те завтра важко наздогнати”, ***Co dziś łatwo wyrwać możesz, jutro siłą nie wyważysz*** “що сьогодні легко можеш вирвати, завтра силою не зрівноважиш” [NKP, Т. 1, 544], ***Dziś jest nasze, jutro kto wie, czyje*** “сьогодні є наше, а завтра хто

знає, чиє” [НКР, Т. 1, 545]. Протиставлення компонентів *dziś / jutro* також може використовуватися в пареміях для підкреслення непередбачуваності життя, коли один день для людини може бути радісним, натомість інший – сповнений суму: *Dziś człek skacze, jutro płacze* “сьогодні людина скаче, а завтра плаче” [НКР, I, 545], *Dzisiaj bal, jutro żal* “сьогодні бал, завтра жаль” [НКР, Т. 1, 53], *To, co nas dziś cieszy, jutro zasmucić może* “те, що нас сьогодні тішить, завтра засмутити може” [НКР, Т. 1, 324], *Co się dziś nie stało, jutro się stać może* “те, що сьогодні не сталося, завтра може статися” [НКР, Т. 3, 296], *Dziś wesoly, jutro goły* “сьогодні веселий, завтра голий” [НКР, Т. 1, 546].

Dzień / noc. Антонімічна пара *dzień / noc* у ПО вживається для відображення призначення часу: денний час відведений для роботи, розумової діяльності, натомість нічний – для відпочинку: *Dzień do pracy, noc do spania* “день для праці, ніч для сну” [USJP], *Dzień wygania, noc przygania* “день виганяє, ніч приганяє” [НКР, Т. 1, 536], *Co we dnie masz na myśli, to ci się w nocy przyśni* “що вдень маєш на думці, те вночі і присниться” [НКР, Т. 1, 535].

Rano / wieczór. Опозицію темпоральних компонентів *rano / wieczór* бачимо у прислів’ї *Kogo wieczór fortuna zasmuci, tego rano pocieszy* “кого ввечері доля засмутить, того вранці порадує” [НКР, Т. 1, 574], що позначає непередбачуваність долі. Протиставлення цих компонентів фіксуємо і в ПО дидактичного характеру *Kto rano projektuje, wieczorem żałuje* “хто вранці планує, ввечері шкодує” [НКР, Т. 3, 21], де йдеться про застереження щодо завчасного планування чогось, оскільки за короткий проміжок часу все може кардинально змінитися.

Godzina / rok (dzień). Опозицію темпоральних компонентів *godzina / rok (dzień)* використано у деяких пареміях на позначення різниці у тривалості зорового сприйняття людини: *Więcej gość za godzinę w cudzym domu ujrzy niż gospodarz za rok* “гість більше за годину в чужому домі побачить, ніж господар за рік”, *Więcej gość w cudzym domu za godzinę, niż gospodarz za dzień ujrzy* “гість більше в чужому домі за годину, ніж господар за день побачить” [НКР, Т. 1, 719].

У пареміях також можуть протиставлятися дні тижня – *piątek / niedziela, sobota / niedziela*, які виступають як контекстуальні антоніми для відображення

народних прикмет і спостережень людей: *Kto w piątek skacze, ten w niedzielę płacze* “хто в п’ятницю скаче, той у неділю плаче” [USJP], *Kto w sobotę płacze, ten w niedzielę skacze* “хто в суботу плаче, той у неділю скаче” [НКР, Т. 3, 264].

3.2.4. Антонімічні компоненти – назви продуктів харчування

Загальновідомо, що харчування – це основна фізіологічна, життєво необхідна потреба кожної людини. Національна кухня того чи того етносу має багатовікову історію та є незаперечною ознакою культури. Деякі кулінарні номінації представлені в польських пареміях з АК, зокрема це назви продуктів харчування, що випікаються з борошна (*chleb, bułka, pączek*), продукти забою сільськогосподарських тварин (*mięso*), назви овочів (*cebula, czosnek, pieprz*), а також назви страв (*polewka, marcepan*). У складі паремій, що описують назви продуктів харчування та страв, виокремлюємо такі протиставлення, як *chleb / bułka, chleb / pączek, cebula / czosnek, mięso / kości, polewka / marcypan, cukier / pieprz*.

Chleb / bułka. Із давніх-давен одними з основних у культурі харчування є борошняні продукти, серед яких чільне місце належить хлібу та хлібобулочним виробам. За допомогою контекстуальних антонімічних компонентів *chleb / bułka* в паремії *Kto ma chleb, szuka bułki* “хто має хліб, шукає булки” [НКР, Т. 1, 253] наголошується на вибагливості, вередливості людини, оскільки хліб не є таким смачним як булка, яка є і солодшою, і здобнішою завдяки наявності у її складі цукру, молока, масла та інших кулінарних інгредієнтів. Окрім цього, компоненти *chleb* і *bułka* використано у ПО для підкреслення того, що хліб є ситнішою їжею, хоч і простою, натомість булка є вишуканішою, але менш ситною: *Kiedy się chlebem nie naje, to bułką nie nasyci* “коли хлібом не наїється, то булкою не насититься” [НКР, Т. 1, 251], а також для вираження опозиції «свій / чужий»: *Lepszy swój chleb, niż cudza bułka* “свій хліб кращий, ніж чужа булка” [Świerczyńska 2001, 166].

Chleb / pączek. Приготування таких борошняних виробів, як хліб та пончик, відрізняється і рецептурою (кількість цукру, масла), і способом приготування (випікання/смаження), і смаком (пончики є смачнішими за хліб). Опозицію цих назв

використано в ПО *Fortuna jednym umknie chleba, drugim smaży pączki* “доля одним відбере хліба, іншим пончики смажить” [НКР, Т. 1, 571] для відображення несправедливості людської долі, зокрема для підкреслення того, що доля для одних людей дарує розкішне життя, можливість не відмовляти собі ні в чому, натомість для інших – більш скромне існування.

Cebula / czosnek. І цибуля, і часник мають надзвичайні цілющі властивості, приносять велику користь для організму людини, водночас кожна з рослин має свої відмінності. Саме різницю між цими овочами використано в паремії *Ja o cebule, a ty o czosnku* “я про цибулю, а ти про часник” [НКР, Т. 1, 232] на позначення відсутності єдності та узгодженості у стосунках між людьми.

Mięso / kości. Одним із важливих продуктів у раціоні людини є м’ясо. Воно містить чимало вітамінів та мікроелементів, а також швидко й надовго насичує людський організм. Кістка ж є останком того, що залишилося від м’яса. Назви цих продуктів використано у прислів’ї *Kto za młodu mięso je, ten na starość kości gryzie* “хто змолоду їсть м’ясо, той на старість гризе кістки” [НКР, Т. 2, 500] для відображення різниці між марнотратною молодістю та заощадливою старістю. Ці назви також ужито в ПО *Daj, Boże za młodu jeść kości, aby na starość mięso* “дай, Боже, змолоду кістки їсти, аби на старість (їсти) м’ясо” [НКР, Т. 2, 500] для вираження схвалення заощадливої молодості.

Polewka / marcepan. Застаріла польська назва різновиду юшки *polewka* протиставляється назві вишуканого і смачного кондитерського виробу *marcepan*, що готується з різних видів мигдалю з додаванням цукру та ароматних спецій, у прислів’ї *Lepsza u matki polewka niż u obcych marcepany* “у матері юшка краща, ніж у чужих марципани” [НКР, Т. 2, 1000]. Назви цих двох абсолютно різних за смаковими якостями і за вартістю кулінарних страв використано для відображення опозиції «свій / чужий».

Cukier / pieprz. У ПО *Często dziś jak cukier, a jutro jak pieprz* “часто сьогодні як цукор, а завтра як перець” [НКР, Т. 1, 544] компоненти *cukier* і *pieprz* протиставляються за своїми смаковими якостями (цукор – солодкий, а перець –

гіркий) для вираження настрою людини, що може змінюватися відповідно до того, які події відбуваються в її житті того чи того дня.

3.2.5. Антонімічні компоненти – назви одягу

У розвитку національної культури особливої уваги заслуговує одяг, який є одним із стародавніх зразків народної творчості. У польських пареміях з АК нам вдалося зафіксувати деякі назви одягу (*plachta, koszula, kożuch, suknia, spudnica, gatki*) та назви різновидів тканин (*tafta, karmazyn, złotogłów*), з яких здійснювалося пошиття певного виробу.

Tafta / plachta. *Tafta* – це назва дуже щільної, дещо жорсткої шовкової тканини з ніжним блиском, яка при русі шелестить та переливається у двох кольорах [USJP]. Найчастіше використовується для пошиття ошатного та вечірнього вбрання. *Plachta* – великий шматок грубого полотна, брезенту, що служить переважно для прикривання когось, чогось, а також для носіння у ньому трави, зерна [USJP]. Ці дві назви вжито в ПО *Z młodu w tafcie, a na starość w plachcie* “змолоду в тафті (шовковій тканині), а на старість у плахті (грубому полотні)” [НКР, Т. 2, 503] на позначення відмінностей у способах одягатися в молодому та зрілому віці.

Koszula / kożuch. До лексичних систем слов'янських мов, польської зокрема, ще з давніх часів входить така назва одягу, як сорочка. Вона є однією з невід'ємних складових елементів і жіночого, і чоловічого вбрання. Польський іменник *koszula* позначає різновид літнього одягу, оскільки його пошиття здійснюється із легких тканин, натомість лексема *kożuch* позначає теплий зимовий одяг, пошитий з овечої шкіри хутром до середини [USJP]. Опозицію назв *koszula / kożuch* використано в паремії *Kto sieje w koszuli, zbiera w kożuchu, a kto sieje w kożuchu, zbiera w koszuli* “хто сіє в сорочці, збирає в кожусі, а хто сіє в кожусі, збирає в сорочці” [НКР, Т. 3, 172] для відображення народних спостережень за погодними умовами для здійснення посівних робіт і збору врожаю.

Spódnica /gatki. Польський іменник *spódnica* вживається на позначення частини верхнього жіночого одягу, від талії донизу, що носить зазвичай під блузку або жакет [USJP], що підкреслює елегантність, витонченість, грацію жіночої фігури. Лексема *gatki* позначає чоловічу білизну, спідне [USJP]. Компоненти *spódnica* і *gatki* використано в ПО *Niedobrze tam, gdzie mąż w spódnicy, a żona w gatkach chodzi* “недобре там, де чоловік у спідниці, а жінка в штанях ходить” [НКР, Т. 3, 958] для вираження засудження верховенства жінки над чоловіком, який у подружньому житті не є головою родини, а виконує жіночу роль.

Karmazyn / złotogłów. Лексеми *karmazyn* і *złotogłów* уживаються для називання дорогих тканин, із яких відповідно виготовляється ошатний одяг. Зазначимо, що ці тканини є символами багатства, однак іменник *złotogłów*, на відміну від іменника *karmazyn*, позначає значно дорожчу тканину, виткану золотими та срібними нитками. Антонімічна пара *karmazyn / złotogłów* у прислів'ї *Bardziej zdobi karmazyn, kiedy własny, niż złotogłów pożyczany* “ліпше прикрашає кармазин (тканина яскраво червоного кольору), коли свій, ніж позичена шовкова тканина із золотими нитками” [НКР, Т. 2, 33] відтворює опозицію «свій / чужий», зокрема підкреслює думку про те, що власне, зароблене, хоч і дешевше, більше прикрашатиме людину, ніж чуже, позичене, але дорожче.

3.2.6. Інші назви у складі паремійних одиниць

До цієї групи зараховуємо поодинокі паремії, що містять назви професій, смакових і температурних характеристик, одиниць вимірювання міри та ваги, природних і метеорологічних явищ, знарядь праці, житлових споруд, пів року, місяців та надприродних істот.

3.2.6.1. Антонімічні компоненти – назви професій

Будь-яка професійна діяльність є складовою частиною культури народу, оскільки суспільний статус людини насамперед визначається родом її діяльності.

Серед проаналізованих польських паремій з АК, що вказують на рід занять людини, виявлено назви, які стосуються сфери ремісництва та промисловості – *kowal*, *ślusarz* і *kołodziej*.

Компонент *kowal* позначає одну з найдавніших професій, яка зародилась іще багато століть тому. Праця коваля дуже цінується, оскільки виготовлення металевих виробів потребує великих зусиль і навантажень. Не менш важливою є професія слюсаря (компонент *ślusarz*), що пов'язана з обробкою металу, ремонтом машин і різних механізмів. У деяких прислів'ях згадується ще один вид діяльності людини *kołodziej* – майстер, що виготовляє колеса. Протиставлення зазначених видів трудової діяльності людини, які вимагають певних знань і навичок, зафіксовано у таких польських пареміях, як ***Kowal*** *zawinił, a ślusarza powieszono* “коваль завинив, а слюсаря повісили”, ***Kowal*** *zawinił, a ślusarza chcą obiesić* “коваль завинив, а слюсаря хочуть повісити”, ***Kowal*** *zgrzeszył, a kołodzieja obiesiono* “коваль згрішив, а колісника повісили” [НКР, Т. 2, 172]. Аналіз контекстів демонструє не лише пов'язаність і взаємозалежність результатів праці різних спеціалістів, а й відображення несправедливого перекладання відповідальності, покарання невинних людей.

3.2.6.2. Антонімічні компоненти – назви смакових відчуттів

Смак є одним із п'яти основних зовнішніх чуттів людини. Як відомо, смаки можуть бути прості та складні. У складі паремій із СПК зафіксовано назви простих смаків, які виражені такими лексичними одиницями, як *słodki*, *kwaśny* і *gorzki*. Опозицію компонентів *słodki* / *kwaśny* використано у прислів'ї ***Dar słodki, a podzięka kwaśna*** “солодкий подарунок, кисла вдячність” [НКР, Т. 1, 411] для підкреслення невдячності людини. Антонімічна пара *słodki* / *gorzki* вживається в пареміях ***Słodkie życie, gorzka śmierć*** “солодке життя, гірка смерть” [НКР, Т. 3, 971], ***Gorzko robię, słodko zjem*** “гірко роблю, солодко з'їм” [НКР, Т. 3, 46] для відображення трудової діяльності людини та важливості ведення здорового та правильного способу життя.

3.2.6.3. Антонімічні компоненти – назви житлових споруд

Одним із основних елементів побуту без якого будь-якій людині важко уявити своє існування є домівка. Здавна хата вважається витвором народу, своєрідним зразком архітектури. Зазначимо, що польська лексема *chata* є не лише уособленням власного дому, а й символом рідного краю, батьківщини. У складі польських паремій названа лексема може мати такі варіанти, як *domek*, *buda*, *chatka*. Протилежним є компонент *palac*, що позначає «репрезентативну житлову будівлю (королівську чи магнатську резиденцію)» [USJP]. Серед аналізованих паремій фіксуємо приклади, де зазначені варіанти лексеми *chata* на позначення дому, протиставляються компоненту *palac* для вираження опозиції «свій / чужий»: *Własny domek miłszy, niż cudze palace* “власний будинок миліший, ніж чужі палаци”, *Lepsza swoja buda niż cudze palace* “своя халупа краща, ніж чужі палаци”, *Lepsza swoja chatka niż cudze palace* “своя хатина краща, ніж чужі палаци” [НКР, Т. 1, 470].

3.2.6.4. Антонімічні компоненти – назви одиниць вимірювання міри та ваги

Одиниці вимірювання міри та ваги виникли в процесі господарської діяльності людини. У складі ПО виявлено такі компоненти на позначення одиниць вимірювання міри та ваги: *centner* – «одиниця ваги в метричній системі мір, що дорівнює 100 кг» [USJP], *funt* – «одиниця ваги, що побутувала в Європі до XIX ст. та становила від 0,350 до 0,560 кг» [USJP], *lut* – «дометрична одиниця ваги, яка дорівнювала 1/32 фунта (близько 12,8 грама), що вживалася у різних європейських країнах від середньовіччя до XX ст.» [USJP]. У наведених нижче прислів'ях опозицію більших та менших одиниць вимірювання міри та ваги представлено через протиставлення компонентів *centner / lut*, *funt / lut* для відображення фізичного стану людини, зокрема несподіваного приходу хвороби, лікування якої потребує тривалого часу: *Choroba centnarem się wali, a lóтами odchodzi* “хвороба центнером настає, але незначною мірою відступає”, *Choroba przychodzi funtami, a zdrowie*

lutami “хвороба приходить фунтами, а здоров’я – незначною мірою” [НКР, Т. 1, 286].

3.2.6.5. Антонімічні компоненти – назви пір року, місяців, метеорологічних і природних явищ

У пареміях з АК нам вдалося зафіксувати лексеми на позначення пір року (*jesień, zima*), місяців (*marzec, kwiecień, maj, czerwiec*), метеорологічних і природних явищ (*plucha, posucha, deszcz, błoto, wiatr, burza, zamglony, zaśnieżony*). Ці назви вжито для відображення народних спостережень та прикмет, що стосуються погодних умов у різні пори року, напр.: *Gdy w maju plucha, w czerwcu posucha* “у травні грязюка, у червні посуха” [НКР, Т. 2, 368], *Gdy jesień zamglona, zima zaśnieżona* “коли осінь туманна, зима засніжена” [НКР, Т. 1, 847], *Suchy kwiecień (marzec), mokry maj, będzie żyto (żytko) jako (niby) gaj* “сухий квітень (березень), мокрий травень, буде жито як (ніби) гай” [USJP]. У прислів’ях також виявлено протиставлення кількісних позначень погодних (*deszcz*) та природних (*błoto*) явищ для відображення метеорологічних спостережень людей за проявами погоди восени. Зазначимо, що в пареміях такі кількісні позначення можуть бути виражені за допомогою компонентів, що позначають незначну частину рідини (*kropla*), столовий прибор (*łyżka*), посудини (*garniec, beczka, ceber, korzec*), одиниці вимірювання об’єму та міри (*kwarta, miarka*): *Na jesieni kropla deszczu, garniec błota* “восени крапля дощу, горщик болота”, *Na jesieni łyżka wody (deszczu), ceber błota* “восени ложка води (дощу), відро болота”, *W jesieni kwarta deszczu, korzec błota* “восени кварта дощу, відро болота”, *Na jesieni z łyżki deszczu beczka błota* “восени з ложки дощу бочка болота”, *Wrześniowa słota: miarka deszczu, korzec błota* “вереснева негода: невелика міра дощу, відро болота” [НКР, Т. 1, 847].

Серед паремій є приклади, у яких відображено природні явища за допомогою компонентів *wiatr* і *burza*. Ці іменники позначають різновиди вітру, як природні атмосферні явища, які відрізняються інтенсивністю та силою. Якщо *wiatr* – це горизонтальний рух повітря, який виникає внаслідок нерівномірного розподілу

атмосферного тиску на поверхні землі, то *burza* спричиняє різке порушення атмосферного балансу, поєднується із сильним вітром, громом, блискавкою чи рясними опадами [USJP]. Протиставлення цих двох явищ природи використано в ПО *Kto sieje wiatr, zbiera burzę* “хто сіє вітер, збирає бурю” [НКР, Т. 3, 172] на позначення дії так званого закону бумеранга, коли свідомо завдане зло, повертається назад до того, хто його вчинив.

3.2.6.6. Антонімічні компоненти – назви знарядь праці

Побутова діяльність неможлива без відповідних знарядь, за допомогою яких людина діє на предмет своєї праці. У деяких ПО засвідчено такі лексеми на позначення знарядь праці, як *ser* (ручне знаряддя для молотьби), *kądział* (ручне знаряддя для прядіння) та *kielnia* (ручний будівельний інструмент): *Chłop do serów, baba do kądzieli* “чоловік для цівів, баба для веретена” [НКР, Т. 1, 260], *Chłop do kielni, baba do patelni* “чоловік для кельми, баба для пательні” [НКР, Т. 1, 261]. Назви цих знарядь праці вживаються для протиставлення трудових обов’язків чоловіка та жінки.

3.2.6.7. Антонімічні компоненти – назви температурних характеристик

Серед аналізованих паремій спостерігаємо також протиставлення прикметникових компонентів *gorący / zimny*, що вказують на температурні характеристики. Опозиція цих прикметників використовується у прислів’ях *Młody gorący, a stary zimny* “молодий гарячий, а старий холодний” [НКР, Т. 2, 505], *Kto się na gorącym sparzył, ten na zimne dmucha* “хто на гарячому спалився, той на холодне дує” [НКР, Т. 1, 442] для відображення фізичних особливостей людей молодшого та старшого віку, а також життєвого досвіду людини.

3.2.6.8. Антонімічні компоненти – назви надприродних істот

Серед народних вірувань чільне місце посідають уявлення, пов'язані з надприродними істотами. Найбільш відомими є *lucyfer (diabeł)* і *aniołek*. *Aniołek* є духовною істотою, представником світу добра, посланцем та вісником Бога [USJP], натомість *lucyferek* – втілення зла, тотожне поняттю «біс, злий дух» [USJP]. Порівняння жінки зі злою та доброю істотами відображено в ПО *Przed ślubem aniołek, po ślubie lucyferek* “перед одруженням – янголятко, після одруження – дияволеня” [NKP, Т. 3, 438] для вираження характеристики жінки до та після одруження.

3.2.7. Антонімічні компоненти, що мають різне лексичне значення

До цієї групи належать паремії, у складі яких компоненти, що протиставляються, можуть мати різне лексичне значення.

«Назва частини тіла людини vs назва результату мислення». Зауважимо, що в аналізованих пареміях конкретний іменник *głowa*, що позначає назву частини тіла, може протиставлятися абстрактним іменникам – *rozum* «притаманна людині властивість мислити, пізнавати» [USJP] та *myśl* «результат праці розуму» [USJP]. Опозиції АК *głowa / rozum* та *głowa / myśl* у польських прислів'ях використано для відображення протиставлення фізичних якостей людини та її розумових здібностей: *Głowa wielka, a rozumu mało* “голова велика, а розуму мало” [NKP, Т. 1, 640], *Główka jak makówka, a rozumu jak napłwał* “голівка як маківка, а розуму як наплював”, *Główka jak makówka, a rozumu pusto* “голівка як маківка, а розуму порожньо” [NKP, Т. 1, 643], *Kudłata głowa, łysy rozum* “кучерява голова, лисий розум” [NKP, Т. 1, 645], *Stara głowa, rozum młody* “стара голова, розум молодий” [NKP, Т. 1, 657], *Kędzierzawa głowa, wichrowate myśli* “кучерява голова, викривлені (криві) думки” [NKP, Т. 1, 645].

У деяких пареміях уживаються компоненти на позначення волосяних покривів, зокрема це соматизм *włosy*. Лексема *włosy* позначає волосяний покрив на голові людини [USJP]. У наведених нижче прикладах ця конкретна назва протиставляється абстрактному іменнику *rozum* для підкреслення того, що

приваблива зовнішність не завжди свідчить про високі інтелектуальні здібності жінок: *Długie włosy, krótki rozum* “довге волосся, короткий розум” [USJP], *U kobiety włos długi, a rozum krótki* “у жінки довге волосся, а короткий розум” [НКР, Т. 2, 89], *U niewiasty długie włosy, ale krótki rozum* “у дівчини довге волосся, але короткий розум” [НКР, Т. 2, 620], *U białych głów długie włosy, krótki rozum* “у світловолосих жінок довге волосся, але короткий розум” [НКР, Т. 2, 621], *Długie włosy, a rozum jak u kokoszy* “довге волосся, а розум як у курки” [НКР, Т. 2, 87].

«Назва частини тіла людини vs назва почуття». У ПО *Zimne ręce, gorąca miłość* “холодні руки, гаряче кохання” [КРР, 65] конкретна назва частини тіла протиставляється абстрактній назві почуття у поєднанні з антонімічними прикметниковими компонентами *gorący / zimny* для відображення фізичного та психоемоційного стану людини.

«Ознака “зріст людини” vs ознака “розумові здібності людини”». У ПО *Wysoki (wysoka) jak brzoza, a głupi (głupia) jak koza* “високий (висока) як береза, а дурний (дурна) як коза”, *Wysoki (wyrósł) jak dąb, a głupi jak głąb* “високий (виріс) як дуб, але дурний як качан капусти” [USJP] зафіксовано протиставлення прикметникових компонентів *wysoki / głupi* на позначення ознак «зріст людини» та «розумові здібності людини». Із прикметниковим компонентом *wysoki* для порівняння використано іменникові назви *brzoza, dąb* на позначення багаторічних дерев, які уособлюють силу, могутність, красу, стрункість. Натомість компонент *głupi* порівнюється із назвою тварини – *koza*, яка в народі ототожнюється з нерозумною людиною, та іменником *głąb* “качан”, який у непрямому значенні також позначає нерозумну людину, пор.: «2. розм., зневаж. людина неспроможна, нерозумна; тупиця, дурень» [USJP]. Тож у зазначених контекстах АЧ *wysoki jak brzoza / głupi jak koza, wysoki jak dąb / głupi jak głąb* вжито для підкреслення того, що не завжди ззовні приваблива людина має високі інтелектуальні здібності.

«Ознака “зріст людини” vs ознака “риса характеру людини”». У паремії *Mala jak palec, a zła jak padalec* “мала як палець, але зла як змія” [USJP] зафіксовано протиставлення ознак «зріст людини» (*mala*) та «риса характеру людини» (*zła*). Водночас ці компоненти порівнюються із назвою частини кисті руки – *palec* та

назвою невеликого плазуна, за подібністю до якого називають злу людину, пор.: *padalec* – «2. розм., зневаж. про людину підлу, віроломну, яка своєю поведінкою викликає огиду» [USJP]. В українській мові слово *змія* у четвертому значенні має подібне тлумачення «4. перен. про злу, підступну людину» [СУМ–20].

3.3. Структурно-граматичні характеристики антонімічних компонентів у польських паремійних одиницях

3.3.1. Структурні характеристики польських паремійних одиниць

Серед аналізованих польських паремій є такі, у структурі яких можна виділити по два і більше антонімічних компонентів. Зазвичай такі паремії становлять дві кількокомпонентні АЧ. Нам вдалося виявити дво-, три-, чотирикомпонентні і навіть п'яти- та шестикомпонентні АЧ.

3.3.1.1. Двокомпонентні антонімічні частини

До цієї групи належать прислів'я, у структурі яких опозиційні частини містять два компоненти. Зауважимо, що компоненти АЧ можуть різнитися у роді, числі, відмінку та виражатися за допомогою різних частин мови, однак є приклади, де таких розбіжностей не зафіксовано.

Виявлено такі структурні моделі ПО із двокомпонентними АЧ: «іменник+іменник vs іменник+іменник», «іменник+прикметник vs іменник+прикметник», «прикметник+дієслово vs прикметник+дієслово», «прикметник+іменник vs прикметник+іменник», «прислівник+іменник vs прислівник+іменник», «прислівник+іменник vs іменник+іменник», «прислівник+дієслово vs іменник+дієслово», «прислівник+прислівник vs прислівник+іменник», «дієслово+прислівник vs дієслово+прислівник», «дієслово+іменник vs дієслово+іменник», «прикметник+прикметник vs прикметник+прикметник», «кількісний числівник+іменник vs порядковий числівник+іменник», «іменник+дієслово vs прикметник+дієслово».

«Іменник+іменник vs іменник+іменник»: *Nienawiść krzemień, wdzięczność kamfora* “ненависть кремінь, вдячність камфора” [НКР, Т. 2, 606], *Chleb to grunt, a sława zabawa* “хліб – це ґрунт (основа), а слава – розвага” [НКР, Т. 1, 247], *Mowa srebro, milczenie złoto* “мова – срібло, мовчання – золото” [НКР, Т. 2, 476], *Mąż głowa, żona szyja, co głową wuwija* “чоловік – голова, дружина – шия, яка головою повертає” [НКР, Т. 2, 431], *Zaręczyny pajęczyny, a ślub grunt* “заручини – павутиння, а шлюб – фундамент” [Świerczyńska 2001, 282], *Kotowi żart, a myszce śmierć* “коту жарт, а мищі смерть” [НКР, Т. 2, 166], *Bogu świeczka, a diabłu ogarek* “Богові свічка, а дияволу недогарок” [НКР, Т. 1, 146]. У цій групі також трапляються іменникові компоненти, що вживаються з прийменниками, напр.: *Baba o szydle, dziad o motowidlie* “баба про шило, дід про мотовило”, *Baba o igle, dziad o szydle* “баба про голку, дід про шило”, *Dziad o chlebie, baba o fijołkach* “дід про хліб, баба про фіалки” [НКР, Т. 1, 31], *Baba o juszce, dziad o pietruszce* “баба про юшку, дід про петрушку”, *Dziad o chlebie, babka o niebie* “дід про хліб, баба про небо” [НКР, Т. 1, 32]. У деяких пареміях іменникові компоненти мають різну відмінкову форму та поєднуються з різними прийменниками: *Na języku miód, a pod językiem lód* “на язика мед, а під язиком лід” [НКР, Т. 1, 231], *W służbie pies, a poza służbą świnia* “на службі собака, а поза службою свиня” [НКР, Т. 3, 254], *W młodości próżniak, na starość żebrak* “у молодості ледар, на старість жебрак” [НКР, Т. 2, 502].

«Іменник+прикметник vs іменник+прикметник»: *Młodość łatwawierna, starość niemilosierna* “молодість легковірна, старість нещадна” [НКР, Т. 2, 501], *Młodość leniwa, starość płaczliwa* “молодість лінива, старість плачлива” [НКР, Т. 2, 501], *Choć koszula brudna, ale cnota cudna* “хоч сорочка брудна, але чеснота прекрасна” [НКР, Т. 2, 789]. У цій моделі виявлено також приклади, де іменникові та прикметникові компоненти і в першій, і в другій частинах не збігаються в роді: *Dar słodki, a podzięka kwaśna* “солодкий подарунок, кисла вдячність” [НКР, Т. 1, 411] та числі: *Pan Jezus jest dobry, tylko ludzie źli* “Ісус Христос є добрим, тільки люди погані” [НКР, Т. 1, 861]. Також фіксуємо прислів'я, де іменникові компоненти в обох частинах ужито в поєднанні з прийменниками: *W domu srogі, za domem łaskawy* “вдома суворий, поза домом ласкавий”

[НКР, Т. 1, 470], *Z książki mądry, a z głowy głupi* “з книги мудрий, а з голови дурний” [НКР, Т. 2, 237].

«Прикметник+дієслово vs прикметник+дієслово»: *Głupi daje, mądry bierze* “дурний дає, розумний бере” [USJP], *Głupi kupi, mądry zeżre* “дурний купить, розумний з’їсть” [НКР, Т. 1, 673], *Głupi gubi, a mądry znajduje* “дурний губить, а розумний знаходить”, *Głupi zgubi, mądry znajdzie* “дурний загубить, розумний знайде” [НКР, Т. 1, 670], *Głupi biega, mądry chodzi* “дурний бігає, а розумний ходить” [НКР, Т. 1, 669], *Mądry przedysputuje, a głupi pobije* “розумний обговорить, а дурний поб’є” [НКР, Т. 2, 426]. Зазначимо, що в цій групі протиставляються дві частини, що містять прикметникові та дієслівні компоненти, граматичні форми яких збігаються.

«Прикметник+іменник vs прикметник+іменник». До пропонованої групи належать прислів’я, де опозиційні частини містять прикметникові та іменникові компоненти, які мають розбіжності у роді *Krótka radość, a żal długi* “коротка радість, довгий смуток” [НКР, Т. 3, 13], *Krótka uciecha, żal długi* “коротка втіха, жаль довгий” [НКР, Т. 3, 572] та числі *Grube żarty, cienki rozum* “грубі жарти, тонкий розум” [НКР, Т. 3, 935], *Anielskie usta, a szatańskie serce* “ангельські вуста, але сатанинське серце” [НКР, Т. 3, 602].

«Прислівник+іменник vs прислівник+іменник»: *Z wierzchu złoto, w środku błoto* “зверху золото, всередині болото” [НКР, Т. 3, 897], *Z tyłu liceum, z przodu muzeum* “ззаду лицей, спереду музей” [НКР, Т. 3, 556]. Серед ПО, що належать до цієї моделі, є прислів’я, де іменникові компоненти не збігаються у роді *Z wierzchu owca, wewnątrz wilk* “ззовні вівця, всередині вовк” [НКР, Т. 2, 757], *Z wierzchu žaloba, a wewnątrz wesele* “ззовні жалоба, а всередині веселощі” [НКР, Т. 3, 934].

«Прислівник+іменник vs іменник+іменник»: *Za młodu próżniacy, na starość żebracy* “змолоду ледарі, на старість жебраки” [НКР, Т. 2, 502], *Kto za młodu mięso je, ten na starość kości gryzie* “хто змолоду їсть м’ясо, той на старість гризе кістки” [НКР, Т. 2, 500], *Za młodu lizol sól, na starość zeżroł solniczke* “змолоду лизав сіль, на старість з’їв сільничку” [НКР, Т. 2, 503]. Є приклади, де іменникові компоненти

вживаються з прийменниками: *Z młodu w tafcie, a na starość w płachcie* “змолоду в тафті (шовковій тканині), а на старість у плахті (грубому полотні)” [НКР, Т. 2, 503].

«**Прислівник+дієслово vs іменник+дієслово**»: *Czegoś z młodu nie zgromadził, tego na starość nie najdziesz* “чого змолоду не зібрав, того на старість не знайдеш” [НКР, Т. 2, 499]. У наведеній паремії дієслівні компоненти мають різні часові форми.

«**Прислівник+прислівник vs прислівник+іменник**»: *Babie lato: w dzień ciepło, w nocy przymrozek* “бабине літо: вдень тепло, вночі заморозок” [НКР, Т. 1, 45].

«**Дієслово+прислівник vs дієслово+прислівник**»: *Złe przychodzi prędko, a odchodzi powoli* “погане приходить швидко, але відступає повільно” [НКР, Т. 3, 883].

«**Дієслово+іменник vs дієслово+іменник**»: *Co siał w młodości, to będziesz zbierał w starości* “що сіяв в молодості, те будеш збирати в старості” [НКР, Т. 2, 498]. У цій ПО дієслівні компоненти мають розбіжності у часових формах, а іменникові компоненти в обох опозиційних частинах вживаються з прийменниками.

«**Прикметник+прикметник vs прикметник+прикметник**»: *Mądrzy sławni, ale głupi zdrowi* “мудрі знамениті, але дурні здорові” [НКР, Т. 2, 427].

«**Кількісний числівник+іменник vs порядковий числівник+іменник**»: *Jedno zdrowie, a tysiączne choroby* “здоров’я одне, а хвороби тисячні” [НКР, Т. 3, 850]. У наведеному прислів’ї іменникові компоненти не збігаються у граматичній категорії числа.

«**Іменник+дієслово vs прикметник+дієслово**»: *Głupcy domy budują, a mądrzy je kupują* “дурні доми будують, а мудрі їх купують” [НКР, Т. 1, 467].

3.3.1.2. Антонімічні частини з трьома і більше компонентами

Нам вдалося виокремити паремії, у структурі яких опозиційні частини складаються з трьох і більше компонентів, що також можуть мати розбіжності у

граматичних категоріях. Серед структурних моделей із трикомпонентними АЧ виділяємо такі:

«Іменник+іменник+дієслово vs іменник+займенник+дієслово»: *Szczęście rozum odejmuje, a nieszczęście go dodaje* “щастя розум віднімає, а нещастя його додає” [НКР, Т. 3, 386]. У складі цієї паремії у другій опозиційній частині замість іменникового компонента *rozum* вжито займенник *go*.

«Іменник+іменник+дієслово vs іменник+іменник+дієслово»: *Bóg same serca widzi, człowiek tylko podobieństw się chwyta* “Бог бачить самі серця, а людина лише схожості хапає” [НКР, Т. 1, 152], *Bogacz idzie, grajcar znajdzie; biedak idzie, palec zwichni* “багач іде – монету знайде; бідняк іде – палець вивихне” [НКР, Т. 1, 123].

«Іменник+прикметник+іменник vs прикметник+іменник+займенник»: *Milszy dach słomiany w ojczyźnie niżli pyszne pałace wasze* “солом’яний дах миліший на батьківщині, ніж ваші розкішні палаци” [НКР, Т. 1, 470].

«Прикметник+іменник+дієслово vs прикметник+дієслово+дієслово»: *Chłopska rzecz robić, a pańska bawić się i rozkazywać* “селянська справа робити, а панська (справа) – забавлятися і наказувати” [НКР, Т. 1, 265]. У цій ПО у другій АЧ пропущено іменниковий компонент *rzecz*.

«Прикметник+іменник+дієслово vs прикметник+іменник+дієслово»: *Biednemu i krowa się nie polatuje, a bogatemu i byk się ocieli* “бідному і корова не схоже спарюватись, а багатому й бик отелиться” [НКР, Т. 1, 102].

«Прислівник+дієслово+іменник vs прислівник+дієслово+іменник»: *Kto dziś zapomniał czapki, ten jutro zapomni głowy* “хто сьогодні забув шапку, той завтра забуде голову” [НКР, Т. 3, 827].

Серед аналізованих ПО є поодинокі прислів’я, у складі яких АЧ складаються з чотирьох компонентів.

«Прикметник+іменник+прикметник+іменник vs прикметник+іменник+прикметник+іменник»: *Dalecy krewni – wielcy przyjaciele, bliscy krewni – wielka zwada* “далекі родичі – великі друзі, близькі родичі – велика сварка” [Świerczyńska 2001, 300], *Dobre dzieci – wielka radość, złe dzieci – wielki zgryz*

“хороші діти – велика радість, погані діти – великий клопіт” [НКР, Т. 1, 527], *Małe dzieci – mały kłopot, duże dzieci – duży kłopot* “малі діти – малий клопіт, великі діти – великий клопіт” [НКР, Т. 1, 531].

«Іменник+іменник+дієслово+іменник vs іменник+іменник+дієслово+з айменник»: *Błogosławieństwo matki buduje domy, przekleństwo ojca obala je* “благословення матері будує доми, прокляття батька їх руйнує” [НКР, Т. 1, 117].

«Іменник+дієслово+іменник+дієслово vs іменник+дієслово+іменник+дієслово»: *Bogacz idzie, grajcar znajdzie; biedak idzie, palec zwichnie* “багач іде – монету знайде; бідняк іде – палець вивихне” [НКР, Т. 1, 123].

«Прикметник+іменник+іменник+дієслово vs займенник+іменник+прикметник+дієслово»: *W cudzym oku paździorka szukają, a w swym bierzma szpetnego nie baczą* “у чужому оці смітинки шукають, а у своєму клейма потворного не бачать” [Świerczyńska 2001, 168].

«Дієслово+іменник+дієслово+іменник vs дієслово+іменник+дієслово+іменник»: *Kto sieje w koszuli, zbiera w kożuchu, a kto sieje w kożuchu, zbiera w koszuli* “хто сіє в сорочці, збирає в кожусі, а хто сіє в кожусі, збирає в сорочці” [НКР, Т. 3, 172].

«Прикметник+дієслово+прикметник+дієслово vs прикметник+дієслово+займенник+дієслово»: *Co głupi zepsuje, to rozumny poprawi, a co rozumny zepsuje, tego nikt nie poprawi* “що дурний зіпсує, то розумний виправить, а що розумний зіпсує, того ніхто не виправить” [НКР, Т. 1, 668].

Також виявлено поодинокі приклади, де АЧ містять п’ять і шість компонентів.

«Іменник+іменник+дієслово+дієслово+іменник vs іменник+іменник+дієслово+дієслово+іменник»: *Gdy mi brat koźle bierze, jest mi wilkiem; gdy mi wilk koźle odnosi, jest mi bratem* “коли у мене брат козенят бере, є мені вовком; коли мені вовк козенят приносить, є мені братом” [НКР, Т. 1, 194].

«Числівник+іменник+числівник+іменник+дієслово vs числівник+іменник+числівник+іменник+дієслово»: *Jeden ojciec dziesięciu synów wychowa, a dziesięciu synów jednego ojca nie mogą* “один батько десять синів виростить, а десять синів одного батька не можуть” [НКР, Т. 2, 701].

«Числівник+іменник+дієслово+числівник+іменник vs числівник+іменник+дієслово+числівник+іменник»: *Jedna matka wychowa dziesięciu synów, ale dziesięciu synów nie wyżywi jednej matki* “одна мати виростить десять синів, але десять синів не нагодує однієї матері” [НКР, Т. 2, 407].

«Прикметник+дієслово+прикметник+займенник+дієслово vs прикметник+дієслово+іменник+займенник+дієслово»: *Kiedy głupi błądzi, mądry go poprawi, a kiedy mądry błądzi, i diabeł go nie poprawi* “коли дурний блукає, розумний його виправить, а коли розумний, і диявол його не виправить” [НКР, Т. 1, 668].

«Іменник+дієслово+дієслово+іменник+іменник+дієслово vs прикметник+дієслово+дієслово+іменник+іменник+дієслово»: *Kiedy dziecię ma upaść, to Pan Bóg mu pierzynę podściela; a kiedy stary ma upaść, to diabeł mu bronę podrzuca* “коли дитя має впасти, то Господь Бог перину підстеляє, а коли старий має впасти, то диявол борону підкладає” [НКР, Т. 1, 529].

Зазначимо, що також є паремії, де у другій АЧ один із компонентів пропущено, але він зрозумілий із контексту. Такі випадки трапляються як серед трикомпонентних АЧ, так і серед чотири- та п’ятикомпонентних АЧ:

«Іменник+дієслово+іменник vs іменник+іменник»: *Kobiety płaczą przed ślubem, mężczyźni po ślubie* “жінки плачуть перед одруженням, чоловіки – після одруження” [Świerczyńska 2001, 281]. У другій АЧ пропущено дієслівний компонент *płaczą*. У прислів’ях *Tato ma prace, a mama rozum* “тато має роботу, а мама – розум” [НКР, Т. 3, 510], *Chleb ma rogi, a nędza nogi* “хліб має роги, а вбогість – ноги” [НКР, Т. 1, 246] у другій АЧ відсутній дієслівний компонент *ma*.

«Прикметник+іменник+іменник vs прикметник+іменник»: *Młody koń do boju, a stary do gnoju* “молодий кінь для бою, а старий – для гною” [НКР, Т. 2, 133]. У другій частині пропущено іменниковий компонент *koń*.

«Прикметник+іменник+іменник+дієслово vs прикметник+іменник+дієслово»: *Dobre dziecko słowem ukarzesz, złemu i kij nie pomoże* “хороше дитя словом покараєш, поганому – і палиця не допоможе” [НКР, Т. 1, 527]. У другій АЧ пропущено іменниковий компонент *dziecku*.

«Прикметник+іменник+дієслово+іменник vs приметник+дієслово+іменник»:

Piękne czasy rodzą róże, słabe zaś przynoszą burze “хороші часи породжують троянди, важкі – приносять бурі” [НКР, Т. 1, 362]. У цій ПО у другій частині пропущено компонент *czasu*.

«Іменник+прикметник+дієслово+іменник+іменник vs прикметник+іменник+іменник»: *Człek do złego leci jako wóz z góry, a do dobrego jak wóz pod górę* “людина до поганого летить як віз із гори, а до хорошого – як віз під гору” [НКР, Т. 1, 444]. У наведеній паремії пропущено дієслівний компонент *leci*.

«Дієслово+прикметник+іменник+дієслово+іменник vs дієслово+прикметник+дієслово+іменник»: *Kto ma dobrego zięcia, zyskał syna, kto zyskał złego – stracił córkę* “хто має хорошого зятя, знайшов сина, хто знайшов поганого – втратив доньку” [Świerczyńska 2001, 300]. У другій частині пропущено іменник *zięcia*.

Також є поодинокі випадки, коли в другій АЧ пропущено два і більше компонентів, які легко відновити з контексту:

«Прикметник+іменник+дієслово+іменник vs прикметник+іменник»: *Małe dzieci straszą bubą, a wielkie piekłem* “малих дітей лякають бубою, а великих – пеклом” [НКР, Т. 1, 531]. У цій паремії у другій частині пропущено іменниковий компонент *dzieci* та дієслівний – *straszą*.

«Прикметник+іменник+дієслово+іменник vs прикметник+дієслово»:

Dobremu koniowi przysypują obroku, a złemu ujmują “хорошому коневі підсипають корм, а поганому – забирають” [НКР, Т. 2, 119]. У другій частині пропущено компоненти *koniowi* та *obroku*.

«Іменник+прикметник+дієслово+прикметник+іменник+іменник vs займенник+прикметник+іменник»: *Kobieta wysoka jest dobra do zbierania fig, a ta niska do małżeństwa* “висока жінка добра для збирання інжиру, а низька – для заміжжя” [НКР, Т. 2, 679]. У цьому прислів’ї пропущено три компоненти – *kobieta jest dobra*.

3.3.2. Граматичні характеристики антонімічних компонентів у польських паремійних одиницях

Аналіз польських паремій показав, що у структурі значної кількості прислів'їв та приказок АК відрізняються за граматичними категоріями, зокрема зафіксовано розбіжності їх у роді, числі та відмінку, а також належність АК до різних частин мови.

3.3.2.1. Категорія відмінка

Серед паремій з граматичними особливостями, що стосуються категорії відмінка, виокремлюємо прислів'я та приказки, у складі яких АК мають різну відмінкову форму – «називний vs родовий», «називний vs знахідний», «називний vs давальний», «називний vs орудний», «місцевий vs називний», «місцевий vs знахідний», «знахідний vs давальний». Варто зазначити, що за відмінками можуть різнитися як іменникові, так і прикметникові компоненти.

«**Називний vs родовий**». Серед ПО з іменниковими АК у формі називного та родового відмінків виокремлено низку прислів'їв: *Korale na szyi, a brudu jak na świni* “намисто на шиї, а бруду як на свині” [НКР, Т. 2, 142], *Głowa jak bania, a mózgu nic* “голова як гарбуз, а мозку немає”, *Głowa wielka, a rozumu mało* “голова велика, а розуму мало” [НКР, Т. 1, 640], *Główka jak makówka, a rozumu jak napłwał* “голівка як маківка, а розуму як наплював”, *Główka jak makówka, a rozumu pusto* “голівка як маківка, а розуму порожньо” [НКР, Т. 1, 643], *Cudza chata gorsza od własnego kąta* “чужа хата гірша від власного кутка” [Świerczyńska 2001, 163]. Протиставлення прикметникових компонентів у формі називного та родового відмінка засвідчуємо в паремії *Lepsza jest urocza ciemnowłosa kobieta od młodej blondynki* “краще прекрасна темноволоса жінка від молоді блондинки” [НКР, Т. 2, 592]. Є також ПО, у якій прикметникові АК мають зворотний порядок, тобто перший компонент виступає у формі родового відмінка, а другий – у формі називного: *Żeby głupich nie było, toby mądrzy z głodu poumierali* “якби дурних не було, то мудрі б з голоду повмирили” [НКР, Т. 1, 467].

«**Називний vs знахідний**». Серед паремій, у складі яких АК – прикметники у формі називного та знахідного відмінка, виділяємо такі прислів'я: *Rad mądry, że*

głupiego oszukał “розумний радий, що обманув дурного” [НКР, Т. 2, 428], *Na spokojnego wiatr nawieje, a bystry sam nabieży* “на спокійного вітер навіє, а енергійний сам набере” [НКР, Т. 3, 282], *Zdrowy chorego nie zrozumie* “здоровий хворого не зрозуміє” [USJP], *Chorego zdrowy nie wyrozumie* “хворого здоровий не зрозуміє” [НКР, Т. 1, 288], *Zanim tłusty schudnie, (to) chudego diabli wezmą; zanim tłusty spadnie, (to) chudy przepadnie* “поки товстий схудне, то худого диявол забере, поки товстий схудне, то худий помре” [USJP], *Gdzie się młody dźwignie, tam starego dźwigać trzeba* “де молодий підніме, там старого піднімати треба” [НКР, Т. 2, 504], *Nim bogaty zbiednieje, ubogiego kruki zadziobią* “перш ніж багатий збідніє, то бідного ворони заклюють” [Świerczyńska 2001, 207], *Syty głodnego nie zrozumie* “ситий голодного не зрозуміє” [НКР, Т. 3, 367]. До прислів’їв з іменниковими складниками зараховуємо *Sowa śpi, a kurę widzi* “сова спить, а курку бачить” [НКР, Т. 3, 270] *Gdy się chłopci biją, panów to nie boli* “коли селяни б’ються, панам не боляче” [НКР, Т. 1, 267].

«Називний vs давальний». Опозицію прикметникових компонентів у формі називного та давального відмінка фіксуємо в ПО *Syty głodnemu nie wyrozumie* “ситий голодного не зрозуміє”, *Syty głodnemu nie towarzyszy* “ситий голодному не товариш” [НКР, Т. 3, 367]. Протиставлення іменникових компонентів у відповідних відмінкових формах засвідчено у прислів’ях *Jak głowa głupia, to i nogom źle* “як дурна голова, то і ногам погано”, *Nie ma miejsca rozumowi, kędy się gniew rozsadowi* “немає місця розумові, коли гнів розсядеться” [НКР, Т. 1, 686].

«Називний vs орудний». Серед паремій є прислів’я, де протиставляються прикметникові компоненти, один із яких виступає у формі називного відмінка, а інший – у формі орудного: *Mądry sam sobie szkodzi, gdy z głupim w poufalność zachodzi* “розумний сам собі шкодить, коли з дурнем у конфіденційність входить” [НКР, Т. 2, 426]. Також виявлено приклад, де іменники у відповідних відмінкових формах протиставляються разом з прикметниками: *Młoda żona ma trzy światy ze starym mężem* “молода дружина має три світи зі старим чоловіком” [НКР, Т. 3, 957].

«Місцевий vs називний». У паремії *Przy głupiej głowie nieszczęśliwe nogi* “при дурній голові нещасливі ноги” [НКР, Т. 1, 644] іменниковий компонент *głowa* у

поєднанні з прикметниковий *głupi* у формі місцевого відмінка протиставляється іменниковому компоненту *nogi* у поєднанні з прикметниковим *nieszczęśliwy*, що виражений у формі називного відмінка.

«Місцевий vs знахідний». Протиставлення іменникових компонентів у формі місцевого та знахідного відмінка зафіксовано в ПО *W młodości huczno-buczno żyje, a na starość zimno w pięty będzie* “у молодості гучно-бучно живе, а на старість холодно у п’яти буде” [НКР, Т. 2, 502].

«Знахідний vs давальний». Розбіжності у відмінковій формі мають також прикметникові компоненти *bogaty / biedny* у поєднанні з іменниковим *człowiek* у ПО *Bogatego i na szubienicy diabli nie wezmą, a biednemu człowiekowi lada sznurek robi amen* “багатого дияволи і на шибеницю не візьмуть, а бідній людині будь-який шнурок робить амінь” [НКР, Т. 1, 125].

3.3.2.2. Категорія числа

Другу групу становлять паремії з АК, що мають різну граматичну категорію числа – «однина / множина». Зазначимо, що здебільшого компоненти представлені числівниками у поєднанні з іменниками чи прикметниками: «числівник+прикметник vs числівник+прикметник», «числівник+прикметник+іменник vs числівник+прикметник+іменник», «числівник+прикметник+іменник vs числівник+іменник», «числівник+іменник vs числівник», «числівник+іменник vs числівник+іменник».

«Числівник+прикметник vs числівник+прикметник». Числівниковий компонент *jeden* у поєднанні з прикметниковим компонентом *głupi* в однині протиставляється числівниковим компонентам *tysiąc, sto, dziesięć* у поєднанні з прикметниковим компонентом *mądry* у множині в таких прислів’ях, як *Co jeden głupi zepsuje, tysiąc mądrych nie naprawi* “що один дурний зіпсує, тисяча розумних не виправить”, *Co jeden głupi zepsuje i stu mądrych nie naprawi* “що один дурний зіпсує, і сотня розумних не виправить”, *Co jeden głupi kupi, to dziesięć mądrych nie przeda* “що один дурний купить, то десять розумних не продадуть” [НКР, Т. 1, 668], *Jeden*

głupi dziesięciu mądrych zwiedzie, a dziesięć mądrych jednego głupiego nie “один дурний десятиох разумних обманить (обдурить), а десять разумних одного дурного – ні” [НКР, Т. 1, 677]. У ПО *Za jednego mądrego stu głupich na świecie* “за одного розумного сто дурних на світі” [НКР, Т. 2, 429] опозиція «однина / множина» виражається за допомогою протиставлення числівникового компонента *jeden* у поєднанні з прикметником *mądry* в однині та числівникового компонента *sto* у поєднанні з прикметниковим *głupi* в множині.

«**Числівник+іменник vs числівник**». У прислів'ях *Jedną ręką daje, a dwiema odbiera* “однією рукою дає, двома (руками) відбирає”, *Jedną ręką daje, drugą bierze* “однією рукою дає, другою (рукою) бере” [НКР, Т. 1, 405], *Lepsze jedno oko swoje niżeli cudze oboje* “краще одне око своє, ніж чужі обоє” [НКР, Т. 2, 715] числівниковий компонентом *jeden* у поєднанні з іменниковими *ręka*, *oko* в однині протиставляється числівниковим компонентам *dwa* (кількісний), *drugi* (порядковий), *oboje* (збірний) у множині.

«**Числівник+прикметник+іменник vs числівник+прикметник+іменник**». У прислів'ї *Jeden stary wół więcej zdoła niż dziesięć młodych kozłów* “один старий бик більше здолає, ніж десять молодих цапів” [НКР, Т. 3, 762] кількісний числівник *jeden* у поєднанні з прикметниковим компонентом *stary* та іменниковим *wół* в однині протиставляється кількісному числівнику *dziesięć* у поєднанні з прикметниковим компонентом *młody* та іменниковим *koziół* у множині.

«**Числівник+прикметник+іменник vs числівник+іменник**». У ПО *Jedna mądra głowa wiele rąk pobije* “одна мудра голова чимало рук поб'є” [НКР, Т. 1, 644] кількісний числівник *jeden* у поєднанні з прикметниковим компонентом *mądry* та іменниковим *głowa* в однині протиставляється неозначено кількісному числівнику *wiele* у поєднанні з іменниковим компонентом *ręka* у множині.

«**Числівник+іменник vs числівник+іменник**». Протиставлення числівникового компонента *trzy* у поєднанні з іменниковим *głowa* у множині та числівникового компонента *jeden* у поєднанні з іменниковим *głowa* в однині виявлено в ПО *Co trzy głowy, to nie jedna głowa* “що три голови, то не одна голова” [НКР, Т. 1, 637].

Опозиція «однина / множина» також зафіксована в ПО *Korale na szyi, a brudu jak na świni* “намисто на шиї, а бруду як на свині” [НКР, Т. 2, 142], де іменниковий компонент *korale* має лише форму множини, а компонент *brud* – лише форму однини. Протиставлення іменникових компонентів *głowa, domek* в однині та компонентів *noga, pałac* у множині фіксуємо у прислів’ях *Jak głowa głupia, to i nogom źle* “як дурна голова, то і ногам погано” *Przy głupiej głowie nieszczęśliwe nogi* “при дурній голові нещасливі ноги” [НКР, Т. 1, 644], *Własny domek miłszy, niż cudze pałace* “власний будинок миліший, ніж чужі палаци” [НКР, Т. 1, 470].

3.3.2.3. Категорія роду

До третьої групи відносимо прислів’я, у складі яких АК мають різні родові форми. Опозицію «чоловічий рід / жіночий рід» у деяких польських пареміях представлено за допомогою протиставлення іменникових компонентів: *W służbie pies, a poza służbą świnia* “на службі собака, а поза службою свиня” [НКР, Т. 3, 254], *Dzień wygania, noc przygania* “день виганяє, ніч приганяє” [НКР, Т. 1, 536], *Lepszy swój chleb, niż cudza bulka* “свій хліб кращий, ніж чужа булка” [Świerczyńska 2001, 166], *Przed ślubem skarb, po ślubie skarbonka* “перед одруженням – скарб, після одруження – скарбничка” [Świerczyńska 2001, 282]. Також зафіксовано ПО, у яких перший компонент має форму жіночого роду, а другий – форму чоловічого: *Lepsza własna gęś niż cudzy baran* “власна гуска краща, ніж чужий баран” [НКР, Т. 1, 625], *Głowa jak bania, a mózgu nic* “голова як гарбуз, а мозку немає” [НКР, Т. 1, 640], *Cudza chata gorsza od własnego kąta* “чужа хата гірша від власного кутка” [Świerczyńska 2001, 163].

3.3.2.4. Належність антонімічних компонентів до різних частин мови

Контекстуальні антоніми у складі польських ПО можуть виражатися за допомогою різних частин мови (Див. докладно п. 1.3.). Як зауважує німецький лінгвіст Є. М. Міллер, «антонімія протилежних за лексичним значенням слів різних

частин мови (*теплий – холод*) називається міжчастиномовною» [Миллер 1987, 88]. Як показав аналіз фактичного матеріалу, у польських ПО можна виокремити такі типи міжчастиномовних антонімів, як «прикметник vs іменник», «числівник+іменник vs займенник», «прислівник vs прикметник».

«**Прикметник vs іменник**». Серед прислів'їв, у яких один компонент виражений прикметником, а інший – іменником, виділяємо такі: *Bogaty się dziwi, czym się biedak żywi* “багатий дивується, чим бідняк харчується” [НКР, Т. 1, 126], *Ubogi nie ma tego, owego, bogacz lakomy wszystkiego* “убогий не має цього й того, а багач ласує всім” [НКР, Т. 3, 561], *Kiedy by ubogi panu nie dawał, prędko by pan zubożał* “коли б бідний пану не давав, то пан би швидко збіднів” [НКР, Т. 3, 559]. Переважно такі компоненти виступають у тому самому відмінку, хоча трапляються і різні відмінкові форми: *Koń, póki młody, to bryka, a na starość utyka* “кінь поки молодий, то брикає, а на старість стовбичить” [НКР, Т. 2, 129].

«**Числівник+іменник vs займенник**». У паремії *Jak jedna krowa ogon podniesie, to wszystkie za nią* “як одна корова підніме хвоста, то всі за нею” [НКР, Т. 2, 208] числівниковий компонент *jeden* у поєднанні з іменниковим *krowa* протиставляється неозначеному прикметниковому займеннику *wszystkie*.

«**Прислівник vs прикметник**». *Czegoś z młodu nie upiekł, nie będziesz jadł starym* “чого змолоду не випік, не будеш їсти старим” [НКР, Т. 2, 498].

Висновки до розділу III

Культурно-національна своєрідність паремій дозволяє висвітлити їхню мовну природу в різних аспектах. У цьому розділі здійснено опис лексичних та структурно-граматичних характеристик АК, а також визначено основні різновиди АК у складі польських ПО згідно з типологічною класифікацією антонімів.

Відповідно до типологічної класифікації антонімів у складі польських прислів'їв та приказок ми виділили градуальні, комплементарні, векторні та координатні антонімічні компоненти. Найбільш численними є градуальні АК, які позначають два діаметрально протилежні видові поняття певного родового поняття.

Вони можуть виражати мінімальний або максимальний ступінь вияву певної якості, ознаки, кількості, дії. У семантичній структурі аналізованих нами паремій градуальні антоніми переважно вживаються для відображення інтелектуальних характеристик, рис характеру, зовнішнього вигляду, фізичних властивостей, віку та зросту людини.

З огляду на лексичне значення АК у складі польських ПО виділено групи, де АК є назвами частин та органів людського тіла, тварин, часових відтинків, продуктів харчування та одягу. Серед АК, які називають частини та органи людського тіла, найбільшу частотність має соматичний компонент *głowa*, що насамперед уособлює розумові здібності людини. У польських пареміях значну частину становлять також компоненти-зооніми та компоненти-орнітоніми. Зазначимо, що назви тварин у прислів'ях та приказках метафорично вживаються на позначення рис характеру людини, її життєвого досвіду, фізичного стану, віку, родинних стосунків та соціальних відносин. Категорія часовості в ПО представлена за допомогою АК, що позначають назви мір часу, частин доби, конкретного або узагальненого часу, подій, фактів. Назви часових відтинків можуть уживатися на позначення плинності життя, непередбачуваності людської долі та процесів людського існування. Гастрономічна категорія в пареміях репрезентована за допомогою АК, які є назвами продуктів харчування, що випікаються з борошна, продуктів забою сільськогосподарських тварин, овочів та страв. Протиставлення компонентів, що називають борошняні вироби, є найбільш поширеним. Серед аналізованих ПО виявлено прислів'я та приказки, у яких АК позначають деякі назви одягу та різновиди тканин, із яких здійснюється пошиття відповідних виробів. Також зафіксовано паремії, у складі яких АК є назвами професій, смакових і температурних характеристик, одиниць вимірювання міри та ваги, природних і метеорологічних явищ, знарядь праці, житлових споруд, пір року, місяців та надприродних істот. У структурі паремій виявлено й АК, що мають різне лексичне значення: «назва частини тіла людини vs назва результату мислення», «назва частини тіла людини vs назва почуття», «ознака “зріст людини” vs ознака “розумові здібності людини”», «ознака “зріст людини” vs ознака “риса характеру людини”».

До структурних характеристик польських паремій ми відносимо наявність у складі прислів'їв та приказок кількокомпонентних АЧ. Нам вдалося виокремити структурні моделі ПО із дво-, три-, чотири-, п'яти- та шестикомпонентними АЧ. У деяких опозиційних частинах відповідних структурних моделей АК можуть різнитися у роді, числі, відмінку та виражатися за допомогою різних частин мови, але є приклади, коли таких розбіжностей не зафіксовано. Аналіз паремій показав, що переважають прислів'я та приказки, які містять двокомпонентні опозиційні частини, зокрема, найбільш численною є група паремій з протиставленням «іменник+іменник vs іменник+іменник». Варто зазначити, що іменникові компоненти можуть вживатися як з прийменниками, так і без них. Частіше трапляються безприйменникові форми. Серед три-, чотири- та п'ятикомпонентних АЧ є такі, у яких у другій опозиційній частині один із компонентів пропущено, але його легко можна зрозуміти з контексту.

Грамматичні характеристики СПК у польських пареміях проявляються через розбіжності форм роду, числа та відмінка, а також через належність до різних частин мови. Зокрема, виокремлено такі типи міжчастиномовних антонімів, як «прикметник vs іменник», «числівник+іменник vs займенник», «прислівник vs прикметник». Найчисленнішою є група паремій, де АК мають різну відмінкову форму.

Отже, як показав аналіз фактичного матеріалу, паремії як одиниці мовної системи є довершеними та структурно цілісними висловами з лексичними та структурно-граматичними характеристиками.

ВИСНОВКИ

1. Мова в житті кожної людини виконує особливу роль – інтерпретатора реальності. Певні оцінки, судження, переконання про світ зафіксовано в різних мовних формах. Чільне місце серед лінгвістичних одиниць належить пареміям, які є мудрістю народу та відлунням його досвіду. Паремії, будучи частиною мови, водночас є частиною культури, оскільки вони нерозривно пов'язані з культурною специфікою певного мовного колективу, відображають і зберігають певні історичні факти, звичаї, етичні погляди, способи сприйняття світу, а також особливості матеріальної та духовної культури тієї чи тієї нації. У мовознавстві існує два погляди щодо статусу паремій серед інших одиниць мовної системи, зокрема фразеологічних. Прихильники широкого витлумачення об'єкта фразеології розглядають паремії у складі фразеологічних одиниць, натомість прибічники вузького підходу виділяють дослідження паремій як автономних одиниць із широкого кола фразеології в окрему лінгвістичну дисципліну – пареміологію, яка, власне, і займається вивченням ПО. Ми у своєму дослідженні дотримуємося позиції прибічників вузького підходу, оскільки, на нашу думку, паремії, на противагу ФО, є самостійними, повноцінними реченнями, у яких закладена цілісна думка, судження. У дисертаційній роботі, слідом за Л. І. Даниленко, паремії розуміємо як короткі, широко відомі вислови реченнєвої структури, які в афористичній усталеній формі з покоління в покоління передають народну мудрість. Аналіз низки наукових праць показав, що до найбільш релевантних ознак, які притаманні пареміям, належать стійкість, варіантність, цілісність, моралістичність, метафоричність, інформаційність, прецедентність, структурно-композиційна завершеність тощо.

2. Основними різновидами паремій безсумнівно є прислів'я та приказки, які здавна привертати увагу збирачів, філологів-аматорів, письменників, поетів і філософів своєю парадоксальною простотою, за якою водночас приховується неосяжна глибина. Прислів'я та приказки є не лише окрасою будь-якої мови, а й становлять життєві вказівники, невичерпну скарбницю мудрості, ключ до пізнання

ментальності та реалій панівних звичаїв, а також «живий» елемент нашого спілкування з людьми.

3. Однією з найважливіших семантичних категорій мовної системи є антонімія, яка водночас залишається складним і багатоаспектним явищем. У мовознавстві донині є спірні питання щодо логічної чи мовної природи антонімії. Аналіз численних мовознавчих праць показав, що більшість науковців вважають антонімію лінгвістичною категорією. Немає однозначного тлумачення і поняття *протилежність*, яке є центральним в теорії антонімії. Наявні такі типи протилежностей, як контрарна, векторна, комплементарна та конверсивна. До найпоширеніших типів належить контрарна (градуальна) протилежність.

Як свідчать результати дослідження, антонімічні відношення проявляються між компонентами значної кількості польських ПО. Однак вивчення антонімічних зв'язків у складі польських прислів'їв та приказок є малодослідженим як в україністиці, так і славістиці, тому на сьогодні воно є актуальним.

4. У польських паремійних одиницях нами було виокремлено семантичні опозиції, які власне і складають основу прислів'їв та приказок. Відповідно до виявлених опозицій паремії було об'єднано за тематичними групами. Зважаючи на те, що аналізовані ПО мають антропоцентричний характер, оскільки вони найповніше відображають зовнішній і внутрішній світ людини, у дисертаційній роботі виокремлено два ТК – «Людина» та «Соціальна сфера». Як показав аналіз матеріалу, численнішим виявився ТК «Людина», у складі якого виділено шість тематичних груп: «Зовнішні та внутрішні характеристики людини», «Фізіологічні особливості людини», «Психоемоційні стани людини», «Життєвий шлях людини», «Народні спостереження та прикмети» та «Образ жінки».

4.1. ТГ «Зовнішні та внутрішні характеристики людини» об'єднує найбільшу кількість польських прислів'їв та приказок з АК, що описують зовнішній вигляд, інтелектуальні здібності та риси характеру людини. Серед аналізованих ПО з АК, що репрезентують вказану тематичну групу, переважають прислів'я та приказки, у яких СПК вказують на риси характеру людини. Зафіксовано приклади, де АК позначають протиставлення двох рис – позитивної та негативної. Зазначимо, що

частотнішим є протиставлення компонентів *śmiały / bojaźliwy*, *śmiały / bojący*, *śmiały / skromny*. Також виявлено паремії, де за допомогою СПК описуються лише негативні риси людини, зокрема дволикість, хвальковитість, скупість, неухажність, зарозумілість тощо.

4.2. ТГ «Фізіологічні особливості людини» становлять польські ПО з АК, що описують фізичний стан людини та її фізіологічні особливості. Аналіз фактичного матеріалу показав, що переважають паремії з СПК, що вказують на вік людини, зокрема вікові характеристики людини представлено за допомогою опозицій «молодість / старість» та «молодий / старий».

4.3. ТГ «Психоемоційні стани людини» репрезентують прислів'я та приказки, у семантичній структурі яких АК вказують на протиставлення 1) негативних емоцій позитивним (компоненти *gniew / wstyd*, *żal / radość*, *nienawidzić / kochać*); 2) двох негативних емоцій (компоненти *gniew / nienawiść*); 3) негативних емоцій людини позитивному ставленню до інших (компоненти *złość / dobroć*, *w złości / w dobroci*, *nienawiść / wdzięczność*).

4.4. ТГ «Життєвий шлях людини» об'єднує польські ПО з АК, що описують процеси людського існування, людську долю, життя людини у часовому просторі, життєвий досвід людини та її трудову діяльність. Найбільшу кількість у цій ТГ становлять прислів'я та приказки із СПК, що відображають долю та трудову діяльність людини.

4.5. ТГ «Народні спостереження та прикмети» складають паремії з АК, що вказують на 1) народні, зокрема метеорологічні, спостереження та прикмети; 2) народні спостереження щодо особливостей проведення посівних робіт. Також у цій тематичній групі виокремлено паремії дидактичного характеру, у яких спостерігаються виразні повчальні моменти: застереження, заклики та поради.

4.6. ТГ «Образ жінки» містить паремії з АК, що описують жінку, її зовнішні та внутрішні характеристики, позитивні та негативні риси, зокрема наполегливість, жіночність, сварливість, почуття недобррозичливості тощо.

5. ТК «Соціальна сфера», на відміну від ТК «Людина», об'єднує меншу кількість паремій, однак це не применшує його цінності, оскільки ПО з АК

відображають важливі аспекти соціального життя людини, зокрема соціальний статус, матеріальне становище, духовний світ, роль у суспільстві, стосунки між членами родини тощо. У ТК «Соціальна сфера» виокремлено три ТГ: «Соціальні відносини та соціальний статус», «Стосунки між членами родини та іншими людьми» та «Духовність і духовний світ людини». Найбільшу кількість польських паремій з АК налічує тематична група «Соціальні відносини та соціальний статус».

5.1. У прислів'ях та приказках, що входять до ТГ «Соціальні відносини та соціальний статус», найяскравіше відображено опозицію «свій / чужий», яка представлена за допомогою протиставлення таких компонентів, як *swój / cudzy*, *swój / obcy*, *swój / czyj*, *własny / cudzy*, *własny / pożyczany*, *nasz / cudzy*, *bliski / daleki*. На нашу думку, названа опозиція є важливим явищем у мовній картині світу, яке відображає те, як людина сприймає дійсність та, найголовніше, як вона ставиться до інших. А поділ на своїх та чужих є ментальним елементом пошуку власної ідентичності та спробою відповісти на питання: «Ким я є?».

Опозицію «багатий / бідний» та «багатство / бідність» у польських пареміях репрезентовано через протиставлення компонентів *bogaty / biedny*, *bogaty / ubogi*, *bogacz / biedak*, *syty / głodny*, *bogaci / ubodzy*; *bogaty / biedak*, *bogacz / ubogi*; *bogactwo / ubóstwo*, *bogactwo / bieda*, *rozkosz / bieda*, *bogactwo / biedactwo*, *bogactwa / cnoty*. Аналіз фактичного матеріалу показав, що бідність сприймається як випробування для кращого існування, а життя бідняка є обмеженим та позбавленим багатьох людських потреб. Натомість життя багатія відображено як найвищий ступінь заможності та можливість ні в чому собі не відмовляти.

Соціальний статус людини в ПО відображено за допомогою протиставлення компонентів *pan / chłop*, *pan / sługa*, *pan / ubogi*, *pański / chłopski*, *szlachcic / chłop*, *po szlachecku / po chłopsku*. З'ясовано, що селянина здебільшого зображено як невільника, робочу силу, а пана – як владну людину, здатну підкоряти собі інших.

5.2. ТГ «Стосунки між членами родини та іншими людьми» об'єднує паремії із СПК, що є назвами членів родини. Найчастотнішими є прислів'я та приказки, у складі яких АК описують стосунки між батьками та дітьми. З'ясовано, що в

пареміях із СПК здебільшого наголошується на вагомій ролі матері в житті дитини, ніж ролі батька.

5.3. ТГ «Духовність і духовний світ людини» містить паремії, у яких відображено релігійні мотиви, символи та образи, їхні семантичні особливості. У результаті аналізу виявлено паремії з АК, що відображають 1) погляди, основані на вірі в залежність життя людини й результатів її праці від Бога; 2) уявлення про зв'язок людини з дияволом; 3) боротьбу добра та зла.

6. В обох досліджуваних тематичних класах («Людина» і «Соціальна сфера») виокремлено прислів'я та приказки з АК, що мають подвійну тематичну належність. Серед паремій ТК «Людина» з подвійною тематичною належністю найчисленнішими виявилися прислів'я та приказки з опозиціями «зовнішній вигляд людини / розумові здібності людини» та «розумові здібності людини / фізичний стан людини». До тематичного класу «Соціальна сфера» відносимо значно меншу кількість прислів'їв та приказок, у складі яких компоненти належать до різних тематичних груп. У цих ПО зафіксовано лише три опозиції – «соціальний статус людини / фізичний стан людини», «трудова діяльність людини / фізичний стан людини», «соціальний статус людини / моральні якості людини».

7. Дослідження значного за обсягом фактичного матеріалу дало змогу не лише підтвердити, що паремії є одним із неоціненних здобутків будь-якої мови, важливою частиною культури, а й засвідчило те, що специфіка ПО виражається насамперед у своєрідності їхньої семантики, яка, зокрема, представлена в антонімічних відношеннях їхніх компонентів.

8. У нашій роботі здійснено аналіз не лише семантики опозицій у складі польських паремій, а й лексичних і структурно-граматичних характеристик АК у прислів'ях та приказках. Також визначено основні різновиди АК у складі польських ПО згідно з типологічною класифікацією антонімів.

8.1. Відповідно до типологічної класифікації антонімів у складі польських прислів'їв та приказок виокремлено градуальні (контрарні), комплементарні, координатні та векторні АК. Найчисленнішим у прислів'ях та приказках є градуальний тип антонімічних компонентів, які здебільшого вживаються для

відображення інтелектуальних характеристик, рис характеру, зовнішнього вигляду, статури, фізичних властивостей, віку, зросту та психоемоційного стану людини. Також з'ясовано, що градуальні АК в ПО вказують на властивості предметів, зокрема на температуру, смак та кількісні характеристики. Аналіз показав, що градуальна протилежність переважно виражена прикметниками, рідше – іменниками та прислівниками.

8.2. З огляду на лексичне значення у складі польських паремій виявлено СПК, що позначають частини та органи людського тіла, тварин, часові відтинки, продукти харчування та одяг.

8.3. Найчисленнішими виявились паремії з АК, що є назвами частин та органів людського тіла, а також назвами тварин і птахів. Зауважимо, що у складі ПО з АК, які позначають частини та органи тіла людини, найбільшу частотність має соматизм *głowa*, який у прислів'ях та приказках репрезентовано за допомогою протиставлення компонентів *głowa / nogi*, *głowa / ręce*, *głowa / szyja*, *głowa / brzuch* та *głowa / żołądek*. Серед паремій із СПК, що називають тварин і птахів, більшість становлять прислів'я та приказки із протиставленням компонентів-зоонімів, натомість протиставлення компонентів-орнітонімів є менш частотним. Варто наголосити на тому, що в польських пареміях з АК характеристика тваринного світу є метафоризованою, вона екстраполюється на опис людських якостей.

8.4. Аналіз лексичного значення АК також дозволив виявити поодинокі паремії, у яких СПК позначають професії, смакові та температурні характеристики, одиниці вимірювання міри та ваги, природні та метеорологічні явища, знаряддя праці, житлові споруди, пори року, місяці та надприродні істоти.

9. До структурних характеристик ПО з АК відносимо наявність у їхньому складі дво-, три-, чотири-, п'яти- і навіть шестикомпонентних АЧ. Зазначимо, що найчисленнішими є прислів'я та приказки, у структурі яких опозиційні частини містять два компоненти. Найбільшу кількість ПО налічує структурна модель АЧ «іменник+іменник vs іменник+іменник». У цій моделі виявлено іменникові компоненти, які мають різну відмінкову форму та поєднуються з різними

прийменниками. Зауважимо, що є паремії, у яких один із компонентів пропущено, але він зрозумілий із контексту.

10. Серед граматичних характеристик АК у складі польських ПО можна назвати такі: 1) розбіжності у відмінкових формах; 2) розбіжності у формах роду; 3) розбіжності у категорії числа. Також зафіксовано паремії з АК, що належать до різних частин мови.

10.1. Паремії з АК, що мають розбіжності у відмінкових формах, є найчисленнішими. Найбільшу кількість складають паремії з протиставленням «називний vs родовий» та «називний vs знахідний». Варто зазначити, що за відмінками можуть різнитися як іменникові, так і прикметникові компоненти, однак більшість становлять протиставлення прикметникових компонентів.

10.2. Серед паремій з АК, що мають різну граматичну категорію числа, відмінності здебільшого виявлено у протиставленні числівникових компонентів у поєднанні з іменниковими чи прикметниковими. Найбільше відмінностей визначено у пареміях з протиставленням АК «числівник+прикметник vs числівник+прикметник».

10.3. Найменшу кількість становлять прислів'я та приказки, у яких АК мають різні родові форми. Зазначимо, що опозицію «чоловічий рід vs жіночий рід» у польських пареміях представлено за допомогою протиставлення іменникових компонентів – *pies / świnia, dzień / noc, chleb / bułka, skarb / skarbonka*, опозицію «жіночий рід vs чоловічий рід» репрезентовано через протиставлення іменників *gęś / baran, głowa / mózg, chata / kąt*.

10.4. Вдалося виявити паремії, у яких АК належать до різних частин мови, однак вони серед загальної кількості паремій складають незначну кількість. Нам вдалося виокремити такі типи міжчастиномовних контекстуальних антонімів, як «прикметник vs іменник», «числівник+іменник vs займенник», «прислівник vs прикметник».

11. Загалом, аналіз польських ПО з АК показав, що прислів'я та приказки є невід'ємною частиною мовної картини світу та мають свої особливості, які пов'язані з історією, культурою, взаємовідносинами в суспільстві тощо. Підтвердженням

цього є своєрідність семантичних опозицій у складі паремій, лексичні та структурно-граматичні характеристики цих мовних одиниць.

12. Здійснене дослідження закладає певні підвалини у вивченні польських паремій з АК та водночас є поштовхом для подальших лінгвістичних пошуків. Перспективу дослідження вбачаємо в залученні паремій з АК інших слов'янських мов, зокрема української, оскільки зіставний аналіз допоможе описати як відмінності, так і подібності ПО кожної з мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЕУМ – Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. 3-є вид. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.

Ном. – Українські приказки, прислів'я і таке інше: зб. О. В. Марковича та ін. / Уклав М. Номис / упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ: Либідь, 1993. 768 с.

Северин. – Северинюк В. М. Тематичний словник популярних українських прислів'їв та приказок з коментарями. Вид. 3-тє, перероб. і допов. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2014. 176 с.

СУЛМ – Сучасна українська літературна мова. Лексика. Фразеологія: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisiienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_Leksykoloziia_Fonetyka.pdf (дата звернення 15.10.2020).

СУМ – Словник української мови: в 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.

СУМ–20 – Словник української мови online. Томи 1–13 (А–ПОКІРНО). URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=167747&page=2202> (дата звернення 15.08.2021).

УПП – Українські прислів'я та приказки / Упорядн. М. Пазяк. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1976. 224 с. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Ukrainskyi_narod/Ukrainski_pryslivlia_ta_prykazky_vyd_1976.pdf? (дата звернення 3.09.2020).

EJO – Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / pod red. K. Polańskiego. Wrocław : Ossolineum, 1999. 739 s.

EJP – Encyklopedia języka polskiego / pod red. S. Urbańczyka. Wrocław: Ossolineum, 1991. 486 s.

Kopaliński – Słownik mitów i tradycji kultury / pod red. W. Kopalińskiego. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1985. 1360 s.

KPP – Księga przysłów przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich / pod red. S. Adalberga. Warszawa, 1889–1894. URL: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/11603/edition/18873/content> (21.12.2021).

NKP – Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich / red. J. Krzyżanowski. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969–1978. T. 1–4.

SJPD – Słownik języka polskiego / pod red. W. Doroszewskiego. Warszawa: PWN, 1958–1969. T. 1–11.

SJPSzym – Słownik języka polskiego / pod red. M. Szymczaka. Warszawa: PWN, 1978–1981. T. 1–3.

Skorupka – Słownik frazeologiczny języka polskiego / pod red. S. Skorupki T. 1. Warszawa, 1967. S. 6–8. URL: <https://archive.org/details/SłownikFrazeologicznyJęzykaPolskiego1/page/n7/mode/2up> (дата звернення 16.10.2022).

SStp – Słownik staropolski / pod red. S. Urbańczyka. Wrocław etc.: PAN, 1953–2002. T. 1–11.

Świerczyńska 2001 – Świerczyńska D. Przysłowia są na wszystko. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN, 2001. 548 s.

SWOPWN – Słownik wyrazów obcych PWN / pod red. J. Tokarskiego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1980. 828 s.

USJP – Uniwersalny słownik języka polskiego / pod red. S. Dubisza. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2003. T. 1–4 [Електронна версія 1.0, доступна на CD-ROM].

WSJP – Wielki słownik języka polskiego / pod red. P. Żmigrodzkiego. URL: <https://wsjp.pl> (дата звернення 8.01.2023).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аристотель 1934 – Аристотель. Метафізика. Москва-Ленинград: Соцэкгиз, 1934. С. 61–74.
2. Аристотель 1939 – Аристотель. Категорії. Москва: Соцэкгиз, 1939. С. 42–43.
3. Аристотель 2015 – Аристотель. Поетика. Риторика / пер. с др.-греч. В. Аппельрота, Н. Платоновой. Санкт-Петербург: Азбука, Азбука-Аттикус, 2015. 320 с.
4. Аскерова 2018 – Аскерова І. А. Семантика і прагматика польських проverbsіальних мікротекстів із компонентом пол. *lato*. *Слов'янські мови: збірник наукових праць*. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 1(13). С. 56–68. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27800> (дата звернення 06.11.2022).
5. Аскерова 2019 – Аскерова І. А. Паремійна об'єктивація польської гостинності (на загальнослов'янському тлі). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2019. Вип. 35. С. 3–18.
6. Бабич 2011 – Бабич Н. Д. Способи реєстрації і тлумачення фразеологізмів в історичній та сучасній фразеографії. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник / відпов. ред. к. філол. н. І. С. Гнатюк*. Київ, 2011. С. 86–98. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/2011.pdf> (дата звернення 13.11.2022).
7. Баран 1998 – Баран Я. А. Фразеологія у системі мови: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15. Івано-Франківськ, 1998. 26 с.
8. Батюк 1966 – Батюк Н. О. Фразеологічний словник: на допомогу вчителю. Київ: Радянська школа, 1966. 235 с.
9. Бацевич 2011 – Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. Київ: ВЦ “Академія”, 2011. 304 с.

10. Билиця 2018 – Билиця У. Я. Об’єктивізація інтелектуальних якостей людини одиницями компаративної фразеології в англомовній картині світу. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім “Гельветика”, 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 85–92. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24978> (дата звернення 20.11.2022).
11. Білоноженко, Гнатюк 1989 – Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологів. Київ: Наукова думка, 1989. 156 с. URL: [http://www.inmo.org.ua/assets/files/lib/Bilonozhenko%20V.%20Funktsionuvannia%20ta%20leksykohrafichna%20rozrobka%20ukr.%20frazeo%20lohizmiv%20\(1989\).pdf](http://www.inmo.org.ua/assets/files/lib/Bilonozhenko%20V.%20Funktsionuvannia%20ta%20leksykohrafichna%20rozrobka%20ukr.%20frazeo%20lohizmiv%20(1989).pdf) (дата звернення 13.10.2022).
12. Бобро 2018 – Бобро М. П. Аксиологічні та лінгвокультурні параметри концепту *життя* як складника української концептосфери: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2018. 242 с. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/2019/01/dis_Vobro.pdf (дата звернення 26.06.2021).
13. Бобух 1992 – Бобух Н. М. Антоніми та фразеологізми з семантично протилежними компонентами. *Мовознавство*. 1992. № 4. С. 62–67.
14. Бобух 2007 – Бобух Н. М. Антоніми в українській поетичній мові: монографія. Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2007. 312 с.
15. Бобух 2021 – Бобух Н. М. Фраземи з антонімічними компонентами (на матеріалі поетичних текстів). *Лінгвістика*. 2021. № 2. С. 77–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ling_2021_2_9 (дата звернення 21.12.2022).
16. Бойчук 2016 – Бойчук М. Концепт “БОГ” у стійких виразах та ідіомах англійської мови. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. 2016. Вип. 23. С. 64–73. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/lingua/article/view/5530> (дата звернення 27.10.2020).
17. Булаховский 1949 – Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. 4-е изд., перераб. Київ: Радянська школа, 1949. 407 с.
18. Булаховский 1953 – Булаховский Л. А. Введение в языкознание. Москва: Учпедгиз, 1953. Ч. II. 174 с.

19. Вакарюк 2021 – Вакарюк Р. В. Біблійні фразеологізми в сучасній англійській мові: структурний, семантичний та когнітивний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2021. 253 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/dis_vakariuk.pdf (дата звернення 02.08.2022).
20. Венжинович 2018 – Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 2018. 503 с.
21. Векуа 2006 – Векуа Н. В. Антонімія як лексико-семантичне явище. *Дивослово*. 2006. № 3. С. 47–54.
22. Векуа 2007 – Векуа Н. В. Основні напрямки вивчення антонімії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2007. Вип. 3. С. 191–199.
23. Величко 1996 – Величко С. І. Фразеологізми-прислів'я як конституенти функціонально-семантичного поля спонування в сучасній німецькій мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 1996. 21 с.
24. Вільчинська 2010 – Вільчинська Т. П. Конотованість сакрального концепту “БОГ” у мовній картині світу українців. *Мовознавчий вісник*. 2010. Вип. 11. С. 254–257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2010_11_61 (дата звернення 04.04.2021).
25. Водяна 2019 – Водяна Л. В. Прислів'я та приказки як першоджерело правового звичаю німецької родини. *Молодий вчений. Філологічні науки*. 2019. № 1(65). С. 101–103. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1958/1935> (дата звернення 24.10.2020).
26. Гераклит 1910 – Гераклит Ефеський. Фрагменти, пер. В. Нилендер. Москва: Мусажет, 1910. 147 с.
27. Гладка 2015 – Гладка І. А. Семантична структура паремій із компонентами “YOUTH AND SENILITY” в англійській мові. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2015.

Вип. 13. С. 37–41. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15111/Gladka.pdf?sequence=1> (дата звернення 19.09.2022).

28. Голікова 2015 – Голікова Н. С. Семантика контекстуальних антонімів у мові прози П. Загребельного. *Український смисл*. 2015. С. 155–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2015_2015_18 (дата звернення 15.01.2019).

29. Голубовська 2004 – Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія. 2-е вид., випр. і доп. Київ: Логос, 2004. 284 с.

30. Губич 2019 – Губич П. В. Ідеографічна класифікація фразеологізмів польської мови із семантикою пересування в просторі. *Філологічний часопис*. 2019. № 2(14). С. 21 – 29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filoljour_2019_2_5 (дата звернення 09.08.2022).

31. Даниленко 2019 – Даниленко Л. І. Чеська пареміологія в генетичному, лінгвокогнітивному і дискурсивному висвітленні: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 440 с.

32. Дем'яненко 2009 – Дем'яненко Н. Б. Фразеологічна оцінка інтелекту людини («дурень» у польській, українській та російській мовах). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2009. Вип. 10. С. 36–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2009_10_9 (дата звернення 11.09.2022).

33. Дубравська 2017 – Дубравська З. Р. Паремії як засіб пізнання системи мови. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3(44.3). С. 77–80. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.3/19.pdf> (дата звернення 24.11.2019).

34. Дуденко 2002 – Дуденко О. В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2002. 218 с.

35. Думчак 2014 – Думчак І. М. Явище антонімії в українських пареміях. *Султанівські читання. Актуальні проблеми літературознавства в компаративних вимірах*. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/culs_2014_3_51 (дата звернення 25.11.2018).

36. Євтушенко 2014 – Євтушенко Н. І. Паремійне поле концептів «РОЗУМ/WIT» ТА «ДУРІСТЬ/STUPIDITY». *Нова філологія: збірник наукових*

праць. 2014. № 61. С. 24–31. URL: <https://ru.scribd.com/document/510993928/Novfil-2014-61-7> (дата звернення 12.10.2022).

37. Єрмоленко 2009 – Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури : монографія. Київ, 2009. 352 с.

38. Жайворонок 2001 – Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень. *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 48–63.

39. Жайворонок 2007 – Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси: навчальний посібник. Київ: Довіра, 2007. 262 с.

40. Изард 2007 – Изард К. Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 464 с.

41. Івченко 1999 – Івченко А. Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія. Харків: ФОЛІО, 1999. 304 с.

42. Івченко 2007 – Івченко Я. А. Образ чорта у польській фразеологічній та пареміологічній картині світу. [W:] *Frazeologia a językowe obrazy świata przelomu wieków*, red. Wojciech Chlebda. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2007. С. 213–218.

43. Калашник, Колоїз 2004 – Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови. Київ: Довіра, 2004. 284 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001518> (дата звернення 24.01.2019).

44. Калько 2010 – Калько В. В. Концепт «ЖІНКА» в українських пареміях. *Вісник Черкаського університету. Збірник наукових праць* / Редкол.: А. І. Кузьминський (голов. ред.) та ін. Черкаси: ЧНУ, 2010. Вип. 193. С. 84–90.

45. Калько 2012 – Калько В. В. Концепти МОЛОДІСТЬ і СТАРІСТЬ в українській мові (на матеріалі паремій). *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць*. 2012. С. 110–114.

46. Калько 2018 – Калько В. В. Проблема дефініції паремії в сучасній лінгвістиці. *Мовознавчий вісник*. 2018. Вип. 24–25. С. 77–86. URL: <https://ling-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2698/2844> (дата звернення 15.01.2021).

47. Калько 2019 – Калько В. В. Лінгвосеміозис українських паремій: семантичний вимір. *Мовознавчий вісник*. 2019. Вип. 27. С. 117–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2019_27_17 (дата звернення 15.01.2021).
48. Калько 2019а – Калько В. В. Українські паремії: семантика, синтактика, прагматика: монографія. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2019а. 562 с.
49. Калько 2020 – Калько В. В. Характеристика мовленнєвої діяльності русинів у прислів'ях і фразеологізмах. *Русин*. 2020. № 59. С. 234–252. (Scopus, Web of Science) (у співавторстві з М. І. Кальком). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/336872265.pdf> (дата звернення 13.02.2023).
50. Калько 2021 – Калько В. В. Українські паремії як репрезентанти текстової категорії інформативності. *Mundo Eslavo*. 2021. № 20. С. 100–115. URL: <https://revistaseug.ugr.es/index.php/meslav/article/view/18501/22594> (дата звернення 16.10.2022).
51. Капак 2016 – Капак Ю. М. Німецькі та українські паремії семантичної сфери «Шлюб» (гендерний аспект). *Мова і культура*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. Вип. 19. Т. I(181). С. 268–273. URL: <https://burago.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/181.pdf> (дата звернення 25.11.2020).
52. Каціон 2020 – Каціон І. О. Семантичні аспекти пареміологічного поля з компонентом *батько* в турецькій мові. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2020. Вип. 31. Т. 2. С. 39–45. URL: http://www.apnh-journal.in.ua/archive/31_2020/part_2/9.pdf (дата звернення 22.04.2021).
53. Клименко 2004 – Клименко Н. Ф. Конверсія. [В:] *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 2004. С. 265–266.
54. Коваленко 2020 – Коваленко Б. О. Ідеографічна класифікація соматичних фразем в ідіостилі А. П. Свидницького. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2020. Т. 2. № 44. С. 161–167. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/4485> (дата звернення 12.12.2022).

55. Колеснікова 2010 – Колеснікова І. Є. Фразеологічна мікросистема «Риси характеру людини» в українській та англійській мовах (ідеографічний аспект): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Сімферополь, 2010. 23 с.
56. Колеснікова 2012 – Колеснікова І. Є. Українська фразеологічна мікросистема «Риси характеру людини». *Дивослово*. 2012. № 7. С. 45–47.
57. Колоїз, Малюга, Шарманова 2014 – Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія: навч. посіб. / за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
58. Колярова 2019 – Колярова А. О. Рефлексія тілесного досвіду як засіб самопроекування особистості: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2019. 333 с. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_kolyarova_1576661041.pdf (дата звернення 19.06.2022).
59. Кононенко 2015 – Кононенко І. Система семейных ценностей в языковой картине мира славян. *Konstrukcje i destrukcje tożsamości, t. IV. Wartości w świecie słowiańskim*. 2015. С. 492–442. URL: https://www.researchgate.net/publication/341219308_Sistema_semejnyh_cenostej_v_aykovej_kartine_mira_slavan (дата звернення 19.04.2021).
60. Корнева 2016 – Корнева Л. М. Традиції етносу в українських прислів'ях про сім'ю. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць*. 2016. № 34. С. 220–234. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/11471> (дата звернення 08.11.2020).
61. Коцюба 2009 – Коцюба З. Г. Опозиційне структурування дійсності як основа побудови концептуальних взаємозв'язків у паремійних фондах мов. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2009. Вип. 3. С. 209–213. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3579/Kotsiuba.pdf?sequence=1> (дата звернення 15.01.2018).
62. Коцюба 2010 – Коцюба З. Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проverbsіальному просторі (від універсального до національного): монографія. Львів: ДП “Видавничий дім” “Укрпол”, 2010. 472 с.

63. Коцюба 2010а – Коцюба З. Г. Універсальне і національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (лінгвокультурологічний аспект): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15. Київ, 2010а. 32 с.
64. Кочерган 2001 – Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kocherhan_Mykhailo/Vstup_do_movoznavsta.pdf (дата звернення 23.01.2019).
65. Крайчинська 2004 – Крайчинська Г. В. Функціонально-семантичний аналіз польських фразеологізмів з компонентами – назвами грошових одиниць: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03. Київ, 2004. 24 с.
66. Краснобаєва-Чорна 2009 – Краснобаєва-Чорна Ж. В. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці). *Українська мова*. 2009. № 1. С. 41–52. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6002/04-Krasnobaeva.pdf?sequence=1> (дата звернення 14.11.2022).
67. Куза 2016 – Куза А. М. Українська релігійна фразеологія: особливості функціонування в сучасному мовному просторі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2016. 212 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/10/diss_kuza.pdf (дата звернення 13.10.2021).
68. Куцик, Колечко 2015 – Куцик О. А., Колечко М. Д. Концептуалізація образу жінки в українській та російській пареміології. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: збірник наукових праць*. Дрогобич: Просвіта, 2015. С. 131–140. URL: https://dspu.edu.ua/native_word/wpcontent/uploads/2016/04/2015_14.pdf (дата звернення 25.04.2021).
69. Лагдан 2021 – Лагдан С. П. Антонімічні відношення в українських пареміях мовленнєвої семантики. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 5. С. 197–201. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/13111/12048> (дата звернення 26.07.2022).

70. Лайонз 1978 – Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. Москва, 1978. 544 с. URL: <https://libarch.nmu.org.ua/handle/GenofondUA/64805> (дата звернення 16.03.2019).
71. Лисиченко 1976 – Лисиченко Л. А. Антоніми в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 1. С. 26–33.
72. Литвин 2016 – Литвин О. Л. Структура лексико-семантичних категорій англійської мови (лінгвокогнітивний аспект): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Луцьк, 2016. 310 с.
73. Лісничий 2006 – Лісничий Д. В. Контекстуальні антонімічні відношення дендронімів у поетичних творах I половини XX ст. [В:] *Система і структура східнослов'янських мов: Пам'яті академіка Л. А. Булаховського: зб. наук. праць*. Київ: Знання України, 2006. С. 159–172.
74. Літвінова 2004 – Літвінова М. М. Семантичні властивості фразеологічних одиниць зі значенням рис характеру людини (на матеріалі німецької мови XIX–XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2004. 21 с.
75. Миллер 1979 – Миллер Е. Н. Семантическая классификация антонимов (на материале немецкого языка). *Исследования по вопросам теории иностранных языков: Сб. науч. тр.* Алма-Ата: Казах. гос. пед. ин-т, 1979. С. 3–17.
76. Миллер 1983 – Миллер Е. М. Межчастеречная антонимия. Саратов: изд-во Саратов. ун-та, 1983. 98 с.
77. Миллер 1987 – Миллер Е. М. Антонимы разных частей речи. *Русский язык в школе*. 1987. № 5. С. 87–91.
78. Миллер 1990 – Миллер Е. Н. Природа лексической и фразеологической антонимии. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1990. 221 с.
79. Минзак 2012 – Минзак О. В. Загальноживана та термінологічна антонімія: до історії питання. *Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія*. 2012. Вип. 595–596. С. 32–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2012_595-596_6 (дата звернення 26.06.2022).
80. Мирошніченко 2015 – Мирошніченко І. М. Ледарство та працелюбність у польських, українських та російських фразеологізмів із соматичним компонентом.

Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна. 2015. Вип. 56. С. 195–198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_56_73 (дата звернення 19.12.2022).

81. Мирошніченко 2018 – Мирошніченко І. М. Паремійна концептуалізація дружини (на матеріалі польської та української мов). *Слов'янські мови: зб. наук. пр.* 2018. № 1. С. 193–202. URL: http://www.inmo.org.ua/assets/files/2021/мирошніченко_паремійна_концептуалізація_дружини.pdf (дата звернення 24.04.2021).

82. Мовчан 2010 – Мовчан Д. В. Шляхи актуалізації прагматичного потенціалу антонімів (на матеріалі іменників сучасної німецької мови). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство).* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89(3). С. 201–204. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2010_89\(3\)__50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2010_89(3)__50) (дата звернення 28.12.2018).

83. Мовчан 2012 – Мовчан Д. В. Семантичний та функціонально-прагматичний аспекти антонімії іменників сучасної німецької мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Херсон, 2012. 20 с.

84. Мовчан 2022 – Мовчан Д. В. Протилежність як ключове поняття антонімії. *Innovative Pathway for the Development of Modern Philological Sciences in Ukraine and EU Countries.* Vol. 2. Riga: Baltija Publishing, 2022. P. 654–686. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-46> (дата звернення 15.12.2022).

85. Мокиєнко 2000 – Мокиєнко В. М. Украинская фразеология (resp. паремиология). *Słowo. Tekst. Czas IV : Materiały IV Międzynarodowej konferencji naukowej (Szczecin, 21–22 października 1999 r.).* Szczecin: WNUS, 2000. С. 25–33.

86. Мокиєнко 2012 – Мокиєнко В. М. Славянская паремиология сегодня (аспекты исследования). [W:] *Słowo. Tekst. Czas XI. Frazeologia słowiańska w aspekcie onomazjologicznym, lingwokulturologicznym i frazeograficznym,* pod red. M. Hordy, W. Mokijenki, T. Szutkowskiego i H. Waltera. Szczecin-Greifswald, 2012. S. 78–100.

87. Мороз 2019 – Мороз Т. О. Польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами, що описують людину. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика: збірник наукових праць.* Хмельницький: ФОП

Бідюк Є. І., 2019. Вип. 6. С. 73–77. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9977/2/Слав.студії%202019%20Вип.%206.pdf>

88. Мороз 2019а – Мороз Т. О. Репрезентація характеристики людини у польських паремійних одиницях з антонімічними компонентами. *Мова і культура*. Київ: Виданичий дім Дмитра Бураго, 2019а. Вип. 22. Т. IV. С. 252–259. URL: <https://burago.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/199.pdf>

89. Мороз 2019б – Мороз Т. О. Типи антонімів у польських пареміях. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*: зб. наук. праць. Київ: Освіта України, 2019б. Вип. 35. С. 92–104.

90. Мороз 2020 – Мороз Т. О. Польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами на позначення соціальної сфери життя людини. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 28. Т. 3. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208728>

91. Мороз 2021 – Мороз Т. О. Назви частин тіла у польських паремійних одиницях. *Лінгвістичні студії молодих дослідників: Збірник наукових праць*. Рівне : РДГУ, 2021. Вип. 12. С. 87–95.

92. Мороз 2021а – Мороз Т. О. Опозиції *Młodość / Starość, Młody / Stary* в семантичній структурі польських паремій. *International scientific and practical conference «Philological sciences and translation studies: European potencial»*: conference proceedings, July 9–10, 2021. Włocławek: «Baltija Publishing», 2021a. pp. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-110-7-4>

93. Мороз 2021б – Мороз Т. О. Протиставлення компонентів *бог / людина, бог / диявол* у складі польських паремійних одиниць. *International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges»*: conference proceedings, April 23–24, 2021, Vol. 1. Częstochowa: «Baltija Publishing», 2021б. pp. 33–36. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-073-5-1-8>

94. Мороз 2021в – Мороз Т. О. Репрезентація родинних цінностей у польських паремійних одиницях із семантично протилежними компонентами». *Poznańskie Studia Slawistyczne*. 2021в. № 21. S. 227–246. DOI: 10.14746/pss.2021.21.12
95. Мороз 2021г – Мороз Т. О. Теоретичні підходи до аналізу паремій в українському, російському та польському мовознавстві. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. Вип. 1(45), 2021г. С. 312–320. DOI: 10.24144/2663-6840/2021.1(45).312–320
96. Мороз 2022 – Мороз Т. Опозиція «свій / чужий» у семантичній структурі польських паремій. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2022. № 57. Article 2544. DOI: <https://doi.org/10.11649/sfps.2544>. **Scopus**
97. Мусійчук 2010 – Мусійчук В. А. Паремійні одиниці сучасної в'єтнамської мови: ономазіологічний та лінгвокультурологічний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.13. Київ, 2010. 16 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000295461> (дата звернення 23.06.2019).
98. Неровня 2004 – Неровня Н. М. До проблеми семантики фразеологічних одиниць. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2004. № 6. С. 58–62.
99. Неровня 2008 – Неровня Н. М. З історії української фразеології і фразеографії та їх сучасні проблеми. *Українське мовознавство*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. Вип. 38. С. 152–159.
100. Ніколаєнко 2021 – Ніколаєнко Л. І. Репрезентація емоцій заздрості і співчуття в польській, російській та українській мовах: семантико-когнітивний і лінгвоаксіологічний виміри: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. 412 с.
101. Обіход 2018 – Обіход І. В. Німецькі фразеологізми з компонентом на позначення фізичного стану: ідеографічна характеристика. *World Science. Multidisciplinary Scientific Edition*. 2018. № 1(29). Vol. 6. С. 38–46. URL: https://www.academia.edu/37649078/НІМЕЦЬКІ_ФРАЗЕОЛОГІЗМИ_3_КОМП

ОНЕНТОМ_НА_ПОЗНАЧЕННЯ_ФІЗИЧНОГО_СТАНУ_ЛЮДИНИ_ІДЕОГРАФІЧ_НА_ХАРАКТЕРИСТИКА (дата звернення 19.09.2022).

102. Овсянко 2017 – Овсянко О. Л. Структурно-семантичні модифікації англословних прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Суми, 2017. 270 с.

103. Олекса 2012 – Олекса Г. І. Семантична структура дієслова в лексико-семантичній групі. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2012. Вип. 4. С. 144–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sissm_2012_4_17 (дата звернення 10.03.2021).

104. Олійник 1973 – Олійник І. С. Слово в лексичній системі української мови [В:] *Сучасна українська літературна мова. Лексика. Фразеологія* / за заг. ред. академіка І. К. Білодіда. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1973. С. 27–101. URL: <https://dlib.kiev.ua/items/show/646#?c=0&m=0&s=0&cv=0> (дата звернення 10.09.2020).

105. Ольхович-Новосадюк 2020 – Ольхович-Новосадюк М. М. Концептосфера РАДІСТЬ у пареміях англійської, української та польської мов. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2020. Т. 230. Вип. VIII(38). С. 44–47. URL: <https://seanewdim.com/wpcontent/uploads/2021/05/The-conceptosphere-JOY-in-paremia-of-the-English-Ukrainian-and-Polish-languages-M.-Olkhovych-Novosadiuk.pdf> (дата звернення 16.09.2021).

106. Онуфрійчук 2016 – Онуфрійчук Г. І. Лінгвокультурний потенціал української етнофразеології: асоціативне поле «ЛЮДИНА В КОЛІ ІНШИХ ІСТОТ»: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2016. 261 с.

107. Орлова 2019 – Орлова Ю. В. Архетипне і стереотипне відображення концепту ВІК людини у свідомості носіїв української, російської та англійської мов: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2019. 24 с. URL: https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.26/Orlova.pdf (дата звернення 1.12.2021).

108. Осовська 2010 – Осовська І. М. Стереотипи сімейних стосунків у паремійному фонді німецької мови. *Науковий вісник Волинського НУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2010. № 7. С. 141–145.
109. Павлик 2019 – Павлик О. Б. Поняття конверсії у сучасній німецькій мові. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр.* Хмельницький: ХНУ, 2019. Вип. 15. С. 58–62. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7600> (дата звернення 18.07.2020).
110. Пазяк 1984 – Пазяк М. Немеркнучі перлини. [В:] *Українські прислів'я та приказки*. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1984. С. 5–14. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Ukrainskyi_narod/Ukrainski_pryslivia_ta_prykazky (дата звернення 17.12.2021).
111. Панок 2014 – Панок В. Г. Життєвий шлях особистості як категорія прикладної психології. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2014. Вип. 2.12. С. 146–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2_12_29 (дата звернення 24.04.2022).
112. Патен 2013 – Патен І. М. Фраземи зі значенням руху: семантико-ідеографічний та лінгвокультурологічний підхід (на матеріалі української, російської, польської та англійської мов): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Рівне, 2013. 286 с.
113. Петришин 2019 – Петришин М. Й. Концепт життя крізь призму латинських паремій. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип 11. Т. 2. С. 37–41. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/2358> (дата звернення 17.11.2022).
114. Пирогов 2003 – Пирогов В. Л. Структура і семантика паремійних одиниць японської, англійської, української та російської мов: типологічний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2003. 230 с.
115. Пирогов 2009 – Пирогов В. Л. Словник японських прислів'їв і приказок з відповідниками шістьма мовами. Харків: Торсінг плюс, 2009. 272 с.

116. Піддубна 2015 – Піддубна Н. В. Вербалізація концепту священнослужитель в українських пареміях. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2015. Т. 3. С. 217–224. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/sup/article/view/1676> (дата звернення 17.10.2020).

117. Піддубна 2016 – Піддубна Н. В. Комунікативно-прагматичний потенціал паремій із компонентом БОГ (на матеріалі «Галицько-руських народних приповідок», зібраних І. Франком). *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2016. Вип. 43. С. 73–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_43_11 (дата звернення 17.10.2020).

118. Піддубна 2018 – Піддубна Н. В. Вербалізація релігійних концептів в українських пареміях (на матеріалі «Галицько-руських народних приповідок»). *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2018. Вип. 48. С. 188–195. URL: <https://europub.co.uk/articles/verbalizaciia-reliiinih-konceptiv-v-ukrayinskih-paremiiah-na-materiali-galicko-ruskix-narodnih-priprovidok-A-504407> (дата звернення 17.10.2020).

119. Платон 1970 – Платон. Сочинение в трех томах. Москва: Мысль, 1970. Т. 2. 611 с.

120. Полюга 2006 – Полюга Л. М. Про антоніми та їх використання. [В:] *Повний словник антонімів української мови*. 3-є вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво «Довіра», 2006. С. 9–25. URL: <http://kropivnitsky.maup.com.ua/assets/files/polyuga-l.m.-povnij-slovník-antonmv-ukrasko-movi-3-e-izdanie-2006.pdf> (дата звернення 01.02.2019).

121. Помирча 2017 – Помирча С. В. Вербалізація фразеологічних одиниць на позначення якостей характеру людини. *Молодий вчений*. 2017. № 6.1 (46.1). С. 64–67. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6.1/17.pdf> (дата звернення 18.09.2022).

122. Пономарів 2000 – Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Ponomariv_Oleksandr/Stylistyka_suchasnoi_ukrainskoi_movy_vyd_2000.pdf (дата звернення 23.12.2019).

123. Потебня 1930 – Потебня О. О. З лекцій теорії словесности. Байка. Прислів'я. Приповідка / за ред. проф. О. Ветухова та Ф. Ю. Зелінського. 4-е вид. (перше українською мовою). У перекладі А. Диких та М. Оглобліна. Харків: Державне видавництво України, 1930. 114 с. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Potebnia_Oleksandr/Z_lektsii_teorii_slovesnosty_Baika_pryslivia_prypovidka.pdf? (дата звернення 1.02.2023).
124. Потебня 1968 – Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Москва: Просвещение, 1968. Т. 3. С. 414–432.
125. Прадід 1995 – Прадід Ю. Ф. Засади укладання фразеологічного словника ідеографічного типу. *Мовознавство*. 1995. № 4–5. С. 35–40.
126. Прадід 1997 – Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень). Київ–Сімферополь, 1997. 252 с.
127. Редін 1989 – Редін П. А. Фразеологизмы с пространственным и временным значением в современном украинском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02. Харків, 1989. 23 с.
128. Редін 2017 – Редін П. Простір і час в українській фразеології: монографія. Харків: «Друкарня Мадрид», 2017. 160 с.
129. Рогач 2017 – Рогач О. О. Типи паремій та принципи їхньої класифікації. *Актуальні питання іноземної філології*. 2017. № 7. С. 143–148. URL: <https://apiph.vnu.edu.ua/index.php/apiph/article/view/184/180> (дата звернення 09.08.2022).
130. Савченко 2013 – Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти: монографія. Сімферополь: Доля, 2013. 599 с.
131. Савченко 2020 – Савченко О. О. Етнокультурний компонент у семантиці назв рельєфу (на матеріалі паремій української та англійської мов): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.17. Дрогобич, 2020. 200 с.
132. Селіванова 2004 – Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти): монографія. Київ–Черкаси: Брама, 2004. 276 с.

133. Селіванова 2006 – Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

134. Семашко 2008 – Семашко Т. Ф. Особливості семантики та функціонування слів-колоративів в українській фразеології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2008. 26 с. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/501/?jsessionid=6773C2F19091EEB822D4E22638FEC1C2?sequence=3> (дата звернення 14.10.2020).

135. Семашко 2014 – Семашко Т. Межі дихотомії «свій» – «чужий» в аспекті етнічної стерео типізації. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2014. № 2. С. 237–241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUmz_2014_2_47 (дата звернення 29.03.2022).

136. Сергієнко 2017 – Сергієнко Г. В. Идеографічні групи концепту БОГ/GOD/GOTT на матеріалі паремій. *Матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 31. С. 542–548. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/3716> (дата звернення 04.04.2021).

137. Сімонок 2017 – Сімонок В. П. Антонімія іншомовних слів у сучасній українській мові. *Філологічні студії* : зб. наук. ст. Харків, 2017. Вип. 23. С. 3–11. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13828/1/Simonok_3-11.pdf (дата звернення 03.01.2022).

138. Скрипник 1973 – Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 280 с.

139. Сліпецька 2015 – Сліпецька В. Д. Паремії як поведінкові мовленнєві формули репрезентації негативних емоцій і станів (на матеріалі української, російської, англійської лінгвокультур). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*. Херсон, 2013. Вип. 19. С. 178–183. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/1645/ПАРЕМІЇ%20ЯК%20ПОВЕДІНКОВІ%20МОВЛЕННЄВІ%20ФОРМУЛИ%20РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ%20НЕГАТИВНИ>

X%20ЕМОЦІЙ%20І%20СТАНІВ.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 14.09.2020).

140. Сулейманова 2018 – Сулейманова Я. О. Аксіологічна семантика паремій з компонентами на позначення природних стихій: *вода, вогонь, повітря і земля* (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Миколаїв, 2018. 288 с. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1807/1/Сулейманова_Я_О.diss.pdf (дата звернення 04.02.2021).

141. Тагільцева, Тюріна, Сахарова 2019 – Тагільцева Я. М., Тюріна К. О., Сахарова Л. М. Використання антонімів у англійських прислів'ях та приказках. *Молодий вчений*. 2019. № 3(67). С. 350–353. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/3/74.pdf> (дата звернення 08.05.2022).

142. Тараба 2010 – Тараба І. О. Соматичний сектор як антропокультурна константа німецької фразеологічної картини світу. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22–23 квітня 2010 року «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість». Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. 2010. Вип. 14. С. 228–231. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/7150/1/10tiossy.pdf> (дата звернення 13.07.2022).

143. Тараненко 2004 – Тараненко О. О. Антоніми. [В:] *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 2007. С. 27–29.

144. Тараненко 2017 – Тараненко К. В. Прагматичний потенціал антонімії української мови: монографія. Дніпро: УМСФ, 2017. 152 с.

145. Тарасюк 2021 – Тарасюк І. П. Бог і людина у світоглядній традиції українців (на матеріалі народних паремій): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05. Львів, 2021. 277 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tarasiuk_Iryna/Boh_i_liudyna_u_svitohliadnii_tradytsii_ukraintsiv_na_materiali_narodnykh_paremii/ (дата звернення 21.04.2022).

146. Ткаченко 2012 – Ткаченко О. П. Мікроконцепт «РОЗУМ» як частина концепту «виховання» у системі фразеологізмів української мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство)*.

2012. Вип. 4. С. 180–186. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9138/Tkachenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 19.12.2022).
147. Турчин 2011 – Турчин В. В. Лінгвістичні напрямки у дослідженні антонімії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна*. 2011. Вип. 19. С. 337–341. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2011_19_54 (дата звернення 08.02.2019).
148. Ужченко 2003 – Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2003. 362 с.
149. Ужченко В., Ужченко Д. 2007 – Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Київ: Знання, 2007. 494 с.
150. Ужченко, Авксентьєв 1990 – Ужченко В. Д., Авксентьєв Л. Г. Українська фразеологія. Харків, 1990. 167 с.
151. Федіна 2020 – Федіна О. В. Фразеосемантичне поле концепту ЛЮДИНА в російській мові: функційно-прагматичний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Дніпро, 2020. 235 с. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/dissertations/K08.051.05/dissertation_5f0229ad89265.pdf (дата звернення 1.12.2021).
152. Харчук 2010 – Харчук О. В. До питання про семантичні відношення у фразеологічних одиницях. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія. Філологічні науки*. 2010. 41–44.
153. Шабан, Жарікова 2019 – Шабан А. В., Жарікова Ю. В. Релігійний концепт БОГ/ΘΕΟΣ/GOD в новогрецьких, англійських та українських пареміях. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 21. С. 212–217. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/religiyniy-kontsept-bog-god-v-novogretskih-angliyskih-ta-ukrayinskih-paremiyah/viewer> (дата звернення 29.10.2020).
154. Шарманова 2019 – Шарманова Н. М. Лінгвалізація часу в паремійних кліше. *Філологічний часопис*. 2019. № 2(14). С. 122–132. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/filologichniy-chasopys/2019/2/18.pdf (дата звернення 06.11.2022).
155. Шестакова 2017 – Шестакова С. О. Антонімія в економічній термінолексії. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*.

Серія: Філологічні науки. 2017. № 1(13). С. 251–255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduerf_2017_1_38 (дата звернення 21.01.2020).

156. Шульга 2019 – Шульга С. Я. Семантико-синтаксичні особливості паремій української та англійської мов: зіставно-типологічний аспект: дис. канд. філол. наук: 10.02.17. Івано-Франківськ, Одеса, 2019. 21 с. URL: https://old.mgu.edu.ua/docs/vchen_rada/disertacii/avt_shulga.pdf (дата звернення 12.02.2023).

157. Шутковски 2010 – Шутковски Т. Паремийные единицы с ономастическим компонентом в современных русском и польском языках: монография. Щецин, 2010. 335 с.

158. Ястремська 2021 – Ястремська Т. О. Лексико-семантичне моделювання українського діалектного простору: дис. ... д-р. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2021. 610 с. URL: https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Yastremska_dis.pdf (дата звернення 15.12.2022).

159. Adamiec 2007 – Adamiec D. Frazeologia religijna okresu baroku (na tle tendencji kulturowych epoki). Kraków: Wydawnictwo Lexis, 2007.

160. Bartmiński 2008 – Bartmiński J. Polski stereotyp matki. *Postscriptum Polonistyczne*. 2018. Nr 1(1). S. 33–53. URL: <http://www.postscriptum.us.edu.pl/wp-content/uploads/2019/01/3-Bartmiński.pdf> (дата звернення 21.04.2021).

161. Bąba 1979 – Bąba S. Najnowsza warstwa frazeologii w świetle „Nowej Księgi Przysłów Polskich”. *Przegląd Humanistyczny*. 1979. Nr 2. S. 151–157.

162. Bielińska-Gardziel 2009 – Bielińska-Gardziel I. Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2009. 263 s.

163. Bogusławski 1976 – Bogusławski A. O podstawach ogólnej charakterystyki przysłów. *Pamiętnik Literacki*. 1976. Z. 3. S. 145–172. URL: <https://docplayer.pl/38077185-Andrzej-boguslawski-o-podstawach-ogolnej-charakterystyki-przyslow.html> (дата звернення 09.10.2022).

164. Brückner 1895 – Brückner A. Przysłowia. Kartki z dziejów literatury i kultury polskiej. Ateneum, 1895. T. 3.

165. Bystroń 1993 – Bystroń J.-S. Przysłowia polskie. Kraków, 1993.

166. Cegiełka 2017 – Cegiełka A. Kobieta w tradycyjnych przysłowiach i powiedzeniach angielskich i polskich. *Język a Kultura*. Wrocław, 2017. T. 27. S. 235–244. URL: <https://wuwr.pl/jk/article/view/804> (дата звернення 24.10.2020).
167. Chlebda 1991 – Chlebda W. Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy. Opole, 1991. 316 s.
168. Cytowska 1998 – Cytowska M. Erazmianizm. [W:] *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze-renesans-barok* / red. T. Michałowska. Wrocław, 1998. S. 231–235.
169. Długosz 2001 – Długosz K. Obraz diabła w języku i kulturze. [W:] tegoż *Język, religia, kultura*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2001. S. 158–168.
170. Długosz 2007 – Długosz K. Językowy obraz diabła w przysłowiach. *Prace Filologiczne*. 2007. T. 53. S. 153–158.
171. Dźwigoł 2011 – Dźwigoł R. Boskie a diabelskie – na podstawie polskich przysłów i frazeologizmów. *Studia Linguistica*. 2011. T. VI. S. 208–223. URL: <https://studialinguistica.up.krakow.pl/article/view/5074/4753> (дата звернення 12.04.2021).
172. Dźwigoł 2015 – Dźwigoł R. O człowieku w aspekcie fizycznym – na podstawie jednostek frazeologicznych z komponentem *diabeł*. [W:] *Problemy Frazeologii Europejskiej*. 2015. T. X. S. 111–130. URL: <http://pfe.leksem.pl/wp-content/uploads/Dzwigol-2.pdf> (дата звернення 13.11.2020).
173. Fredro 1855 – Fredro A. M. Przysłowia mów potocznych, albo przestrogi obyczajowe, radne, wojenne / za red. K. J. Turowskiego. Sanok, 1855.
174. Głazewski 2010 – Głazewski J. Diabeł tkwi w... przysłowiach. *Przegląd Powszechny*. 2010. Nr 3(1063). S. 75–80.
175. Grochowski 1982 – Grochowski M. Zarys leksykologii i leksykografii. Toruń, 1982. 147 s.
176. Hołówka 1986 – Hołówka T. Myślenie potoczne. Heterogeniczność zdrowego rozsądku. Warszawa, 1986. 193 s.

177. Iwczenko 2005 – Iwczenko J. Funkcje oraz predykaty diabła we frazeologii polskiej i ukraińskiej. Rekonstrukcja wyobrażeń ludowych. [W:] *Folklor w badaniach współczesnych*, red. Adrian Miancki, Agnieszka Osińska, Luiza Podziemska. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005. S. 211–217.

178. Jabłonowski 1715 – Jabłonowski J.-S. Polityka włoska i polska albo przysłowia włoskie po polsku zebrane i na polski język przetłumaczone, polskimi przysłowiami przyczynione. Königstein, 1715.

179. Kaczan 2005 – Kaczan A. Obraz anioła i diabła w przysłowia i frazeologizmach. [W:] *Humanista wobec tradycji i współczesności. Prace z etnolingwistyki i logopedii*, red. Sebastian Wasiuta, Marta Wójcicka. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2005. S. 71–83.

180. Kanash 2012 – Kanash T. Bieda i bogactwo w świetle białoruskich i polskich przysłów. *Kultura i Społeczeństwo*. 2012. Nr 1. S. 219–231. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.doi-10_2478_v10276-012-0011-7 (дата звернення 12.02.2021).

181. Kłosińska 2004 – Kłosińska K. Słownik przysłów, czyli Przysłownik: pochodzenie, znaczenie, zastosowanie. Warszawa: Świat Książki, 2004. 285 s.

182. Knapski 1632 – Knapski G. Thesaurus Polonolatinograecus seu Promptuarium linguae Latinae et Graecae. Adagia continens. Cracovia, 1632.

183. Kochmańska 2020 – Kochmańska W. Obraz *czł(owie)ka* w tekstach przysłów polskich. *Studia Językoznawcze*. 2020. T. 19. S. 191–203. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/1590810> (дата звернення 10.04.2020).

184. Kościelniak, Olas 2017 – Kościelniak R., Olas J. O projekcie internetowego słownika przysłów polskich. *Людина. Комп'ютер. Комунікація: збірник наукових праць*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 68–73.

185. Krzyżanowski 1980 – Krzyżanowski J. Szkice folklorystyczne. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1980. T. 3.

186. Kuligowska 2020 – Kuligowska K. Małżeństwo w językowym obrazie świata: na przykładzie paremii w języku polskim, rosyjskim i angielskim. [W:] *Studia Rossica Posnaniensia*. 2020. Nr 2. T. 45. pp. 163–174. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bw>

meta1.element.ojs-doi-10_14746_strp_2020_45_2_12?printView=true (дата звернення 20.10.2020).

187. Kurkowska, Skorupka 2001 – Kurkowska H., Skorupka S. *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. 403 s.

188. Lewicki 2009 – Lewicki A.-M. Uwagi wstępne o frazach. [W:] *Studia z polskiej frazeologii*. Łask, 2009. S. 15–16.

189. Lipińska 2001 – Lipińska M. Les priamels polonais. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*. 2001. T. 57. S. 185–191.

190. Łoś 1922 – Łoś J. Początki piśmiennictwa polskiego. Przegląd zabytków językowych. Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1922. URL: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/1536/edition/32326/content> (дата звернення 27.09.2022).

191. Mieder 1991 – Mieder W. General thoughts on the nature of the proverb. *Revista de Etnographie si Folklore*. 1991. Vol. 36. №. ³/₄. S. 151–164.

192. Miodunka 1989 – Miodunka W. *Podstawy leksykologii i leksykografii*. Warszawa, 1989. 268 s.

193. Mitrenga 2012 – Mitrenga B. Relacje antonimiczne oparte na opozycji smaków. *Linguarum Silva*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012. S. 91–108. URL: https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/2186/1/Mitrenga_Relacje_antonimiczne_oparte_na_opozycji_smakow.pdf (дата звернення 20.07.2022).

194. Murawska 2016 – Murawska P. Wartości rodzinne w zwierciadle ukraińskich paremii. *Studia Ukrainica Posnaniensia. Językoznawstwo*. 2016. Nr 4. S. 103–107. URL: <https://doi.org/10.14746/sup.2016.4.13> (дата звернення 31.10.2020).

195. Noińska 2017 – Noińska M. Народный образ Богаб отраженный в русских и польских пословицах. *Slavia Orientalis*. 2017. T. LXVI. Nr 2. S. 343–358. URL: <https://journals.pan.pl/Content/100856/PDF/Slavia%20Orient.%202-17%207-M.Noinska.pdf> (дата звернення 04.04.2021).

196. Nowakowska 2005 – Nowakowska A. *Świat roślin w polskiej frazeologii*. Wrocław, 2005. 232 s.

197. Róžańska 2008 – Róžańska K. Językowo-kulturowy obraz mocy piekielnych w rosyjskiej i polskiej frazeologii i paremiologii. *Acta Polono-Ruthenica*. 2008. T. 13. S. 469–486. URL: <https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/apr/article/view/2431/1891> (дата звернення 17.05.2021).

198. Rysiński 1618 – Rysiński S. Proverbiorum polonicorum a Solomone Rysinio collectorum. Centuriae decem et octo. Lubecae ad Chronum : in Officina Petri Blasti Kmitae, 1618.

199. Savin 2010 – Savin P. Phraseology as Autonomous Linguistic Discipline. *Linguistic and Literary Broad Research and Innovation*. Bucharest, 2010. № 1. P. 60–73. URL: https://www.researchgate.net/publication/49595467_Phraseology_as_an_Autonomous_Linguistic_Discipline (дата звернення 13.10.2022).

200. Skoczyła-Krotka 2010 – Skoczyła-Krotka E. Obraz rodziny w przysłowiaach różnych narodów. *Prace Naukowe AJD w Częstochowie. Seria: Językoznawstwo*. 2010. Nr 7. S. 155–163. URL: http://212.87.236.17:8080/Content/1071/filologia_polska_7.-155.pdf (дата звернення 27.10.2020).

201. Skorupka 1972 – Skorupka S. Idiomatyzmy frazeologiczne we współczesnym słownictwie polskim. *Poradnik językowy*. 1972. № 3. S. 121–132.

202. Skorupska-Raczyńska 2008 – Skorupska-Raczyńska E. Językowy obraz diabła w polszczyźnie ogólnej. [W:] *Szatan w religii i kulturze*. Szczecin, 2008. S. 187–200.

203. Skorupska-Raczyńska 2013 – Skorupska-Raczyńska E. Kto świętuje święta boże, temu pan bóg dopomoże... Święta polskie we frazeologii i paremiologii dawnej i współczesnej. *Białostockie Archiwum Językowe*. 2013. Vol. 13. S. 295–314. URL: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/1134/1/BAJ_13_Skorupska-Raczynska.pdf (дата звернення 15.06.2022).

204. Skorupska-Raczyńska 2018 – Skorupska-Raczyńska E. Językowo-kulturowy obraz dziecka w polszczyźnie ogólnej. *Карпатський край*. № 1–2. С. 180–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kkr_2018_1-2_23 (дата звернення 1.11.2020).

205. Szpila 2001 – Szpila G. Rzecz o polskich priamelach. *Literatura Ludowa*. 2001. Nr 1. S. 13–20. URL: https://www.academia.edu/10051960/Rzecz_o_polskich_priamelach (дата звернення 15.09.2022).
206. Szpila 2003 – Szpila G. Krótko o przysłowiu. Kraków, 2003. 142 s.
207. Szpila 2005 – Szpila G. W poszukiwaniu prototypowych kontekstów paremicznych. [W:] *Problemy frazeologii europejskiej VII*, pod red. A. M. Lewickiego. Lublin, 2005. S. 27–37.
208. Szpila 2011 – Szpila G. Antonimia w przysłowiaach. *Literatura ludowa*. 2011. T. 55. № 1. S. 3–10.
209. Szutkowski 2012 – Szutkowski T. Современная паремиология и её соотношение с другими научными дисциплинами. *Annales Neophilologiarum*. 2012. Nr 6. S. 117–123.
210. Szutkowski 2015 – Szutkowski T. Współczesna paremiografia rosyjska i polska. Stan – problemy – perspektywy. Szczecin, 2015. 483 s.
211. Świerczyńska 1974 – Świerczyńska D. O kilku gatunkach przysłów: welleryzmy, dialogi, priamele. *Literatura Ludowa*. 1974. Nr 4–5. S. 29–35.
212. Taylor 1931 – Taylor A. *The Proverb*. Cambridge: Harvard University Press, 1931. 224 p.
213. Wojtczak 2012 – Wojtczak E. Pieniądze, bogactwo i praca w anty(przysłowiaach) polskich i niemieckich. [W:] *Parémie národů slovanských VI*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. S. 278–284. URL: <https://docplayer.pl/5182479-Paremie-narodu-slovanskych-vi-sbornik-prispevku-z-mezinarodni-konference-konane-v-ostrave-ve-dnech-9-10-rijna-2012.html> (дата звернення 12.02.2021).
214. Wyżkiewicz-Maksimow 2012 – Wyżkiewicz-Maksimow R. Językowy obraz człowieka – charakter i osobowość w paremiologii polskiej, serbskiej i chorwackiej. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2012. 334 s.

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мороз Т. О. Типи антонімів у польських пареміях. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*: зб. наук. праць. Київ: Освіта України, 2019. Вип. 35. С. 92–104.
2. Мороз Т. О. Репрезентація характеристики людини у польських паремійних одиницях з антонімічними компонентами. *Мова і культура*. Київ: Виданичий дім Дмитра Бураго, 2019. Вип. 22. Т. IV. С. 252–259.
3. Мороз Т. О. Польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами на позначення соціальної сфери життя людини. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 28. Т. 3. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208728>.
4. Мороз Т. О. Теоретичні підходи до аналізу паремій в українському, російському та польському мовознавстві. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. Вип. 1(45), 2021. С. 312–320. DOI: 10.24144/2663-6840/2021.1(45).312–320.
5. Мороз Т. О. Репрезентація родинних цінностей у польських паремійних одиницях із семантично протилежними компонентами». *Poznańskie Studia Slawistyczne*. 2021. Nr 21. S. 227–246. DOI: 10.14746/pss.2021.21.12.
6. Мороз 2022 – Мороз Т. Опозиція «свій / чужий» у семантичній структурі польських паремій. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2022. № 57. Article 2544. DOI: <https://doi.org/10.11649/sfps.2544>. **Scopus (Q2)**

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мороз Т. О. Польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами, що описують людину. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика: збірник наукових праць*. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2019. Вип. 6. С. 73–77.

2. Мороз Т. О. Назви частин тіла у польських паремійних одиницях. *Лінгвістичні студії молодих дослідників: Збірник наукових праць*. Рівне : РДГУ, 2021. Вип. 12. С. 87–95.

Матеріали наукових та науково-практичних конференцій:

1. Мороз Т. О. Протиставлення компонентів *бог / людина, бог / диявол* у складі польських паремійних одиниць. *International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges»*: conference proceedings, April 23–24, 2021, Vol. 1. Czestochowa: «Baltija Publishing», 2021. pp. 33–36. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-073-5-1-8>.

2. Мороз Т. О. Опозиції *Młodość / Starość, Młody / Stary* в семантичній структурі польських паремій. *International scientific and practical conference «Philological sciences and translation studies: European potencial»*: conference proceedings, July 9–10, 2021. Włocławek: «Baltija Publishing», 2021. pp. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-110-7-4>.

Додаток Б

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. XIX Міжнародні славістичні читання, присвячені пам'яті академіка Л. А. Булаховського (19 квітня 2019 р., м. Київ).
2. IV наукова конференція молодих учених «Лінгвістика XXI ст.: традиції і перспективи розвитку» (23 травня 2019 р., м. Київ).
3. Міжнародна наукова конференція «Історична пам'ять і сучасність: дискурсивні проєкції (до 100-річчя Акту злуки)» (3–4 грудня 2019 р., м. Київ).
4. V наукова конференція молодих учених «Лінгвістика XXI ст.: традиції і перспективи розвитку» (5 грудня 2019 р., м. Київ).
5. VI наукова конференція молодих учених «Лінгвістика XXI ст.: традиції і перспективи розвитку» (8 грудня 2020 р., м. Київ).
6. Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (19 березня 2021 р., м. Хмельницький).
7. Міжнародна науково-практична (зарубіжна) конференція «Філологічні науки, міжкультурна комунікація та перекладознавство: досвід і виклики» (23–24 квітня 2021 р., м. Ченстохова, Польща) – *опубліковано тези*.
8. VII наукова конференція молодих учених «Лінгвістика XXI ст.: традиції і перспективи розвитку» (20 травня 2021 р., м. Київ).
9. IV Міжнародна науково-практична конференція «Мова як засіб міжкультурної комунікації» (21–22 травня 2021 р., м. Херсон).
10. II Міжнародна наукова конференція «Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство» (25–26 травня 2021 р., м. Київ).
11. Міжнародна науково-практична (зарубіжна) конференція «Філологічні науки та перекладознавство: європейський потенціал» (9–10 липня 2021 р., м. Влоцлавек, Польща) – *опубліковано тези*.
12. Круглий стіл «Глибини українського слова», присвячений 80-річчю з дня народження доктора філологічних наук, професора В. В. Жайворонка (9 листопада 2021 р., м. Київ).

13. Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Лінгвістичні студії молодих дослідників» (11 листопада 2021 р., м. Рівне).
14. VIII наукова конференція молодих учених «Лінгвістика XXI ст.: традиції і перспективи розвитку» (7 грудня 2021 р., м. Київ).
15. Всеукраїнський науково-методичний семінар «Полоністика на Поділлі» (12 жовтня 2022 р., м. Хмельницький).
16. Всеукраїнський науково-практичний семінар «Проблеми слов'янської філології» (24 листопада 2022 р., м. Умань).
17. Круглий стіл «Фразеологія та фразеографія в парадигмі сучасних досліджень: теорія, практика, перспективи», присвячений до 100-річчя з дня народження кандидата філологічних наук, старшого наукового співробітника Л. А. Юрчук (11 квітня 2023 р., м. Київ).
18. VI Всеукраїнський круглий стіл «Проблеми термінології: сучасний стан» (17 травня 2023 р., м. Київ).
19. X наукова конференція молодих учених «Лінгвістика XXI ст.: традиції і перспективи розвитку» (30 травня 2023 р., м. Київ).

Додаток В

Індекс польських паремій з антонімічними компонентами

Anielskie usta, a szatańskie serce.....	c. 72, 166, 184
Baba o igle, dziad o szydle.....	c. 134, 183
Baba o juszce, dziad o pietruszce.....	c. 134, 183
Baba o szydle, dziad o motowidlie.....	c. 134, 161, 183
Babie lato: trzy dni deszczu, jeden dzień pogody.....	c. 103
Babie lato: w dzień ciepło, w nocy przymrozek.....	c. 103, 185
Baranek na postawie, ale wilk na myśli.....	c. 72, 167
Bardziej zdoła karmazyn, kiedy własny, niż złotogłów pożyczany.....	c. 118, 175
Bernardyńska postawa, ale wilcze serce.....	c. 114
Biada bez dzieci, biada i z dziećmi.....	c. 140
Bieda konno przyjeżdża, a pieszo odchodzi.....	c. 93, 163
Bieda po biedzie, jeszcze jedna nie odeszła, a już druga idzie.....	c. 93
Biednemu i krowa się nie polatuje, a bogatemu i byk się ocieli.....	c. 126, 167, 186
Biedność na wieczność, bogactwo na czas.....	c. 128
Biedny to robi widły, a bogaty to łopaty.....	c. 127, 160
Błędu lepiej poprawić, aniżeli bronić.....	c. 98
Błogosławieństwo matki buduje domy, przekleństwo ojca obala je.....	c. 137, 187
Bocianię z nosa znać, żurawię z szyi.....	c. 75, 169
Boga kochaj, a diabła nie obrażaj.....	c. 149
Boga na języku, a diabła ma w sercu.....	c. 72, 165
Boga na języku, diabła w sercu mają.....	c. 72, 165
Bogactw przybywa, cnoty ubywa.....	c. 150, 163
Bogactwa teraz przodkują, a cnoty im ustępują.....	c. 150
Bogacz biednemu nie pomoże.....	c. 127
Bogacz idzie, grajcar znajdzie; biedak idzie, palec zwichnie.....	c. 126, 186, 187
Bogatego i na szubienicy diabli nie wezmą, a biednemu człowiekowi lada sznurek robi amen.....	c. 126, 192

Bogatemu i na drzazdze się przedzie, a biednemu i na wrzecionie nie chce.....c.	126
Bogaty je, kiedy mu sie chce, a ubogi, kiedy może.....c.	126, 160
Bogaty nie chce, ubogi nie śmie.....c.	127
Bogaty się dziwi, czym się biedak żywi.....c.	126, 195
Bogaty się dziwi, czym się chudzina żywi.....c.	126
Bogaty się dziwuje, że ubogi pracuje.....c.	127
Bogu się kłaniaj, a diabła nie gniewaj.....c.	149
Bogu służ, a diabła nie gniewaj.....c.	148
Bogu świeczka, a diabłu ogarek.....c.	148, 183
Bojaźliwy pierchnąwszy przecie żyw zostanie, a śmiały raz zabity już więcej nie wstanie.....c.	70, 158
Boże Narodzenie po wodzie, Wielkanoc po lodzie.....c.	101
Bóg daje hojnemu, a diabeł skąpemu.....c.	147
Bóg daje szczodremu, a diabeł skąpemu.....c.	147
Bóg daje, Bóg odbiera swoje ludziom dary.....c.	146, 162
Bóg dał, Bóg wziął.....c.	146
Bóg jest jeden, choć wiar wiele.....c.	145
Bóg kres życia zapisuje, dobrym sporzy, złym ujmuje.....c.	146
Bóg same serca widzi, człowiek tylko podobieństw się chwytą.....c.	143, 186
Bóg swoje, czart swoje!.....c.	146
Ból jeśli mały, ja go znoszę; jeśli wielki, on mnie.....c.	77
Ból mały znośny, wielki krótki.....c.	77
Brat mój, a chleb swój.....c.	141
Brat mój, jesz chleb swój.....c.	141
Broda jak u proroka, a cnota jak u draba.....c.	114
Brzydki może być miły ludziom, ale zły nigdy.....c.	114
By kretowie ślepi na swe występny, a na cudze ostrowidzowie.....c.	120
Chleb ma rogi, a nędza nogi.....c.	129, 188
Chleb to grunt, a sława zabawa.....c.	100, 183
Chłop do cepów, baba do kądzieli.....c.	100, 179

Chłop do kielni, baba do patelni.....	c. 100, 179
Chłop nosi proch, a Pan Bóg kulki.....	c. 144
Chłop rodzi się filozofem, a szlachcic musi się uczyć.....	c. 130
Chłop się rodzi do sochy, lecz szlachcic do broni.....	c. 129
Chłop stworzony do pracy, pan do odpoczynku.....	c. 129
Chłop umiera z głodu, a pan z obżarstwa.....	c. 130
Chłopa poznasz przy robocie, a pana przy stole.....	c. 129, 160
Chłopska rzecz robić, a pańska bawić się i rozkazywać.....	c. 129, 186
Chłopu żona nie umiera, tylko dzieciom matka.....	c. 137
Choć koszula brudna, ale cnota cudna.....	c. 114, 183
Choć siwa broda, ale myśl młoda.....	c. 114
Chorego zdrowy nie wyrozumie.....	c. 77, 160, 191
Choroba centnarem się wali, a łótami odchodzi.....	c. 76, 177
Choroba przybywa na koniu, a odchodzi piechotą.....	c. 76, 163
Choroba przychodzi funtami, a zdrowie łutami.....	c. 76, 160, 177
Chudy – do budy, tłusty – do kapusty.....	c. 78, 159
Ciepły święty Jakub, zimne Boże Narodzenie.....	c. 102
Ciężko robić, lekko jeść.....	c. 99
Co Bóg postanowił, człowiek nie odmieni.....	c. 144
Co Bóg przeznaczy, człowiek nie przeinaczy.....	c. 144
Co Bóg przeznaczy, tego żaden doktor nie przeinaczy.....	c. 144
Co Bóg w niebie naznaczył, tego człowiek zmienić nie może.....	c. 144
Co Bóg zbudował, tego ludzie nie zrujną.....	c. 144
Co Bóg złączył, to chyba śmierć rozłączy.....	c. 144
Co chłopska skóra, to pańska góra.....	c. 130
Co cudze, to dobre, co swoje, to złe.....	c. 122
Co czas buduje, za czasem się rujnuje.....	c. 94, 163
Co dał w dobroci, odbiera w złości.....	c. 87
Co diabeł zrobił, to człowiek nie odrobi.....	c. 147
Co dwie głowy, to nie jedna.....	c. 97

Co dziś łatwo wyrwać możesz, jutro siłą nie wyważysz.....	c. 95, 170
Co dziś opuścisz, jutro nie dogonisz.....	c. 95, 170
Co głupi zepsuje, to rozumny poprawi, a co rozumny zepsuje, tego nikt nie poprawi.....	c. 66, 187
Co jeden głupi kupi, to dziesięć mądrych nie przeda.....	c. 66, 192
Co jeden głupi zepsuje i stu mądrych nie naprawi.....	c. 66, 192
Co jeden głupi zepsuje, tysiąc mądrych nie naprawi.....	c. 66, 192
Co matce sięga do serca, to ojcu tylko do kolana.....	c. 137, 165
Co masz dziś uczynić, nie odkładaj na jutro.....	c. 107
Co ręce zarobią, to gęba zje.....	c. 100, 165
Co rękami wygodzisz, tego nogami nie wybiegasz.....	c. 100, 165
Co siał w młodości, to będziesz zbierał w starości.....	c. 81, 185
Co się dziś nie stało, jutro się stać może.....	c. 96, 171
Co się dziś opuści, tego trudno jutro dogonić.....	c. 95, 170
Co się za młodu nauczysz, to na starość znajdziesz.....	c. 82
Co stara głowa, to nie młoda.....	c. 98
Co swój, to nie obcy.....	c. 118
Co trzy głowy, to nie jedna głowa.....	c. 97, 193
Co u mądrych w myśli, to u głupich w ustach.....	c. 67
Co we dnie masz na myśli, to ci się w nocy przyśni.....	c. 109, 161, 171
Co za młodu zaniedbasz, to ci się na starość nie wróci.....	c. 81
Coś mi dał w dobroci, odbierz w złości.....	c. 87
Cudza chata gorsza od własnego kąta.....	c. 124, 190, 194
Cudze chwalicie, swego nie znacie.....	c. 122
Cudze chwalicie, swego nie znacie, sami nie wiecie co posiadacie.....	c. 122
Cudze ganić, a swoje nie czynić, jest grzeszyć dwojako.....	c. 121
Cudze grzechy kładą w mantyki przed się, swoje za sobą.....	c. 120
Cudze kraje chwalmy, a swoich nie opuszczajmy.....	c. 122
Cudze palicie, swego nie znacie, sami nie wiecie, co oszczędzacie.....	c. 122
Cudze rzeczy znać dobrze, a swoje potrzeba.....	c. 122

Cudze wady prędeej, niż swoje widzimy.....	c. 120
Cudze wady rychlej niż swoje obaczamy.....	c. 120
Cudze wady widzimy, swoje na plecach nosimy.....	c. 120
Cudze za lasem, swego nie widzi pod nosem.....	c. 120
Cudzego nie bierz, swego broń.....	c. 119
Cudzego nie gań, a swego nie chwal.....	c. 121
Cudzego nie ruszaj, a swego pilnie strzeż.....	c. 119
Czarne oczy zdradliwe, a siwe poczciwe.....	c. 114, 166
Czart pokaże złoto, a wciągnie w błoto.....	c. 147
Czas wszystko przynosi, z czasem wszystko ginie.....	c. 95
Czego dobrocią nie zrobisz, tego złością nie wskórasz.....	c. 87, 159
Czego dziś nie zarobisz, nie będziesz jadł jutro.....	c. 107
Czego się człowiek za młodu nauczy, to na starość znajdzie.....	c. 82
Czego się człowiek za młodu nie nauczy, tego na starość nie będzie umiał.....	c. 82
Czego z młodu nawykniesz, na starość tego nie unikniesz.....	c. 81
Czegoś z młodu nie upiekł, nie będziesz jadł starym.....	c. 79, 195
Czegoś z młodu nie zgromadził, tego na starość nie najdziesz.....	c. 81, 185
Często dziś jak cukier, a jutro jak pieprz.....	c. 95, 173
Często jutro pożądane zmienia się w dziś oplakane.....	c. 96
Człek do złego leci jako wóz z góry, a do dobrego jak wóz pod górę.....	c. 90, 189
Człek sieje, a Bóg rodzi.....	c. 144
Człek zdechnie, a robota zostanie.....	c. 100
Człowiek (chłop, żołnierz) strzela, a Pan Bóg kule nosi.....	c. 144
Człowiek buduje, Bóg rujnuje.....	c. 144, 163
Człowiek sieje, Bóg urodzaj daje.....	c. 144
Człowiek wie, gdzie się urodził, a nie wie, gdzie głowę położy.....	c. 89
Człowiek wie, gdzie się urodził, a nie wie, gdzie umrze.....	c. 89
Człowiek wie, kiedy z domu wyjedzie, ale nie wie, kiedy wróci.....	c. 92
Czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci.....	c. 97
Daj Bogu świeczkę raz, a diabłu trzy razy.....	c. 148

Daj, Boże za młodu jeść kości, aby na starość mięso.....	c. 80, 173
Dalecy krewni – wielcy przyjaciele, bliscy krewni – wielka zwada.....	c. 142, 186
Dalekie rzeczy upatrujemy, a bliskich nie widzimy.....	c. 120
Dalekie upatrujemy, a bliskiego nie widzimy.....	c. 120
Dał Bóg wszystko wszystkim, a nie wszystko jednemu.....	c. 145
Dar słodki, a podzięka kwaśna.....	c. 74, 176, 183
Diabeł ciało leczy, a duszę rani.....	c. 147
Diabłu dwie świece, Bogu jedna.....	c. 148
Dla młodych taniec, dla starych różaniec.....	c. 84
Dla starca różaniec, dla młodego taniec.....	c. 85
Dlatego się bracia dzielą, że jeden słodko jada, a drugi gorzko, jeden słono, a drugi kwaśno.....	c. 140–141
Długi sen, krótkie życie.....	c. 90
Długie włosy, a rozum jak u kokoszy.....	c. 112, 181
Długie włosy, krótki rozum.....	c. 111, 181
Długie życie, krótka śmierć.....	c. 90
Dłużej mego ubóstwa niż twego bogactwa.....	c. 128
Do Boga prośba, do czarta groźba.....	c. 149
Do ludzi po rozum, do matki po serce.....	c. 136
Do ojca po grosz, do matki po koszulę.....	c. 138
Do tańca z panną idź skocznie, do ołtarza powoli.....	c. 131
Dobra matka więcej nauczy niż sto nauczycieli.....	c. 136
Dobre długo się pamięta, a złe jeszcze dłużej.....	c. 106
Dobre się długo pomni, a złe jeszcze dłużej.....	c. 106
Dobre dzieci – wielka radość, złe dzieci – wielki zgryz.....	c. 139, 186
Dobre dziecko słowem ukarzesz, złemu i kij nie pomoże.....	c. 13, 188
Dobre minie, a złe zginie.....	c. 96
Dobrego i karczma nie zepsuje, złego i kościół nie naprawi.....	c. 105
Dobremu koniowi przysypują obroku, a złemu ujmują.....	c. 98, 189
Dobrocią więcej wskórasz niż złością.....	c. 87, 159

Dobroć zmyślona, złość pokryta.....	c. 88
Dobry sługa zawsze znajdzie dobrego pana, ale zły nie znajdzie go nigdy.....	c. 131
Dobrym sprzyjaj, a złych mijaj.....	c. 105
Dorosły zwraca uwagę na czyny, dziecko – na miłość.....	c. 140
Duże, chude do roboty, małe, grube do pieśczoły.....	c. 110
Duższy słabszemu bywa katem.....	c. 143
Duższy słabszemu często bywa katem.....	c. 142, 159
Dziad o chlebie, baba o fijołkach.....	c. 134, 183
Dziad o chlebie, babka o niebie.....	c. 134, 183
Dziedzica lepiej mieć swego, niżli obmyślać obcego.....	c. 125
Dzień do pracy, noc do spania.....	c. 95, 161, 171
Dzień dobry z kim dobrym, ze złym to i godzina niemiła.....	c. 106
Dzień wygania, noc przygania.....	c. 95, 171, 194
Dzisiaj bał, jutro żal.....	c. 96, 171
Dzisiaj żyjem, jutro gnijem.....	c. 89, 170
Dziś człek skacze, jutro płacze.....	c. 96, 171
Dziś człowiek żyje, a jutro gnije; dziś się żyje, jutro gnije.....	c. 89, 170
Dziś gałgan i gołota, jutro pan wielki, pełen złota.....	c. 96
Dziś jest nasze, jutro kto wie, czyje.....	c. 95, 162, 170
Dziś kwitniemy, jutro gnijemy.....	c. 89, 170
Dziś tak, jutro owak.....	c. 96, 162
Dziś w stroju, jutro w gnoju.....	c. 89, 162, 170
Dziś wesoły, jutro goły.....	c. 96, 171
Fortuna dziesięciu minie, jednego ułapi.....	c. 91
Fortuna jednym umknie chleba, drugim smaży pączki.....	c. 91, 173
Fortuna na jednym kole, a bieda na dwóch.....	c. 92
Fortuna w ślepa babkę z ludźmi grać lubi: dziesięciu minie, jednego ułapi.....	c. 91
Fortuna, co jedną ręką daje, to drugą wydziera.....	c. 90
Gadać łatwo, ale robić trudno.....	c. 99
Gdy Barbara się rozdeszczy, na Gody mocny mróz treszczy.....	c. 102

- Gdy brać, to są bracia; gdy dać, nie ma braci.....c. 141
- Gdy jesień zamglona, zima zaśnieżona.....c. 103, 162, 178
- Gdy matka bije, to ciało tyje, jak obcy bije, to ciało wyje.....c. 136
- Gdy mi brat koźle bierze, jest mi wilkiem; gdy mi wilk koźle odnosi, jest mi bratem.....c. 141–187
- Gdy się chłopci biją, panów to nie boli.....c. 130, 191
- Gdy w Boże Narodzenie pola są zielone, na Wielkanoc będą śniegiem przyprószone.....c. 102
- Gdy w maju plucha, w czerwcu posucha.....c. 102, 178
- Gdy w świętą Barbarę gęś chodzi po lodzie, to Boże Narodzenie będzie po wodzie.....c. 102
- Gdyby młodość wiedziała, gdyby starość mogła!.....c. 115
- Gdzie baba rządzi, tam czeladź błądzi.....c. 110
- Gdzie ciało bardzo roście, tam rozum moc traci.....c. 113
- Gdzie diabeł gospodarzem, tam człowiek nędzarzem.....c. 147–148
- Gdzie gniew panuje, rozum idzie w braki.....c. 116
- Gdzie młody nie doskoczy, tam stary dolezie.....c. 84
- Gdzie młody wystąpi, tam szaleje stary.....c. 83
- Gdzie Pan Bóg palec położy, tam diabeł całą łapę.....c. 147
- Gdzie Pan Bóg sieje pszenicę, tam diabeł kąkol.....c. 146
- Gdzie się młody dźwignie, tam starego dźwigać trzeba.....c. 83, 191
- Gdzie siła ceremonii, tam szczerości mało.....c. 115
- Gdzie smak w języku, tam w sercu przywara.....c. 71, 165
- Gdzie urody dużo, poczciwości mało.....c. 115
- Gdzie wielu doktorów, mała nadzieja zdrowia.....c. 101
- Gdzie żona panuje, tam mąż pokorny.....c. 134, 161
- Gęś na Barbarę chodzi po lodzie, to Boże Narodzenie będzie po wodzie.....c. 102
- Głowa jak bania, a mózgu nic.....c. 111, 190, 194
- Głowa wielka, a rozumu mało.....c. 111, 180, 190
- Główka jak makówka, a rozumu jak napłwał.....c. 111, 180, 190

Główka jak makówka, a rozumu pusto.....	c. 111, 180, 190
Głupcy domy budują, a mądrzy je kupują.....	c. 68, 185
Głupi biega, mądry chodzi.....	c. 67, 184
Głupi daje, mądry bierze.....	c. 65, 184
Głupi gubi, a mądry znajduje.....	c. 65, 184
Głupi jak złądzi, to łatwo poprawić, ale jak mądry, to trudno.....	c. 66–67, 158
Głupi kupi, mądry skradnie, schowa ładnie.....	c. 65
Głupi kupi, mądry zeżre.....	c. 65, 184
Głupi marzy o bogactwie, a mądry o szczęściu.....	c. 67, 158
Głupi to kupi, mądry to ukradnie.....	c. 65
Głupi zgubi, mądry znajdzie.....	c. 65, 184
Głupiego ojca mądry syn.....	c. 138
Gniew na głupiego, wstyd dla rozumnego.....	c. 85
Gniew rychło opłonie, nienawiść ani utonie.....	c. 86
Gniew rychło opłonie, nienawiść rzadko.....	c. 86
Gorzko robię, słodko zjem.....	c. 99, 160, 176
Gospodarstwa nawykać trzeba za młodu, żeby potem na starość nie przymierać z głodu.....	c. 79
Grube żarty, cienki rozum.....	c. 69, 184
I czarna krowa białe mleko daje.....	c. 114
Im bliżej kościoła, tym dalej od Boga.....	c. 149
Im kto głupszy, tym śmielszy; a im mędrszy, tym bojaźliwszy.....	c. 69
Ja o cebule, a ty o czosnku.....	c. 142, 173
Ja o koźle powiadam, ty o baranie.....	c. 142
Jak dasz dzieciom wolę, sam wleziesz w niewolę.....	c. 140
Jak głowa głupia, to i nogom źle.....	c. 112, 164, 191, 194
Jak jedna krowa ogon podniesie, to wszystkie za nią.....	c. 143, 195
Jak miesiącek po nowiu ma różki do góry – pogoda, a jak na dół – deszcz.....	c. 103
Jak na tym świecie żyjesz, tak na tamtym użyjesz.....	c. 89
Jak ojciec umrze, dziecko półsierota, a jak matka, to cała sierota.....	c. 137, 161

Jak się chłop ma dorobić czego, kiedy go pan drze ze wszystkiego.....	c. 129, 161
Jako stare woły ryczą, tak się też młode od nich uczą.....	c. 97
Jako ty rodzice swoje, tak cię uczczą dziatki twoje.....	c. 140
Jeden buduje, drugi rujnuje.....	c. 163
Jeden dobry stoi za wielu złych.....	c. 106
Jeden dzień wesela, całe życie biedy.....	c. 94
Jeden głupi dziesięciu mądrych zwiedzie, a dziesięć mądrych jednego głupiego nie.....	c. 69, 193
Jeden jest sposób urodzenia, a tysiąc zginienia.....	c. 88
Jeden ma w głowie, drugi ma w rękach.....	c. 113, 164
Jeden ma zanadto, a drugi za mało.....	c. 91, 159
Jeden o baranie, a drugi o dzbanie.....	c. 142
Jeden ojciec dziesięciu synów wychowa, a dziesięciu synów jednego ojca nie mogą.....	c. 138, 187
Jeden się i za listek chowa, a drugiego i drzewo nie zakryje.....	c. 78
Jeden się i za listek skryje, a drugiego drzewo nie przykryje.....	c. 78
Jeden stary wół więcej zdoła niż dziesięć młodych kozłów.....	c. 84, 167, 193
Jeden zły wielu dobrym zaszkodzi.....	c. 105
Jedna baba w mieście więcej narobi hałasu niżli chłopców dwieście.....	c. 110
Jedna matka wyżywi (wychowa) dziesięciu synów, ale dziesięciu synów nie wyżywi jednej matki.....	c. 136, 188
Jedna mądra głowa wiele rąk pobije.....	c. 113, 164, 193
Jedną ręką daje, a dwiema odbiera.....	c. 74, 193
Jedną ręką daje, drugą bierze.....	c. 74, 193
Jednemu do śmiechu, drugiemu do zdechu.....	c. 91
Jednemu stypa, a drugiemu gody.....	c. 91
Jednemu ze świata, drugiemu na świat.....	c. 88
Jedno głupie słowo wicyj zaszkodzi, jak dziesięć mądrych.....	c. 108
Jedno zdrowie, a tysiączne choroby.....	c. 76, 185
Jednym radość, a drugim smutek.....	c. 91

- Jeśli na polu czarno, gdy się Chrystus rodzi, to będzie biało na łanie, kiedy Chrystus zmartwychwstanie; a jeśli na Gody zielono, to na Wielkanoc śniegu będzie za kolano.....c. 102
- Jeśli pola zielone, gdy się Chrystus rodzi, gdy z martwych wstanie, śnieg z mrozem kołaczom przeszkodzi.....c. 105
- Już tam pustki w sercu, gdzie na języku szczebetliwość.....c. 71, 165
- Kawalerowi wszędy źle, żonatemu tylko dóna.....c. 135
- Każdy brat sobie rad, każda siostra sobie niosła.....c. 141
- Każdy na starość żałuje, że się z młodu nie uczył.....c. 82
- Każdy o sobie, a Bóg o wszystkich.....c. 145
- Kędy sam głupi, a zaś mądra ona – tam niech mąż żoną, mężem będzie żona...c. 133
- Kędzierzawa głowa, wichrowate myśli.....c. 111, 180
- Kiedy (gdzie) Pan Bóg daje kupca, to diabeł zaraz niesie faktora.....c. 146
- Kiedy baba puści się w tany, więcej zrobi kurzawy niż młoda.....c. 115
- Kiedy by ubogi panu nie dawał, prędko by pan zubożał.....c. 130, 195
- Kiedy chleb nie rodzi, sad dogodzi.....c. 108
- Kiedy dziecię ma upaść, to Pan Bóg mu pierzynę podścięła; a kiedy stary ma upaść, to diabeł mu bronę podrzuca.....c. 146, 188
- Kiedy głupi błądzi, mądry go poprawi, a kiedy mądry błądzi, i diabeł go nie poprawi.....c. 67, 188
- Kiedy Pan Bóg rosi – ziemia plon przynosi, gdy człowiek poleje – to ledwie nadzieje.....c. 144
- Kiedy się chlebem nie naje, to bułką nie nasyci.....c. 97, 172
- Kiedy stara, to witajcie; kiedy młoda, to chwytajcie.....c. 111
- Kiedy w brzuchu pusto, w głowie groch z kapustą.....c. 113, 164
- Kobieta wysoka jest dobra do zbierania fig, a ta niska do małżeństwa.....c. 110, 159, 189
- Kobiety płaczą przed ślubem, mężczyźni po ślubie.....c. 131, 161
- Kochają się jak bracia, a żrą się jak psi.....c. 141
- Kogo Bóg rozszerzyć chce, człowiek nie skroci.....c. 144

Kogo wieczór fortuna zasmuci, tego rano pocieszy.....	c. 91, 171
Komu się swego mało widzi, cudzego się brać nie wstydzi.....	c. 123
Komu życie ciężkie, ziemia będzie lekka.....	c. 90
Koń, póki młody, to bryka, a na starość utyka.....	c. 84, 195
Korale na szyi, a brudu jak na świni.....	c. 64, 190, 194
Kotowi żart, a myszce śmierć.....	c. 143, 168, 183
Kowal zawinił, a ślusarza powieszono.....	c. 92, 176
Kowal zawinił, a ślusarza chcą obiesić.....	c. 92, 176
Kowal zgrzeszył, a kołodzieja obiesiono.....	c. 92, 176
Krowa, która dużo ryczy, mało mleka daje.....	c. 73
Krótką radość, a żal długi.....	c. 85, 184
Krótką uciecha, żal długi.....	c. 86, 184
Kto biedy nie szanuje, tyn rozkoszy nie skosztuje.....	c. 128
Kto biedy nie zazna, ten szczęścia nie umie ocenić.....	c. 94, 163
Kto bydłu karmy w jesieni żałuje, ten trawę dla psów na wiosnę gotuje.....	c. 74
Kto bywa na koniu, ten bywa i pod koniem.....	c. 98
Kto chudo jada, tłusty worek miewa.....	c. 75
Kto cudzą nędzę uważy, lekcej sobie swoją waży.....	c. 121
Kto cudze je, ten i swoim częstuje.....	c. 125
Kto cudze woli, ten swoich najczęściej zapomina.....	c. 125
Kto cudzego nie szanuje i swojego mieć niewart.....	c. 121
Kto cudzego nie szanuje, ten swojego nie ma.....	c. 121
Kto cudzego pragnie, ten i swoje straci.....	c. 118
Kto cudzej pragnie, swą skórę nałoży.....	c. 119
Kto długo w łóżku gnije, ten na świecie krótko żyje.....	c. 89
Kto dużo gada, mało prawdy powie.....	c. 71
Kto dzisiaj na przedzie, jutro w tyle.....	c. 96
Kto dziś zapomniał czapki, ten jutro zapomni głowy.....	c. 74, 186
Kto kocha bliźniego szczyptą, tego Bóg całą ręką.....	c. 145
Kto ma chleb, szuka bułki.....	c. 74, 172

- Kto ma dobrego zięcia, zyskał syna, kto zyskał złego – stracił córkę.....c. 141, 189
- Kto ma tłuste konie, ma chudą oborę.....c. 98
- Kto na ciebie kamieniem, ty na niego chlebem.....c. 108
- Kto na cudzym skąpy, swego nigdy nie udzieli.....c. 122
- Kto na życie w kościele pracuje, ten po śmierci tego nie żałuje.....c. 90
- Kto nie ma w głowie, musi mieć w nogach.....c. 113, 164
- Kto nie oszczędza swego, rzuci się do cudzego.....c. 123
- Kto nie oszczędza swego, mniej jeszcze będzie cudzego.....c. 122
- Kto nie pracuje z młodu, ten na starość dozna głodu.....c. 79
- Kto nie słucha ojca, matki, ten posłucha psiej skóry.....c. 75
- Kto nie szanuje swego, rzuci się do cudzego.....c. 122
- Kto pieści dzieci za młodu, ten w starości będzie na nie płakał.....c. 140
- Kto pracuje z młodu, nie dozna na starość głodu.....c. 79
- Kto pracuje, ten żyje, kto próżnuje, ten gnije.....c. 99
- Kto pragnie cudzego, postrada i swego.....c. 118
- Kto rano projektuje, wieczorem żałuje.....c. 107, 171
- Kto sieje w koszuli, zbiera w kożuchu, a kto sieje w kożuchu, zbiera w
koszuli.....c. 104, 174, 187
- Kto sieje w marcu, ten zbiera w garncu, a kto sieje w maju, ten zbiera w
jaju.....c. 104
- Kto sieje wiatr, zbiera burzę.....c. 92, 179
- Kto się cudzym z bogaci, przy tym i swoje utraci.....c. 118
- Kto się na gorącym sparzył, ten na zimne dmucha.....c. 97, 179
- Kto się rano za wiele śmieje, wieczór płakać może.....c. 107, 161
- Kto się rano śmieje, wieczór płacze.....c. 107, 161
- Kto się śmieje radośnie, będzie płakał żałośnie.....c. 107
- Kto się w dzień cieląt boi, w nocy woły kradnie.....c. 72
- Kto słucha pod cudzymi ścianami, usłyszy własne nagany.....c. 109
- Kto sobie cudze szczęście cukruje, ten swoje barzo gorzkie uczuje.....c. 125
- Kto starał się za młodu być starym, ten na starość zawsze będzie młodym.....c. 81

Kto swego nie ma, ten cudzego nie szanuje.....	c. 121
Kto swego nie pilnuje, to i cudzego nie dojrzy.....	c. 122
Kto swoje nosi, cudzego nie prosi.....	c. 123
Kto w jesieni swych bydłał nie tuczy, ten je w zimie dźwiga, na wiosnę wywłoczy.....	c. 74
Kto w piątek skacze, ten w niedzielę płacze.....	c. 106, 172
Kto w sobotę płacze, ten w niedzielę skacze.....	c. 107, 172
Kto we żniwa próżnował, będzie w zimie biedował.....	c. 108
Kto wielbi los cudzy, swój mu obmierzliwy.....	c. 123
Kto wiele obiecuje, mało daje.....	c. 73, 159
Kto wysoko lata, ten nisko upada.....	c. 75, 160
Kto z młodu chodzi jako stary, na starość skacze jako młody.....	c. 81
Kto z młodu nie chce robić, słusznie na starość żebrze.....	c. 79
Kto z młodu wiele skacze, ten na starość płacze.....	c. 81
Kto z płaczem sieje, żać będzie z weselem.....	c. 100
Kto za młodu bankietuje, na starość tego żałuje.....	c. 81
Kto za młodu hula, skacze, ten na starość za to płacze.....	c. 81
Kto za młodu mięso je, ten na starość kości gryzie.....	c. 80, 173, 184
Kto za młodu nie wyszaleje, musi na starość.....	c. 81
Kto za młodu oszczędza, ten na starość nie wie, co nędza.....	c. 80
Kto żyjąc płacze, śmiejąc się umiera.....	c. 89
Kudłata głowa, łysy rozum.....	c. 111, 180
Kura sąsiada jest zawsze tłustsza niżli własna gęś.....	c. 122, 169
Kura, co dużo gdacze, zwykle mało niesie jajec.....	c. 73
Lepi z mądrym przegrać, jak z głupim wygrać.....	c. 66
Lepiej bogaty psa ćwiczy niż ubogi syna.....	c. 126
Lepiej być kochaną przez starego, niż zwodzoną przez młodego.....	c. 132
Lepiej dzieci nie mieć, niż złe mieć.....	c. 140
Lepiej dzieciom dać, niż od dzieci brać.....	c. 138
Lepiej jak matka bije niż jak macocha głaszcze.....	c. 136

Lepiej jest we własnym domu jednemu mężowi się zasługiwać, niżli w cudzym wszystkim.....	c. 142
Lepiej krótko, a dobrze, niż długo, a miernie.....	c. 108
Lepiej płakać ze swoimi, niż skakać z obcymi.....	c. 124
Lepiej po chłopsku prawdę powiedzieć, niż po szlachecku zełgać.....	c. 109
Lepiej później, a z Bogiem, niż prędzej, a z diabłem.....	c. 149
Lepiej się z daleka kochać, niż z bliska nienawidzić.....	c. 86
Lepiej swoje (swoją swinię) stracić, niż się cudzą krzywdą zbogacić.....	c. 119
Lepiej swoje łątać, niżli cudze chwatać.....	c. 119
Lepiej swoje stracić, niż cudze niesłusznie zyskać.....	c. 119
Lepiej swoje stracić, niż się cudzym wzbogacić.....	c. 119
Lepiej swoje świnie paść, niż cudze pieniądze liczyć.....	c. 119
Lepiej u starego pod brodą niż u młodego pod kijem.....	c. 132
Lepiej u swego niż u cudzego.....	c. 124
Lepiej w swoim gospodarstwie wszy bić, niż w cudzym rządzić.....	c. 118
Lepiej własne świnie paść, niżli cudze złoto liczyć.....	c. 119, 160
Lepiej wziąć skarb w żonie niżli za żoną.....	c. 132
Lepiej z mądrym stracić, jak z głupim wygrać.....	c. 66
Lepiej z mądrym stracić, niż się z głupim zbogacić.....	c. 66
Lepiej z mądrym w piekle, niż z głupim w niebie.....	c. 66
Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć.....	c. 66
Lepiej z rozumnym przegrać, niż z durnym wygrać.....	c. 66
Lepiej ze swoimi płakać, niż z obcymi się śmiać.....	c. 124
Lepiej, że dzieci tve płaczą, niż żebyś ty miał na nie płakać.....	c. 140
Lepsza blondynka w oknie niż brunetka na zabawie.....	c. 64
Lepsza jest urocza ciemnowłosa kobieta od młodej blondynki.....	c. 64, 190
Lepsza kłótnia w małżeństwie niżli neutralność.....	c. 134
Lepsza swoja buda niż cudze pałace.....	c. 124, 177
Lepsza swoja chatka niż cudze pałace.....	c. 124, 177
Lepsza swoja kapusta niżli cudza gęś tłusta.....	c. 118

Lepsza swoja strzecha niż cudze pałace.....	c. 124
Lepsza szatynka bez grosza niż jasnowłosa z milionami.....	c. 64
Lepsza u matki polewka niż u obcych marcepany.....	c. 124, 173
Lepsza własna gęś niż cudzy baran.....	c. 118, 169, 194
Lepsze jedno oko swoje niżeli cudze oboje.....	c. 118, 193
Lepsze mierne, a swoje, niż dobre, a cudze.....	c. 118
Lepsze nasze gęsi niż cudze łabędzie.....	c. 118, 169
Lepsze oko swoje, niżli cudzych dwoje.....	c. 118
Lepsze swoje na smole niżli czyje w rosole.....	c. 117
Lepszy czasem chłopski rozum niż pańskie nauki.....	c. 130
Lepszy daleki cudzy, niż bliski przociel.....	c. 125
Lepszy mąż bez miłości niż pełen zazdrości.....	c. 132
Lepszy młodego uśmiech niż starego całus.....	c. 133
Lepszy stary mąż kochający, niż młody bijący.....	c. 132
Lepszy swój chleb, niż cudza bułka (cudzy pieróg).....	c. 118, 172, 194
Lepszy ubogi zdrowy niż bogacz schorzały.....	c. 128
Ludzie uczą mówić, a Pan Bóg myśleć.....	c. 143
Lżej swe przykrości czujemy, gdy cudze cięższe widzimy.....	c. 121
Ładna twarz nie potrzebuje ozdób, a brzydka nie zasługuje na nie.....	c. 64, 158
Łagodność przywabia, ostrość i zmarszczenie odstrasza.....	c. 71
Łatwiej wroga pokonać, niż kobietę przekonać.....	c. 109
Ma Boga w uściech, a szatana w sercu.....	c. 72, 166
Maluczcy rosą, a wielcy upadają.....	c. 83
Mała dziewczka do pieszczoty, wielka do roboty.....	c. 110, 159
Mała jak palec, a zła jak padalec.....	c. 116, 181
Małe dzieci – mały kłopot, duże dzieci – duży kłopot.....	c. 139, 187
Małe dzieci nie dają spać, duże dzieci nie dają żyć.....	c. 139
Małe dzieci piszczą, a stare (duże) niszczą.....	c. 139
Małe dzieci straszą bubą, a wielkie piekłem.....	c. 139, 189
Małe dziedzictwo – wieczne kalectwo.....	c. 139

Małe dziedzictwo – wielkie kalectwo.....	c. 138–139
Mały człowiek może mieć wielką duszę.....	c. 150
Matka daje, a macocha pyta dzieci: czy chcecie?.....	c. 136
Matka pierwszej pobije, a potem popieści, a macocha wprzód popieści, a potem pobije.....	c. 136
Mądrymu dość na słowie, a głupiemu i sto słów, jakbyś mówił do osłów.....	c. 68
Mądry bierze, głupi daje.....	c. 65
Mądry przedysputuje, a głupi pobije.....	c. 67, 158, 184
Mądry sam sobie szkodzi, gdy z głupim w poufalność zachodzi.....	c. 68, 191
Mądry się bogaci, gdy głupi traci.....	c. 65
Mądry wie, co mówi, głupi mówi, co wie.....	c. 67–68
Mądrzy sławni, ale głupi zdrowi.....	c. 68, 185
Mąż doradza, a przy żonie władza.....	c. 133
Mąż głowa, żona szyja, co głową wywija.....	c. 133, 165, 183
Mąż głową domu, a żona szyją; szyja głową kręci według swej chęci.....	c. 133, 165
Mąż głową domu, żona szyją.....	c. 133, 165
Mędrzec od rana pożytki zbiera, głupi czeka do wieczora.....	c. 69
Milszy dach słomiany w ojczyźnie niżli pyszne pałace wasze.....	c. 124, 186
Miłość rodzi kwiaty, małżeństwo owoce.....	c. 135
Młoda żona ma trzy światy ze starym mężem.....	c. 133, 191
Młode lata, rozum stary.....	c. 114
Młodego człowieka krasa zdobi, a starego szaty.....	c. 83, 159
Młodego konia stary jeździec ujeździ.....	c. 97
Młodemu praca, staremu lata.....	c. 84
Młodemu świat się śmieje, staremu płacze.....	c. 83
Młodemu taniec – staremu różaniec.....	c. 85
Młodości doświadczenia, a starości sił brakuje.....	c. 79
Młodość leniwa, starość płacziwa.....	c. 79, 159, 183
Młodość łatwowierna, starość niemilosierna.....	c. 79, 183
Młodość szuka zwierciadeł, starość ich unika.....	c. 80

Młodość wesola kwitnie, starość zmarszczona więdnie.....	c. 80
Młodość wesola kwitnieje, starość zmarszczona truchleje.....	c. 80
Młodsza żona prowadzi do śmierci, starsza do rozumu.....	c. 133
Młody do kopca, a stary z kopca.....	c. 83
Młody gorący, a stary zimny.....	c. 83, 179
Młody koń do boju, a stary do gnoju.....	c. 84, 188
Młody koń w pieniądze idzie, a stary z pieniędzy.....	c. 84
Młody może umrzeć, a stary musi.....	c. 83, 159
Młody nabywaj, a stary zażywaj.....	c. 82
Młody rychło umrzeć może, stary długo żyć nie może.....	c. 83
Młodzi skwapliwością grzeszą, starzy więcej się czasem lękają, niż trzeba.....	c. 84
Mowa jest srebrem, milczenie złotem.....	c. 108
Mowa srebro, milczenie złoto.....	c. 108, 183
Mylą się nogi, kiedy błądzi głowa.....	c. 112, 164
Myśl o swoim, zapomnisz o cudzym.....	c. 122
Na co stary jastrząb godzi, tym się łowem bawią młodzi.....	c. 139
Na czarnej roli biały chleb się rodzi.....	c. 100
Na Jakuba się pogrzejesz, w Narodzenie kosniejesz.....	c. 102
Na jesieni kropla deszczu, garniec błota.....	c. 102, 178
Na jesieni łyżka wody (deszczu), ceber błota.....	c. 103, 178
Na jesieni z łyżki deszczu beczka błota.....	c. 103, 178
Na języku miód, a pod językiem lód.....	c. 72, 183
Na pogrzeb bogatego więc co żywo idzie, na ubogiego ledwie jeden, drugi przydzie.....	c. 128
Na postawie baranek, ale lis (wilk) na myśli.....	c. 72, 167–168
Na spokojnego wiatr nawieje, a bystry sam nabieży.....	c. 71, 191
Na szyi ma cztery chustki, a w kieszeni same pustki.....	c. 73
Na szyi trzy chustki, a w kieszeni pustka.....	c. 73
Na świętego Marka późny siew owsa, a wczesna tatarka.....	c. 104
Na zdrowym koniu na targ, na chromym do domu.....	c. 77

Najzgodniejsze małżeństwo, kiedy mąż głuchy, a żona – ślepa.....	c. 134
Narodzenie po wodzie, Zmartwychwstanie po lodzie.....	c. 101
Niby cudna, a brudna.....	c. 65
Nie chwal się w siedem dni, a pochwal się w siedem lat.....	c. 73
Nie dawaj diabłu palca, bo porwie całą rękę.....	c. 148
Nie jednemu Pan Bóg wszystko dał, ale wszystkim.....	c. 145
Nie lamentuj przed ludźmi na swą dolę, bo przyjaciele zafrasujesz, a wroga uradujesz.....	c. 92
Nie ma czasu ten za młodu chorować, kto chce z pracy grosz na starość sobie zachować.....	c. 79
Nie ma miejsca rozumowi, kędy się gniew rozsadowi.....	c. 116, 191
Nie pamiętaj w głowie, to pamiętaj w nogach.....	c. 113, 164
Nie patrz cudzej rzeczy, swoje miej na pieczy.....	c. 121
Nie pożądaj cudzego, bo nie pożyjesz swego.....	c. 119
Nie pożądaj cudzego, nie dawaj swojego.....	c. 119
Nie pragnij czyjzego, a nie opuszczaj swego.....	c. 119
Nie ruszaj cudzego, nie utracisz swego.....	c. 119
Nie sięgaj do cudzego, w swym sobie warz garnku.....	c. 119
Nie ten majster, co zaczął, ale ten, co skończył.....	c. 99, 162
Nie urągaj cudzej biedzie, bo twoja za tobą idzie.....	c. 94
Niedobrze tam, gdzie mąż w spódnicy, a żona w gatkach chodzi.....	c. 134, 175
Niejeden młody zedrze zęby, nim stary z nóg się zwali.....	c. 84, 166
Nienawiść krzemień, wdzięczność kamfora.....	c. 88, 183
Nieraz bogactwo idzie w biedactwo.....	c. 128
Niestateczna fortuna, co raz podaruje, to prędko, co jej było, znowu odejmuje.....	c. 91, 162
Niewinnego skarać, winnego puścić.....	c. 92
Nikt z nas nie jest tym w zwiędłej starości, czym był w kwiecie młodość.....	c. 80
Nim bogaty zbiednieje, ubogiego kruki zadziobią.....	c. 127, 191
Nim doktor jednego chorego uleczy, dziesięciu ich umorzy.....	c. 101

Nim tłusty schudnie, to chudy zdechnie.....	c. 78, 159
Nim z bogatego puch, to z ubogiego duch.....	c. 127
Nowy kościelny przed każdym ołtarzem klęka, a staremu i przed wielkim się nie chce.....	c. 149
Oczy by robiły, a ręce nie mogą.....	c. 150, 166
Od cudzej tabaki to nos boli, a od swojej głowa.....	c. 125
Od starych kruków młode uczą się krakać.....	c. 97
Ogień pali z bliska, piękna kobieta z daleka i z bliska.....	c. 109
Ojca dobrego zły syn.....	c. 138
Ojca złego dobry syn.....	c. 137
Ostrowidz on na dalekich krewnych, a kret na siebie samego.....	c. 120
Oszczędzaj swego, abyś nie potrzebował cudzego.....	c. 123
Oszczędzaj swego, żebyś cudzego nie pragnął.....	c. 123
Pan Bóg daje kupca, a diabeł faktora.....	c. 146
Pan Bóg sieje pszenicę, a diabeł w nią miesza kąkolu połowicę.....	c. 146
Pan Bóg wynalazł jarmarki, a diabeł frymarki.....	c. 146
Pan Bóg za złe karze, za dobre nagradza.....	c. 145
Pan Jezus jest dobry, tylko ludzie źli.....	c. 143, 183
Pan każe, sługa musi.....	c. 129, 160
Pana Boga chwal, a diabła nie zdrażaj.....	c. 149
Pana Boga się bój, a diabła nie obrażaj.....	c. 148
Panu Bogu gromnicę, a diabłu bodaj szabasówkę.....	c. 148
Panu Bogu szwiczkę, a diabłu ogarek.....	c. 148
Parno na Jakuba, przyda się na Gody szuba.....	c. 102
Pasterka po wodzie, rezurekcja po lodzie.....	c. 101
Patrz kozucha swego, a nie cudzego.....	c. 121
Patrz lepiej swego niż nosa cudzego.....	c. 121
Patrz swego pod nosem, nie cudzego pod lasem.....	c. 121
Pieniądze u pana w kieszeni, a u chłopca w ziemi.....	c. 130
Piękne czasy rodzą róże, słabe zaś przynoszą burze.....	c. 95, 189

Po tłuste cielę i do domu trafią, a chudego i na targu nie kupią.....	c. 99
Postawa bernardyńska, ale wilcze serce.....	c. 114
Póki biedny zajdzie, to bogaty zajedzie.....	c. 126
Póki żąładek głodny, to i głowa niemądra.....	c. 113, 164
Pół świata skacze, a drugie pół płacze.....	c. 91
Prędzej z grubego zrobi się cienki, niż z cienkiego gruby.....	c. 78, 159
Przed cudzymi wrotami śmieci zamiata, a przed swoimi ich nie widzi.....	c. 120
Przed ślubem aniołek, po ślubie lucyferek.....	c. 110, 180
Przed ślubem skarb, po ślubie skarbonka.....	c. 110, 194
Przeklęty który diabłu kwiat swojej młodości ofiaruje, a Bogu zaś drożdże starości.....	c. 149
Przy głupiej głowie nieszczęśliwe nogi.....	c. 112, 164, 191, 194
Rad mądry, że głupiego oszukał.....	c. 67, 190–191
Rączego chwałą, leniwego łają.....	c. 71
Roboty dość, a pożytku mało.....	c. 99, 159
Rośnie w ciało, a w głowie mało.....	c. 113
Rozkosz przychodząc smakuje, ale odchodząc katuje.....	c. 94, 163
Siejba na nowiu – na górze; po pełni – na dole najpewniejsza.....	c. 104
Siejba ranna czasem omyli, późna zawsze.....	c. 104
Słaby spodziewa się śmierci, a zdrów słabości.....	c. 77, 159
Słodkie życie, gorzka śmierć.....	c. 89, 176
Słowa ulatują, pismo pozostaje.....	c. 107
Słów wiele, a rzeczy mało.....	c. 99
Słuchać panu nie zawadzi, kiedy sługa dobrze radzi.....	c. 130
Słuchaj uchem, a nie brzuchem.....	c. 74, 166
Służ Bogu, a czarta nie gniewaj (nie drażnij).....	c. 148
Sowa śpi, a kurę widzi.....	c. 75, 191
Stara głowa, rozum młody.....	c. 113, 180
Stare baby do porady, młode do uciechy.....	c. 111
Starość w rogi, rozum w progi.....	c. 113

Starszy brat mięso kraje, a młodszy obiera.....	c. 140, 159
Stary płacze, młody skacze.....	c. 83
Stary rozum lepszy niż młody.....	c. 115
Suchy kwiecień (marzec), mokry maj, będzie żyto (żytko) jako (niby) gaj.....	c. 104, 178
Suknia zdobi, a rozum człeka robi	c. 112
Swego nie daruję, a cudzego nie chcę.....	c. 119
Swoją duszę zbawić, a czyją w gównno wewalić.....	c. 74
Swoje z wycieńczeniem, z ogródka, a cudze z basem i szeroko roztrząsać.....	c. 123
Swoje zawsze pewniejsze i pożyteczniejsze niż cudze.....	c. 118, 160
Swojego postradał, cudzego nie dostał.....	c. 118
Syty głodnego nie zrozumie.....	c. 127, 191
Syty głodnemu nie towarzyszy.....	c. 127, 191
Syty głodnemu nie wyrozumie.....	c. 127, 191
Szczęścia wiele, rozumu mało.....	c. 93
Szczęście dziś matką, a jutro może być macochą.....	c. 93
Szczęście podwyższa, szczęście poniża.....	c. 93
Szczęście rozum odejmuje, a nieszczęście go dodaje.....	c. 93, 186
Szczęście wlecze się pomału, a nieszczęścia jadą pocztą.....	c. 93
Śmiały dali zajedzie, jak bojący.....	c. 70, 158
Śmiały dziesięć progów przeskoczy, nim skromny przez jeden przelezie.....	c. 70
Śmielszy kur na swoich śmieciach niż na cudzych wrotach.....	c. 124
Święta Barbara po lodzie, Boże Narodzenia po wodzie.....	c. 101–102
Święta Katarzyna po lodzie, Boże Narodzenie po wodzie.....	c. 101
Święto na ręce, post na zęby.....	c. 108, 165
Tak rzeczy cudzych pilnuj, żebyś i swoich nie opuścił.....	c. 119
Tam się źle dzieje, gdzie mąż płacze, a żona się śmieje.....	c. 134
Tato ma prace, a mama rozum.....	c. 138, 188
Ten stary, co płacze, ten młody, co skacze.....	c. 83
Tłustę cielę i za piecem znajdują, o chude i na targu nikt się nie spyta.....	c. 99

To, co nas dziś cieszy, jutro zasmucić może.....	c. 96, 171
Trzeba za młodu dobrać sobie kij, aby na starość mieć się czym podpierać.....	c. 82
Ty komu szczubcią, a tobie Pan Bóg garścią.....	c. 145
U białych głów długie włosy, krótki rozum.....	c. 112, 181
U dobrego męża żoneczka jak róża, a u złego draba we trzy lata baba.....	c. 132
U kobiety włos długi, a rozum krótki.....	c. 112, 181
U niewiasty długie włosy, ale krótki rozum.....	c. 112, 181
U panów pieniędzy dużo, zdrowia mało.....	c. 150
U skąpego pana złodzieje sładzy.....	c. 131
Ubogi nie ma tego, owego, bogacz łakomy wszystkiego.....	c. 127, 195
Ubogi tego nie ma, o czym bogaty nie wie.....	c. 127
Urody dość, a serca mało.....	c. 114
Urody dość, rozumu ni kaska.....	c. 112
W cudzym oku paździorka szukają, a w swym bierzma szpetnego nie baczą.....	c. 120, 187
W cudzym oku źdźbło, a w swym belki nie widzi.....	c. 120
W dobrobycie – ojciec, w okresie niepowodzeń – matka.....	c. 138
W domu lew, na wojnie tchórz.....	c. 72
W domu srogi, za domem łaskawy.....	c. 73, 183
W gospodzie radość, a doma żalność.....	c. 86
W jednej ręce chleb, w drugiej kamień trzyma.....	c. 73
W jesieni kwarta deszczu, korzec błota.....	c. 103, 178
W młodości huczno-buczno żyje, a na starość zimno w pięty będzie.....	c. 81, 192
W młodości próżniak, na starość żebrak.....	c. 79, 183
W naszej mocy wyjechać, nie w naszej się wrócić.....	c. 93, 163
W służbie pies, a poza służbą świnia.....	c. 73, 168, 183, 194
W szczęśliwym losie nie brykaj, a w nieszczęśliwym nie sykaj.....	c. 92
W twarz całuje, a z tyłu sztych kładzie.....	c. 72
W twarz się całuje, a z tyłu sztylet pakuje.....	c. 72
W ubóstwie można być bogatym, a w bogactwach ubogim.....	c. 128

Wie człowiek, kiedy wyjedzie, ale nie wie, kiedy przyjedzie.....c.	92, 163
Wiele gada, a mało mówi.....c.	75
Wiele gadki, mało uczynku.....c.	99
Wiele słuchaj, mało mów.....c.	108
Więcej gość w cudzym domu za godzinę, niż gospodarz za dzień ujrzy.....c.	87, 171
Więcej gość za godzinę w cudzym domu ujrzy niż gospodarz za rok.....c.	87, 171
Własny domek miłszy, niż cudze pałace.....c.	124, 177, 194
Własny kącik choć mały, lepszy niż cudze pałace.....c.	124
Wrześniowa słota: miarka deszczu, korzec błota.....c.	103, 178
Wszystko minęło, a bieda została.....c.	94
Wszystko do czasu, Pan Bóg na wieki.....c.	145
Wszystko z Bogiem, a nic bez niego.....c.	145, 159
Wykupił koszulę, a suknią zastawił.....c.	129
Wysoka kobieta, krótki rozum.....c.	112
Wysoki (wyrósł) jak dąb, a głupi jak głąb.....c.	112, 181
Wysoki (wysoka) jak brzoza, a głupi (głupia) jak koza.....c.	112, 181
Z Bogiem żyje, a diabła ma za kołnierzem.....c.	72
Z głupim w karty, z mądrym w żarty.....c.	66
Z książki mądry, a z głowy głupi.....c.	69, 184
Z mądrym wojuj rozumem, z głupim tylko siłą.....c.	68
Z młodu nabywaj, na starość używaj.....c.	82
Z młodu w tafcie, a na starość w płachcie.....c.	80, 174, 185
Z szwagrem na zajęcia, z bratem na niedźwiedzia.....c.	142, 168
Z tyłu liceum, z przodu muzeum.....c.	115, 162, 184
Z tyłu seminarium, z przodu antykwarium.....c.	115, 162
Z ubioru cię sądzą, z rozumu poważają.....c.	112
Z wierzchu owca, wewnątrz wilk.....c.	72, 168, 184
Z wierzchu złoto, w środku błoto.....c.	115, 162, 184
Z wierzchu żałoba, a wewnątrz wesele.....c.	87, 184
Za jednego mądrego sto głupich na świecie.....c.	69

Za młodu lizoł sól, na starość zeźroł solniczke.....	c. 80, 184
Za młodu próżniacy, na starość żebracy.....	c. 79, 184
Za młodu żyjesz marzeniem, na starość wspomnieniem.....	c. 80
Zakochać się łatwo, odkochać się trudniej.....	c. 86
Zaniedbane nauki w młodości pożałujesz w starości.....	c. 82
Zanim tłusty schudnie, (to) chudego diabli wezmą; zanim tłusty spadnie, (to) chudy przepadnie.....	c. 78, 191
Zaręczyny pajęczyny, a ślub grunt.....	c. 135, 183
Zawsze cudze ganimy, chcąc wystawić swoje.....	c. 121
Zawsze lepsze dwie młode niewiasty niż jedna stara.....	c. 111
Zdrowie łatwo stracić, ale trudno odzyskać.....	c. 76
Zdrowy chorego nie zrozumie.....	c. 76–77, 160, 191
Zewnątrz coś pięknego, wewnątrz plugastwo.....	c. 115, 162
Zielone Boże Narodzenie, a Wielkanoc biała, w polu uciecha mała.....	c. 105
Zimne ręce, ale serce gorące.....	c. 115, 160
Zimne ręce, gorąca miłość.....	c. 115, 159, 181
Zła drużyna zepsuje dobrego syna.....	c. 142
Złe łatwo zrobić, ale trudno odrobić.....	c. 106
Złe przychodzi prędko, a odchodzi pomału.....	c. 96, 185
Zły człowiek rodzi się na śmierć, a dobry na życie.....	c. 90
Zły dobrego nigdy nie chwali.....	c. 106
Złym to szkodzi, co się dobrym godzi.....	c. 106
Zmyślona dobroć, złość pokryta.....	c. 88
Zrób dziś, co masz zrobić jutro.....	c. 107
Żle w tym domu się dzieje, gdzie kogut milczy, a kura pieje.....	c. 134, 169
Żle, gdy kura wyżej siada niż kogut.....	c. 134, 161, 169
Żle, kiedy kogut na grzędzie milczy, a kura pieje.....	c. 134, 169
Żeby głupich nie było, toby mądrzy z głodu poumierali.....	c. 69, 190
Życie różne, grób jednaki.....	c. 89

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 20:45:15 18.07.2023

Назва файлу з підписом: ДИСЕРТАЦІЙНА РОБОТА Т.О.Мороз.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 2.2 МБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: ДИСЕРТАЦІЙНА РОБОТА Т.О.Мороз.pdf
Розмір файлу без підпису: 2.5 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: МОРОЗ ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

П.І.Б.: МОРОЗ ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 3443914666

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 20:45:13 18.07.2023

Сертифікат виданий: АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Серійний номер: 248197DDFAB977E504000000241F0A012FE63104

Алгоритм підпису: ДСТУ-4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований